

AYMARI RIVALLII ALLO
BROGIS IVRIS CONSVL
TIAC ORATORIS LL
BRI DE HISTO
RIA IVRIS CI
VILIS ET
PONTI
FICIL.

Cum gratia et priuilegio in dorso huius
paginae posito.

Venundantur Valentie in biblioteka Ludouici
Oliuelli bibliopolevntuersitatis Valeñ. iurati.

Par la grace de dieu Roy de France
 dauphin de vŕenoys/contē de valentinois et
 dyois. A nos ames & seaulx les gouuerneur/
 ou son lieutenē & gens tenans nostre court de
 parlement du dauphinē: seant a grenoble pres
 uost de paris/senechal de Lyon. & a tous nos iustis
 ciers & officiers/ou a leurs lieutenē. Salut et dilection. Receue
 auons lumble supplication/de nostre cher & bien aime ma
 stre Loys Oliuelli libraire demourant en nostre ville de Vas
 lence: cōtēnēt que imprimeroit voulūtiers ou feroit imprimer
 vng liure nomme le liure de l'histoire du droit ciuil compose
 nouvellement par maistre Aymar Riuaill, mais il doute q̄
 incōtinēt apres quil lauroit faict imprimer aucuns aultres
 libraires voussissent semblablement icelluy liure imprimer.
 et par ainsi ne pouroit retirer les effrais quil y feroit. pource
 est il que nous ces choses cōsiderees inclinans liberalemēt a
 la supplicatiō dudit maistre Loys Oliuelli: a celluy pour ces
 causes et aultres a ce nous mouuās pmettons & octroions
 de grace especiale: quil puisse & luy loſe imprimer ou faire
 imprimer le dit liure de l'histoire du droit. iusques a deulx ans
 prouchainemēt venē. Sans ce que durāt le dict temps aucū
 aultres libraires ou imprimeurs puyssent icelluy liure faire
 imprimer/en faisant/ou faisant faire expresse inhibition/&
 deffense. de par nous sur grans patnes a nous appliquer/et
 de perdition desdicts liures: que durant le temps nul aultres
 libraires n'ayent a imprimer le dit liure. Si vous mādons &
 a chescun de vous coment a luy appartiendra/ que de nos
 presentes graces layssent ioyr. Car tel est nostre plaisir &c.
 Dōne a grenoble le. viij. iour dauost. Lan de grace mil cinq
 cens et quinzē. Et de nostre regne le premier.

Par le Roy dauphin vous & aultres presens:

Portier.

Illustri ac magnifico viro Antos
nio de prato; præstantissimo Gal
liarum Cancellario & iurisconsul
to celeberrimo Aymarus Riual
lius Dalphinensis, S. D.

AIUM Iuris peritum secutus dignissime Canz
cellarie; nefas semp existimaui neglecta iuris
historia; velle ciuilem aut pōtificiā disciplinā
adipisci; presertim cum de abrogatione & iur
is derogatione agitur; nam cū posteriores les
ges prioribus cōtrarijs abrogēt; si ignoremus qui legumlas
tores præcesserit; quive secuti sint; haud facile sciemus; quæ
quibus derogent; præterea historia euidentiore iuris præ
stat intellectum; & alias in sapientia ciuili ac pontificia vti
litates affert; quæ lecta vtriusque iuris historia patebunt; qua
re his adductus rationibus; Italiam peragrādo coniungere
quinque libris ius & historiam Romanorum primo enixus
sum. Deinde singulari libro iuris pontificij explicare histo
riam volui. Quos vt præstantissimi hominis; & omni virtu
te præditi tutelam habeant. sub tuo nomine edimus; & tibi
qualescūque fuerint; legumlatorum veterum exemplo dedi
camus. Illi enim quo suæ leges forēt sanctiores; ad aliquod
numen eas referebāt; vt Minos; Licurgus; Solon. & Numa
Pompilius; qui ad Iouem; Appollinem; Mineruam. & æge
riam suas leges retulerunt. Ita quo mei libri maiorem ha
beant authoritatem; eos ad tuam dignitatem referimus. Es
pfecto; vt ab iclito dalphinatus præfide magnifico Iafredo
Carolo milite strenuo sapius interloquēdū accepi; oim dia
sciplinarū pater; fautorque ac in omni virtute; & rerū expe
riētia præstās; vñ cū summa laude & iusticia ois minores &
medias galliæ. dignitates iurecōsulto aptas prioobtinuisses

et tui in illis periculum fecisses; merito tandem ad summam
cancellariatus dignitatem peruenisti. Nostrum igitur opus
tanti viri protectione munitum; apud omnes plus fidei; &
authoritatis habebit; & audacius in lucem veniet. Scio certo
quod non deerunt qui varia de eo sentient; cum neque com-
mentarijs eloquentissimi Cæsaris pepercerint. Ciceroni em-
placuerunt. et Hircius eos cum admiratione probauit; sed
Asinius pollio parum diligenter; parūque integra veritate cō-
positos putauit. At saltem liuidi propter tuam autoritatē
tacebunt; & tui ingenij præstantia; quo perfectam omnium
ferme disciplinarū cognitionē nactus es cōfutabūtur. Vale.

Aymari Riuallij dalphinensis seu Allobro-
gis carmē de eodem illustri Antonio de pra-
to aequissimo Galliarum cancellario.

Cur metuis nostras ædes mi exire libelle?

Mordacem ne times; qui omnia dente premit:

Perge foras; exi in medium; depelle timorem; Et

Cancellarium adi iusticiæ hospitium.

Qui romanorum leges; præceptaque noscit;

Et qui est diuersa doctus in historia.

Quique ob iusticiam toto est celebratus in orbe.

Cognitus & generis nobilitate sui.

Is te defendet; si quisquam dente canino

Nomen vel famam dilacerare velit.

PRIMVS: Fo. iij.
AYMARI RIVALLII ALLOBRO-
GIS PRIMVS IVRIS CIVILIS
HISTORIAE LIBER.

IUSTITIA Aristotelis testimonio est virtus: qua homines iusta volunt: ac operantur. Et est duplex, legitima/ et particularis. Legitima omnes complectitur virtutes: et per eam aliquis leges in omni virtute condit: conditas decernit: et decretas cum conditis executioni mandat: studiumque in beatam vitam/ et commune bonum dirigit. Particularis autem iustitia ab alijs est virtutibus distincta species: & ei reliquae virtutes omnium philosophorum opinione cedunt: quam speciali nomine aliqui aequitate quoque appellat: per hanc enim mortalis homo ius suum unicuique tribuit: quo nihil est sanctius: nihil aequius: nihil quoque utilius. Ius autem cuiusque e naturali iure cognoscit: gentium: aut civili: vnde si secundum haec egerit: iusti fungetur officio. Sed omissio iure naturali: quod nec bruta quidem ignorant: & gentium quo omnes humane gentes utuntur: ut scribit Ulpianus libro digesti, primo. Ceterus ero iuris civilis originem nunc inquirere: quod populus Romanus sibi constituit: claruit proculdubio gens illa ante alias omnes iustitia legitima: qua tam aequum ius civile sibi constituit: ut omnes ferme gentes id admiserint: cuius scientia (ut dixi) ius intelligens homo cuiusque: aequitatem quoque habere: & servare: id est ius suum unicuique tribuere poterit. Constat autem hoc ius civile Romanorum ex scripto: & ex non scripto. Ius scriptum (ut Papinianus tradit) e legibus venit: plebiscitis: senatusconsultis: Magistratum edictis: decretis principum

LIBER PRIMVS

et autoritate seu responsis prudentum. Quorum auctores & initium/origines; nūc referre est animus: quod nō paruo fuerit adiumento ad ciuiliſ disciplinæ intellectum: ſi Caio noſtro de origine iuris credimus.

RES eſſe ſpecies reipublicæ Ariſtoteſi li. poli. tertio viſum eſt; qñ ſcilicet qui hiſ præſunt; iuſticiã. colunt legitimã; qua inferiorum cōmodo & honeſtati ſtudent; leges prout ciuiliſ dirigit prudentia/circa materiã cuiuſcunq; vitutis condēdo; cōditas decernendo; & decretas cum cōditis executioni tradēdo. Nam aut penes vnum eſt ciuitatis gubernatio; & Regia dicitur reſpublica; aut apud paucos; & Ariſtocratia nominatur. Interdum autem multi ciuitatem gubernant; & tertia eſt reipublicæ ſpecies, quæ Timocratia appellatur; quod ſi omiſſa iuſticia vt pote nullas leges æquas cōdendo/aut indulgentia malos mores pullulare ſinendo; vnus; pauci; aut multi imperio præſideant/et propriæ vtilitati ſtudeāt; totidem ſordes præſcriptis rebus publicis oppoſitas conſtituunt; quæ tyrānis / Olygarchia/ & democratia appellātur. Regia enim Reſpublica vt partikulatim et diſtinguamur/ & loquamur: eſt domnatio vnus non proprio ſed regni intēditis bono cōmuni. Rexque qui ei præſt/ appellatur. Sed tyrānis regiæ oppoſita; eſt principatus vnus ſuo quidē proprio & non Regni ſubditorūque bono intendentis; & qui ei præſidet/tyrannus dicitur. Secūda reipublicæ ſpecies quam Ariſtocratiam nominauimus; eſt quum per ſtudioſos & optimos ciuitas regitur; huius moderatores magiſtratus & optimates dicuntur. Sed in olygarchia pauci & quidem prauī non ſecūdam dignitatem bona diſtribuentes/ciuitatem gubernāt. Timocratiam vero multi mediocres reipublicæ curam habētes conſtituunt; quādo omnium vtilitati ſtudent; & conſulunt: quod ſi plabeiorum

dūtaxat cōmodo vacent, Democratiam constituunt Timocratiaē aduersantem, Has autem trīs republicas apud Romanos seriatim fuisse; hisque præsidentes iura constituisse ostendemus. Constat enim gentis huius Imperium Reges primum tenuisse; & ante Romulum nemo id habuisse traditur; qui e Rheā Siluīa a Marte fuit eum Remo susceptus: quod quātū veritatis habeat; studioso huiusmodi rerū inquiritori relinquitur. Dicere etē de eo & regibus ceteris tantum proposui e Līuio/Dionisio/Eutropio/Plutarcho/Eusebio & alijs historicis: quod ius Romanorū ciuile exigit, et in breuitate Cornelīū sequar nepotē de viris illustribus; nisi iuris ciuilis faciēda declaratio me aliquando prolixius scribere coegerit; huic em magis intēdā/quā historiaē cōtextui.

ROMVLVS & Remus fratres primum a lupa/mox ab Acca Laurentia Fauſuli paſtoris coniuſge educati A mulio interfecto Regnum numitori auo reſtituerunt. Ipli coactis paſtoribus urbem condiderūt; quam Romulus vulturū augurio victor, Romā vocauit, & ne quis vallū illius trāſiliret edixit, quod Remus irridens trāſcendit; & ideo a Fabio celeſte centurione raſtro fertur occiſus. Romulus deinde coniugij gratia finitimorum virgines quæ prætextu ludorum quos ſimulauerat; Romam venerāt; iam legatis negatas rapuit. Hinc primum bellum Cenſinēſes mouerunt; quos Romulus ſubegit, mox Antennates; inde Cruſtuminos bellū inferentes fudit. Nouiſſimum bellum eſt a Sabīnis ortum; inter quos & coniuges pacem raptæ conciliarūt; & foedere percuſſo eos in urbem Romulus recepit; centum ſenatores quorum conſilio vteretur; delegit; & vt fenefſella de magiſtratiſbus tradit, eos ab honore patres ab ætate ſenatores appellauit. Trīs equitum centurias inſtituens; de ſuo nomine Ramnenſes/a Tito tacio Ticienſes/a Lucmone Iuceres ap

LIBER PRIMVS

pellauit. Populum in tres tribus distribuit; & singulis præfectos duces tribunos nominauit. Tribus singulas inde decurias partitus; totidem curiones eis præfecit. Pomponius curias Romulum ideo dixisse scribit; quod reipublicæ curam per sententiâs earum partium expediebat; & ita leges aliquot curiatis ad populum tulit. Fuerunt in decurias ab eo diuisæ etiam curiæ; quas decuriones tuebantur. omnium primuscum certo iure populum ageret docuit his & alijs latâs legibus; vt mulier quæ viro per sacras leges coniuncta esset; pecuniarum omnium/sacrorumque sociâ esset; viro; & defuncto; vt filia patri; succederet; & vt filius toto vitæ tempore in patris potestate foret/quæ castigare verberare: opere rique dare rustico; & occidere posset. Sed & vendere filium permisit. hanc viri decem Post reges exactos in decem tabulis alijs cum legibus secundum Dionysium, conscripserunt. Vxorî virû relinquere alia lege Romulus (si plutarcho credimus) prohibuit. Sed viro vxorem repudiare permisit; si in veneficio natorum/aut in adulterio/aut in clauium adulatione deprehensa foret; quod si aliter quis eam repudiasset; eius copiarum partem vxori dari; partem Cereris sacrâ esse iussit. Sanxit etiam de mulieribus supplicium sumi; quæ vinum bibissent; proinde ex instituto cognatis osculum ferebant; vt si vinum bibissent; odore deprehendi posset. sicut e Gelio; Cato; & alijs didici; & forte propterea Cæsari cum mane ad comitia habendi pontificatus gratia descenderet; mater osculum dedit. Insuper quum populum in patres & plebeios Romulus rursum diuisisset; & hi illorum patrocinio vterentur; vicissim eos proditiõis lege quam sanxerat; teneri voluit; si sese accusassent; contrave testimonium dixissent; vel suffragium tulissent aduersum; aut cum inimicis foedus percussissent. Annum in decem menses diuisit; primum quoque Martium e patris nomine appellauit. & vt annus trecentorum quattuor

dierū esset; cōstituit. Mēses in calēdas; idus & nonas post dī-
 sributi sunt; quorum rationem Ouidius in fastis; & Macro-
 bius diligēter in saturnalibus explicant, mortem quinto &
 quinquagesimo aetatis anno; regni septio & trigesimo obiit
 at qualiter perierit; certi nihil dicere auiſim: Lūio Dionisio
 halicarnaseo & alijs de hac re dīſceptāibus, sequenti anno
 nullus rex creatus fuit:

MUMA Pompilius pomponij filius omnium postea cō-
 sensu rex creatus; nullam belli expeditionē suscepit;
 sed sacra plurima instituit, Maximum enim pontifi-
 cem/flamines trīs Dialem/Martialem/Quirinalem/& sa-
 lios Martis sacerdotes duodecim creauit; cōfectis vestae adi-
 bus virgines vestales legit; quas in delictis minoribus a pō-
 tifice verberibus affici; ob incestum autem viuas defodi im-
 perauit; qui mos etiam post reges exactos seruatus est, Nā
 & P. Licinius pontifex maximus virginem quādam vestae-
 lem quae nocte quadam aeternum ignē incuriose nimis ser-
 uauerat; longe post flagro admouit, & incestus causa defo-
 di Corneliam virginē maximam Domitianus imperator
 iussit, Diuini cultus institutionem in octo partes numa di-
 uisit; quas totidem ministris partim a se/ partim a Romulo
 creatis tradidit; curiōibus scilicet triginta/flaminibus/celerū
 ducibus/auguribus/Agonibus vestalibus; salijs; foetalibus/
 & pōtificibus, Janū belli pacisq; indicem fecit; vt apertus bel-
 lum/clausus pacem esse significaret, & cum Ianuarium & Fe-
 bruarium confecisset e diebus quinquaginta/quos nume-
 ro veteri addiderat; & e sex diebus quos illis sex mēſibus de-
 traxit/qui triginta dies habebant; annum ad cursum lunae
 in duodecim mēſes dīſtribuit; & primos anni mēſes hos
 esse voluit; vt Macrobius libro saturnalium primo scriptum
 reliquit, Plutarchus tamē aliquos refert; qui hosce mēſes sub
 Romulo fuisse existimauerint; vt cūque fuerit annus deinceps

LIBER PRIMVS

de apud Romanos calendis ianuarijs Incepit sicut Plutar-
 chus in Mario & Numa docet: quod institutum adhuc serua-
 mus: & illa dte strena boni ominis gratta sicut olim dari so-
 let: nā & caligula imperator/ si Trāquillo credimus: strenas
 calendis ianuarijs stans in vestibulo aedium a populo rece-
 pit: leges plurimas & quidem viles tulit: fundorum enim fi-
 nibus vt suo quisque cōtentus esset: sacros iouis lapides ap-
 poni iussit: eosque occultātes aut trāserētes occidi impune
 sacrilegorū instar voluit: & cū deficerēt testes: dubios cōtra-
 ctus fide & iureiurādo terminari cōstituit: vnde sic magistra-
 tus disceptationes plurimas breui dirimere iureiurādo do-
 cuit. Mulierem quoque infra decem menses post obitū mar-
 ti nubētem immolare preganntem vaccam iussit: ne Pellex
 aedem iunonis tāgeret: & si tāgeret. vt lunoni dimissis crini-
 bus agnum foeminā caderet: lege testimonio Gelijsanxit:
 eum qui hominē liberū sciens morti daret: parricidam: vt fe-
 stus ait: esse constituit. filium cui pater vxorem ducere per-
 miserat: distrahi prohibuit. Postremo cū tribus & quadragin-
 ta ānis regnasset: morbo ānos gerēs sup octoginta excessit.

MVLLVS hostilius ab 'Romulo rex tertius' albanos
 Trigeminorū certatiōe supauit: Albam ob perfidiā
 metij Suffectij ducis solo æquauit: populum albanū
 Romam traduxit: montem cæstum vrbi addidit: Suffectiū
 quia in bello veientū & fidenatium quos tullus fudit: prodi-
 tor fuerat: equis distraxit. lectis in patres albanorum prin-
 cipibus / ordinē senatoriū suppleuit: ordinī aucto cursā ho-
 stiliam fecit. Sabīnos deuicit. Fulmine ictus cum regis āno
 regni altero & trigesimo conflagrauit.

MNCVS Martius Humæ Pompilij filia ortus patrū
 plæbisque voto regnū accepit: latinos bello subegit
 Auentinum & Ianiculum montem vrbi addidit: ves-
 tigal salinarum instituit. Carcerē mediā vrbe primus aedi-

ficauit. Cornelius eum ab Aequicolis foeciale tus quo legati ad repetendas res vterentur: transulisse dicit. Hostiam coloniã in hostio Tyberis deduxit. quattuor annis supra viginti regnavit/alia facturus/si immatura morte prauentus non fuisset.

QUARQ VINIVS Priscus Demarathi corinthij filius ab Anco tutor liberis relictus regnum oratione habita intercepti: magnos ludos instituit: vrbe muro lapideo cinxit: Sabinos priscosque latinos bello domuit: Circum maximum aedificauit. Senatus maiestatem centu viris ampliauit: qui deinde minorum gentiu fuere appellati: centurias equitum duplicauit: filio annos tres decim nato propterea quod in praelio hostem percussisset: praetextam bullaque dedit: hinc exordium habuit/ quod bulla & praetexta pueroru ingenuoru dicerentur esse insignia: Primum bellu cum latinis gessit: & eis vi oppidu Appiolas cepit: anno regni duodequadragesimo interfectus dolo liberoru Ancii principis fuit.

SERUIVS Tullius prisci Tarquinij gener: Tullij corniculanti: & oretiae captiuae filius: regnu opera Tanaquilis Socrus adeptus est: Illa em occiso rege ex alto ad populum despiciens: priscum martum ne laetale quidem vulnus excepisse dixit: sed interim dum conualesceret / Seruio vices suas demadare: hoc modo Seruitus imperium nactus Ethruscos domuit: censum/ deinde classes / centuriasque instituit: populum in quattuor tribus distribuit: leges comerciales/ deque iniurijs curijs: quae erant quinquaginta numero confirmauit. collem quirinalem & viminalē & Esquilias vrbi addidit. Aggere fossis & muro vrbe circudedit. duas filias Aruti & Lucio Tarquinio soceris liberis i matrimoniu dedit. Sed imitis Tullia noie viro et Lucius vxori bonae supstites: moru similitudine adducti m̄moniu

LIBER PRIMVS:

facile contraxerunt; mox Tarquinius a Tullia incitatus regnum cōuocato senatu repetere voluit. Seruius autē veniēs vt resisteret a Tarquinio curiæ gradibus deiectus & domū refugiens post quattuor & quadraginta annos quam regnū acceperat: interfectus fuit. Primus post urbem cōditam æs signare cœpit: vt Plinius li. xxxiij. naturalis hystoriæ tradit: repetita vetere signandi cōsuetudine ab Iano gemino rege primo italiæ introducta; qui vna nūmi parte sui capitis effigiem/ altera nauim qua aduectus i italiam Saturnus fuerat: exprimi voluit: sic illius memoriæ consulens/ abs quo peritiam ruris edoctus fuerat: eūque regni societate munerauit: vt apud Macrobiū lib. satur. primo. legimus. Signatū est etiā æs nota pecudis/ vñ pecunia dicta: necnō suis aut bonis signo: vt Plutarchus in vita publicolæ scribit: eo q̄ cum nummorum vsus apud Romanos frequens non esset: pecudibus & iumentis fontes plecterentur. Nota nūmi aeri fuerunt deinde: ex vna parte consulū capita: tertio loco trium virorum reipublicæ constituendæ effigies: & nouissimē imperatorum imago, ex parte altera varia in numisma tibus signa video: modo est lupa Remum & Romulum lactans: aliquādo triumphus: interdū ciuica cum his litteris ob. C. S. Sapius fœcialis equo vectus dea deus ve aliquis: alias præterea complures non id genus figuras e volūntate nūmos percutiētū in ipsis numismatibus videmus. quas callens hystoriam dūtaxat cognoscere poterit. Nummus vero argenteus vt Plinius eodem loco scriptum reliquit: percussus est anno urbis quigētesimo octogeiimo quinto. Q. Fabio cōsule/ quinque annis ante primū bellū punicum: cuius nota bigæ & quadrigæ fuerūt: inde bigati & quadrigati nūmi appellati sunt: mox lege Papyriana Semiunciales asses facti fuerunt. Victoriatus deinde nūmus lege clodia percussus est: & ita a signo victoriæ quo insculptus erat: dictus est:

postea argenteus nummus easdem notas quas aeneus ha-
 buit: parte vna consulum scilicet/aut trium virorum capita
 et postremo augustorum effigiem: ex altera multiplices for-
 mas sicut aeneus habuit: vnde Augustus (vt Suetonius scri-
 bit) nūmum argēteum nota Syderis capricorni quo natus
 fuerat: percussit. & Nero nūmum citharedico habitu/quo se
 oblectabat: fabricauit. Aureus nummus sexagesimo altero
 anno post argēteum percussus est: cui cōsulum primo: triū-
 que virorum secūdo: deinde Imperatorum capita ex vno la-
 tere imprimi ceperunt: & ab his sicut alij saepe nomen acce-
 pit: quod & inscriptio demōstrabat. Vnderōnibus his vnā
 iudaeorum dubitationem subdolam Christus diremit: nam
 eis an liceret censum soluere Cæsari percūctātibus dixit: vt
 sibi numisma census ostenderent: postea cuius imago illa/
 & in nūmo posita superscriptio esset: interrogauit: demū iu-
 dæis has Cæsaris esse respondētibus: quæ erant Cæsaris red-
 dere Cæsari: quæ dei erant/deo reddere iussit. In altera nūmi
 aurei parte varias vt in cæteris notas reperio. Et aliquando
 Romæ magistratus fuit: quem tres viri monetales auri argē-
 tique flatores gerebant: quorum teste Fenestella diligentia
 erat: vt numismata auro probo argentoque fabricarentur.
 Nummi inuentione humanis necessitatibus subuentū est:
 & pmutationi introducta emptione derogatum: origo cer-
 te emēdi/vendēdique: vt in libro digestorum duodeuigesi-
 mo apud Paulum scriptum habeo: a permutatiōibus caput
 olim em̄ nō ita nūmus erat: neque aliud merx/aliud prectū:
 vocabatur. Sed vnusquisq; secūdem necessitatem temporū/
 aërerum vtilibus inutilia permutabat: quoniam plerūque
 euenit: vt quod alteri superest: alteri desit: sed quia non semp
 nec facile cōcurrebat: vt cum tu haberes: quod ego desidera-
 bam: inuicem haberē: quod tu accipere velles: electa est ma-
 teria: cuius publica ac pperua estimatio difficultatibus per-
 mutationem aequalitate quātitatīs subueniret: eaque ma-
 teria

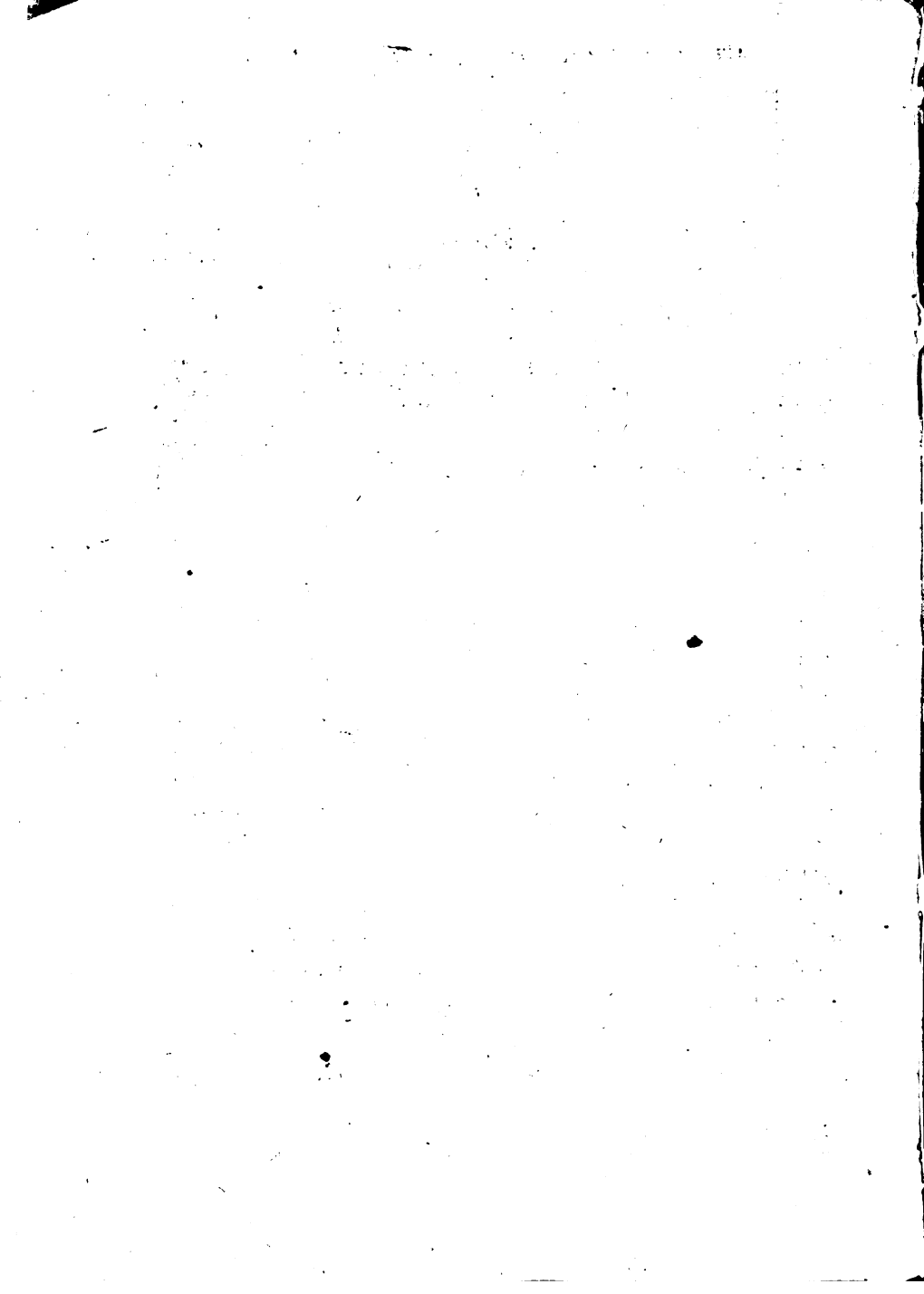
LIBER PRIMVS

tria publica forma percussa; vsus dominiūnque non tam e substantia/quam e quantitate præbet; nec vltra merx vtrūque; sed alterum præctum vocatur.

VICIVS Tarquinius prisci Tarquinij filius regni administrationē Serulo occiso occupauit; Gabios per sextum filium simulato transfugio domuit; leges aliquot tulit. Sed & veteres multas sustulit. Superbi cognomen ob iusticiæ contēptum meruit; vt apud Halicarnaeum lib. i. & iiii. scriptum legimus. Princeps enim iste non regiam rempublicam/ sed tyrannidem magis constituit; proprio enim non subditorum commodo studuit; vnde tyrannus non rex dici meruit; cuncta libidine magis q̄ legibus regens tantum a patrum consilio & opinione; in rebus gerendis abfuit; vt ex eis partem clariorem morte & exilio perdidit. volscis Suessam & pometiam eripuit. cloacam grādem/ & locos in circo cōposuit. primus ferias latinas adinuenit; vincula excogitauit; taureas; fustes; lantumias; compedes; catheras; exilia; & metalla. primus regum morē de omnibus senatum consulendū soluit; rempublicam domesticis consilijs administrauit; bellum/ pacem/ foedera/ societateque per se cum quibus voluit in fuffu populi; & fecit & diremit; templum Ioui in capitolio ædificauit; & cum ardeā obsideret super alia ob violatam a sexto filio Lucreciā/ anno regni quinto & quadragesimo (si Liiuio credimus) vrbe exactus est. Sed Halicarnaeus annos quinque supra viginti eum regnasse libro primo & quarto asserit; regnum deinde per Porfenam Ethruriae regem frustra recuperasse conatus. Cum is cum summa ignominia reliquum vitæ tempus exegit. Huius temporibus Sextus Papirius iureconsultus apprime peritus fuit; qui si Pomponio credimus leges sine ordine ab regibus latas in vnum composuit. liberque eius hac ratione ius ciuile Papirianum appellabatur. Lex ergo

prima iuris ciuilis species primum ab regibus originem habuit: quapropter eos non ab re commemorauimus; mox a populo; vt statim dicitur pcessit: nā sunt leges principis sicut liberi populi; vt Valla tradidit; sed quæ ab rege conduntur/alterius consensum nequaquam requirunt; quæ autem a populo sancuntur; consulis interrogatiōe egent, & propterea a reconsulti legem esse dicunt/quam populus Romanus senatorio magistratu interrogante veluti consule constituebatur; qua diffinitione leges ab Regibus conditas non comprehendunt; eo quod cum suis latoribus exoluerunt perempta prima reipublicæ specie; cui regia manus a condita vrbe ad suam eiectionem vsque ducentis annis & quadraginta quattuor omnium opinione præfuit.

LIBER SECVNDVS
AYMARI RIVALLII ALLO
BROGIS SECVNDVS IV
RIS CIVILIS HISTO
RIAE LIBER.

LEGES.

CACTIS Regibus fuit apud popu
lum Ro. altera reipublicæ species
Tiracratia nomine; quæ est prin ci
patus multitudinis / quæ nullo dis
crimine habito omnium curat vti
litate & inquirat. Illo enim tempore,
P. Romanus rempublicam cum
omnium cōmodo gubernavit; et lo
co regū duos cōsules creavit : quos
vnoquoq; anno; ne auderent aliquid mutari placuit; vt Sa
lustius in cati. scribit; & quia calendis Ianuarijs apud Ro
manos annus incipiebat; tunc ipsi cōsules procreati magis
stratum insibāt; vt ex Plutarcho in vita Marij colligit; & Mar
cellus de conditionibus & demonstrationibus ostēdit. Con
sulatus tamē teste Liviō interdum idibus Martijs initus est.
Mos quoq; erat vt designati cōsules gratias populo agerēt
Benigneq; alloquerētur; quod Paulus Aemilius in secundo
consulatu facere noluit; affirmans non sui sed; efflagitantis
populi gratia se consulatum secundum petiisse. Dicti sunt
autē eo nomine cōsules secundum Fenehellā quod publicæ
res cōsulare deberēt; Et cum lege tribunitia omnes fere ab
regibus cōstitutæ leges exoleuissent; in earum locum ipsius
populi leges ad consulum aut; tribunorum interrogatiōē
late subrogatæ sunt; atq; successerunt; primum enim, L. Iu
nio Bruto, & L. Tarquinio Collatino primis cōsulibus crea
tis; ne ipsi & ceteri deinceps per omnia regiam potestatem

LIBERS ECVNDVS

sibi vendicaret: lege cautum est teste Pomponio iureconsul
to: vt ab cōsulis ad populum prouocatio esset: neue sine
iussu populi ī caput ciuis Romani animaduertere possent:
solum eis relicta est coertio: & vt in vincula publica duci ius
berēt. Plutarchus tamē hanc legem a. P. Valerio publicola
consule latam fuisse scribit: postea Tarquinius Collatinus
sorore Tarquinij superbi & fratre patruele genitus/vidēs no
men suum eo quod de gente Tarquinia esset/ ciuitati inui
sum se consulatu' abdicauit: rebusq; suis omnibus Lauiniū
translatis ciuitate excessit. Hinc Brutus alter consul ex sena
tu consulto ad populum tulit: vt omnes Tarquiniaē gentis
exules essent: deinde. P. Valerius in Collatini locū suffectus
legem cōmitionis centuriatis post bruti exitum tulit. Ne quis
magistratus ciuem Romanum aduersus prouocationē ver
berare/ aut necare/ veller: & de sacrandō cū bouis capite eius
qui regni occupādī consilia inisset. Lege ciuium vectigalia
etiam sustulit: si Plutarcho credimus: & ararium creatis
duobus quæstoribus Veturio & Minutio Saturni adē con
stituit: & cōsulis non parentes bouum & duarum pecudū
præcio quādoq; multari disposuit: multas alias Solonis le
ges Publicola ad suum vsum traduxit. Sextodecimo anno
post reges exactos ppter tributum & militiam quam plæbs
tolerabat: in montē sacrum trans Anienem secessit: & duos
tribunos. G. Liciniū. & L. Albinum/ qui plæbeij essent ma
gistratus: creauit: leges quoq; quibus suum in patres ius tue
retur: priusq; in urbem reuerteretur. Tribuno rogante con
didit. vnde & sacrate dicebātur/ ad patrum plæbisq; cōcor
diam pertinētes: Et vt Menenius Agrippa patribus plæbē
recōciliaret: inter cætera ab eis cōcessum est: vt plæbis magi
stratus essent sacrosancti: neue cui patrū capere eum magi
stratū liceret: & ita plæbs in urbem reuersa est: Postea cum
Marcius Coriolanus ingētem voscorum exercitum portis
urbis admouisset, vt patriam oppugnaret: nullisq; ciuium

legationibus flecteretur; tandem veturia matris et volu-
 minae uxoris precibus; & lacrimis ab vrbe castra mouit:
 quare Sp. Nancio & sex, furio cōsulibus a senatu decretum
 fuit; vt foeminae semita vtri cederēt; vt purpurea vesta; & au-
 reis segmentis vterētur; quod Primum in hanc usq; diē ser-
 uatur; & Romuli temporibus authore Plutarcho etiam in
 vsu fuit. Lex agraria paulo post a SP. Cassio consule primū
 promulgata fuit; qua dimidium agri ab Hernicis adempti
 latinis; & dimidium plæbi diuidere voluit; sed cū maximis
 motibus rerum agitata est; sicut alie id genus; quæ post istā
 latae fuerunt. Volero deinde Tribunus plæbis legem. L. Pis-
 nario & P. furio cōsulibus ad populum tulit; vt plæbeij ma-
 gistratus tribunicij; cōmicijs fierent; quæ cum patribus dis-
 pliceret; eo quod; eis' omnem potestatem auferret creandi
 per clientium suffragia tribunos quos vellent; ad impedi-
 dam legem. Ap. Claudium Appij filium plæbi infestum et
 Quintium consules fecerunt; quod non profuit; nam post
 longas altercationes a Lectorio Voleronis collega perlata
 est; tuncq; primū tribunitijs cōmicijs nūero etiā addito crea-
 ti sunt tribuni. Gn. Siccius. L. Numitorius. M. Duellius;
 Sp. Illicius. L. Mecilius. Legem etiam absentibus. L. Itrici-
 pitino & T. Veturio Gemino consulibus. C. Tarentillus Ar-
 sa plæbis tribunus promulgare voluit; vt quicq; vtri legibus
 de imperio consulari scribendis crearētur; vt iure a populo
 dato consules vterentur; non autem libidinem ac licentiā
 suam pro lege haberent; & de hac lege Tarentilla diu inter
 plæbem & patricios disceptatū est; tandem. SP. Tarpeio &
 A. Aternio cōsulibus abiecta fuit; p hanc fere tempora cau-
 tum est. vt decem Tribuni plæbis deinceps crearētur; & de
 Auentino publicando lex fuit etiam lata. Deinde quia in-
 ter patres & tribunos pro legibus ferendis magna sæpe
 contentio erat. Tribuni sinem certaminum facere polli-

LIBER SECVNDVS

citi sunt: si legumlatores & ex Plæbe & ex patribus crearentur
 qui leges cōmunes vtriusque vtilis ferret: quibus patres in legi-
 bus ferendis: non in latore assenserunt: quoniam daturum
 legem neminem nisi ex patribus aiebāt. vnde ne quis esset
 inuidie locus leges extraneas habere placuit. Quare in gre-
 ciam SP. Posthumius albus: & P. Sulpitius camerinus: &
 A. Manlius publica auctoritate pfecti sunt: & optimas quas
 que gracie leges & instituta: mores iuraque a no tertio qua
 recesserant/ aduexerunt. E Solonis enim sanctionibus/ qui-
 bus Athenienses utebantur: hæc insigniora legum capita/
 eos attulisse credimus. Ne sepulchra in vrbe forent: ne plo-
 ratus & lamētationes in alieno funere fierent. Ne bos im-
 molaretur: vt tribus dūtaxat vestibus quis vteretur: mīnuen-
 di sumptus gratia hæc fuisse introducta existimo. Ne ad alie-
 na monumenta/ nisi quo tempore funus efferretur/ quis piā
 accederet. Ne quis sepulchra deleteret: neue alienum inferret:
 pœnaque esset: si quis bustum/ aut monumētum/ aut colo-
 nā violaret/ deiceret/ frāgeret. Ne in vrba defunctos maledi-
 cta cōijcerentur. Has quoque Solonis leges tres predicti Ro-
 manorum legati attulerunt: vt si quis in sacris locis/ vel in
 iudicio/ vel apud magistratus/ aut cum certaminum instas-
 ret spectaculum/ in ciuem maledictis esset inuectus: illi tris
 dragmas/ ærario duas soluere cogeretur: vt si quis aliquid
 in agro plantaret: quinque pedibus: si ficum vel oleam no-
 uem a vicino abesset: vt scrobes & fossas effodere liceret: mo-
 do tantum ab alieno abesset: quātum fosse fastigium foret.
 Vt quicūque apum aluearia conderet: trecētis passibus ab
 alterius ante conditis abiret. Vt mulier dote careret. tris dū-
 taxat vestes & vasa quaedam paruo empta domo paterna ef-
 ferret: quia societatem cōiugij nō precio sed liberorum cha-
 ritate iūgi oportere Solon existimauit. Sequētia quoque ca-
 pita Posthumius / Sulpitius / & Manlius e Solonis legibus
 delegerūt. vt si quis liberos non haberet: p voluntate heredē

constitueret; nisi morbo ingrauescente/ aut medicamentis/ coniugisve suasionibus/ ac blanditijs heredem constituere adduceretur; aut vinculis & cruciatu dicere heredem cogere-
retur; vt necessaria vitæ subsidia filius patri ab quo nulla arte esset ad vsum vitæ institutus; nō deberet. Et vt e meretricibus nati parētes alere nō tenerētur. Sed legitime nati qui parentes nō educarēt. ignobiles & obscuri essent. Vt Mœchū in adulterio deprehēsum necare liceret. vt qui ingenuæ virgini vim attulisset; decem dragmīs mulctaretur; quā si suasionē in suam traxisset sententiā; viginti dragmarū poenā lueret; nisi palam quæstū corporis faceret. Ne filia sororve nisi in stupro deprehēderetur; vendi posset. De offensione quadrupedum hanc Solonis legem aduexerūt. Vt canis qui aliquid morfu læsisset; capistro quattuor pedum alligatus dederetur; & de furto hanc a Solone legem præscripti vitri habuerunt; vt fures poena dupli mulctarētur. Has quoq; constitutiones a Solonis legibus decerpserunt; ne parricidij affectatæque Tirānidis damnati magistratum caperent. Et si ob discordiam diffensionemque seditio atq; discessio populū in duas ptes fieret; & ob eā causam irritatis animis vtrinque arma caperētur; pugnareturq; vt is qui in eo tempore in eoque casu ciuili discordiæ non alterutri parti sese adiungeret; sed solitarius separatuscq; a communi malo ciuitatis secederet; domo/patria/fortuniscq; omnibus careret; exul extorrisq; esset. & hanc legem Gelius ideo græcos recepisse dicit vt boni homines seditionē timētes diuersas partes secuti; ciues recōciliarēt. Prædictas autem Solonis leges aduectas paucis additis aut detractis. Ita Romani in suas tabulas p decem vitros retulerunt; vt e Cicerone de legibus/ & iureconsultis/ Gelioq; & alijs colligit. **IN VRBE NE SEPELITO; NEVE VRITO; NE FACITOROGVM; ASCIA NE POLITO.** Hæc legē Petronius & flora eius vxor transgressi sunt nā monumētū viuī sibi ponēdi. Valentia curauerūt; & sub

LIBER SECVNDVS

ascia dedicauerūt: quod adhuc in aede diui foelicis extat, Romanus quoq; apud allobroges/iuxta Lugdunū Eusticho filio monumētū sub ascia dedicauit: vñ ascie forma semp marmorī ea polito isculpta ē maxie vbi iscriptio hui' instrumētū meminit. Alij etiā cōplures monumēta cōtra hāc legē ascia poliuere: vt i mltis romanorū sepulchris regiōes pagrās videre poterit: & hāc cōstitutōnē sūptus minuēdi grā Cicero iuētā fuif se dicit hic sumēdā cōiecturā existimo minimū quēq; rō anorū cupiditate gñe sibi monumēta facere: & ascia polire voluisse: vt hac lege sumptus, hmōi minuire necessariū fuerit. Sed Galli tāti sunt huius gñe spretores: quod ne bellicosū quidē p̄icipes apud eos sepulchra facere, vel ppolire curauerint: vel adhuc curēt: vñ cōtraria lege potius monumēta facere & ascia polire astrigi debuerūt. Ast vilissimus quisq; gregarius romanorū miles Galīā/ & Italiā/ aliāsq; p̄tincias suis inscriptionibus & sepulchris repleuit & foedauit: vt ille bonus Petronius: qui suo testis: monio veteranus erat: & honesta missione missus & Romanus ille qui Euticho filio duodeuiginti annos dumtaxat agenti tanta cura monumentum fecit. Tanta fuit huius gentis gloriā cupiditas: hac ratione quales his sepulchris cōditi/ aut marmoribus iscripti fuerit saepenuero ignoramus: quia historici & scriptores eos cōmemorare ob vilitatē neglexerūt. Duæ primæ leges sequētes timore incēdij & ad tuitionē sepulchrorū factæ sūt.

ROGVM
BVSTVMVE NOVVM INVITO DOMINO NE PRO
PIVS AEDES ALIENAS SEXAGINTA PEDES AD
DVCITO. VESTIBVLVM SEPVLCHRI/ BVSVMVE
NE VSV CAPITO. PLORATVS ET LAMENTATIO
NES IN FVNERE SVBLATAE SVNTO.

Cicero refert hāc legē in decimā tabulā a decē viris fuiffē coniectam: DE FVNCTI INIVRIA NON AFFICIUNTOR. SI INIVRIAM ALTERI FAXIT, XXV. ASSES AERIS POENAE SVNTO. Hāc legē labeo iuriscōsultus i libris q̄s ad. xij. tab. conscripsit: nō probauit, qm̄ ab iniuria faciēda nemo etiā

inops quinque & viginti assibus deterretur. Lucijque ne-
 ratij facti huius legis iniquitatem ostendit; qui os hominis
 liberi manus suae palma ꝑberare ꝑ delectamento habebat.
 deinde seruo suo sequenti crumenā plenā assiuū portanti iube-
 bat. vt iniuria affecto quinq; & viginti asses statim secūdū. xij.
 tab. nūeraret; vñ postea secūdū eūdē Labeonē prætores hāc
 legē abolescere / et relinqui censuerūt; iniurijsq; æstimādis
 recuperatores sedaturos edixerūt. Hāc legē tñ Cæcilius iure
 cōsultus / cū a Phauorino iniqua diceretur: apud Geliū tueri
 nixus est: Alias leges prosequamur. RE: PERSONA:
 TEMPORE: LOCO: ATROCIORES INIVRIAE IV-
 DICANTOR. SI Q VI SÆPEM: VEL MACERIAM
 IUXTA ALTERIVS REGIONEM EFFODERINT:
 TERMINVM NE EXCEDVNTO: SI AVTEM MV-
 RVM PEDEM VNVM: SI DOMVM: DVOS PE-
 DES RELINQ VVNTO: SI VERO SEPVLCHRVM
 AVT FOVEAM EFFODERINT: Q VANTVM SIT
 PROFVNDVM TANTVMDEM DERELINQ VVN-
 TO: SI PVTEVM: PASSIM: OLIVAM AVTEM: AVT
 FICVM NOVEM PEDES AB EXTRANEAREGIO-
 NE PLANTANTO. IN CAETERIS AVTEM ARBO-
 RIBVS Q VINQ VE PEDES SERVANTO. Forte oli-
 uam & ficum hāc lex ab alijs arboribus distinxit: quia hu-
 iusmodi arborum radices longius proserpunt: damnunq;
 ob id finitimis afferunt: an hoc tamen sit verum: agricolas
 consule. Hanc legem Caius iureconsultus sicut relata est:
 in finibus regundis citauit. & quod in finibus. xij. tabulae
 vsucapionem inter quinque pedes esse voluerint: Cicero
 eleganter in legibus dixit. Sed postea ex constitutione Va-
 lentiniani Theodosij & Archadij impatorꝝ præscriptio quinq;
 pedū sublata est: vt finalis iurgij vel locorꝝ libera pageretur
 intētio. Aliā Solonis legē de iustitiae heredū decē viri i duo
 decim tab. sine exceptioe aliqua hoc mō descripserunt. VTI
 Q VISQ VE LEGASSET: SVAE REI IITAVS ESTO.

LIBER SECVNDVS

postea tamē alij legū latores iurecōsulti scilicet & imperato-
 res eis qui aliquē testari quoquo modo cogūt; aut prohibent
 poenā iposuerūt, deinde sic aliæ leges trāslatæ sunt: **FILIVS**
ART E CARENS PATRIS INCVRIA EIDEM NECES
SARIA VITAE SVBSIDIA NE PRAESTATO ALIO
Q VIN PARENTES EDVCARE COGITOR, E ME
RETRICE NATVS PATREM NON ALITO, MOE
CHVM IN ADVLTERIO DEPREHENSVM NECA
TO. De muliere hac lege nō expressim cauetur, at Romuli
 cōstitutione mulier in adulterio deprehēsa repudiari pote-
 rat, Cæsar vero Pompeiā vxorē nō ī adulterio deprehēsam/
 sed adulterij suspitione non carētē repudiavit; nā cū magna
 suspitio eēt Clodiū pōpeiæ cōsuetudinē habuisse; ex eo quod
 dū noctu sacra Bone deæ fierēt; vestæ muliebri lulij pōtificis
 ædes; vbi tunc forte celebrabātur; intrasset; & ibi interroga-
 tus quidnā quereretur; & vnde esset; se præstolari Pōpeiæ ancil-
 lam dixisset; ab Cæsare Pōpeiā ex hac adulterij suspitiōe re-
 pudiatā est; & cū postea in Clodium ob eādē causam de pol-
 lutis cerimonijis accusatum Cæsar testis citatus se quicquā
 comperisse negasset; ab accusatore interrogatus cur igitur
 vxorē repudasset; qm̄ meos inquit nō delicto solū; sed & de-
 liciti suspitione oportere carere censeo. Si mariti hac Cæsa-
 ris rōne mulieres nostri tēporis repudiare possēt; prohi-
 piter quotquot diuortia fierēt; ppaucæ sūt em̄ mulieres quæ
 hodie supitione careāt; nescio si mutua foeminarū inuidiā/
 aut hominū Iniquitate; qui omnia ī deteriorē potius quam
 in meliorē partē interpretātur, ista suspitio proueniat, sed &
 culpa ipsæ mulieres nō omnino carēt; quod procos cupidi-
 tate nubēdi libēter admittant; quod comptos iuuenes attē-
 te audfāt, & quod notis ignotisq; æque familiariter vtantur.
 Quinimmo a multis adamari variū hoc animal sibi in glo-
 riā & bonorē sæpius ascribit, lege posthac Iulīa patri filiā
 ī adulterio deprehēsam cū adultero occidere cōcessum e;

dummodo filiã in potestate habeat; & ambos in ipsa turpitudine; aut in ipsis rebus veneris secundum Labeonis & Põponij opinionem deprehenderit; quod Solon & Draco testæ Vlpiano voluerunt marito quoque adulterum vxoris suæ lesionem; aut artem ludicã faciẽtem; libertum seruũ ve suũ; iudicio quoque publico dãnatur; domũ suã deprehensum legẽ Iulia occidere permissum est; vt Martianus de adulterijs scribit; quod & Alexãder impator sanxit, vxorem s̃o domũ in adulterio deprehensam maritus sine mora dimittere debet; hæc omnia tamẽ iure põtificio facere nõ licet. Dubitatiões autẽ quæ circa legẽ Iuliam; & cõsequẽter circa hæc. xij. tabularum legẽ occurrere possent; iurecõsulti; in titulo ad legem Iuliã de adulterijs; decidunt; & terminãt. Sed aliarũ legũ trãslationẽ referamus. **VIMINGENVAE VIRGINI INFERRE; AVTEAMSVASIONE INTVAMSENTENTIAM TRAHERE CAVETO. SOROREM AVT FILIAM INSTVPRO DEPREHENSAM VENDITO.** Posteriori iure ciuili qui virginem rapit; vltimo punitur supplicio; & qui eam sine vi stuprat; lege Iulia de adulterijs cõdãnatur. sed iure põtificio stuprã virginẽ dote cõstituta; eam in vxorẽ ducit; & si eã ducere nolit; dotẽ cõstituit; & castigatur; at patre nolẽte filiã dare stuprã dotem soluendo liberatur. Legem autẽ Solonis de offensione quadrupedum. decẽ viri in hũc modũ ampliarũt. **SI Q VADRVPE PAVPERIEM FECERIT ANIMAL Q VOD COMMISIT NOXIAM DATO AVT NOXIAE ESTIMATIONEM OFFERTO.** Sed ab eiusdẽ lege in fures lata recesserũt quoniã vt Gelius l. xi. refert. ita de hac re in. xij. tab. scripserũt. **FVREM Q VIMANIFESTO FVRTO PREHENSVS ERIT; SI FVRTVM AVT NOCTV FACIAT; AVT INTERDIV COMPREHENDERETVR; SE TELO DEFENDAT; OCCIDITO. E CAETERIS MANIFESTIS FVRIBVS LIBEROS VERBERATO; ET EI CVI FACTVM LVCI FVR**

LIBER SECVNDVS

TVM ERIT: SI SE TELO NON DEFENDANT ADI
 DICITO, SERVOS AVTEM IN MANIFESTO FVRTO
 PREHENSOS VERBERIBVS AFFICITO; ET E SA
 XO PRAECIPITATO: PVEROS IMPVERES PRAE
 TORIS ARBITRATV VERBERATO: NOXAMQ VE
 AB HIS FACTAM, SARCIRI FACITO: FVRTAQ VE
 PER LANCEM LICIVMQ VE CONCEPTA ERVNT
 SICVT MANIFESTA VENDICATO. Caius in lege aqu
 lia dicit: Ita demum hęc, xij. tab. legem furem noctu aut in
 terdiu deprehensum occidere pmisissē; si id ipsum cum cla
 more significaret; & si interdiu se fur telo cū prehēderet; des
 fenderet; Teli autē appellatiōe: vt ipse Caius alibi interpreta
 tur; & fustis/ & ferrū/ & lapis/ & deniq; omne quod nocendi
 causa manu mittitur; i hac lege significat; licet vulgo quod
 ab arcu in longinquū mittitur; telū appelleat. in hac lege des
 cem viri sententiā Draconis in aliquo secuti vidētur; qui pri
 mus omnū leges Atheniēsbz dedit. & inter alia furem cu
 iuscunq; furti supplicio capitis esse puniēdum censuit; atq;
 sanxit. postea ab illa lege decemuit ali; vt Gelius ait; discessū
 est; & pro parte ad solonis legē peruētū; nā si quis sup mani
 festo furto iure & ordine experiri velit; actio in quadruplum
 datur; p furto autē cōcepto/ & oblato; poena tripli cōstituta est
 alijs deinde furtis oibus quæ nec manifesta appellatur; poe
 nā dupli sicut solon legūlatores imposuerūt; rursus actiōes
 cōcepti & oblati furti in dissuetudinē secūdū iustintanū abie
 rūt. Vtrū autē lex Solonis de seditione ciuiū in, xij. tabulas res
 lata fuerit; nō satis cōstat; sicut neq; de alijs cōpluribus Solo
 nis legibus; nisi ex cōiectura. qua; magis q̄ authore aliquo
 fretus multas Atheniēsiū leges in, xij. tabulas fuisse trās
 las/ & descriptas pauloate affirmavi. Nā cū teste Liiuo pp's
 Roman; legatis Athenas missis Solonis leges describere &
 aliar; graciæ ciuitatū instituta/ mores/ turasq; noscere iusserit
 sitq; hęc lex vt pote ciuiū seditionē coercēs/ vna e digniori;

bus quas Athenienses habuerint; nec non illæ quas supra re-
tuli. Verisimile est decem viros eas in. xij. tabulas retulisse.
Et phauorinus apud Geliū oportere modū huius de seditione
legis seruare inter fratres aut amicos dissidentes cēsebat;
vt qui in medio sunt vtriusq; partis beniuoli/ si in cōcordia
admittēda parū authoritatis quasi ambigui amiei habuerit
in diuersas partes discedāt; ac p̄ hūc modū viā sibi ad vtriusq;
que cōcordiam muniant; inuehit e diuerso Phauorinus idē
in eos; qui duos litigātes amicos destituūt; eosque dedūt ad
uocatis maliuolis aut auaris; qui lites animasque eorū lucri
aut odij studio inflāmāt. Si quis autē inquirat sententiā & vtili-
tatem legis quā Solon de seditione tulit; Geliū legat; & quam
vtilis reipublicæ fuerit; cognoscat. Præter hæc Laertius dio-
genes Solonē cōstituisse scribit; Ne tutor cū pupillorū ma-
tre inhabitaret. Neq; is ad quem post pupillorū obitum sub-
stitūtia spectaret; tutor fieret. Quas leges Romani ita in suis
tab. collocarūt; & intellexerūt. TUTOR CVM PVPILLO
RVM MATRE NE HABITATO. AGNATI AVT
SVBSTITVTIQ VISVCESSIONEM SPERANT; TV-
TORES SVNT; & DARI TVTORES POSSINT; SED
SI ALIQ VA SIT INSIDIARVM SVSPITIO; APVD
ALIOS PVPILLVSEDVCATOR. legitimæ tutelæ sicuti
vlpian' ait agnatū qui ad legitimā hereditatem admitti p̄nt
summa prudētia lege. xij. tab. delate sunt; vt qui successio-
nem sperarent; bona tuerētur; vñ & filio pater substitutū eis-
dem tutorē dare pōt; vt e verbis Pauli iure cōsulti sub titulo
de excusationibus tutorū interpretes iuris ciuilibus colligūt;
si tamē aliqua sit suspitio; ne successuri pupillo insidiētur præ-
tor ex cōditione; persona; & tempore; etiā cōtra volūtatē
patris constituet; vbi pupillus alatur; vel moretur; vt ius
reconsulti & imperatores diligenter explicant. hæ sunt
leges quas ab Atheniensibus Romani habuere. A Lace-
demonijs autem tres legati Posthumus Camerinus et

LIBER SECVNDVS

Malius nō ius scriptū vt ab Atheniēſibus; ſed mores & cōſue-
 tudines habuerunt; vñ nō immerito in duas ſpecies ius ſcri-
 ptum et nō ſcriptū ius ciuile Romanorū diſtributū eſt; vt ius
 ſtiniānus affirmat; nam eius origo ab Atheniēſibus; & La-
 cedemonijs fluxit; & Atheniēſes leges ſcriptas magis cuſto-
 diebāt; Lacedemones autē vſq; adeo ius ſcriptū ſpreuerūt; vt
 Licurgus eorū legiſlator ſancione cōſtituerit; (ſi Plutarcho
 credimus) ne ſcriptis vterentur legibus Et inter alios mo-
 res quos apud Lacedemonios legati delegerunt; ſumptuas
 riſas leges, vt marcellinus ſcribit; e Rethijs id eſt axibus licur-
 gi Romam tranſtulerunt; quibus Romani diu vſi ſunt. Et
 ſiquiſpiam cognoſcere deſideret; quas leges circa ſumptus
 & alia lacedemonij habuerint; has apud xenophōtē Plutar-
 chūque in licurgo; & alios inueniet; vt domoꝝ culmina ſe-
 curi; & ianua ſerra dūtata; nō alio inſtrumēto fabrefacta
 eſſent; Vt adulta ætate vxor duceret; vt oēs posteriore luxu-
 ria abſtinerēt vt p exercitio & diſciplina rei bellicæ furari lice-
 ret, ne ijdē hoſtes ſæpius bello peterēt, ne frequenter relus-
 ctando bellicoſi fierent, & vt ciues publice ſimul diſcumbe-
 rent diuites ꝑmiſcue & inopes vni ahiberēt cōuiuio; ijdē
 q; tēperatis tñ veſcerētur epulis. Hinc originē ſumpſiſſe opi-
 nor; quod romāi i ꝑꝑatulo præderēt; & cœnarēt; vt ſic oculis
 ciuium teſtibus factis luxuriæ modus fieret; ſicut ſtatim poſt
 macrobiū dicemus; habuerūt quoq; Lacedemonij i eoꝝ mo-
 ribus; vt cadauera i vrbe ſepeliri; & ſecꝑ tēpla monumēta ſe-
 pli poſſent. Sed romanitū ab vſu harū duarꝝ cōſtitutionū ab-
 fuerūt; vt cōtrariū lege & decreto pontificū cōſtituerit; nā vt
 marcus Cicero dicit e cadauera lex romanorꝝ in vrbe ſepe-
 liri vetuit; hāc legē pauloāter tuli; & pōtificates nō poſſe ſe-
 pulchrū i loco ſacro publico fieri decreuerūt; vñ cū extra por-
 tã collinã ædes & ara honoris dedicāda eēt mlt̃a ſepulchra q;
 i eo loco erāt; extracta fuerūt. Hinc ē; quod Sylla monumētū
 ita cāpo martio auguſti māſoleū iter flamineā viā & tyberis

ripam, Domitiorūq; sepulchrū in collo hortorum fuisse legimus; quod Domitiani cadauer in suburbano Philidis latina via, & cadauer Caligulæ in hortis Lamianis sepulta fuisse traduntur. Quod si aliquos: vt de Tuberone/ Publicola/ C. Fabricio/ & alijs quibusdam legimus: in vrbe sepultos fuisse reperiemus: illis æte hanc legem: vel post: sed virtutis causa: vt Cicero dicit; concessum est: pariter si in ædibus sacris lapides monumētorum antiquorum: etiam inscriptos videamus: a posteris in earum ornatum, & ædificationem/ extructionēque aliunde asportati sunt: non q̄ ibi aliqui sepulti fuerit. Traianus tamen solus omnium imperatorum intra urbem: vt Eutropius scribit: sepultus est: ossaque eius in vrbam auream collocata: in foro quod ædificauit: sub columna posita fuerunt. Ast Christiani in vrbe: & extra urbem: secus aut intra ædes sacras: semper monumēta faciūt: vt posteriori iure pōtificio cauetur: habētq; p̄ nefando si quis in profano loco humet: vnde interdū in ignominiā & poenā aliqui ppter suum delictum ab eis in loco pphano sepeliuntur. Inter spartanorum quoq; leges hāc fuisse comperimus: vt si eorum dux quod cupiebat & volebat: dolo aut psuasione cōficeret bouem mactaret. Si vero rem bello gereret: gallū ex instituto imolaret. Hoc autem ideo spartanos introduxisset Plutarchus in Marcello refert: quia licet bellicosi essent: ampliora tamē magnisq; esse homine digna iudicabāt: quæ ratione ac prudentia/ quā quæ vi aut fortitudine confecta essent. At diuersum morem Romani habuerunt: eorum em̄ dux qui prælio & cæde hostem superabat: ingētem triūphū agebat: & bouē mactabat: Sed qui leui aut nulla pugna: verū comitate & beniuolentiā orando rem bene gerebāt: orabant dūtaxat: & ouem immolabant. Sanxit etiam apud Laedemonios Licurgus: quod Quirites auxerūt: vt vndecim diebus luctus finiretur. Et vt neq; viri/ neque foemine nomē sepulchro inscribere liceret: nisi præclare in bello perissent:

LIBER SECVNDVS:

Quod romani nō seruarūt; nā etiā sepulchra eorū inscripta vi-
 demus; qui ne in bello quidē fuerūt. Alijs præterea moribus
 respublica Lacedemonū cōstituta fuit; vt e Plutarcho & Xe-
 nophōte intelligi pōt; quorū optimos in urbē cōmemorati Ro-
 manorū legatī attulerūt. Lōgeuo deīde vsu tacitoq; cōsensu/
 cōplures alios mores qui leges imitarent; tollerēt; aut inters-
 prætarent; ipsi Romani introduxerūt. Sed quod vltra leges a
 Græcis habitas Romani suis tabulis alias addiderūt. cōiectu-
 rā ex eo sumimus quod Dionisius, Alicarnaseus scribit; vnā
 Romuli legē/qua patri filiū vendere pmiserat; a decē viris cū
 alijs legibus fuisse in, xij, tabulis cōscriptā; me etiam mouet;
 quod cū græcorū leges, x, tabulis opera decem virorū exhi-
 bite non sufficerent; totidem viri duas tabulas prioribus
 adiecerunt, vt cūq; fuerit; siue a græcis Romani oēs habue-
 rint; siue aliquas inuenerint; sequentes leges de religione; &
 magistratibus; deque priuato iure; vltra predictas in, xij, ta-
 bulis fuisse secundum Ciceronem/ & Plinium iureconsultos/
 et Gellium comperio. AD DIVOS CASTE ADEVNTO,
 PIETATEM, ADHIBENTO OPES AMOVENTO. Q VI
 SECVS FAXIT DEVS IPSE; VINDEXERIT. Caste ius
 bet lex adire deos/ corpe videlicet; vt iquit Cicero; & animo
 multo fortius; nā corpis macula vel aspersiōe aquæ vel dierū
 nūero tollit. Animi labes nec diuturnitate euanescere; nec
 vllis manibus elui pōt. nostri sacerdotes tm̄ ab obseruatiōe
 huius legis absunt; vt cōplures ioci loco habeāt; post habitā
 cū muliere cōsuetudinē deo sacrificare; sed deus ipse vidictæ
 tarditatē supplicij grauitate cōpēsabit; sic ne cū dijs immor-
 talibus iocātur; nōne legerūt Dionisij filiū regno pdito ludū
 fuisse, magistrū, & i triuio docuisse litteras, ppter ea quod pa-
 ter sacrilegus fuerat; & sacrilegia sua iocosis dictis, psequi vo-
 luptatis loco duxerat, nōne etiam Tibullum legere; qui hoc
 elegantī carmine seruare legē prædictam iubet. Vos quoq;
 abesse, pcul iubeo; discedite ab aris. Q uis tulit externa gau-

diſa nocte venus, Caſta placēt ſupis; pura cū veſta venite. Et
 manibus puris ſumite fotis aquā. Apud antiquos iſtud quoq;
 obſervatū iuvenimus; vt dñs ſupis ſacra facturus; corporis ablu-
 tione purgaret. Dijs ſo inferis litaturo ſola aquæ aſpicio ſuf-
 ficeret; vñ Aeneas apud virgiliū; de ſacrīs ſuperorū ait. Tu ge-
 nitor cape ſacra manu patrioſq; penates; Me bello e tāto dif-
 greſſum/ & cæde recēti Attrectare nefas; donec me ſlumine
 viuo Abluero. At Dido; ſacra dñs inferis iſtituēs dixit; Annā
 chara mihi nutritrix huc ſiſte ſororē. Dic corpus pperet fluuia
 li ſpargere lympha Et cū miſcuū Aeneas ſepulture mādaret.
 Ter ſocios pura circūtulit; vnda. Spargēs rore lent; & hāc dif-
 ferētiā Macrobius luculenter i Marone dephēdit. Hæc lex; in
 ſuper pietatē deo eſſe gratā; & ſumptū eſſe remouēdū ſignifi-
 cat ex cognitione deorū; & quod res humanas curēt; pietas
 oritur; cui iuſticia reliquæq; virtutes ex quibus vita beata exi-
 ſtit cōiūcte ſunt; vt Balbus apud Ciceronē de natura deorū
 diſſerit. quapropter ſe dubitare Cicero ait; an pietate aduer-
 ſus deos ſublata fides; humaniq; generis ſocietas; atq; iuſti-
 cia virtus excellentiſſima tollātur nā cū pietate tolli religio-
 nem & ſanctitatē cōſtat. ſed licet ſumptum hæc lex remo-
 ueat. Diuos tamē magnis muneribus Romani donabāt; &
 maxime Romuli iſtituto victores; is em exercitū Cenineſiū
 fuſo; obrūcatq; i prælio rege. Ioui feretrio tēplū i capitollo
 & opima ſpolia ducis hoſtiū dedicauit; & id tēplū ſedē eē opi-
 mis ſpolij dixit; q̄ regibus ducibuſq; hoſtiū cæſis ſe authorē
 ſequētes poſteri ferret. Itaq; duo poſt Romulū opima ſpolia
 in hāc Iouis adē detulerunt. Corneliꝝ ſcilicet Coſſus; cū Tolu-
 maū Tirrhēnū obrūcaſſet. & C. Marcellꝝ; qui viridomarꝝ Gal-
 loꝝ regē ſupauit. Sed & teſte feſto decia quæq; veteres dñs ſuis
 offerebāt; quod pōtificio iure immortalī deo hodie fieri debet;
 Sed qualit̄ hoc ius pōtificiū xp̄iani ſeruēt; ipſi viderit. Vltimo
 loco lex nō iudicē ſed deū iudicē cōſtituēdo religōnē cōfirma-
 re metu pñtis poene vñ; ſed referamus alias religionis leges.

LIBER SECVNDVS

SEPARATIM NEMO HABESSIT DEOS, NEVE NO-
 VOS SIVE ADVENAS (NISI PVBLICAE ADSCI/
 TOS) PRIVATIM COLVNTO, CONSTRVCTA APA-
 TRIBVS DELVBRA HABETO, LVCOS IN AGRIS
 HABENTO, FT LAIVM SEDES RITVS FAMILIAE;
 PATRIEQ VE SERVANTO. Hac lege Christiani mouēt
 ne diuos aliquot colant; nisi prius autoritate Romani pō-
 tificis approbati publice et recepti fuerint; quod & constitu-
 tionibus Alexandri & innocentij pontificum hodie caues-
 tur; vt in iure pontificio scriptum est, ecce quanta Romano-
 rum fuerit religio; vt etiam a nostra non abhorreret. Et pro-
 pterea ciceronis testimonio deorum quorūlibet cultum ros-
 mani prohibuerunt; ne confusionem haberet religionum;
 et cerimoniarum ignorantiam sacerdotibus afferret. Pro-
 pter hanc legem Augustus Aegyptum peragrans vt apin
 viferet; paulo deflectere noluit; & Caium nepotem quod iu-
 dæam præteruehens apud hierosolimam non supplicasset;
 collaudauit; sed sicut has peregrinas carimonias; vtpote
 nouas aut non præceptas contemptus habuit; ita veteres
 aut præceptas; vt sacra Atticæ Cereris; & id genus alia reue-
 rentissime coluit; vt author est Suetonius. Propter hanc le-
 gem Christus inter deos Tiberij temporibus a romanis rece-
 ptus non est; nam licet Tiberius intellecta per Pontium pis-
 latum christi diuinitate / hoc ad Senatum cum prærogatis
 ua sui suffragij detulisset; tamē quia a senatu ea res minime
 probaretur; Christus neglectus est; cum vt Tertulianus res-
 fert, Romæ vetus decretum esset; ne quis deus ab imperato-
 re consecrari possit; nisi a senatu etiā probaretur. Et de hac
 lege. xij. tab. vt quidam aiunt Tertulianus intelligere voluit;
 nihilominus periculum & poenam Tiberius his qui temere
 christianos accusarent; cōminatus est. Ast sub Nerone cum
 alij christiani; tum Petrus & Paulus nostræ religionis capita
 Suetonij/ Eutropijque/ ac platine testimonio supplicij affli-

cti sunt. Sed & mox Hadrianus (ne processum fidei nostrae
 ignoremus) Christo templa cōdere inchoavit; sicuti Lam-
 pridius testis est; sed praefecti sacrorum suasionem ab incepto
 destitit: qui hoc medio omnes futuros aliquādo christianos
 et ideo cetera etiam templa deferenda praedicabat. Quare
 mutato animi proposito acerrime tandem Hadrianus chris-
 tianorum veritatem insectatus est. Alexander autem chris-
 sti numē inter maximos & selectos deos recepit. Philippus
 deinde christiani nominis cultum suscepit. Sic apud Roma-
 nos nostra fuit agitata religio. Delubra & deorum lucos cō-
 tra magorum sententiā lex esse iubet; his enim authoribus
 Xerxes inflāmasse tēpla grāciae dicitur: quod deos quibus
 omnia esse parētia ac libera deberent; quorūque omnis hic
 mundus templum esset & domus parietibus includerēt. At
 Romanorum iure delubra esse in vrbibus; & lucos in fundi
 villaque cōspectu Tullius censet; ut rebus diuinis ubiq; ho-
 mines operā darent; atq; dei presentia & aspectu castiores
 essent; & deorum speciem in oculis non solum in mentibus
 haberēt. Romani tamē quibusdam dijs vulcano praesertim
 et Aesculapio extra urbem templa fecerunt; ne pestis vel
 incendia urbem ingrederētur; eamq; male afficerent; & Ro-
 mulus; sicut apud aliquos legitur; Vulcani tēplum primo
 extra urbem constituit. Christiani hunc Romanorum mo-
 rem secuti complura dei & coelestium hominum tēpla in agris
 & vrbibus habent; in eorumq; pontificio iure titulus de aedi-
 ficandis & reparandis aedibus sacris reperitur. Lucos in sup-
 dijs olim. ut haec lex constituit: fuisse sacros. Virgilius cū
 in alijs libris; tum sic in octavo aenei. ostendit. Est ingēs ge-
 lidum lucus ppe Ceretis amnem; Religione patrum late sa-
 cer vndiq; colles Includere canis; & nigra nemus abiete cin-
 gunt. Silvano fama est; veteres sacrasse pelagos; Aruorum
 pecorisque deo; lucumque die mque; Qui primi fines ali-
 quando habuere latinos. Et in his lucis sacris propter reli-

LIBER SECVNDVS

glonem cadere arbores fas non erat; immo vt Seruius ait: cadentes sacrilegium committebāt: poenasque luebant. Et ideo cum lucum Aesculapij templo consecratum Turullus Antonij praefectus ad naues ei faciendas magna ex parte succidisset; deuicto Antonio; in eo luco quē violauerat; Turullus voluntate dei a Caesarianis militibus occisus est. Deo tamen concedente in luco arbores cadere licebat; nec sacrilegium committebatur; vnde Dardanio Aeneae suo e luco arbores pro faciendis nauibus Cybele deorum mater teste Virgilio dedit. nauesq; ipsas sacris suis pinibus factas Iouē precata ab incendio industria Turni; postea illato seruauit. Et quia nullae in lucis cadebantur arbores; & ita earum densitate lucus opacus & sine luce erat; a luceo per antiphrasim eo quod non luceret; Seruius & Priscianns lucum fuisse appellatum crediderunt. Alij non per cōtrarium; sed ob crebra sacrificiorum lumina; quae ibi noctu fiebant; a luceo lucum deduxerunt; nam & lucaria etiam festa in luco qui per magnus intra mare & Salariam & Tiberim fuit; Romanis secundum festum colebant; eo quod victi a Gallis e praelio fugientes se in ipso occultauerunt. Et quoniam antiquitas proxime accedit ad deos; Ritus familiae patrumque quasi a dijs traditam religionem lex seruari mandat; vt Cicero tradit; vñ nō inelegāter cuidam adolescenti Phauortus philosophus dixit; vt moribus praeteritis viueret; verbis autem praesentibus loqueretur. Deos quoque peculiare & domesticos; vt lares eorumq; sedes. Haec lex constituit; erant enim lares gemini ex lara nympha & Mercurio nati; & multorū opinione lares genij; erant omnibus dati; vt vitae funerisque duces essent; ecce quantum Romani in religione christianos attigerunt; qui hominis; custodiam malo angelo & bono deum tradidisse ferunt. Horum autem larium sedes & locus laratum dicebatur; & in hoc laratio alexāder seuerus

matutinis horis rem diuinam ad effigies deorum fecisse dicitur: ut apud Lampridium legimus: & inter deos primis locis Iabrahamum & Christum: in secundo vero Iarario simulacrum Virgilij & Ciceronis habuit: Et qui in re pecuniaria per lares & genium principis iurabat: & periurabat: ex imperatoris Seueri & Antonini constitutione fustibus castigatus dimittebatur: sicuti Vlpianus de iureiurando refert. Alterius legis haec verba erant.

DIVOS ET EOS QUI COELESSES SEMPER HABITI COLUNT: ILLOSQUE VOS IN COELVM MERITA VOCAVERUNT: HERCVLEM: LIBERVM AESCVLAPIVM: CASTOREM: POLLVCEM: QUI VIRI NVMETILLA PROPTER QUAE DATVR HOMINI ASCENSVS IN COELVM. MENTEM: VIRTVTEM: PIETATEM: EIDEM: EARVMQUE LAVDVM DE LVBRIS VNT. NEC VLLA VICIORVM SACRASOLENNIA OBEVNT. Tria rerum genera colit haec lex mandauit: deos primo qui semper coelestes habiti sunt: ut Iouem: Martem: & reliquos antiquorum deos: quos enumerare esset difficile. Sed cum omnis tum hos duodecim iunone: Neptunum: Mineruam: Venerem: Apollinem: Mercurium: Iouem: Cererem: Vulcanum: Martem: Dianam: & Vestam Romani coluerunt: & eis totidem aras in vrbe construxerunt: & singulis quidem mensibus singulos deos assignarunt: in quorum tutelam referrentur. Ianuarius enim in tutela Iunonis erat: et Februarius in tutela Neptuni: & sic de reliquis prout descripsimus: dicendum est. Deinde ex hominum genere consecratos sicut Herculem et ceteros beneficij excellentes viros lex colere iubet: mos etiam Romanis erat: consecrare imperatores: qui superstitionibus filijs vel successoribus

LIBER SECVNDVS

moriebantur: quique eo honore affecti erant: inter diuos/ &
 in deorum numerum relati dicebantur: & vna cum cæteris
 numinibus colebantur: & ideo valerius reliquos deos fuisse
 acceptos/ sed Cæsares a Romanis datos affirmat: huius au-
 tem consecrationis modum & formam præclare Herodia-
 nus in Seuero tradit. Primus vero qui e Romanis consecra-
 tus/ & in numerum deorum receptus fuerit: Romulus tra-
 ditur conditor vrbis: nam æde ei in colle Quirinali consti-
 tuta pro deo cultus est: & Quirinus est appellatus: is Romu-
 lus mortuo fratre solus imperio potitus/ e sacris peregrinis
 ea quæ Herculis erant: suscepit: græcoq; ritu vt ab Euandro
 instituta erant: sacra Herculi fecit. Cum enim Hercules pro-
 pe Tiberim ob boues sibi raptas Cacus interfecisset: &
 Euander profugus e Peloponneso ea forte loca tunc au-
 thoritate magis quã imperio regeret. Visa Herculis forma
 angustiore humana/ nomineque/ patre/ ac patria acceptis:
 e vaticinio matris deorum cœlestium Herculem aucturum
 esse aliquando numerum Euander dixit: aramque & sacra
 ibidem Herculi constituit: quorum curam Potitiorum fami-
 liæ/ quæ tunc ea loca incolebat tradidit: hæc Herculis sacra
 Romulus/ & post eum reliquit Romani ita susceperunt: vt
 Herculem deorum more colî relata lege iusserit. Deinde cū
 Posthumius dictator latino bello ædē Castori & Polluci vo-
 uisset: a Romanis Aemilio cæso & Fabio cōsulibus dicata
 est: hinc dij e leda ab Ioue suscepti: sic a Romanis colî cape-
 runt: quia bonã operã aduersus latinos superâtes nauarât.
 Liber insup Semele natus/ & Aesculapius Apollinis filius
 ex hoim genere inter deos recepti sunt: & maxime Aescula-
 pitum ob medicinæ artis ampliationem ab eo factam. Ro-
 populus coluit: eidem quoq; in insula Tiberis templum de-
 dicauit: hinc legi congruit: quod Horatius in epi. ait. Romu-
 lus & Liber pater: & cum Castore Pollux: Post ingentia facta
 deorum in templa recepti. Cæsar quoq; non tantum ore de

cernentium; sed & vulgi persuasione/ cum per septem dies
 ludis in eius honorem editis stella fulcisset; in numerū deo-
 rum relatus est. Sed & Claudius Cæsar solenni principum
 pompa funeratus; vt Tranquillus ait in numerum deorum
 relatus est; Titus etiam; Nerua; Traianus; Antoninus Pius;
 Marcus; Seuerus; Claudius; Aurelianus; Constantinus; Io-
 uinianus; & complures alij Imperatores consecrati/ atque
 inter deos relati/ diuſque appellati auctore Eutropio fue-
 runt. Diocletiano autem idem Eutropius contigisse scribit;
 quod nulli post natos homines euenit; vt cū priuatus obſi-
 ſet. Inter diuos tamē referretur. Christiani similem huic res-
 ligionem seruant; nam deum immortalem colunt; & virtu-
 te præditos/ miraculisque fulgentes magna pompa & inqui-
 ſitione primo in diuos referunt; deinde venerantur; post tē-
 pla eis construunt; vt de diuis Ioanne; Petro; Catherina; Ni-
 colao; Magdalena; & alijs videmus. Tertio loco virtutes p-
 pter quas in cœlum ascensus homini datur; lex colere; & eis
 delubra facere iubet; & harum omnium quæ hac lege refe-
 runtur; Rome dedicata publicæ templa fuerunt; vt Cicerō
 refert; e quibus Numa fidei templum condidit; & recte qui-
 dem/ cum Ciceronis testimonio fides sit iusticiæ fundamē-
 tum/ et dictorum conuentorumque constantia; & veritas.
 Et Marcellus quintum consulatum gerens templa honori
 & virtuti Castidio prius/ deinde Syracusis potitus conse-
 crauit; Spes quoq; Collatino et i capitolio mens ab Aemilio
 Scauro cōsecrata; sūt, sed are febris/ & malæ fortune; ac alia
 vitiorū tēpla; quæ aliquñ Romæ extabant; vt pote sacra vicio-
 rum solennia; repudianda fuerunt; Valerius Febrem, vt mi-
 nus noceret i Romanos templis coluisse refert: quorum
 vnum in palatio; alterum in area Marianorum Monumen-
 torum; tertium in summa parte vici longi erat; in eaque
 remedia/ quæ corporibus ægrotum annexa fuerant; defere-
 hantur. & quia apud Ciceronem de natura deorū prolixior

LIBER SECVNDVS

huiusce legis interpretatio deprehenditur: huius rei breuitas
 tis causa finē impono. Alia igitur lex de religione talis erat:
 FERIIS IVRGIA AMOVENDO; EASQVE IN FA-
 MILIIS / OPERIBVS PATRATIS HABENDO ITA-
 QVE VT ITACADAT. IN ANNVIS ANFRACTIBVS
 DESCRIPTVM ESTO. CERTASQVE FRVGES / CER-
 TASQVE BACCAS SACERDOTES PVBLICE LI-
 BANTO; HOC CERTIS SACRIFICIIS AC DIEBVS;
 ITEMQVE ALIOS ADDES: VBERTATEM LA-
 CTIS FOETVRAEQVE SERVANTO. IDQVE NE
 COMMITTI POSSIT: AD EAM REM RATIONEM
 CVR SVS ANINVS SACERDOTES FINIVMTO. Fe-
 rijs festiq; diebus liberi quietē litium; & iurgiorum: Serui ru-
 sticorum operum & laborum intermissionem ex hac lege
 habebant. Et vt sacrificiorum libamenta foetus pecorum
 seruantur: ratio intercalandi diligenter erat habēda. Sed
 ne in occulto huiusce legis dispositio habeatur: dierum or-
 dīnem ab Romanis institutum referre placet. Numa nō cō-
 tentus annum in mēses distribuiffe: in dies teste Macrobio
 vnumquēque mensem diuisit: diesque omnis aut festos / aut
 profestos / aut intercios vocauit. Festi dijs dedicati: profesti
 hominibus ad reipublicae & priuatae administrationē co-
 cessi fuerunt. Festis inerant sacrificia / epulae / ludi / feriae / nā
 tunc sacrificia dijs offerebantur: vel dijs epulationibus diu-
 nis celebrabatur: aut ludi in honorem agebantur deorum:
 vel feriae obseruabātur. Feriae autē publicae aut priuatae erāt
 priuatae seu propriae feriae familiarū: vt Claudiae / Aemiliae /
 Iuliae / seu Corneliae erāt: Nā aliquas pprias ferias quaeq; Fa-
 milia ex vsu domesticae celebritatis obseruabat: necnō & sin-
 guli priuatas quasdam ferias: vt natalium & fulgurum suce-
 ptiones: item funerum: atque expiationum dies obseruabāt:
 Feriarum vero publicarum quattuor erant genera: aut em
 Stativae erāt: aut conceptivae: aut imperativae: aut numdinae
 Stativae vniuersi populi communes erant: certis & constitu-

tis diebus ac mēſibus annotata; & in eis agonalia; Carmē-
 talia; Lupercalia præcipue ſeruabātur. Conceptiua quotan-
 nis a magiſtratibus vel ſacerdotibus i dies certos vel icertos
 concipiēbantur; vt erant latina; Sementina; Peganalia; et
 Compitalia. Imperatiuas Ferias conſules vel prætores pro
 arbitrio poteſtatis Inducebant. Nundina; ruſticorum erāt;
 In illis enim ruſtici negocijs proprijs vel mercibus prouiſu
 ri conueniebant. Et ſi indictis cōceptiſque ferijs opus ali-
 quod fieret; pollut ferias Sacerdotes affirmabant; Quod
 ſi talibus diebus quiſpiam imprudens aliquid egiſſet; porco
 piaculum dare debebat. Prudens vero ſi quid operis talis
 bus diebus egiſſet; expiare Scauola pontificis ſentētia nō
 poterat. Et ne feſtis diebus opus feri debeat; ſic Tibullus poſt
 banc legem admonet. Luce ſacra requieſcat humus; requie-
 ſcat arator; Et graue ſupēſſo vomere ceſſet opus. Soluite vin-
 cla iugis nunc ad præſepia debent Plena coronato ſtare bo-
 ues capite. omnia ſint operata deo; nō audeat vlla Lanificā-
 penſis impoſuiſſe manum. Sed ſi aliquis opus ad deos per-
 tinens ſacrorumve cauſa feciſſet; vel aliquid ad vrgentem vl-
 tavitilitatem reſpiciens actiſſet; ferias ſecundum Vmbro-
 nem non polluebat. Scauola denique conſultus/quidnam
 ferijs agi liceret; poſſe quod pretermiſſum noceret; agi reſpō-
 det. quapropter ſi paterfamilias bouē/qui iſpecus decidiſſet
 adhibitis opis liberaſſet; aut tecti fractā trabē ab imminēti
 ruina fulciēdovēdicafſet; ferias nōvidebat polluiſſe. Quod
 ergo hac lege dicit; ferijs lites ceſſare/& eas i opibus ſeruari
 debere; nō obtinet; ſi neceſſitas vrgeat; vt iā pbatū eſt; & ex
 cōſtitutionibus Alexādri & Gregorij pōtificū/necnō impa-
 toris Cōſtātini & aliorū legibus. iſtud cōprobat; ſed! & Virgil-
 lius ipſe neceſſitati religionem cedere hiſ verbis oſtendit.
 Quippe etiā feſtis quādā exercere diebus Fas et iura ſinūt;
 riuos deducere nulla Religio vetuit; ſegeti prætendere ſe-
 pem; Inſidias auibus moliri/Incendere vepres /Balanz

LIBER SECVNDVS

tumque gregem fluuio mersare salubri. Et complura rei vrgentis exempla Vlpianus Constantinusq; iperator Alexāder pōntifex & alij sub titulo de ferijs enumerant: Ab hac lege cōsensus etiam litigantium eximitur: E voluntate enim partium: vt Gregorius antistes/ & Vlpianus scribunt: messiu vindemiarumq; tempore/ & alijs ferijs ob necessitatem hominum inductis iudiciū & iurgia exerceri possunt: In dies autem siue ferias dñs dedicatas partium cōsensus nihil pōt. Quinimmo vt hac. xij. tab. lege exprimitur: ferijs certisque diebus etiā a sacerdotibus additis sacrificia dñs fieri/ & certæ fruges & bacchæ libari debebāt. Itaq; obseruandum est non licuisse sacerdotibus omnem fructum libare: nam e vitibus non putatis non esse dñs libandum; neq; sine farina sacrificādum; & alia quædam id genus Numa cōstituit: sed hæc Numæ instituta posteriorum pontificum negligentia Cicero fuisse dissoluta refert. De feriarum autem atq; festoꝝ obseruatione præclare Leo imperator ait: si seruaretur: vt dies festi altissimæ maiestati dedicati; nullis voluptatibus occupentur; nullis exactioꝝ vexationibus prophanentur: vt nulla tunc quæquam vgeret admonitio; nulla fideiussioꝝ nis flagitaretur exactio; taceret apparitio/ aduocatio delitesceret: vt ille dies a cognitionibus esset alienus; Vox præconis horrida silesceret; a controuersijs litigantes respirarent; & foederis haberent interualla. Magna proculdubio fuit Romanorum religio: vt ferijs iurgia amouerent/ & diuinis operam darent. Ego hæc legens præ pudore obmutescō/ dū nostros Christianos ferijs voluptati/ & delitijs indulgētes Romanis confero religiosis. Qualiter autem hodie prædicta quatuor feriarum genera a iuris peritis constituantur: facile e titulo de ferijs et alijs deprehendes. Hactenus de festis diebus diximus. Profesti vero dies hominibus: vt dictum est: ad reipublicæ & priuatæ administrationem concessi fuerūt: & eis dies fasti inerant/ comitiales/ compendini/ Stati/ &

Præliares, Fastis tria v̄ba solēnia do. dico, addico, Fari prætori licebat; dies his cōtrarij dicebātur Nefasti; Comitialibus vero agi cum populo licebat, & fastis quidem lege non cum populo agi permittebatur; Comitialibus fieri vtrūq; poterat. De his diebus Ouidium sic loquētem audiamus; Ille Nefastus erit; per quem tria verba silentur, Fastus erit; per quem lege licebit agi. Est quoq; quo populū ius est includere septis, Comperendinis autem vadimonium dicere pmissum erat, at Statū dies iudicij causa cū hoste instituebantur; de his vnam, xij. ta. legem postea referemus. Præliaribus res repetere; vel hostem laceffere fas erat; nam latinarū tēpore quo publice quondam inter Romanū populū Latinosq; firmatae sunt Inducia; præliū inchoare nefas erat. Nec saturni festo qui sine vlllo bello imperasse creditur; nec patente mūdo; quod sacrum Diti & Proserpinæ dedicatum est; melius/que occlusa Plutonis fauce Romani eundum ad præliū p̄tauerunt. Ad vsos insup̄ vocandos ferias & dies qui rebus aduersis notati essent; sicut a Varrone didici; veteres vitabant; hæc tamen in prælio sumēdo diligēs obseruatio erat; cum Romani bellū inferebāt; at quum exciperēt/omnibus diebus salutem propriā/aut publicā defendere dignitatem sublata eligendi facultate permissum erat. Iusti autem dies triginta dies continui dicebātur; quibus exercitui imperato vexillum ruffi coloris in arce ponebatur. Dies vero Postriduani decreto pontificum neque præliares/neque puri/neque Comitiales; Sed atrii erāt; & in omnibus cauebātur. Hoc quoque sic Ouidius in fastis exprimit, cum de calendis; idibus; & nonis mentionem fecisset, Omnibus istis (ne fallare caue) proximus ater erit; Nomen ab euentu est, illis nam romana diebus Marte sub aduerso tristia damna tulit. Tertiam speciem dierum cuiusque mensis intercisī dies constituerūt; & dijs hominibusque communes erant, Quibusdam enim illorum dierum horis fas; Quibusdam nefas ius dicere fuit;

LIBER SECVNDVS

nam cum hostia, caedebatur fari nefas erat; sed ea intercaesa et porrecta fari licebat; & ideo Quidius in fastis ait. Nec toto perstare die sua iura putaris; Qui iam fastus erit; mane nefastus erat; Nam simul exta deo data sunt; licet omnia fari; Verbaq; honoratus libera prator habet. Prædictasi Varronem de lingua latina legeris; tibi magis nota erunt; plura enim ad hanc legem pertinētia breuitatis causa omitto. Deinceps in lege est; vt sacerdotes Bacchas & Fruges libēt; de aruorum sacerdotibus & alijs intelligendum est; quosdā enim aruorum sacerdotes Romulus auctore Plinio imprimis instituit; nam cum Acca Laurentia; vt in primo memorialium libro. Massurius Sabinus scribit; duodecim liberos suscepisset; & vnum morte amisisset; in illius locū Romulus sese Laurentiæ filium dedit; seque & cæteros Accæ filios aruales fratres appellauit; & ex eo tempore collegium duodecim fratrum Arualium in republica mansit; a ferendoque & aruis fratres aruales secundum Varronem dicti sunt; nam vt fruges arua ferrent; sacra publica faciebāt; & e Numæ instituto; vt Plinius ait; sacerdotes ipsi deos fruge colebant; & mola salsa atque tosto farre supplicabant; & fornacalia faris torrendi ferias ab ipso Numa institutas cum populo seruabant; ac nullus quidem nouas fruges aut vina degustabat; antequā sacerdotes primitias libassent; sed in vino dijs prohibendo sacerdotes obseruasse Plinius tradit; vt ex vino imputatæ vitis fulmine tactæ solum dijs libarent; quod ideo a Numa constitutum traditur; vt homines putare vites cogerentur; insigne sacerdotij fratrum arualium spicea corona & albe infulæ erant; sicuti apud Gelium comperimus; & Romulo spicea corona quæ vitta alba colligabatur; in sacerdotio ab Acca Laurentia pro insigni religiosissimo data est. Lactē etiam & foetu animalium a sacerdotibus dijs fiebat sacrificium; in qua re ne delinquit posset; sacerdotes foetus ata

tem obseruabant; non enim cuiuslibet aetatis foetus sacrificio aptus dicebatur; vt e Plinio didicimus; suis enim foetus sacrificio die quinto; pecoris vero die septimo purus erat. Ast trigesimo die bouis foetus sacrificio aptus erat; & forte in vitulo maiorem aetatem quam in alio foetu Romani sacerdotes exigebant; quoniam consumatae mensurae; vt in ceteris animalibus contingit; vitulus natus caudam statim non habet; & antequam cauda articulum suffraginis contingeret; non posse id animal litare credebant; vt a Plinio traditur. Lacte vero pro vino & pro lactentibus sacrificare apud facellum diuae Rumiae; vt Varro scribit; pastores solebant. Rumia enim dea pueris lactentibus praesidebat. Lacte etiam sicut vino & melle Cereri libatum fuisse Virgilius his verbis testatur; Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret; Cui tu lacte fauos; & miti dilue Baccho. vbi Seruius pontificales libros vini etiam non prohibuisse, sacrificium contra quorundam sententiam probat; & ostendit; vinum enim omnibus sacris praesertim Cereris fuisse vetitum Macrobius & alij quidam putabant; & ideo aliter hunc Virgilij locum ne contra religionem diceret; enarrabant; Quod Seruius non recipit. Romulus quoque non vino sed lacte libauit; quod a Posteris in sacris ab eo institutis seruatum est. Posthumia tandem Pompilij lex; propter vini inopiam; eo spargere rogum prohibuit; Sed e vino amputatae vitis libare dijs concessit. hac lege sic enarrata ad alias transeamus.

Q VAEQVE CVIQVE. DIVO DECORE
GRATAE SINT HOSTIAE; SACERDOTES PRO
VIDENTO. DIISQVE ALIIS ALLII SACERDO-
TES; OMNIBVS PONTIFICES. SINGVLIS FLA-

LIBER SECVNDVS

MINES SVNTO VIRGINES QVE VESTALES IN VRBE IGNEM FOCI PVBLICI SEMPITERNVM CVSTODIVNTO; PRIVATIM ET PVBLICE MO- DO RITVQVE AGVNTO. Macrobius post Trebatii de religionibus duo esse hostiarum genera tradit; vnum in quo dei voluntas per exta exquiritur; alterum in quo sola anima deo sacratur; & has secundas hostias Haruspices vocant animales; Vtrūq; hostiarum genus Maro carmine ostēdit primū quidem hoc carmine demonstrat; Mactat lectas de more bidentes; Pecudumq; reclusis pectoribus inhians spirātia cōsulit exta. Hostiā animalis meminit; dum Entellus taurum mactans apud eū dicit; hanc tibi i Eryx meliorē animā pro morte Daretis perfoluo. Marcellus vero ut ceteros omittā; cū pœnorū exercitū aut i Italia p̄sternere / aut Italia pellere summo niteret studio; solēni sacrificio volūtates deorū explorauit; & cū exta Aruspici nō placerēt; Marcellū; ne quid temere ageret; monuit; sed postea nocte Marcellus speculādi gratiā cū paucis egressus ab hoste interfectus est. Ex his hostijs animalibus aut consultatorijs quædam iniuges; eo quod nunquam domitæ / aut iugo subditæ fuerāt; vocabantur; quā rem sic Virgilius explicat; Nunc grege de intacto septem mactare iuuenos præstiterit; totidem lectas de more bidentes; & intactas totidē ceruice iuuenas. Ambarualis etiā quædā hostiā erat. Et ut festus ait; pro frugibus et aruis a duodecim fratribus sacrificabatur; & quia circum arua a sacrificiis ducebatur; Ambarualis Hostia appellata est. huius sacrificij genus Sic Virgilius in Georgicis exprimit. Terq; nouas circū, foelix eat Hostia fruges ois quam chorus; & loci comitetur ouātes. Et Cererē clamore vocent in tecta; & hoc Ambaruale sacrificiū; ut Seruius refert; sæpe fieri porca fœcunda & grauida cōsueuerat. Hoc & alijs locis probatur satis Maronem sine pontificio iure; de quo his legibus agitur; nō posse intelligi; discāt igit hasce leges; qui

Virgilium habere cupiunt; & poetarum fateantur studiosi; iuris
 noticiam suo non officere poemati. De secundo Hostia-
 rum genere animalium scilicet credimus magis hanc debere
 legem intelligi; prouidendum enim erat; ut Marcus Cicerone
 interpretatur; quibus hostijs cuiusque deo immolandum esset;
 cui scilicet maioribus; cui lactentibus; cui maribus; cui foem-
 inis; non omnes certe cuiusque deo gratæ erant hostiæ. Ioui
 enim; ut Attæius Capito iuriscōsultus libro primo de iure sa-
 crificiorum refert; immolari Tauro; Verre; Ariete non lice-
 bat; & si quis forte ei tauro sacrificium faceret; piaculum da-
 bat. vnde Maro cum Coelicolum regi mactaretur in littore
 Tauris; secutum dicit horrendum dictu & visu memorabile
 monstrum, sed Apollini; Neptuno; & Marti Taurus autho-
 re Antistio labeone immolabatur; quod Virgilius non ignorauit
 dicēs; Sic fatus meritos aris mactauit honores; Taurū Ne-
 ptuno; Taurum tibi pulcher Apollo, Iuuenicum tamen Ioui
 fuisse immolatum Seruius dicit, quod omisso Virgilio & alijs
 Iuuenalis hoc carmine ostendit, niueam reginæ cadimus
 agnam, Par vellus dabitur pugnati gorgone maura. Sed per
 culum extensum; petulans quatit hostia funem Tarpeio serua-
 ta Ioui; frōtēque coruscant. Quippe ferox vitulus templis mas-
 turus & aræ; Spargendusque mero; quem iam pudet vbera ma-
 tris ducere; qui vexat nascenti robora cornu. Equus etiam
 Marti immolabatur; eo quod per eius effigiem; ut Festus ait
 Troiani capti; essent; vel quod eo animalis genere Mars ob-
 lectari putaretur. Et Ioui omnibus idibus ouis mactabatur;
 vnde idulis; ut Festo placet; appellata est. De hac re Ouidius
 hisce verbis meminit idibus alba Ioui grādiōr agna cadit. Mi-
 neruæ autē capræ imolabatur; nā ut Plinius quinquagesimo ca-
 pite libri octauo scribit, Caprarum morsus arboris exitialis est;
 oliuam lambēdo quoque sterilem faciunt; eaque ex causā Mi-
 neruæ immolabantur. Numinibus enim victimæ; ut Ser-
 uius in libris Virgilij ait, aut per similitudinem aut per con-

LIBER SECVNDVS:

trarietatem immolabatur: per similitudinem vt nigrum pecus Pluroni. Et ideo Anchises aeneae filio in somnijs dixit: vt in infernū ad se descenderet; & quod eū illuc multo nigrum pecudum sanguine casta Sibilla duceret. Per contrarietatem porca, quae obest frugibus; Cereri; & caper qui vitibus obest; Baccho immolabatur; quod Virgilius secūdo Georgi corum libro ostendit: cum non aliam ob culpam Baccho caprum cadi aris omnibus dicit; quam quod vitibus noceret. Item capra quae nunquam febre caret; per contrarietatem Aesculapio deo salutis immolabatur; nec non & minervae: vt dictum est; quia oliuam eius arborem lambendo sterilem faciebat; ipsa capra immolabatur. Prima vero hostia Sus; secunda caper fuisse putantur: vt hoc Ouidij carmen libro meta, quindecimo probare videtur. Et prima putatur Hostia Sus meruisse necem; quia semina pado Eruerit rostro; spemq; interceperit anni Vite caper mora Bacchi mactatus ad aras. Dicitur; vltoris nocuit sua culpa duobu. Idē ex Ouidio in fastis deprehenditur. Sic alijs dijs aliae placebant Hostiae; vt ex antiquis scriptoribus intellegere licet. Sed pudes non exposito Hostiae & victimae significato haec: nus processisse; Victima & Hostia omne animal dicitur: quod deo immolatur; & Hostia secundum festum ab hostire quod est festre dicta est; sed quid inter haec duo iter sit, Ouidius hoc carmine demonstrat. Victima quae dextra cecidit victrice vocatur; Hostibus a domitis Hostia nomē habet; Auratis etiā interdū cornibus Romani in honorem deorum hostias; sed maiores dumtaxat immolabant; vt apud plinium legimus; Plane Galli vt quidam alij nouum hostiarum genus immolabant; nam grauioribus morbis affecti; in praelijs periculisque versantes; Pro victimis aut immolabant; aut se immolatueros homines vouebant; vt Caesar in commentarijs refert; administrisque ad ea sacrificia druidibus utebantur; credebant enim vita tantum hominis redimi vitam homi-

nis posse. Sed senatusconsultum, Gn. Cornelio Lenculo, P. L. Crasso cōsulibus factum est; ne homo immolaretur; quo hoc sacrificij genus sublatum est; deinde Tiberij Caesaris principatus Druidas quoque Gallorū sustulit; vt, omnia Plinius refert. A sacrificantibus fuisse etiam obseruatum Macrobius tradit; vt si hostia quæ ad aras ducebatur; vehementer reluctata fuisset; & se inuitam admoueri altaribus ostendisset; reuereat; quia eā inuito deo offerri putabant. Eā autē quæ oblata stetit, volenti numini dari existimabāt; vnde poeta ait; & ductus cornu stabit sacer hircus ad aras. Titus pau-lo ante quam moreretur; tristior factus est; quod sacrificanti hostia aufugerat; et quod tempestate serena tonuerat. Sed Caesar licet; ei immolanti hostia aufugisset; profectionem aduersus Iubam & Scipionem non distulit. Vitulos quoque ad aras humeris hominis allatos non litasse; sicut nec claudicante nec aliena hostia deos fuisse placatos notatum est; vt Plinius tradit. Constitutis dijs sacerdotes qui eorum ostentā & ceremonias tractarent; hæc lex constituit; & quia omnis populi Romani religio in sacra; auspiciaque; & aruspicum prædictiones; interpretationesve diuisa erat; vt apud Ciceronem de natura deorum cotta dicebat; Primo sacrorum; Deinde auspiorum sacerdotes; tum portentorum interpretes sigillatim sequentibus ostendentur legibus quod ad Numæ Pompilij religionem pertinet; is enim; vt apud Hæcarnaseum legimus diuini cultus institutionem prædicta distinguendo in octo partis diuisit; & eas totidem ministris tradidit; Curionibus scilicet Flaminiibus; Celerum ducibus; Auguribus; virginibus Vestalibus; Salijs; Fœcialibus; & pontificibus. Quinque ex his sacerdotum generibus hac lege et sequentibus explicantur; imprimis; vt omnibus dijs Pontifices; et singulis flami-

LIBER SECVNDVS

nes essent; hac lege præcipitur. Porro sacra omnia exscripta exsignataq; Numa pontifici attribuit; vt apud Lium nuenimus; & quibus hostijs/quibus diebus/ad quæ templa sacra fierent/cæteraque omnia publica priuataque sacra pontificijs scitis subiecit; vt esset; quo consultum plæbs veniret; ne quid diuini iuris patrios ritus negligendo/& peregrinos asciscendo turbaretur; voluit quoque Numa Pompilius; vt non solum cælestes cœrimonias; sed iusta etiam funebria/placandosque manes idem pontifex edoceret; & quæ prodigia fulminibus alioie iussu missa susciperentur; atque curarentur in pontificis cura esse voluit; ius quoque ciuile/& interpretandi scientia/& actiones populo dādæ tātisper apud collegium pōtificum inter sacra cœrimonia; deorū fuerūt; dum has actiones ab Ap. Claudio in formā redactas, Gn. Flautus scriba; & libertino patre genitus; populo tradiderit; et ius ciuile vulgauerit; vt a Pōponio/Valerio/Liuio/& alijs memoria traditum est, Flamines vero quod caput filo cinctum haberent; hoc nomine dicti fuerunt; quorum singuli vt Varro testis est; ab eo deo cui sacra faciebāt; cognomina habebant; sed partim aperta erant; vt Flamen Marcialis; & vulcanalis partim obscura; vt Flamen Dialis; Furinalis; & Falacer. & Cæsar adolescens adhuc flamen dialis fuit destinatus. Sed Sylla eum quia Mari partes sequebatur; & Corneliā Cinæ filiam repudiare volebat; hoc sacerdotio priuauit. Multæ ceremoniæ Flamini Diali impostæ fuerūt; quas Gelius libro decimo cōmemorat. equo enim vehi Flamini Diali non licebat; ne vt festus tradit; si longius disgrederet; sacra negligenter. Item iurare Dialem/vel anulo vti/aut hederam fabam ve tangere/vel nominare nefas erat; neque aliquem in se nodum habere poterat; quod integram fidem optimosq; mores; vt aliqui scribunt; designabat; ne dissimulanter aliquid aut subdole in deorum sacris ageret; sed libere & aperte ad fidem & veritatem omnia referret. Præterea

si vincens ædes flaminis dialis introibat: vinculis solue-
batur: & si quis verberandus erat: & ad pedes eius supplex
procumbebat: eo die non verberabatur. Tunicam inti-
mam / nisi in locis tectis non exuebat: ne sub cœlo tanq̃
sub oculis Iouis nudus esset: in conuiuio præter regem sacrifi-
culum: nemo Flaminem Dialectem præcedebat: si vxorẽ am-
tebat: Flaminio decebat: Eius matrimoniũ sola morte di-
rumpebatur. hoc quoque prætoris edicto Flamẽ iurare nõ
cogebatur: Sacerdotem Vestalem / & Flaminem Dialectem in
omni mea iurisdictione iurare non cogam: insuper Flami-
nes videre ferijs opus fieri authore Macrobio prohibitum
erat: & ideo ne quid tale ageretur: per præconem denuncia-
bant: præceptique negligens mulctabatur: hæ sunt dignio-
res ceremoniæ: quas veteres Flaminum Diali imposuerant. re-
liquas utpote viliores relinquimus: quas antiquitatis studio
fuis apud Festum Geliumque & alios inueniet. Nonnulla ex
antiquis ceremonijs paulatim deinde abolita: vt salutis au-
gurium: Diale Flaminium: & sacrum Lupercale: Seculares:
& Compitalitios ludos Augustus pontifex restituit. Ius ve-
ro flaminum & aliorum sacerdotum subrogandorum a col-
legijs ad populũ. Gn. Domitius in tribunatu trãstulit: cum
põtificibus: vt Trãquillus in Nerone scribit: offensior esset:
quod alium quam se in patris sui locum cooptassent. Vesta-
les autem virgines curam ignis sempiterni habebãt: quarũ
negligentia si forte extinguebatur: flagro a pontifice maxi-
mo cædebãtur: & hostijs maioribus procurabatur: supplica-
tioq; ad vestæ aram habebatur. Quod. P. Licinij pontificis
temporibus sancto igne extincto factum comperimus: Sed
longe plura quam hæc legediscãt: ipsæ vestales facere debe-
bant: nam triginta annis ex constitutione Numæ Pom-
piliij seruare castitatem astringebantur: ac primo decenio
facienda dicebãt: secũdo autem quæ didicerãt faciebãt: re-
liquo vero decenio hæc alias docebãt: Post id tempus & nu-
d

LIBER SECVNDVS

here/ & aliã vitã agere eis pmittebat: pauca tñ ad aliũ uiuen-
 di modũ trãsiuerũt; sed & hæ infœlices successus habuerũt.
 Altoquin magnus honor datus est vestalibus. vt cũ fascib⁹
 pdeũtes deducerẽtur: vt quãd lætũ ducebãt: si casu nõ data
 opa ei Vestales occurrerẽt: ipune dimitteret: Præterea ea
 ius soror ad id sacerdotiũ lecta erat: excusationẽ habebat. si
 eũt ea cuius pater flamen/ vel augur/ aut quidecim vir sacris
 faciũdis/ aut septemvir epulonũ/ Saliusve erat. spõsa quoq;
 põtificis/ aut Tribicinis/ sacrorũ filia/ vacatio ab hmõĩ sacer-
 dotio tribuebat: eius etiã filia excusabat: qui tris liberos/ vP
 domiciliũ i italia nõ habebat. Hãc legẽ nõ oĩno spreuit chris-
 stiana religio: qm põtifices habet qui oĩm diuorũ ædes: cul-
 tũ: atq; sacra curãt/ et tuentur; et qui curã ipsius christianæ
 religiõis habet singulis. quoq; diuis christiani sacerdotes at-
 tribuũt. vt de bñdicto; frãcisco; Anthonio; & alijs diuis vides-
 mus: qui ppios sacerdotes habet: sed & diuarũ mulierũ cul-
 tuũ religio nra sacras vrgines dedicat. Satis de flaminibus
 & vestalibus dictũ est: & ideo leges quã augurũ vel aliorũ sa-
 cerdotũ potestate docet: nũc videamus.

**IGNARIAPVBLI
 CIS SACERDOTIBVS DISCVNTO: EORVM AV-
 TEM DVO GENERA SVNTO: VNVM Q VOD SA-
 CRIS ET CAERIMONIIS PRAESIT: ALTERVM
 Q VOD INTERPRETETVR FATIDICORVM ET
 VATVMEFFATA. INCOGNITA: Q VORVM SENA-
 TVS POPVLVSq; ASCIVERIT. INTERPRETES AV-
 TEM IOVIS OPTIMI MAXIMI PVBLICIA VGVRES
 SIGNIS ET AVSPICIIS POSTEA VIDENTO. DISCI-
 PLINAM TENENTO. SACERDOTESq; VINETA
 VIRGETAq; ETSALVTEM POPVLI AVGVRANTO
 Q VIq; REM DVELLI AGENT: Q VIq; POPVLARE
 AVSPICIVM PRAEMONENTO: ILLISq; OBTEM-
 PERANTO: DIVORVMQ; VEIRAS PROVIDENTO:
 IISQ; VE PARENTO: COELIQ; VE FVLGVRE
 GIONIBVS RATIS TEMPERANTO: VRBEMQ; VE**

ET AGROS/ET TEMPLA LIBERATA ET EFFATA
 HABENTO. QVAEQVE AVGVRI INIVSTA NE-
 FASTA/VICIOSA/DIRA/DEFIXERIT IRRITA: IN-
 FECTAQVE SVNTO: QVIQVE NON PARVERIT
 CAPITALE ESTO: FOEDERVMQVE PACIS BELLII
 INDVCIARVMORATORVMSPECIALESIVDICES
 NESVNTO: BELLA DISCEPTANTO: ;PRODIGIA
 PORTENTA ADETRVSCOSET ARVSPICES /SI SE
 NATVSVSSERIT:DEFERVNTO:ETRVRIA EQVE
 PRINCIPES DISCIPLINAM DOCENTO: QVIBVSVS
 DIVIS CREVERINT PROCVRANTOR: IIDEMQVE
 FVLGVRA ATQVE OSCINA PIANTO. Hãc legẽ Vale-

rius post Ciceronẽ i orõne de aruspiciũ respõsis enodat; quũ
 dicit; maiores stas solẽnesq; carimonias: põtificũ scia; bñ
 gerenda; rerũ authoritatẽ; augur; obseruatõẽ. Apollinis p̃
 dicatões: vatũ libris. portetõrũq; depulsa & explanationes
 etrusca disciplina explicari voluisse. Et Marc; idẽ Cicerõ; nõ
 solũ ad religionẽ /sed etiã ad ciuitatis statũ hãc legẽ p̃tinere
 dicit vt sine his /qui sacris publice p̃æsũt; religioni p̃tuatae
 satisfieri nõ possit. descriptio quoq; sacerdotũ hac lege facta
 nullũ iustae religionis genũ p̃termittit; nã sũt; vt Cicerõ iqt; ad
 placãdos deos alij cõstituti; q̃ sacris p̃sint solẽnsib; alij ad iter
 p̃rada vatũ p̃dicta sacerdotes; sũt cõstituti; & vt coeli fulgura
 ratis regiõibus tẽperarẽt; nã e quattuor coeli regiõibus duae
 Septetrio / & meridies statu p̃petuo manẽt; aliae ṽo orõ scili-
 cet & occasus mobiles ac varij sũt; Sol em̃ nõ semp eodẽ mō
 orit; sed aut equinoctialis / ṽ Solstitialis; aut Brumalis oriẽs
 dicit; Itẽ nõ i eudẽ locũ semp occidit; sed ei; occasus sũt equi-
 noctialis / aut solstitialis / vel Brumalis est. Sed maximũ ire
 publica fuisse ius augurũ authoritati cõiũctũ Cicerõ elegã-
 ter p̃bat; quoniam a summis iperij; & summis potestatibus
 comitiã tollere / & consilia vel instituta dimittere; vel habi-
 ta rescindere poterant; resque suscepta vno Augure aliter

LIBER SECVNDVS

dicente dirimebatur. Sed & vt magistratu se abdicarent consules/decernere poterant augures; vt de Scipione et Figulo Legimus augures enim cum a Tiberio Graccho hos consules fuisse vitio creatos intelligerent; id ad Senatum retulerunt vnde iussu eius. C. Figulus e Gallia/ & Scipio Nasica e Corsica Romam redierunt; & se consulatu abdicauerunt. Et ius cum populo & plebe agendi aut dare aut non dare in augurum erat arbitrio; legem quoque si non iure rogata erat/ auguribus tollere licebat; & hac omnia hac lege exprimitur; vt quaeque augur iniusta/ nefasta dixisset; irrita infectaque essent. poenas etiam auguri non obediens dabat; religioni enim parendum esse/ nec morem patrium impune contumaciter repudiandum veteres constituerunt; itaque cum. P. Claudius & L. Iunius consules. contra auspicia nauigassent; & ab hostibus Claudius deuictus esset. a populo condemnatus est. Iunius autem classe tempestate amissa sibi necem conscium. Ritus autem in augurandi talem fuisse ex L. Iuio colligimus. Augur enim dextra manu baculum sine nodo adiuncum tenens/ capto in urbem agrumque prospectu/ deos precatus/ regiones ab oriente ad occasum determinabat; dexteramque ad meridiem partes/ & leuam & ad septentrionem eadem dicebat; ac signum contra quo longissime oculi conspectum ferebant. animo finiebat; Deinde baculo in leuam manum translato; dextram in eo pro quo sumebatur augurium; imponebat; tum deos orabat; vt inter eos fines quos fecerat; clara signa essent; postremo missis signis augurium sumptum erat. Hi augures a sacerdotibus designabantur; & vt Plutarchus in Marcello refert; ex auiibus vaticinia contemplari/ ac obseruare solebant; Festus plus tradit; quinque signorum genera ex caelo/ & auiibus/ e tripudij/ quadrupedibus/ & diuis obseruasse augures; & sic Stygius Bubo Didonis mortem praedixit; & Caesaris necem Tubae in caelo audita; Sol; Luna; faciesque visae sub astris; Regalolus a varij generis volu-

cribus discerptus; & equorū greges pabulo abstinentēs; vber
 timque flentes; Canes quoque in foro & circum templa deo
 rum ululantes præmonuisse dicuntur: vt apud Plutarchum
 Tranquillumque et Ouidium reperimus. Sed ex auibus tri-
 pliciter auguria capiebantur; nam aliæ volatu / aliæ cātu fu-
 tura prædicebant; et ille quidem prepetes; hæ osciæ dicebā-
 tur; ex auium quoque gustatu auguria sumebantur; vt cum
 pullis e cauea ad eorū custodiam instituta emissis esca por-
 rigebatur; quam si non capiebant; pernities portendebatur
 quapropter infœlicem Cladem a Numantinis Mancino illa
 tam prædixerunt pulli / qui e cauea emissi neglecta esca in p-
 ximam siluam fugerunt; summaque diligentia quæsti repe-
 riri nequiuertunt; mos enim teste Seruio Romanis erat; in
 comitijs agendis / & bellis gerendis pullaria captare Augu-
 ria. Sed ne dubites viros illustres hoc sacerdotium habuisse;
 & Helenus priami filius; Romulus; Marcellus; Cicero; Pau-
 lus; & complures aliī augures fuerunt; nec sit mirum; cū pa-
 tricum in initio sacerdotium esset; sed tandem plæbiscito
 Oguinio plæbs ad id sacerdotium admissa est; & quinque au-
 gures, G. Gemitius, P. Elius, M. Minutius, C. Marcus, L. Pu-
 blius, M. Valerius et, Q. Apuleio cōsulib⁹ e plæbe adiecti sūt.
 In bello quoque suscipiendo / gerendo / & deponendo / publ-
 ci interpretes erant; et auspicia obseruabātur; magnam cer-
 te religionem romani in bellis habebant, imprimis vt iustū
 conciperetur bellum; pax que fieret; fœciales constituerūt;
 apud quos belli pacisque faciendæ secūdum festum ius erat
 vt hac lege dicitur; præmittebantur enim fœciales vt bellū
 indicerent; neque al ter geri bellum iuste dicebatur; per eos
 quoq; fœdus percutiebatur. Quibus autem verbis bellum
 fœciales indicerent; et quibus fœdus facerent; Lilius libro
 primo ostendit; fœcialium quoque potestatem in rebus bel-
 licis Dionisius Alicarnaseus / & plutarchus in Numæ vita
 diligenter explicant, primū igitur fœciales bellū indicebāt

LIBER SECVNDVS

Auspicij deinde sumptis: factoque dijs sacrificio Romani
 duces in bellum proficiscebantur: apud antiquos enim: vt
 Valerius/Cicero/ & alij referunt: nihil publice/ aut priuatum
 nisi auspicio prius sumpto gerebatur: & ante pugna in eu-
 dam/ ac pericula suscipienda/ deos consulere mos Romanis
 erat: vt Plutharcus in Camillo scribit: proinde cum posthu-
 mitus consul/ & flamen ad bellum gerendum Africam pete-
 rurus esset: a Metello pontifice urbem egredi desertis Mar-
 tis ceremonijs/ sacrisque omiſſis prohibitus est. Romani ta-
 men cum Brennus Gallorum rex urbem bello obsideret/ &
 oppugnaret: vsque adeo turbati fuerunt: vt nec litato nec au-
 spicatore gerere recordati fuerint. in initio quoq; pugnae
 superos e more Romani adorabant: quod Marcellus consul
 eu viridomaro Gallorum rege pugnaturus prater opinio-
 nionem fecisse traditur: suos enim milites ad conferendas
 manus conuertens/ ab equo hostium clamore & strepitu
 perterrito violenter retro ablatuſ est: Sed retractis statim
 habenis ne casu magis q̄ consilio eo circuitu vius videretur:
 solem supplex adorauit: & solitam romanorum religionem
 seruaui. Duce autem bellum gerente: si prospere gerebat:
 nec bellum ciuile erat trophaeum ponebatur: & supplicatio-
 nes a romanis fiebant: unde Aeneas occiso Mezentio licet
 nondum plenam victoriam consecutus esset: tamen tro-
 phaeum constituit: & posuit: vt Virgilius Aeneae morem Ro-
 manorum tribuens docet: & Seruius hoc enarrat: Vnus au-
 tem a Camillo dictatore captis senatus quattuor dieru sup-
 plicationes decreuit: Caesar quoque rebus in Gallia prospe-
 re succedentibus saepius multorum dierum supplicationes
 impetrauit: sic in alijs compluribus bellis euenisse reperies.
 Interdum duces exercitus in praelio ancipiti vouebant. &

post bellum confectum vota soluebant: sic de Romulo com-
perimus; qui Sabinis superantibus aedem Iouis statori vouit:
M. etiam Fuluius ludos quos eo die quo Ambraciam cepisset:
se vouisse Ioui optimo max. dicebat: Senatus facere magna
impensa promissit. Posthumius quoque templum Castori la-
tino bello vouit/ quod postea filius eius dedicauit: a Marcel-
lo etiam consule Honori et virtuti post Clastidium & Syra-
cusas capras/ aedes nuncupatis debita votis consecrata
est. Constat etiam Augustum Bello Philippensi pro vltione
paterna suscepto aedem Marti vltori vouisse: ac postea ex-
truxisse: & vt absoluaui: Matri deum imperatores Romani
victorae compotes suscepta vota Pessinuntem profecti saepe
numero soluerunt: vt Valerius ait. Inclinate quoque ac te
consul interdum Praetor: aut Dictator se vel vnū militem scri-
ptum & legiones Hostium pro salute exercitus Po. Roma-
ni dijs manibus deuouebant. & si deuotus homo morieba-
tur: probe factum videbatur: & bene cum Romanorū exer-
citu agebatur: vt de Decijs patre & filio legimus: qui confu-
latum gerentes caput suū pro salute reipublicae deuouerūt:
ac protinus incitatis equis medium hostium agmen petie-
runt: & facta ingenti hostium strage demum Romanis le-
gionibus victoriam morte sua dederunt: si autem priuatus
homo deuotus non moriebatur: piaculum hostia caede-
batur. Sed si imperator se deuouens superuiuēbat: neque
suum neque publicum diuinum pure faceret: & haec deuo-
tionisque formam abunde Liuius libro octauo tradidit:
Quod si aliquam hostium urbem Romani obsidebant: deos
tutelares: id est deos in cuius tutela urbs illa esse dicebatur:

LIBER SECVNDVS.

certo carmine primum euocabant, vt sacrilegia seruij testi-
 monio euitarentur; & quod aliter urbem capi posse non cre-
 debant; aut etiam si capi posset; nefas deos habere captiuos
 arbitrabantur; deinde numinibus iam euocatis Dictatores,
 aut Imperatores exercitus/ & vrbes deuouebant; huius reli-
 gionis Maro noster meminît; cum ait, Excessere omnes ady-
 tis aris que relictis Dijs, quibus imperium hoc steterat, et ibi
 Ferus omnia iuppiter agros transfudit, Si quis autem euoca-
 tionis et deuotionis verba/ quæ pulchra sunt; intelligere
 cupiat, Macrobius in saturnalibus legat, Confæcto bello/
 et hostibus superatis/ duces exercitus quattuor equis albis
 curru inaurato functis deuecti/ Romam triumphantes in-
 grediebantur; & capite laurea coronato captiuisque cathe-
 natis præcedentibus/ atque senatu præeunte ad iouis opti-
 mi maximi templum/ quod in capitolio erat/ ascendebant;
 et ibi immolato tauro albo domum redibant; vt L. Iuio/ plu-
 tarcho et alijs colligitur, quod si ouatio e leui prælio vel alia
 ratione alicui decernebatur, equo albo per urbem vectus Ca-
 pitolium ascendebat; & ibi ouem sacrificabat; vnde ouare vt
 plutarcho & serui placet; dictum est; festus tamẽ a uoce ouam
 tem subsequentium ouare dictum esse putat; milites quoque
 vt in uita Marcelli Plutarchus author est; in triumpho bouem
 In ouatione immolare ouem cõsueuerant Imperatores de-
 indevota, vt diximus si quæ susceperant; persoluebant, Ro-
 mulus etiã, Ceninensibus superatis Ioui ferentio hostis spo-
 lia dedicauit, huiusque dei templum sedem esse optimis spo-
 lijs dixit; quæ regibus hostiũque ducibus caesis sui exẽplo po-
 steri, ferret, Augustus postea sanxit; vt in aede Martis quã ex-
 truxerat; Senatus de bellis triũphis que cõsuleret; & vt prin-
 cias cum imperio petitori hinc deducerentur uoluit que & cõ-
 stituit; vt qui victores redissent, in illã aedẽ insignia triũpho-
 rum inferret, Omnes autẽ exercitiũ duces/ qui bene de Ro-
 mana religione sentiebãt; præscriptã dijs religionẽ præsta-

bant/et qui hanc religionem cōtempserunt; inuitisque dijs
vel aliter quā admonerent; bellū susceperūt: rem nequaquā
prosperē gesserunt; in qua re nobis Marcus Crassus exēplo
fuerit; qui prodigijs et ostentis deorum/ne in parthos duce
ret exercitū; admonebat; a carris enim aduersus parthos ei
ducturo exercitum pullum est traditū paludamentū; quum
in praelium exeūtibus albū aut purpureum dari soleret; vn-
de moesti & taciti milites ad principia cōuenerunt; neque se
cundum vetus institutum cum alacri clamore accurrerunt;
insuper aquilarum altera vix tunc conuelli a Primpilo pos-
tuit; altera egerrime extracta in contrariā quā ferebatur par-
tem; se ipsam cōuertit; ipse quoque Crassus quoddā iunonis
templū egrediēs filium offenso pede prostratum eodē casu
lapius secutus est; his tamen & alijs neglectis deorum osten-
tis ab incepto non destitit; vnde poenas accerrimas dedit;
apud parthos enim perijt; & filius; ac cum eis multa Roma-
norū milia. Pulcher quoq; Claudius apud Siciliā nō pascēti-
bus in auspiciado pullis/ eos per cōtemptū religiōis mari de-
mersit; vt biberēt; cū comedere nollēt; deinde praeliū nauale
inijt & superatus est; historiā legenti similia exēpla occurrēt;
ob hanc etiā sacra belli suscipiēdi violata magnā calamitatē
vrbi cōtigisse fertur; nā cū Fabius Ambustus legatus ad ca-
stra Gallorū missus fuisset; vt p Clusinis obsessis foedera ini-
ret; & ei ferociter Galli respōdissent; ratus se legatiōis mune-
re iā defunctū; vel alia ratiōe sumptis armis pro Clusinis quē-
dā Gallū cōtra ius gētū interfecit; quare foeciales Fabiū qui
præter fidē/ & belli indicēdi ordinē bellū Gallis intulerat; ip-
sis Gallis cōquerētibus dandū suadebat. Sed hac re neglecta
Hostes hi paulopost totā vrbe præter Capitoliū in prædam
verterūt; atque vastarūt. Tantā quoque cladē Mācinus cōsul
apud numātinos nō accepisset; si pullis in siluā fugientibus
credidisset; si voci vt maneret precipiēti obtemperasset; & si
alijs deorū ostētis religiōisque paruisset. Disciplina aut aruipi

LIBER SECVNDVS

cum/quorum hæc lex meminît: magna apud veteres fuit: mortem certe multorum prædicebant: vt de Spurina aruspice historici docēt: qui Cæsarem in periculo futurum idibus Martijs prædixit: & cum idus Martiæ adessent: & Cæsar petens senatum Spurinam irridendo idus Martias sine vlla sua noxa venisse diceret: Spurina idus venisse/ sed nõ præterisse respõdit: vnde illa die Cæsar in senatu occisus est: Ad hos & alios sacerdotes fulgurum: prodigiorumque: & ostentorum: ac portentorum notitiam pertinere hæc lex constituit. et ideo. T. Gracchus duobus anguibus domi comprehensis aruspices conuocauit: qui hoc portentum interpretarentur: illi masculo angue necato, Tiberij mortẽ: foemina interfecta vxoris Corneliæ obitum portẽdi responderunt: et quia ambos liberare nefas erat, Tiberius anguẽ masculũ interficiẽdo sibi mortẽ quã vxori parare maluit, in publicis quoque ethruscorum & Aruspicum disciplinam res ipsa præbavit. Nam cum primus regatorum a Graccho comitia habente Scipionem & figulum iterum consules retulisset: & ibidẽ repente mortuus esset, comitijs nihilominus peractis id ostentum Senatus ad aruspices more solito referendum censuit. qui introducti Gracchum non fuisse iustum comitiarum rogatorem responderũt vade licet neglecto aruspicum responso ipsi consules iussu Gracchi in prouincias sibi datas profecti fuissent, tamen idem Gracchus postea recordatus quod in creatione aliquas cerimonias omisisset: e prouincia per augures egit quod hac ratione iussu Senatus consules se magistratu abdicauerunt. Et licet Ethrusci Romanos disciplinam docerent: & vndecim fulminum genera ponerent: Romani tamen sacerdotes & aruspices duo ex his tantum diurna et nocturna seruarunt, vt author est Plinius

nitus diurna quæ loui; nocturna autē Summano ascriperūt.
 in vniuersum tamen fulgura authore Sexto Pompeio postu-
 laria/pestifera/& perentia appellabant: Postularia secun-
 dum eos votorum; vel sacrificiorum spretam vel omiffam
 religionem reposcebant; pestiferis interitus/exilium/vel
 clades aliqua denunciabatur; quare fulgur ex inscriptione
 statue Cæsaris Augusti primam nominis litteram auferens/
 mortem ipsius Augusti Aruspicum responfo post centum
 dies significauit. Perentia vero fulgura superiorum fulgu-
 rum & prodigiorum significationes perhibebant. inter pu-
 blica quoque & priuata fulmina Plinius discrimen posuit:
 vt priuata nisi primo matrimonio/vel natali die facta es-
 sent; non vltra decimum annum portenderent: cum pu-
 blica quæ in oppidorum deductione non fiebant/ vsque
 ad tringenta annos portenderent: hæc flumina/ sicut et
 prodigia/ portentaque: vt hac lege continetur: Aruspices
 & Sacerdotes ex Etrusca disciplina in vrbe procurabant:
 et rite et tertio decimo anno belli punici hostijs maioris
 bus non Aruspices: Sed Veturius: & C. Metellus consu-
 lto procurarunt: & supplicationem vnam diem habue-
 runt. post interpretationem expiabant. expiandæ enim
 vocis nocturnæ gratia: quæ Gallos Romam capturos a
 luco vestæ monuerat: Sed neglecta fuerat: recuperata Ro-
 ma a Gallis templum in noua via Aio locutio factum est:
 Cumque meda fori pars Serui. Hala & L. Gemitio consu-
 libus in immensam altitudinem collapsa esset. et eam re-
 qua. P. R. plurimum valeret: compleri tantummodo posse
 Aruspices responderent: Curtius. adolescens urbem

LIBER SECVNDVS

Romam virtute armisq; precipue excellere interpretatus/
 armis ornatus equum conscendit; & se ne res pu. periret/ in
 specum immisit; pristinūque habitum continuo terra recy-
 pauit; Sed plane quod hæc lex ethuriæ præcipes docere disci-
 plinam dicit: Tullij atque Valerij sententiam adiuuare vide-
 tur; qui Senatum decreuisse dicunt; vt decem principum filij
 singulis Ethuriæ populis in disciplinam traderentur: eo
 quod ethuria de coelo tacta sciētissime aīaduertebat; ac quid
 quibusque monstris atque portentis ostederetur: eadem di-
 ligenter interpretabatur. Sed quia me huius legis tedium
 capit: alias' inquiramus.

NOCTVRNA MVLIERV M SACRIFICIA NE SVN-
 TO: PRAETER ILLA Q VE PRO POPVLO RI-
 TE FIENI; NEq; INITIANTO: NISI (VT ASSO-
 LET) CERERI SACRO GRAECO. SACRM COM-
 MISSVM EST Q VOD NEQ VE EXPIARI POTERIT:
 IMPIE COMMISSVM EST: Q VOD EXPIARI POTE-
 RIT PVBLICE SACERDOTES EXPIANTO. LVDIS
 PVBLICISQ VOD SINE CVRRICVLO ET SINE CER-
 TATIONE CORPORVM FIAT POPVLAREM; LETI-
 TIAM IN CANTV/ ET FIDIBVS/ ET TIBIIS MODE-
 AANTO: EAMq; CVM DIVVM HONORF IVNGVN-
 TO. Hæc lex nocturna mulierū sacrificia tollit; vt ipsarū fas-
 mam multorum oculis lux clara secundum Ciceronem cus-
 stodiret. Solebant enim noctu certis Dijs solæ, mulieres sa-
 crificia facere; quæ hic prohibentur: nisi pro populo vt bo-
 næ deæ/ & alijs fierent. Mos enim apud Romanos fuit: vt
 quotannis noctu pro salute ipsius populi Romani sacra in
 ædibus pontificis maximi bonæ deæ fierent sicut apud Plus-
 tarchum in vita Tullij & Cæsar's legimus: neque his sacris
 ireresset, viro fas erat; quæ ppter Clodius de pollutis sacris accu-
 satus est eo qd domū Cæsar's vbi noctu hæc sacra fiebāt Pom

peram ipsius iulij vxorem amans ingressus est, Cætere quoque more græco venari mulieribus Romanis permittum est; & ne vetustis huius deæ ritibus perita deesset antistes: Sacerdotem Caliphenam Romani a Velia petierunt. Et cædida vestæ vt author est Valerius; matronæ Cereri sacrificabant; quod Ouidius in meta, ostēdit; dicens. Festa piæ Cæteris celebrabāt annua matres; Illa quibus niuea velatæ corpora veste; Primitias frugum dant/spicea certa suarum. Neque a matronis ingētib; peragi sacra Cereris poterant; vnde cum post cladem Canensem nulla mulier luctus expers fuisset; sacrum Cæteris anniuersarium vt L. iuius scribit; intermissum est; ne tamen ob eandem causam alia quoque sacra defererentur; triginta diebus Senatusconsulto Luctus fuit finitus. Plutarchus etiam Cæteri templum quo mulieres sacrificarent manibus Romulum statuisse dicit. Hac Romanorum lege superstitio Valdētium gentis maleficæ damnatur; qui nocturna quædam sacrificia agunt; & ibi lumine extincto libidinem exercent; & vt audio culcūque foeminae nō habito discrimine mater sit/ an soror; miscetur. Hac lege etiā mulieres admonentur/ ne sancta veneris die templa noctu a deūdo se hominum coetui misceant; nam proculdubio alii quot inuitæ; complures libenter tunc pudicitiam prosternunt. Deinceps in lege est; vt ludi publici modeste fiāt; et in deorum honorem/ hominumq; delectationem; quod Valerius libro secundo eleganter demonstrat; & Camillus diligēter obseruauit; Gallis enim superatis ludos Capitolinos fieri voluit; eo quod Iuppiter opti. max. suam sedem atque arcem Po. Ro. in re trepida tutatus esset; Collegiumq; ad eam rem ex ijs qui in capitolio atque arce habitaret: Dictator constituit Augustum quoque nunciata Clade Variana magnos vouisse ludos Ioui optimo maximo legimus; si rempublicam in meliorem statum vertisset; quod etiam Cimbrico & Marfico bello fuisse factum Suetonius tradit. De ludis precipue

LIBER SECVNDVS

scenicis hæc lex intelligi debet: hi enim tollendæ pestis gratia qua vrbs laborabat, T. S. potito, et, C. licinio Stolone cōsulibus instituti fuerūt; & sine vllō certamine ac curriculo verum carminibus et tibijs fiebant; magnæque vim apud audientes varij horum ludorū soni ciceronis testimonio habebant nam languentes vt affolet incitabant, et excitatos languere faciebant; item animos tum remittebant; tum cōtrahebāt hac ratione non ante ad dimicandū descendere (spartanæ ciuitatis exercitus solebat; quā tibiæ concentu; et anapesti pedis modulo cohortationis calorem animo traxisset ac vegeto et crebro ictus sono strenue hostem inuadere admonitus esset plura de scenicis ludis quæ ad huius legis faciunt intellectum, apud liuium li. septi. & valerium de institutis antiquis inuenies, hos sicut alios ludos festis diebus fieri Leo contra morem antiquum prohibuit Referamus quasdam alias leges; & bene explicata erit Qui ritum religio.

EXPATRIISRI TIBVS COLVNTO OPTIMA; PRAETER IDAEE MATRIS FAMVLOS. EOSQVE IVSTIS DIEBVS; NE QVIS STIPEM COGITO. SACRVM SACROVE COMMENDATVM QVICLEPSEIT/ RAPSEITQVE/ PARRICIDA ESTO. PERIVRII POENA DIVINA EXITIVM, HVMANA DEDECVS. INCESTVM PONTIFICES SVPREMO SVPLICIO SANCIVNTO; IMPIVS NE AVDETO PLACARE DONIS IRAM DEORVM SANCTE VOTA REDDVNTO. POENA VIOLATI IVRIS ESTO. QVOCIRCA NE QVIS AGRVM CONSECRATO. AVRI; ARGENTI; EBORIS SACRANDI MODVSESTO, SACRA PRIVATA PER

PETVA MANENTO. DEORVM MANIVM IVRA
 SANCTA SVNTO: HOS LAETO DATO. DIVOS
 HABENTO: SVMPTVM IN ILLOS LVCTVM
 QVE MINVVNTO.

Romani in hac lege sententiam Appollinis Pythij secuti videntur: qui vñte suis est Cicero: ab atheniensibus cōsultus, quas potissimum religiones tenerent: eas quas in more maiorū essent: servandas respondit: et quum athenienses rursus eum consulētes maiorum morem sapius fuisse mutatum dicerent: e varijs optimum morem esse tenendum respondit: Stipem lex sustulit: quia ut Tullius ait: animos superstitione implebat: et domos exhauriebat: quod luculenter in sexta satyra iuvenalis explicat: dum Bellonæ Cybelles: & isidis sacerdotes: ac tu daeos astrologosque & id genus homines damnat qui aris aut alterius rei habendæ gratia superstitionem inducebant prædicabātque: et ære minuto qualiacūq; somnia vñdebāt famuli dumtaxat Ideæ matris stipem certis diebus cogere poterant. hodie quedam huius legis reliquiæ extant, nam cum æs et pecuniam tum fructus et alia pro alimentis: diuorum Antonij & Francisci sacerdotes: aliq; id genus homines cogunt: & domos exhauriūt. Sed christi ratione his omnibus libenter Christiani bona largiuntur. At ne alijs horum prætextu: ab imperita plæbe pecunias extorqueāt: vel hi falsa prædicādo/ & promittendo/ inauditaque confingēdo: dissimulādo/ asserendo/ & faciendo superstitionem inducant: et aurum subtili fallacique ingenio extorqueant: pontificio iure & maxime elamentis tertij: & clamētis quinti constitutionibus cautum est. ne elemosynarum questores nomine suorum cœnobiorum petentes admittantur: nisi veras ep̄i aut magni ātistitis litteras. pea re exhibeāt qua r̄verba tm̄ & nō aliud ipsi populo exponere possint. Deide

LIBER SECVNDVS.

sacrum raplens/et furans punitur:& præter legē sacrilegus
 dei nutu dat criminis poenas,Rex enim Dionisius(vt cate-
 ros omittā)cum Fanū Proserpinæ spoliasset;loui olympio
 magni ponderis aureum amiculum detraxisset;Aesculapio
 barbā auream demī iussisset;mensas quoque argenteas/at-
 que aureas e Fanis sustulisset;& victorias aureas/paterasq;/
 et coronas a simulacrorum manibus accepisset;dedecore fi-
 lij poenas rependit;quas viuus effugerat;nam filius regno
 pulsus ludī magister factus est. Sacro quoq; cōmēdatum au-
 ferens sacrilegij poenas luebat;vt si forte quis Alexandri pe-
 cuniam apud delubrum Solis in Cīcilia depositam furatus
 fuisset;aut dotem filiarum Clythenis Iunoni Samiæ credis-
 tam rapuisset.In hoc lex ista Seueri & Anthonini rescripto
 postea immutata est;quoniam;vt Marcellus iurifcon.refert;
 Cassio Festo rescripserunt;vt si res priuata in ædem sacram
 deposita surriperetur;furti actio nō sacrilegij esset;& sacrile-
 gij poenā debere p̄cōsulē pro qualitate p̄sonæ;& pro rei cōdi-
 tione/temporifq;/ætatis;& sexus vel seuerius vel clamētius
 statuere Vlpianus dicit;& admonet;Sacrilegi tamē Pauli re-
 sp̄nso capite puniuntur.Ast contempta iurifsurādi religio
 etiā constitutione Alexandri satis deum vltorem habuit.
 Pontificis vero incestum punire intererat;& ob id delictum
 grauiter olim Vestales puniebantur;sicut apud Plutarchū
 in vita Numæ legimus.Incestus enim damnata viua ad por-
 ram Collinam in tumulo defodiabatur;vbi lectus stratus/
 & lucerna ardens erat;panisque/& aqua in vase/lac/& oleū
 pauca quædam earum rerum/quæ ad victum sunt necessa-
 riæ;ne fame vestalis interiret.De adulterij /incestus/& stu-
 pri punitione complura iureconsulti/imperatores;& ponti-
 fices sub titulo de adulterijs postea constituerunt.Sed hodie
 multis in locis ista punitioe carent;& impune fiunt.Quod
 donis placare deos impij non audeant.Plato facile creden-
 dum putat;qua enim mente ait deus bona accipiet;cum ne

nemo vir bonus ab improbo se donari velit; sed licet vota reddi; & sancte debeant; vt de Romulo/Posthumio/Marcello/Augusto/& alijs legimus; qui ades votas diligenter extruxerunt; & in Aenea comprobatum est; qui interfecto Mezentia vota deorum soluens/trophæū quercum scilicet armis/alijsque exuujs Mezentij ducis ornatam Marti dedicauit; veruntamen Pontifices ea posse ex causa commutari/& redimi disposuerūt; Et pro voto nuncupatio quis hac lege obligabatur; quod factio Marcelli ostenditur; qui templum nuncupatis votis debitum honori & virtuti consecrasset dicitur. Sed votum dūtaxat mente conceptum secundum Alexandri Pontificis aliorumque constitutionem quis reddere non cogitur; iuris tamen Pontificij interpretes in hac re more suo dissident. Alia pontifices circa votum non inuicūda constituerunt; quæ causa breuitatis omitto. Voto autem si Vlpiano credideris /patre familias puberes obligantur. Sed filij & famulas & seruus sine patris dominusve autoritate non obligantur; Voti quoque obligatio si in dando consistat; ad heredem transit; vt si forte inquit Vlpianus /qui decimam vouit; ante solutionem decesserit; heres ipsius hereditario nomine obstrictus est. Sed an omnia hæc pontificio iure admittantur; ne sim prolixus; omitto; cum & sciri facile possit. Votis aut precibus numina placantur; vt Seruius ait; Quod Virgilius his verbis indicat; Cecidere animi, nec iam amplius armis; Sed votis precibusque iubent exposcere pacem. Siue deas; seu sint diræ; obscenæque volucres. Sed quia frustratam præclaras leges de religione Romani dedissent; nisi seruarentur; ideo voluerunt; vt poena violatæ religionis esset. Casaris tamen verbum erat; vt si ius esset violandum; imperij gratia violaretur. Sed & tandem tribus & viginti vulneribus confossus; poenas iuris ab se violati dedit. Quod aut cuiuslibet religionis violatores; & contemporores afflicti fuerit; multis probatur exemplis. Tullus enim Hostilius /cū Numæ cōmentat

LIBER SECVNDVS.

rios volueret; ibi q̄dā occulta solēnia sacrificia Ioui Elicio facta iuenit: nec rite ea iniit; aut curauit; & iō ira Iouis praua religioe sollicitati fulmie ictus cū domo flagrauit ob irā quoq; Iouis Varronē cōsulē apud Cannas cū Carthaginēsisibus dimicasse tā i:œlicit̄ icreditū ē: quia ædilis ludos circēses Iouis optimi maximi tēplo faciēs/eximia facie puer; Histriōnē ad excubias tenēdas posuerat. Ob Herculis quoq; detractā religionē; & ei⁹ sacror; a Potitijs ea obtinētib⁹ ad hūile seruorū ministeriū trāslationē: ipi⁹ Potiti⁹ oēs itra annū extincti sūt: Ap p̄pius ⁊ o q̄ author, trāslatiōis fuerat: luminibus capt⁹ est. Ab Licinio etiā pōtifice maxio: Virgo vestalis quæ negligēter æternū ignē custodiuerat/flagro admota fuisse dicit̄. & Minutia vestalis ob incestus crimē. S. Lōgo & E. Peto cōsulibus viua sub terrā ad portā collinā defossa ē: Corn. liā quoq; virginē maximā icest⁹ cā Domitian⁹ defodit iussit. Sed & P. Cælius Cornelius Cethegus & C. Claudius: quia exta patris curiose aris deorū immortalū bellis t̄pibusq; diuersis admouerant: Flaminiō abire iussi / & coacti fuerūt. Insup Carthagine a romanis opp̄ssa Apollo veste aurea nudatus id egisse tradit̄ vt sacrilegi manus iter fragmēta eius absceisa iuenirent. Sed hæc omittamus: cū passim apud historicos religiōis spectores punitos aut deorū nutu/aut hoim manib⁹ legam⁹. Quæ liter aut̄ modus argētī/Eboris/vl' auri sacrādi adhibeat: Tur h' ppulchre enodat: Sed de sacris p̄petuisita d̄l̄serit: vt morte p̄rissimā familias eorū memoria nō occideret: sed ijs adiūcta eēt ad q̄s p̄rissimāsmorte pecunia venisset: vñ sacris alligabāt ordine t̄m seruato h̄des: & q̄ t̄m acceperāt: quātū oēs h̄des: & q̄ plurimū e defūcti bonis habuerāt: creditorq; & debitor sacris alligabant. Dijs quoq; ifernalibus sed i effosa terra veteres sacra faciebāt. At dijs terrestrib⁹ tra: & dijs supis i ædificijs a terra exaltatis: vt Fest⁹ docet: Antiq̄ sacra pegerūt. Manes certe vt superos deos romani colebāt: quaprop̄ eorū iura: vt i hac lege cōtinet̄: sancta eēvoluerūt. Sanctū aut̄ Martiani respōso est: quod ab iniuria hoim defensum atq; munitū est: itaq; fa

cto & ꝑbis apud antiqs iura maniũ itacta seruabant. vñ sedes
& loca deorꝝ infernalũ Virgilius i. vi. ænetid. describere volēs/
hmōi ꝑbis veniã præcat: Dñi quibus iperũ est aiarũ: vmbrae
que silētes/ Et chaos: & Phlegeton: loca nocte silētia late. Sit
mihi fas audita loqui: sit numine vřo Pãdere res alta terra: &
caligine mersas. Et stygiã paludis Dñi turare aut fallere nus
men timebãt: vt apud Virgiliũ legĩt: hac rōne cũ Phœbus ꝑ
stigiã paludē dare iurasset: quodeũqꝫ munus phœtõ petiisset:
currus i pnicē petitos phœtõti denegare/ aut iusiurãdũ reuo
care nõ potuit: vt Ouid. testis ē. Et cũ Iuppit̃ Aenã naues ser
uare ꝑ hoc flumē Cybelã pmississet: eas ab icēdio quod Tur
nus iferebat seruãs pmissã postmodũ liberauit. Quod autē
facto Maniũ iura violari nõ debeãt: Charon his ꝑbis apud
Virgiliũ alloquēs Aenã õndit. Quisquis es armatꝫ qui nřa
ad flumina tēdis: Fare: age. quid venias: iãqꝫ istinc cõprime
gressum Vmbrã: hic locus ē: somni noctisqꝫ soporã. Corpa
viua nefas stygia vectare carina. deinde cõqrit sic eos enũe
rãs qui Plutonis ædes iuaserit: & violauerit. Nec vřo Alcide
me sum lætatus eũtē Accepisse lacu: nec Thesea: Pirithou. ꝑ:
Dijs qꝫ geniti: atqꝫ iuicti vřibus essent. Tartareũ ille manu
custodē i vincla petiuit: Ipsius a solo regis: traxitqꝫ tremētē.
Hi dñam Ditis thalamo deducere adorti. Quare Sybilla õstē
dēdo Aenã nõ violandã sed vidēdi pñis grã i herebũ. iuisse:
mõstratoqꝫ aureo ramo Proserpinã sacrato trãsitũ obtinuit:
sed qm̃ hæc poetarũ sunt. e iurecõsultorꝫ libris ostendã deorꝫ
Maniũ iura circa defunctos sc̃ta eē debere. si prius antiqũ fu
nerãdi ritũ itellexerimus. Mos exequiarũ teste Seruio apud
maiores erat: vt vbicũqꝫ quis extictus fuisset: domũ suã refer
ret: vbi septē referuabat diebus: calidaqꝫ aqua i hoc diertũ spa
cio abluebat: & vngebat: & ꝑ interualla cõclamabat fiebatqꝫ
gemitus: vt apud Virgiliũ i exequijs Miseni fuisse obseruatũ.
legimus. Et Plinius i naturali histo. hæc dicit esse causã vt
mortui aqua calida abluerentur: & per interualla concla
marentur. quod vitalis spiritus plærũque exclusus putare

LIBER SECVNDVS

tur & homines fallere soleret. Epulum etiam in funere præsertim clarissimorum virorum dabatur; cui simile est; quod hoc tempore fit; cum in obitu propinquorum pauperes/ & necessarios/ & sacerdotes/ qui exequijs iter fuerunt; publice pascimus. octavo autem die cadaver incēdebat; & nono sepeliebatur; ac reliquiae in sepulchro cōdebantur. dijsq; manibus carmine/ sæpius tamen soluta oratione veteres id monumentum sacrabant; dedicabantq; sic Augusto/ Misenoq; & alijs fuisse factum constat; & id cuncta ferme Romanorum sepulchra ostendunt. Ludi etiam in honorem mortuorum celebrabantur; Hos Cæsari Augustus heres edidit; eoq; tempore stella crinita circa vndecimam horam exoriens per septem dies continuos fulsit; creditūq; est/ vt Tranquillus scribit antequam esse Cæsaris in cœlum recepti; & hac de causa in simulachri eius vertice stella additur; vt aliquādo in eiusdem munusmate vidi. Hos insup ludos Aeneas in quinto Virgilianae æneidos libro patri anchisæ celebravit. Christiani paulo post obitum mortuos humant; & aliqui post inhumationem nouem diebus parentant. His relatis doceamus qualiter deorum Manium iura circa defunctos sancta dicantur. Imprimis sine prohibitione cuiuscūq; corpus hominis extra aedes proprias defuncti/ per vicos & oppida quorūlibet/ eorū tamen permissū/ domum transuehi seu uel edictis; Marcicq; rescripto potest. & qui prætextu debiti morientem perturbat. aut exequias prohibet; iustitiani sanctione actionem perdit; tantūdem defuncti heredibus præstat. & tertia bonorum parte publicata; infamia notatur. Sed & ante nouem dies post mortē alicuius parentes; aut liberos; agnatos; vel cognatos; aliosue defunctū aliquo sanguinis gradu attingentes idē princeps cōuenire prohibet. Eū autē qui sepulchra defunctorum domos violat; id est qui de sepulchro saxa; uel marmora. uel colūnas/ aliamue quācūq; materiā aut uēditurus/ aut fabricandi grā aufert. Cōstātinus decem pondo auri filco inferre iubet; & iudicē id delictum

punire negligētem viginti libras auri præstare fisco compel-
 lit. Prætoris quoq; edicto aduersus dolo malo sepulchra vio-
 lantes actio in factū dat; vt et ad quem negociū pertineat;
 quāti ob eam rem æquū esse videbit; cōdē nētur. & ei ad quē
 nō pertineat: centum aureorū actio detur. Ast si violatores
 sepulchrorū ipsa corpora extraxerint; vel ossa eruerit humi-
 liores quidē Pauli sententia summo afficiuntur supplicio;
 honestiores autem in insulā deportātur; aut relegantur; aut
 in metallum dānantur. Et quod sepulchris extrahere ossa
 nefas sit: Dido apud Virgilium hisce verbis ostendit: Non
 ego cū Danais troianā excidere gētem Aulide iurauī: clas-
 sem ne ad p̄gama misi; Nec patris Anchisæ cineres; manes
 ve reuelli: Cur mea dicta negat duras dimittere in aures. Sed
 et ea quæ sepulchrorum sunt; vendi nō possunt; vt iurecons-
 ulti tradunt; per hæc quam sancta sint Manium iura satis
 ostendisse arbitror; qui plura iteligere volet; legat cum alios
 tum titulū de sepulchro violato; apud iureconsultos. Quod
 vero in hac lege sequit; vt dii manes in læto adhibeantur; &
 quod diui sint; poetarum opinione verissimum est; nam he-
 rebum pluto pro parte sua obtinuit; vt aiunt; cum Iuppiter
 cœlum; & Neptunus maria habuissent; quare Euro & Zephi-
 ro apud Virg. iratus Neptunus dixit; non Eolo regi eorum
 imperium pelagi; sauumque tridētem; sed sibi sorte datum.
 Apud inferos quoque sunt tres furæ Megara Tisiphone; &
 Alceto; ac Proserpina Plutonis vxor; & quod Acharon; Co-
 cytus; Stryx; Phelegeton; Caron. & Cerberus dii herebi sint
 putādi; Cotta apud Ciceronē de natura deorū probat. & cū
 in inferno plures sedes essent. vt Virgilius somniauit; in no-
 na id est in cāpo Ely; io beati erāt; vñ Anchises Aenæ in som-
 nijs apparēs dicebat; Non me impia nāq; Tartara habēt; tri-
 stesue vmbrae; sed amœna piorū Consilia. Elysiumque colo
 Quinimmo sicut Seruius super; sexto Aeneidos ait; necesse
 erat; et fā relatorū inter deos; vt Herculis liberi patris Casto-

LIBER SECVNDVS

ris & polucis: apud iferos esse simulachra postremo lex sum-
 ptus/luctūq; funeris minuit; Luctus aut̄ funeris in oratiōe/
 qua defunctus laudabatur: cōcursu hoīm; & iulatione; lamē-
 tationibusq; cōsistebat: quo circa partē horū Solon suis legi-
 bus sustulit; & Pittacus hac rōne quēquā omnino accedere
 ad funus aliorum vetabat; apud Romanos viri clarissimi ab
 Bruto primo consule laudari post mortem coeperunt; Bruti
 enim corpus in foro positum a collega imprimis laudatum
 traditur; inde vt viri celebres post obitum laudarentur; in cō-
 suetudinē deductum est. Deinde cū Galli Brēno duce Ro-
 mani occupassent; & hinc aliquot receptis pecunijs abire p-
 misissent; neque aurū in publico esset; ex quo pactae merce-
 dis summa Gallis cōfiteret; vt sacro auro abstineretur; Matro-
 nae aurum cōtulerūt; quare mulieribus natu grādiōribus so-
 lennis post obitū laudatio cōcessa est; vt apud Liviū/ & Plu-
 tarchū in vita Camilli & Caesaris legimus; & saepius ab neces-
 sarijs/ interdū ab alijs laudatio referebatur. Ausam enim lu-
 liam defunctā Augustus duodecimum annū agēs pro con-
 tione laudauit; patrē vero defunctum Tiberius nouē annos
 natus pro rostris collaudauit Augustū aut̄ in aede dīui Iulij a
 Tiberio; & pro rostris veteribus a Druso Tiberij filio lauda-
 tum accepimus; & cū ip̄e Caesar Iuliā amitā/ & primus vxorē
 Corneliā defunctas e more prostris laudasset; grām/popula-
 rēq; beniuolentiā cōtraxit; eo quod hoc facto se virū humani-
 tate & modestia refertū ostēderet; istae quidē laudatiōes; i fune-
 re luctū habebāt; sicut eā panā christianorū; & Neuia quae in
 morte Caesaris/ & Augusti/ aliorūve illustrū viroꝝ; decantata
 fuerūt; quae prop̄ hanc tristitiā & luctū iducētia hac lege subla-
 ta vident; i morte quoq; Caesaris nouus luctus fuit adhibi-
 tū veteranoꝝ militū legionarij arma/ & matronae quaedā or-
 namēta sua quae gerebāt/ liberorūq; bullas & praetextas Fla-
 mine corp⁹ Caesaris cōburētū iniecerūt. Ast funeris sumptus
 ecūdū marcellū & Vlpianū dicit quicquid eā corpis erogati

est & sine quo duci funus nō possit: vt vnguentū: lect' stratus: sepulchrū: Carei: rogas quo cremarentur corpa: nā post quā erul bellis longinquis obrutos cognitū est: apud romanos fuisse institutū Plinius tradit: vt cadauera cremarentur. vñ cum Marij cadauer Sylla eruisset: veritus talionē cremari voluit: ante quē in domo Cornelia nemo crematus fuit. ipēsa quoq; peregre mortui/ quā vt corpus pferret: facta est: sumptus funeris appellatiōe venit. Præterea si quid ad corpus custodiēdū vel etiā cōmēdādū/ aut in marmoris & sepulchri inscriptiōne quicquā expositū dicat: sumptus funeris erit. Romani em̄ monumēta carmine iterdū: sed orōne soluta frequētius scribebāt: ius tñ hæc monumētōrū inscriptiōes ex Alexādi cōstitutione/ & Vlpiani respōso nō dabāt. Plane ex causa/ & tpe/ p dignitateq; & mō facultatū eius qui mortuus est. decernētē magistratu fieri sumptus funeris debet: vt Marcellus Vlpianus: & alij iurecōsulti. sub titulo de religiosis / & sumptibus funerū explicāt. nec volūtātē testatoris seruādā purāt: & si res iustā sumptuū rōnē egrediat. Itaq; si aplū monumentū/ & in circuitū porticatiōes edificari testator iusserit: ab eius volūtate recedendū erit. de sepultura defunctorum prætor cōplura edicta cōposuit. vt in sepulchrū aut locū purū alterius nemo hoīem mortuū inferret: vt in loco pprio sepulchrū ædificare/ mortuūq; inferre quilibet possit: vt funeris cā sumptū faciens/ eius recuperādī noīe aduersus eū ad quē ea res ptinet: actionē haberet: ne isepulta corpa iacerēt: neue quis alieno funeraret. funus aut̄ is quē decedēs elegerit facere debet qđ si neminē defunctus elegerit. Primo scriptos heredes: deinde neminē scripto herede legitimos/ & cognatos/ bonorumq; possessores secundum ord̄nem succedendī ea res cōtingit: vt præclare iurecōsulti docent: qui etiā prædicta prætoris edicta diligēter interpretantur: sumptum funeris Solon: vt diximus ante Romanos minuit. De Salijs qui vnam sacrosum speciem habebant: hæc lex nō meminuit. eorum officii

LIEER SECVNDVS

in sacris Dionisius; Livijs; Plutar. & alij plures explicant. E patricijs enim duodecim falios Numa Marti Gradiuo legit; & tunicæ pictæ eis insigne dedit; & super tunicam aheneum pectori tegmen/coelestiaque arma/quæ Ancylia appellabatur; in mēse Martio ferre instituit; ac per urbem canētes carmina cum tripudijs/solēniq; saltatu ire in mēse Martio iussit; & a saltu dicti fuerunt Salij; vt Plutarchus scribit; & hoc Qui dij carmine probatur; Jam dederat salijs a saltu nomina dicta; Armaque; & ad certos verba canēda modos. Tantæ autem reuerentiæ fuit Saliorum collegium; vt Furius Bibaculus prætor iussu patris sui collegij Saliorum magistri præcedentibus sex littoribus arma Ancylia tulerit; quâuis vacatorem eius officij; vt Valerius scribit; honoris beneficio haberet. neque Africanus hoc sacerdotium capere erubuerit. Plura igitur pro religione sacerdotia Romani constituerunt. At Galli quædam religiosi Druydes/qui sacra curarēt; tantum habuerunt; & memoriter sacrorum præcepta discerant; neq; ea litteris mandare fas erat; ne in vulgus disciplina efferret; & vt memoriæ studerent; nam quæ litteris mādamus; scire vt Cæsar ait; memoriter negligimus; cū ea utpote scripta ubi opus fuerit/reperire confidamus. Alia de Gallorum religione Cæsar in cōmētarijs scribit; quæ omitto; eo quod nō Gallorum sed Romanorū religionē inquirō. Retulimus de religione insigniora legū capita; nunc de magistratibus romanorū leges subiungamus; cum authore Pomponio iura esse in ciuitate parum esset; nisi forent; qui ea reddere possent. & secundum Ciceronem constituta religione magistratus rempublicam maxime continent; nec sine eorum prudentiâ diligentiaq; ciuitas esse possēt.

IVSTA IMPERIA SVNTO. IISQ; VE CIVIS MODESTE AC SINE RECUSATIONE PARETO: MAGISTRATVS NEC OBEDIENTEM ET NOCVVM CIVEM MVLTATA/VINCVLIS/VERBERIBVS VE

COERCENTO: NI PAR/ MAIORVE POTESTAS
 POPVLVSQ VE PROHIBESSIT: AD Q VOS PRO-
 VOCATIO ESTO, CVM MAGISTRATVS IVDICAS
 SIT/IRROGASSITVE PER POPVLVM MVLCTE
 POENAE CERTATIO ESTO. Quod par/majorue po-
 testas prohibens/collegam aut alium magistratum quēquā
 coercētē vīncat, paulopost/ & in plēbiscitis ostendemus.
 Et ab iure ciuili & pontificio alienum non est, quibus caue-
 tur; vt duobus iudicibus diuersas sententias proferentibus;
 illam sequi sententiā debeamus; quæ reo fauet, aut in cau-
 sam fauorabilem tendit. Hanc de prouocatione legem prī-
 mo Valerius publicola; deinde viri decem a Solone habue-
 runt. Et cum Marcus Cicero, L. Catilinæ socios in consula-
 tu necasset; a Clodio plēbis Tribunus dies ipsi Ciceroni
 apud populum dicta est; quod ciues iniussu populi Romani
 contra leges interfecisset; hac quoque ratione per aliquod
 tēpus exulauit. Et quod; vt hæc lex cōtinet, populū interfue-
 rit de mulcta a magistratu imposta conquerēte reo cogno-
 scere; apud Lium in quinto secundi belli punici libro pro-
 batur; ubi cum, SP. & L. Carullius tribuni plēbis ducentum
 milium aëris mulctam, M. Posthumio, dixissent causa eius
 certandæ per suffragium populus conuenit, p̄tate rea Flac-
 co, Martiali Flamini populus Ro. mulctam remisit; quam
 Crassus consul pon. max. ei si a sacris discessisset; dixerat; vt
 Cicero in Antoniana vndecima refert. Alia lex vim magi-
 stratum militiam concernentium sic exprimebat:
 MILITIAE AB EO Q VI IMPERASSIT: PROVOCA-
 TIONE ESTO. Q VODQ VE IS Q VI BELLVM GE-
 RAT: IMPERASSIT: IVS RATVMQ VE ESTO. MI-
 NORES MAGISTRATVS PERITI IURIS PLVRES
 IN PRÆLIA SVNTO. MILITIAE Q VIBVS IVSSI
 ERVNT IMPERANTO: EORVMQ VL: TRIBVNI
 SVNTO: DOMI PECVNIAM PVBLICAM CVSTO-

LIBER. SECVNDVS

DIVNTO: VINCVLA SONTIVM SERVANTO: CAPI
 TALIA VINDICANTO: AES/ARGENTVM/AVRVM
 VE PVBLICE SIGNANTO: LITES CONTRACTAS
 IVDICANTO: Q VODCVMQ VE SENATVS DE
 CREVERIT: AGVNTO. Plures magistratus Romani in
 exercitu habebant; Primo enim imperatori/consulibus/vel
 Dictatori cura totius exercitus mādabatur: sub quibus lega
 ti erāt: vnde cum in iudeos Vespasianus proficisceretur: in
 ter legatos Titum maiorem filium assumpsit: hi publice les
 gebantur: eorumque opera & consilio imperator teste Var
 rone utebat. Cæsar bellū in galliā gerēs cōplures legatos hā
 buit: e quibus cum per insidias duo in Germanorū finibus
 Titurius & Arnuculeius occisi fuissent: barbam capillumq;
 summisit: nec ante dempsit: quam sociorum mortem vindī
 casset. Marius quoque Metelli aduersus Iugurtam facti cons
 ulis legatus fuit: deinde consul Syllam legatum habuit.
 Prætor etiam exercitui intererat. & secūdum Varronis sen
 tentiam quod exercitui præiret: hoc nomine dictus est: nam
 & bellū sæpe gerebat: vt de Marco Termino prætore legimus:
 cutus contubernio Cæsar prima stipendia fecit: & Aelius p
 tinax Rhetias & Noricum prætor sub Marco principe ab
 hostibus vendicauit: Paulus quoq; Aemilius in Hiberiam
 prætor belli gerēdi gratia cum duodecim littoribus iuit. &
 Gn. Pontius prætor Allobroges/qui rebellauerāt/ad Solo
 nem domuit. M. etiā Acilio prætori decretus est triūphus: Is
 q; de rege Anthioco & Aetolis victus triūphauit. Scipio quo
 que Africanus quarto & vigesimo ætatis anno prætor in Hi
 spaniā missus: qua die venit: Carthaginē cœpit. & Sempro
 nius Gracchus pretor Galliā domuit. Interdū nō summam
 belli curā prætores in arbitrio habebāt: Sed cōsuli/aut akeri
 maiorē magistratū habēti parebant. Sic. Q. Valerius præ
 tor cū luctatio Catulo consule bellū in poenos aliquādo gef
 sit: sic alii cōplures sub maiori magistratu militarūt. Erāt quo

que in praelio Ducenarij/Centuriones; Primipilus; Signiferi; Tribuni; & alij plures magistratus minores a Vegetio diligenter enumerati, inter quos auctore L. iulio libro octauo ad vrbe cond. hic ordo erat; vt miles centurionis; Centurio Tribuni; Tribunus legati; legatus consulis; magister equitum dictatoris pareret imperio; Sed ex his omnibus haec lex magis abunde officium Tribunorum explicat, quorum duo genera fuisse cōperio; Quidam plæbis tribuni dicti fuerunt; & eos plæbis in mōte sacro creare coepit .hocq; noſt; vt Pōponius refert, dicti sunt; quod tūc in tris ptes diuifus erat populus; & e ſingulis ſinguli creabātur; v' quia Tribunū ſuffragio crearetur; de his ſtatim aliquid differemus. Alij Tribuni militū erāt quorū duo genera Aſconius ponit; nam quidā a cōſule nō a populo creari ſolebāt; de quorū iure; quia Rutilus Ruffus legem tulerat; Ruffuli ac poſt Rutuli auctore Feſto appellati ſunt. Poſtea lege Atilia pp'ſ eos creare poterat; vt in plæbis ſcitis dicemus; Imperator quoq; vt Vegetius tradit; eos p epistolā creabat; & Tribuni ſecūdū eūdem ab iure militibus tribuēdo dicti fuerūt, horū officiū erat; vt Vlpianus de re militari tradit; milites in caſtris cōtinere; & ad exercitacionē perducere; claues portarū ſuſcipere; Vigiliās interdū circuire; frumentationibus cōmilitonū intereſſe; frumētū pbare; fraudē menſuræ coercere; delicta ſecūdū ſuæ authoritatis modū caſtigare; principijs frequēter itereſſe; querelas cōmilitonū audire; Valitudinarios iſpicere. Aureliani quoq; epistolā apud Vopifcū iuenio; qua Tribunū militū admonet; vt ſi vult Tribunus eſſe; imo ſi vult viuere; manus militū cōtineat; vt neſino alienū pullū rapiat; Ouē nemo cōtigat; ānona ſua miles cōtētus ſit; de præda hoſtis nō de lachrimis puicialiū hēat; arma ſint terſa; ferramēta ſamiata; calciamēta fortia; veſtis noua. eadē adhuc ep'ſa Aureliani Tribunū militū dare opera hortat. vt veterē veſtē miles excludat; ſi pēdiū i balteo nō i pōpa habeat torquē brachiale & anulū apponat equū ſaginarū ſuū defricet; captiuaial nō vēdat; mulum cēturiarū cōiter cu

LIBER SECVNDVS

ret; alter alteri quasi seruus obsequat; a medicis gratis curet. Aruspicius nihil det; in hospitij casta se agat; qui litē sece- rit vapulet; hūc magistratū Catones ambo; Cæsar; Tiberius; Vespasianus; Titulusq; & cōplures alij illustres viri gesserūt; vt historici docēt; & sepulchorū veterū scriptiōe apparet; & ho- rum Tribunorū lex relata potestātē exprimit. Alij Tribunū militum cōsulari potestate comitijs creabātur, quorū origo paulopost, xij. tabulas fuit; & de hīs in plæbiscitis dicemus; fuerunt etiā apud Romanos quidam celerum Tribuni nec non ærarij ab ære militibus tribuendo appellati; De quibus Varro; festus Pompeius; & Fenestella mentionē faciunt. Po- stremo quia hæc lex auri & argenti signandi tribunis dat po- testatem; probatur hoc argumento eam non esse legem, xij. tabularum; quarum tempore nondum signandi auri vel ar- genti vsus in rempublicam venerat; vt ex his quæ in Seruio diximus; deprehendi poterit, nisi dixeris aliud esse dare si- gnandi potestatem; aliud nondum signandi vsus venisse; cū pro tempore futuro signandi potestas dari possit; nam legis est futuris prouidere negocijs; nunc leges alterius magistra- tus explicemus.

SVNTQVE AEDILES CVRATORES VRBIS/
ANNONE/LVDORVMQVE SOLENNIVM: OL-
LISQVE AD HONORIS AMPLIORIS GRADVM
IS PRIMVS ASCENSVS ESTO. Hac lege Aedilis cū-
rulis dūtaxat officium explicatur; & tamē duo genera Aedis-
lium secundum Plutarchum in vita Marij apud Romanos
fuerunt; quidam ædiles curules dicebātur, quorum erat offi-
cium; vt ex Cicerone li. Verrī, vltimo colligitur; Ludos ma-
xima cum cerimonia Cereri libero/liberaeque facere; Florā
matrem populo plæbique ludorum celebritate placare; lus-
dos antiquissimos; qui prius Romani fuerunt nominati; cū
maxima religione Ioui; Iunoni; & Minervæ facere; totius vr-
bis curā habere; vt cloacæ; & aqueductus; & quæq; publica

ædificia mūda & integra essent; loca etiā in theatro hi ædi-
 les assignabāt; vt de Serano & Scribonio legitur Dionisius
 etiam li. antiqui, septimo pertinuisse ad officiū ædilitum scri-
 bit; vt curam annonæ forensis/coplæq; cibariorum ac mē-
 surarum haberēt; vnde Iuuenalis Saty. decima ait, Et de mē-
 sura ius dicere; vasa minora Frangere/pānosus vacuis ædi-
 lis vlubris. Quæ omnia hac lege paucis verbis exprimunt
 & comprehendunt. Hi etiam ædiles curules edictum de qui-
 busdam causis authore Iustiniano proponebāt; vnde apud
 iurecōsultos nostros est titulus de ædilio. edicto/& redhibi-
 toria/& quāto minoris actione, vbi quoddam eorum edictū
 a iurisprudētibus primo refert; deinde exponit; hinc est quod
 legimus, M. Sacurū ædilem iuri reddendo/magis quā mune-
 ri edendo studuisse. Horum autem edictū furtis honorarij est
 portio & Aelius Sabinus iuris peritus librum de edicto ædi-
 lium curulium conscripsit. Papinianus quoq; ædiliū curu-
 lium potestatem singulari libro complexus est; cuius aliquid
 in titulo de via publica inuenimus, vt pontem scilicet face-
 rent; vbi cūq; oporteret; curarentq; ; vt nullus vias foderet/
 aut in eis construeret aliquid/nec rixari in vijs/aut stercora
 proijcere/morticiniaq; /vel coria iacere permitterent, quæ-
 dam alia de potestate ædiliū curulium nō cōtemnēda ibidem
 leguntur. ius quoq; dicēdo fellis curuos pedes habētib; hmōi
 ædiles vtebantur; a quibus hoc nomen, curules habuerunt.
 Sed ne horum ædiliū curulium omittamus originem, di-
 cemus quod apud Lūium de eadēre cōperimus iter plæbē
 & patricios diu an lex Licinia admitteret; disceptatū est; ita-
 dem in cōcordiam hac cōditione ventum; vt prætura daret
 patribus / & lex Licinia admitteretur; vnde cū pro hac con-
 cordia Romani maxime Senatus Ludos honoris deorum
 immortalium causa esse faciēdos censuissent; recusantibus id
 munus ædilib; plæbis/acclamatū a patricijs est iuuenibus;
 se id honoris deorum immortalium causa libenter acturos/

LIBER SECVNDVS

modo ædiles fierent; quare factum est Senatū consultum vt
 duos viros ædiles e patribus Dictator populū rogaret; vtq;
 patres authores omnibus eius anni comitijs fierēt; quod fa-
 ctum est; & Q. Capitolinus & P. Cornelius ædilitatem ob-
 tinuerunt, isq; magistratus deinceps in re pu. māsit & hono-
 ris ac potestatis incrementum accepit; vt ostendimus. Sed cū
 indignū videretur/ædiles curules semper e patribus creari;
 Primo vt alternis annis e plæbe fierent; cōuentū est; postea
 creatio promiscua fuit, omnia tamē hæc origo scilicet ædi-
 lium curulū/ & alia quæ diximus/ post. xij. tabulas fuerunt;
 vt e Liviō apparet. Per hūc magistratum ad maiores; vt hac
 lege continetur; ascensus fiebat. In deferendis porro magi-
 stratibus ordo quidem seruabāt; nam vt Plutarchus in Fla-
 minio scribit; Tribunatus/Prætura/ & Aedilitas /mediæ di-
 gnitates erāt; sicut Questura/ & alia quædam; & iunioribus
 tribuebantur; deinde ad maiores dignitates perueniebatur
 vnde Marius primo tribunatum/post præturam/deinde cō-
 sulatum obtinuit; in petitione enī vtriusq; ædilitatis repul-
 sam passus est. Sic Cæsari Seuero/Tiberio/Marco Ciceroni/
 & alijs qui magistratus gesserūt; primo questura /ædilitas/ &
 prætura/deinde consulatus obuenit. Pompeius tamē Qua-
 estores ex his qui cōsules fuerāt/creari lege postea constituit.
 Prædicta cōfirmat quod apud Modestinum & Calistratū de
 muneribus & honoribus legimus; vt gradatim honores de-
 ferrentur/edicto; & vt a minoribus ad maiores perueniret;
 epistola Diui Pij ad Titianum fuisse expressum. Planē geren-
 dorū honorū nō, pmiscua facultas est/ sed ordo certus huic
 rei adhibetur; nā neq; maiorē magistratū quisq; nisi minorē
 suscepit; gerere potest; vt Calistratus author est. Alteri ædi-
 les plæbei erant; qui e plæbe cōstituti fuerūt; vt ædibus præ-
 essent; in quas sicut Pomponius ait: omnia scita sua plæbs
 deferebat. Erant & alij ædiles ab Iulio Cæsare vt frumento
 præessent cōstituti; & a Cerere Cereales nominati fuerunt:

fatís hanc legem explicuimus, aliam de censoribus legem referamus.

CENSORES POPVLI CIVITATES/ SOBOLES/ FAMILIAS/ PECVNIASQ VE CENSENTO: VRBISTEMPLA/ VIAS/ AQ VAS/ AERARIVM / VECTIGALLIA TVENTO: POPVLIQ VE PARTES IN TRIBVS DISTRIBVVNTO: EXINDE PECVNIAS PER CIVITATIS ORDINES PARTIVNTO: EQVITVM PEDITVMQ VE PROLEM DESCRIBVNTO: COELLES ESSE PROHIBENTO: MORES POPVLI REGVNTO: PROBRVM IN SENATV NON RELINQVVNTO. BINI SVNTO: MAGISTRATVM QVINQ VENNIVM HABENTO: RELIQVI MAGISTRATVS ANNI SVNTO: EAQVE POTESTAS SEMPER ESTO. *Liuius Censuræ initium post. xij. tabulas. M. Geganió & Quinto Capitolino consulibus fuisse refert; & multa e prædictis; præterea & causam adinventionæ censuræ dicit; populo enim per multos annos incenso/ differri ultra census non poterat; neq; consulibus; quia tot populorum bella imminabant; id negotium agere licebat; quare hic magistratus inuentus est; cui scribarum ministerium & custodiæ/ tabularūque cura/ atque arbitrium formulæ censendi datum est. Censura deinde tanto incremento aucta est; vt morū disciplinæque romane regimen penes eam esset; vt Senatus/ equitūque centuriæ; decorisque discrimen sub ditione eius magistratus poneretur; vt ius publicorum priuatorumque locorum/ atque vectigalia populi Romani sub nutu atque arbitrio, Censuræ essent; Et cum hunc honorem maiores ciuitatis in ipso principio spreuissent: Papyrium et Sempronium patritios censuræ agendo Primos censores Populus suffragiis præfecit. Censores autem ab re appellati sunt: Cumque in Cæsare Julij Censoris mortui locum. M. Cornelius successus fuisset;*

LIBER SECVNDVS

et eo lustro Galli Romani coepissent; id esse mali ominis cre-
 ditum est; & ideo deinceps pro lege obseruatum; Ne vnquã
 inde mortui locum Censor sufficeretur, insuper censuram
 omnium magistratum fuisse principem & vniuersæ reipu-
 blicæ supremum & perfectissimum habuisse locum Plutare-
 chus in Catone seniore, & Aemilio scriptum reliquit; nam
 senatu remouere immeritos poterat; & principem senatus
 perscribere/equos auferre/infamia notare/censum agere/
 Lustrum condere; vtique de nuptijs/de liberorum procrea-
 tione/de viuendi ratione & conuiujs Censores diligenter in-
 quirebant; & in quolibet ordine Rom. ciues pro ipsius meri-
 tis condigna pœna afficiebant; vt apud Alconium Pedia-
 num reperimus; nam senatores delinquentes; vt retuli; sena-
 tu mouebant; Equitibus; si rei erant criminis; publicum equum
 adimebant; & plæbeiorum nomen pro delicto in certum
 tabulas referebant, vt ararij fierent; & tributum nomine tantum
 pro capite æs præberent. Alia quoque plura in Censorum ar-
 bitrio erant; quæ hac lege non enumerantur; sed hæc censo-
 res exercuisse multis comprobatur exēplis; Cornelium em̄
 Ruffinum Fabricius Censor senatu mouit; quod decem pō-
 do vasa argentea perinde ac malo & luxurioso exemplo cō-
 parasset. L. etiam Antonium. M. Valerius & Iunius Brutus
 Censores senatu mouerunt; quod quam virginem in matri-
 monium duxerat; nullo amicorum in consilium adhibito/
 repudiasset. Et quadringentos iuuenes equis publicis spo-
 liatos Valerius & Sempronius censores in numerum ara-
 riorum retulerunt; quia in Sicilia ad munitionum opus ex-
 plicandum ire iussi/id facere neglexerant; nimis etiam pin-
 gui homini & corpulento Censores equum adimere solebant;
 talem credentes cum tanti corporis pondere ad faciendum
 equitis munus non esse idoneum; siue quod culpa non ca-
 reat; neque Celsij sententia omnino indefes videatur; qui tam
 tam corporis exuberantiam nactus est. Hos pinguis hoies

et comatos vt. M. Antonium & Dolobellam sicut Cæsar nō
 timuit; ita pallentes atque macilentos Brutum videlicet. et
 Cassium verebatur; a quibus tandem occisus est: sunt enim
 huiusmodi homines ad facinus aliquod promptiores; quā
 pingues/qui hylares sunt; neque ita frequenter mali aliquid
 aut insidias excogitant. Camillus quoq; & Posthumius Cen-
 sores æra pœnat nomine eos qui ad senectutē cœlibes per-
 uenerant; in aerarium deferre iusserunt; cūque aliqui talem
 constitutionem incusarent; a Censoribus responsum est; na-
 turam sicut nascendi ita gignendi legem præscribere/ & pa-
 rentes nutriendorum nepotum debito nos alligasse; vnde
 Plato vxorem a trigesimo anno vsq; ad quintum & trigesi-
 mum esse ducendam statuit; quod si aliquis nō faceret eum
 pecunia & probro mulctandum existimauit. similia Censor-
 riæ potestatis exempla passim in historia leguntur; Censo-
 res primum quintoquoque anno creari solebāt; vt hac. xij.
 tab. lege cōtinetur; deinde lege Aemilia annua ac semestris
 censura esse cœpit; Et in initio patres dumtaxat hunc magi-
 stratum gerere poterant; id tandem; vt cætera immutatum
 est; atque indifferēter fieri cœptum. C. que Martius Rutilius
 primus de plæbe censor factus est. nunc de prætoris officio
 per pauca videamus.

IVRIS DISCEPTATOR/ Q VI PRIVATA IVDI-
 CET/ IVDICARIVE IVBEAT; PRAETOR ESTO:
 IS IVRIS CIVILIS CVSTOS ESTO. HVIC PO-
 TESTATI PARENTO: Q VODCVMQ VE SENA-
 TVS CREVERIT: POPVLVSVE IVSSERIT: TOT
 SVNTO. Prætoris inuentio post. xij. tabulas fuit; vt e Liviō
 & alijs didicimus. neque semper est iuris ciuilis custos; nam
 Papiniano auctore suis edictis ius ciuile; adiuvat/ vel sup-
 plet/ vel corrigit; & hæc prætorum edicta quartam iuris ciuil-
 is speciem constituunt; de qua abudē libro tertio dicemus
 & ibi huius magistratus potestatem describemus. Honore

LIBER SECVNDVS

inito pro contione prator maiores suos e more commemo-
rabat; & ideo cum imperante Tiberio quidam prator con-
suetudinem antiquam de maioribus suis pro contione me-
moradis retulisset; ab ipso Tiberio collaudatus est; sicut apud
Tranquillum legimus, sed iam pergamus ad consulum con-
stitutionem.

REGIO IMPERIO DVO SVNTO: IQ VE PRAE-
EVNDO/IVDICANDO/CONSVLENDO/PRAETO
RES/IVDICES/CONSVLES APPELLANTO: MI-
LITIAE SVMMVM IVS HABENTO. NEMINI PA-
RENTO, SALVS POPVLI SVPREMA LEX ESTO.
Exactis Regibus populus Romanus eorū loco duos quotā
nis creavit; qui iudices eo quod iudicarent; & secundum Var-
ronem consules ab eo quod Senatum populumque consu-
lerent; ut inde lex vel Senatuscōsultum fieret; appellati sunt.
Praetores quoq; a praetūdo exercitui hos fuisse nominatos
idem Varro credidit; nam summum militiae ius habebant;
vnde quia hi duo bella administrabant; & praetores dicebā-
tur; Porta in castris qua exercitus in praekū educebatur; ab
his praetoria appellabatur; ut apud Festum legimus; eorum
quodque tabernaculum praetorium dicebatur. Et praetoria
cohors; quod a praetore id est consule non discederet; teste
eodem Festo dicta est; Scipio enim Africanus fortissimum
quēque; qui ab eo in bello non discederet; & alio militiae mu-
nere vacaret; & sexquipler stipendium acciperet; primus de
legit. quem alij Romanorū duces in hoc deinde secuti sunt;
nostra quoque aetate quilibet dux militum Scipionis exem-
plo; fortissimos quosq; in custodiam corporis eligit. Germa-
norum etiam cohortem olim Caesares ad custodiam corpo-
ris instituerunt; Sed Galba eam dissoluit; & sine vilo cōmo-
do in patriam remisit; licet se fidelissimam multis experimē-
tis ostēdidisset. Ast Caesar cum longo tempore propter intmē-
cos in tutelam corporis hispanos aliquos habuisset; cōsulsus

tandem satius esse semel insidias vndiq; imminentes subire, quam cauere semper /prædictas hispanorum custodias; res mouit, Quod deinde hic dicitur: salutem populi supremam esse consulum legem; verissimum est; nam vt Plutar. in vita Ciceronis ait; quando consuli mādabatur ne quid detrimēti res publica pateretur: summam potestatem consul habebat; quam dumtaxat vrbe in extremo versante periculo cōsulibus Romani Senatusconsulto concedebāt; tuncq; sine iussu populi & reiecta prouocatiōe quæ ab eis fieri solebat; ipsi cōsules in facinorosos homines animaduertebāt; Itaq; cum e cōiuratione Catilinæ tota; res publica titubaret; nuntaretq; Tullio consuli hæc potestas data est, qui Senatus decreto Lentulum; Cethegum; & alios cōiurationis catilinæ participes per triuuiros interfecit. Et propter Apuleij Saturni, tribuni plæbis, & Glauciæ prætoris seditionē, vt darent operā consules, ne quid res publica detrimēti caperet; mādatum est; quare Marius Senatuscōsulto armatus /hos seditiosos in capitolium persecutus obsedit; & in deditiōnē accepit; sed deditis nō fuit seruata fides; nam Glauciæ fracta est ceruix; & Apuleius cū in curiā fugisset; lapidibus & tegulis de super interceptus est. Simili quoque per senatuscōsultū data potestate cōsuli occisus est cum liberis, M. Fuluius cōsularis. Et de prædicta cōsulū potestate; quæ senatuscōsulto dabatur, complur.; Cicero pro milo. in Catil. & v. philip. dicit. Hic magistratus; nemini presertim in bello parebat; sed eius mandata omnes seruabant; adeo quod Modestinus de re militari tradit; eos qui in bello rē a duce prohibita fecerant; aut ducis mandata non seruabant; etiam re bene gesta capite punitos fuisse; & irreuerens miles non tantum a tribuno, vel ceteriōe; sed etiā a principe Martiani respōso coercendus erat; et si quis officium ducis exercitus, et potestatem in milites, intelligere velit; nros adeat iurecōsultos, qui vno titulo hæc

LIBER SECVNDVS.

rem præclare explicant. Nolim tamen ignores seuerè Romanos duces siue consules siue alij fuerint; disciplinam militarem exercuisse; & ideo tot victorijs claruisse. Cornelius enim Scipio consul Numantiam incendijs runisq; afflicta solo æquasse dicitur; statim quam insitiores / lixas / duos scortorum milia / & alia voluptatis causa comparata / edicto a castris eiecisset. Posthumius vero dictator / Manliusque Torquatus consul disciplinam militarem seuerè in filios exercuerunt; huius em̄ iussu, M. Torquatus filius occisus traditur; quia se inscio a Mætio Tuscularum duce prouocatus ad dimicandum descenderat; a Posthumio autem An. Posthumius filius occidit iussus est; eo quod sponte non suo iussu præsidio progressus hostes fuderat. Fuluium etiam fratrem quia cohortem legionis in qua tribunus militum erat; iniussu consulis dimiserat. F. Flaccus censor senatu amouit. et cum Ticius equitum præfectus / hostium multitudine circumuentus his arma tradidisset; a. L. Calphurnio consule hac ignominia affectus est; vt toga lasciujs abscissis amictus / discinctaque tunica indutus / nudis pedibus a mane in noctem vsque ad principia per omne tempus militiæ adesset; vt cõuictu hominum vsuque balnearum abstineret; Turmas quoque equitum; quibus hic præfuerat; equis adeptis infunditorum alas idem consul transcripsit. Sed his omissis quæ passim in historia leguntur. Aliam legem referamus.

EVNDEM MAGISTRATVM (NI INTERFERINT DECEM ANNI) NE Q VIS CAPITO. AEVITATEM ANNALI LEGE SERVANTO. Diocletianus imperator post hanc legem magistratum repetitionem etiam prohibuit; cum negocia publicæ disciplinæ semel gesta eius iudicio sufficere debeant. Quod si quispiam denuo ad eundem honorem rediret / eũ teneri lege iulia de ambitu voluit; Sed an semper hæc lex, xij. tabu. seruata fuerit; in plæbiscitis di-

cemus: & cum annalis seu annaria lex teste Festo annos
 magistratus capiendi finiret: eam habere Senij considera-
 tionem hac constitutio voluit. Sed ut exitum huius rei ha-
 beamus: cum de honoribus siue muneribus gerendis quaeritur:
 Imprimis considerata est persona eius/cui honor siue muneris
 administratio defertur: vt Calistratus de honoribus refert, nam
 rescripto Diui Marci ad munera & honores idonei tantum
 admitti debent: Insuper origo natalium/fascultates quoque/
 an sufficere iniuncto muneri possint: considerari debent.
 Præterea lex secundum quam muneribus quisque fungi
 debeat: seruanda est, nam certus ordo in gerendis honoribus
 adhibitus est: vt scilicet gradatim secundum edictum honores
 deferantur: & vt ex epistola Diui Pij ad Ticianum a minoribus
 ad maiores perueniatur: & vt nemo continuare honores
 possit: sicut hac lege & alijs posterioribus exprimitur: si
 tamen non sunt alij idonei/qui honores gerant: eosdem esse
 compellendos qui gesserunt: cum alijs constitutionibus/
 tum Adriani rescripto cautum est, aliter honorem repetens
 e Diocletiani sanctione/vt relatū est/pœna legis iuliæ
 de ambitu mulctatur, huic tamē. xij. tabu. legi quæ eūdem
 magistratum capere ante decēniū vetat: Gordianus derogasse
 videtur cū ab honoribus ad eosdem honores quinquēniij:
 ad alios vero triēniij vacationē dedit: & cum legatione
 perfunctis biēniij excusationē/ & vacationem concessit.
 Et forte his legibus magistratum cōtinuatio prohibebatur:
 ne frequēti repetitione honorum occasio cuiquam rempu.
 occupādi/ & perpetuo iniusteq; gubernādi/ aut in eā
 machinandi daretur: quod sensisse Iustinianus in' defensor
 recipiuitatis videtur: & ideo Fabius maximus cum a se
 quies/ & a patre/ auo/ proauro/ maioribusq; suis sapenūero
 cōsulatū fuisse gestum animaduertet: summoq; omnium
 cōsensu filius eius consul crearetur: cum populo egit: vt
 aliquando vacationem huius honoris genti Fabiæ daret: ne

LIBER SECVNDVS

maximum imperium in vna familia continuaretur. Quo-
 quoque Ceicinatum propter has leges recusasse continua-
 tionem consulatus legimus. Sed & cum M. Rutillium po-
 pulus Censorem iterum creasset: ab eodem grauissima ora-
 tione correctus fuit populus: quod eam potestatem/ cuius
 utpote nimis magnæ maiores tempus coartandum iudical
 sent: his sibi detulisset. Laudandus est etiam superior Africa-
 nus/ qui continuum consulatum / perpetuumque dictatu-
 ram sibi plæbiscito dari aut Senatuscōsulto decerni/ ne hæc
 iura infringeret: passus nō est. Ast Cæsar & Sylla perpetuos
 honores/ quia non offerebantur/ sua autoritate contra has
 leges arripuerunt. Postremo in omni ætate geri magistra-
 tus non possunt: ad rempublicam enim administrandam/
 vel honore ante quintum & vigesimum annum Vlpiani re-
 sponso admitti quenkam non oportet: de quo paulo
 post, in annaria lege satis abunde dicemus. neque magna
 senectute affecto magistratus deferri debent. ut cūque fuerit
 agens septuagesimū annum/ immo quinque & septuaginta
 ta annos excedēs/ ab honoribus delatis secundum Papinia-
 ni & Vlpiani responsa non excusatur. quod in Mario serua-
 tum legitur: qui annos quasi septuaginta natus/ septimum
 consulatum gessit. his peractis/ alterius magistratus potesta-
 tem describamus.

AST SI Q VANDO DVELLVM GRAVIVS/ DISCOR-
 DIAE CIVIVM ESTVNTO: NEC AMPLIVS SEX
 MENSES / SI SENATVS CREAVERT / IDEM IVRI-
 Q VOD DVO CONSVLES TENENTO: ISQ AVE SI
 NISTRA DICTVS POPVLI MAGISTER ESTO: AE-
 Q VITATEM Q VICVMQ VE REGAT HABETO.

PARI IVRE CVM EO Q VICVNQ VE|ERIT IVRIS
DISCEPTATOR .AST Q VANDO CONSVLIS EST
MAGISTRATVS VE POPVLI:NEC RELIQ VI MA
GISTRATVS NE SVNTO. Dictaturā Cicero hic descri
bere videt̄ : omnia em̄ pauloate relata Dictaturæ cōueniūt:
nam vt ait Pomponius cum crebra orirentur bella/& quæ
dam a sinitimis acriora inferrentur/re exigente Dictatores
interdum creati sunt, a quibus nec ius prouocandi fuit capi
tis quoque animaduersio eis data est. Sed hunc magistratū
quia summam potestatem habebat : ultra sextum mensē
retinere fas non erat. Licet Iulius & Sylla hoc non seruaue
rint. Dictatoribus magistri equitum/sicut regibus Tribuni
celorum/& principibus prætorio præfecti:iungebantur:&
secundam post eos potestatem gerebant:vt Aurelius de offi
cio præfecti prætorio. scribit. quod Iuuenalis Saty. octaua
etiam his verbis ostendit. Quis fructus generis tabula ias
tare capaci Famosos; equitū cum dictatore magistros. Et
quia summum ius sumāq; potestatem Dictator in populū
habebat:magister populū authore Fenestella et Varrone co
gnominatus est:quod& hac lege pbatur. Sic magister equi
tum/quod summa huius potestas in equites & accēfos erat/
appellatus est. Neque a populo/ aut senatu dictator deligi
poterat: sed a consule sinistra idest prospera aue dicebatur:
vnde hac ratione dictatorem sic appellatum Varro & Plu
tarcus in Marcello crediderunt: eo tēpore tamen quo Veien
tes Romanos clade & ignominia affecerunt: Augures con
sultam religionem secundum Liuium exemere:vt Tri
bunus militum. A . Cornelius Dictatorem diceret. quod
fecit: nam Mamercum Aemilium Dictatorem dixit : &
ipse Cornelius ab Aemilio magister equitum dictus est.

LIBER SECVNDVS

Nec ab re prospera aue dici solitum Dictatorem supra retuli
nam auipiciū aduersum Dictaturam suscipere prohibebat;
& dimittere susceptam cogebat; occentus enim Soricis au-
ditus, F. Maximo Dictaturam; & Flaminio magisteriū equi-
tum deponēdi causam præbuit; vt apud Valeriū Legimus.
Lege insuper cautum fuisse Liuius dicit; vt ad dictaturā con-
sulares dūtaxat legerentur; quod & ante. xij. tab. in creatiōe
primi dictatoris seruatum est. T. enim Largius dictator pri-
mus longe ante. xij. tab. delectus cōsularis erat; primus ma-
gister equitum. SP. Cassius fuit; a T. Largio primo dictatore
creatus. Designato quoq; dictatore omnes magistratus ex-
cepto Tribunatu suam authoritatem amittebant; vt apud
Plutarchum in Fabio legitur. Mos etiam si Liuis credimus;
erat Dictatorem noctu sub silētio dici. Sic de. L. Papyrio/ &
alijs dictatoribus factū inuenio. Sed alias leges psequamur.
REIPUBLICAE AVSPICIA PATRVM SVNTO; ILLI
Q VE EX SE PRODVTO Q VI COMICIIS CREA-
RE CONSULES RITE POSSINT. IMPERIA. POTE-
STATES/ LEGATIONES/ CVM SENATVS CREAVERIT;
POPVLVSVE IVSSERIT; EX VRBE EXEVN-
TO. DVELLA IVSTA. IVSTE GERVNTO; SOCIIS
PARCVNTO; SE ET SERVOS CONTINENTO; PO-
PVLI SVIGLORIAM AVGENTO; DOMVM CVM
LAVDE REDEVNTO; REI SVAE ERGO NE Q VIS
LEGATVS ESTO. Quia auspicia patrum erant & ea ne-
mo plæbeius habebat; ideo inter patres & plæbeios Decem-
viri cōnubium diremerunt; Ne incerta prole auspicia turba-
rent. vt infra post Titū Liuiū satis abūde dicemus. Quod dei
ceps in hac lege dicitur; debere consules e patribus in comi-
tijs creari. Licinio plæbifcito immutatum est; quo plæbs ad
cōsularum admiffa fertur. Nec etiam semper obseruatū est;
vt iussu senatus & populi imperia & potestates ex vrbe exi-
rent; quoniam frequenter sola populi authoritate aut senas

tus imperia dabantur; lege enim vatinia Galliam cisalpinā illyrico adiecto Cæsar accepit; mox per senatum Comatam quoq; habuit, cum vererentur patres; ne eam ipsis negantibus etiam populus daret, Gabinia vero lege contra pyratas et Manlia aduersus Mitridatem Pompeio magno inuitis patribus bellum gerere concessum est. Inuitis quoq; patribus presertim Catone, C. Trebonius legem de prouincijs conularibus tulit; vt Hispaniam Africamq; / Siriam & ægyptum Crassus & Pompeius consules haberent. Bella ita demum iuste apud Romanos gerebantur: si fœcialium auctoritas / & alia quæ in religionis lege diximus; obseruabantur: Nullum porro bellum vt Cicero in officijs ait: iustum erat; nisi quod aut repetitis rebus gerebatur / aut a fœciali denunciatum & indictum ante fuerat. Tanta insuper in bello apud Romanos erat obseruatio; vt sacramento aliquo solutis / aut his qui milites non essent; ius esse pugnandi cum hoste negauerint; vnde cū Pompilius imperator; vt Tullius refert: vnā legionem / & Catonis filiū / qui in ea militabat; dimisisset. Sed amore pugnandi Catonis filius in exercitu remansisset: Cato pater ad Pompiliū scripsit: vti si filiū remanere in exercitu pateretur: Secundo militiæ sacramento eū obligaret: quia priore amisso iure cum hostibus pugnare non poterat. Marci quoq; Catonis senis ad Marcum filium extabat epistola: in qua eum vtpote a consule bellum persicū gerente dimissum / monebat; vt præliū cum miles esse desisset; inire caueret. Cæsar in obeūdis expeditionibus religionem & ostenta deorum neglexit: profecturus enim in subam & Scipionem hostiæ immolande fuga neq; absterrius aut retardatus est; quin immo negociū profectus cum nauim exeundo qua vectus erat; postea lapsus esset: se bonū omen Aruspiciibus contrarium sentientibus accepisse dixit: neque etiam propter id omen ab incepto desistit: sed et hostes superauit. Alioquin bella iusta vt pote socios iuuando /

LIBER SECVNDVS.

Idem Cæsar gerebat; Heduis enim socijs cum Heluetijs in Galliam erumpentes eos premere; supplicias tulit; Aegyptum quoque prouinciã plãbiscito obtinere per partem tribunorum tentauit; hanc extraordinarij imperij occasio nem nactus; vt Alexandrinũ regem socium atque amicũ a senatu appellatum/quem ciues sui expulerant; iuuaret; & reduceret. Sed aduersante optimatium factione quod petebat nõ obtinuit. & cũ Saguntũ Romanis fœdere coiunctũ Hãnibal obsideret; Carthaginẽ Romani legatos miserũ; ne Saguntinis Romanorum socijs Hãnibal iniuriam inferret; Sed id non profuit; quoniam ipse Hãnibal Saguntum euer tit. Cæsar etiam iuxta huius legis autoritatem socijs desciscētibus sæpe pepercit; vt de Heduis & alijs legimus. Bellum autem suscipiendum Augustus omnino negabat; nisi cum maior emolumentis spes/quam damni metus ostenderetur; nam minima comoda non minimo sectantes discrimine; vt Tranquillus scribit; aureo hamo piscantibus similes esse aiebat; cuius abrupti damnũ nulla captura pensari posset. Insuper festinationem temeritatemque non bene Duci perfecto conuenire idem Augustus arbitrabatur; nam sat celes riter fieri credebat; quicquid satis bene fiebat. Cæsar tamen extremo dumtaxat tempore quo sapius vicisset; cunctatior ad dimicandum factus est; ne longo tempore parta breuis hora & calamitas auferret. Scipio quoque Africanus in re militari dicere non putaram; turpe esse dicebat; quia explorato & excusso consilio agenda ferro administrare eius sententia oportebat; cum emedatione careat error; qui violentiã Martis; committitur; idem cum hoste confligere dissuas debat; nisi occasio obuenisset; aut necessitas insidisset; nam prospere rei gerendæ facultatem omittere maxima est dementia; vt Valerius ait; & in angustias pugnandi com

pulum & deductum se praelio abstinere pestifere ignaviae affert exitum, ob eam causam tamen suscipienda esse bella Cicero credidit; vt sine iniuria in pace viuatur: **parta autem victoria hos esse conseruandos dicit; qui nec crudeles/ nec immanes in bello fuerunt; quod a Romanis factum est; qui Tusculanos/ Equos/ volscos/ Sabinos/ Bernicos praelio victos non solum conseruarunt; sed etiam in ciuitatem accesserunt. At Carthaginem & Numantiam perfidas ipsi Romani funditus sustulerunt. In alio quoque Romani duces iuste bella gesserunt; & iusticiam coluerunt; nam hi qui ciuitates aut nationes bello deuictas in fidem capiebant; earum patroni more maiorum erant; vt a Cicerone/ & alijs memoriae traditum est; & ideo Paulus Aemilius non solum in victoria mitem & humanum se erga Macedones/ Hiberos/ & Ligures praestitit; sed in omni etiam vita eos tutatus est; & veluti pro domesticis ac necessarijs habuit; sicut apud Plutarchum legitur. Duces vero exercitus post confectum bellum cum laude triumphantes domum redibant. Et sicut Legatus in re propria quis esse non potest; Sic iudex/ arbiter aut testis/ nullus vt Constantinus/ Martianus/ & Pomponius scribunt; in re propria admittitur; immo antequam legationis officio functus sit; nihil in rem suam legatus Pauli responso agere potest. exceptis his quae ad eius iniuriam vel damnū peracta sunt, complura alia legationum praecipua sequentes Legumlatores Iureconsulti/ & Imperatores vno titulo de legationibus explicuerunt. inter quae illud est; quod huic legi accommodatur. & Honorius constituit; vt ciuium voluntate; & illius qui vrbi praest; autoritate legati proficiantur. nunc placet vim Tribunorum plæbis referre.**

LIBER SECVNDVS

PLAEBIS Q VOS PRO SE CONTRA VIM AV-
 XILII ERGO DECEM CREASSIT. TRIBVNI
 EIVS SVNTO: Q VODQ VE HI PROHIBESSINT:
 Q VDQ VE PLAEBEM ROGASSINT: RATVM
 ESTO: SANCTIQ VE SVNTO: NEVE PLAEB-
 BEM ORBAM TRIBVNIS RELINQ VVNTO. Hac
 lege pteftas Tribunorum plæbis aperte ostenditur;quæ pro
 culdubio magna fuit;ad eorum interrogationem plæbs ses-
 cundam iuris ciuilibus speciem constituit;quod plæbiscitum
 appellatur;de quo & tribunis paulopost abunde dicemus.
 nunc volo/hoc solum intelligas/quod Tribunatus hic dari
 plæbis tātū solebat;& ideo,P.Clodius e nobilissima Claus-
 diorum gente plæbeo homini adoptandum se dedit;quo
 tribunatum plæbis nactus in Ciceronem /qui aduersus eū
 de pollutis sacris accusatum testimonium dixerat; fauere
 posset;nihilominus cum Tullius ab exilio reuersus tabulas
 a Clodio fixas/in quibus res gestæ in Tribunatu continebā-
 tur;vi perfregisset;& ideo in senatu accusaretur/quod tabu-
 las Tribunitias sustulisset;negauit ipse. Clodium;vt pote
 patricium secundum leges fuisse tribunum;nam Pauli testi-
 monio per adoptionem dignitas non minuitur,vnde a plæ-
 beio ait/senator adoptatus/senator manet,hunc magistrat-
 um tamen patricij vt,M.Antonius;Duronius;Cato;Tiber-
 rius;Marius;& complures alij gesserunt,quod Gelius Ati-
 mio plæbiscito permissum fuisse libro quartodecimo scri-
 bit,Alia lex senatus potestatem sic explicabat,

OMNES MAGISTRATVS AVSPICIVM/IVDICIVM
 Q VE HABENTO: EXQ VE IIS SENATVS ESTO:
 EIVS DECRETA RATA SVNTO: AST SI PŌ
 TESTAS PAR MAIORVE PROHIBET/ SENATVS
 CONSVLTA PRAESCIPTA SER VANTO:IS ORDO
 VITIO VACATO: CAETERIS SPECIMEN ESTO.

Per hanc legem omnibus magistratibus iudicia dantur; vt
esset populi potestas/ad quam; vt ait Cicero; prouocaretur.
Auspicia quoque omnibus magistratibus conceduntur; vt
multos comitatus inutiles morae probabiles impedirent;
auspicij enim iniustum populi impetum saepe dij immorta
les represserunt; & vt ex multis exemplis/quaedam referam
Urbe a Gallis deleta deliberantibus patribus vtrum Veios
migrarent/an sua moenia restituerent; forte tunc redeunt/
bus e praesidio cohortibus Centurio vt signifer signum sta
tueret;/& quod optime ibi manerent; in comitio exclama
uit; hoc Auspicio a Dijs accepto senatus e vestigio transeun
di Veios consilium omisit; vt Valerius author est: Deioras
tus quoque rex omnia fere auspicato gerens/ab quodam iti
nere proposito volatu aquilae monitus redijt: qua re secum
bene actum est; quoniam id tectum vbi si ire perrexisset. ma
firus erat/proxima nocte ruina solo aequantum est, sed sicu
ti auspicijs parentibus bene successit; ita cum ea negligent
ibus male actum est; Flaminius enim consul se & exercitum
apud lacum Trasimenum perdidit; & Crasso post magnam
Romanorum stragem a Parthis vita erepta est: quia prodig
ijs pugnare prohibentibus non paruerunt. Caesar quoque
si hostijs malum portedentibus;/& ingredi senatum Idibus
Martijs prohibentibus obtemperasset; occisus illa die non fuisset.
Ordo Senatorius cuius haec lex meminit a Romulo in
stitutus est; centum enim senatores quorum vteretur consi
lio/delegit. Tullus deinde Hostilius populo Albano Romam
tracto/ex eius patricijs ordinem senatorium suppleuit;
postea Tarquinius priscus Senatus maiestatem centum vi
ris ampliauit; Ast Tarquinius Ille superbus clariorem par
tem Senatus morte et exilio perdidit. mox exactis regibus
Senatus caedibus regis diminutus a Bruto primo consule re
stauratus est; Primoribus enim equestris gradus electis ad
trecentorum summam patrum numerum expleuit, hi autem

LIBER SECVNDVS

a Bruto additi patres conscripti appellati sunt: vnde in senatum vocabantur/ qui patres/ quique conscripti erāt: vt apud Lium & alios legimus. Cæsar longe post senatum suppleuit: & multos tum ciuis tum externos præter delectum/ sed magis per gratiam senatoria dignitate donauit: vnde peregrinis & Gallis & alijs in senatum allectis libellus propositus est/ suadens ne quis senatori nouo curiam mōstrare vellet: post necem quoq; Cæsar's tot in senatum per gratiam & præmium allecti sunt: vt super mille Senatores essent. Sed ad modum pristinum & splendorem eos Augustus tandem redegit: & vt lecti probatique religiosus & minore molestia senatorio munere fungeretur: quemq; thure & mero priusq; consideret: apud aram eius dei in cuius templo coiretur: supplicare constituit: & ne plus quā bis in mense calendis scilicet & idibus legitimus senatus ageretur: sanxit: sibi tamē cōsilia sortiri semestria instituit: cū quibus de negocijs ad frequentem senatum referendis: ante tractaret. Septēbri Octobriq; mense tm̄ sorte ductos/ per quorū numerū confici decreta possent: debere adesse decreuit. Is ordo iudiciū auspiciūq; Sicut magistratus habebat: nā qui Senatum habiturus erat: prius immolare hostiam/ Auspicariq; secūdem Geliū debebat: quod a Cæsare fuisse obseruatum cōperimus: qui idibus Martijs senatū habiturus plures hostias cæcidit. Sed cum litare non posset: sprete religione curiam introiit: vbi statim occisus est. Senatus decreta vsque adeo rata fuerunt. vt tertiam iuris ciuili's partem cōstituerint: porro eius decreta ciues sine molestia seruabāt: vbi ipse Senatorius ordo vitio carebat: & cæteris specimē erat. nā vt præclare Tullius ait: qualescūq; summi ciuitatis viri fuerint/ talis ciuitas erit: & quæcūq; mutatio morū in principibus extiterit/ eadē in populo sequet/ si em̄ principes bello/ luxuriz/ conuiujs/ venationi intēdāt: his populus vacabit: si virtutē colāt: hanc amplectentur omnes. nobiliū em̄ mutato victu/ ciuitatū mo

res mutatur: unde perniciosius de republica vitiosi principes meretur: quod non solum ipsi vitia concipiunt: sed etiam ea in civitatem infundunt: plusque exemplo: quam peccato nocent: Eapropter Cicero, L. Lucullum virum magnam reprehensione dignum existimavit: cui cum magnificentia villae tusculanae obiecta esset duos se habere vicinos superiorem equitem Romanum: inferiorem libertinum: respondit: quorum cum villae magnificentiae essent: concedi sibi oportere dixit: quod his qui inferioris ordinis essent: liceret: nam ait Cicero ab ipso Lucullo natum est: ut illi inciperent: quibus non licuisset: si Lucullus non fecisset: quilibet enim eorum libidines: fregisset: si illi qui eas frangere deberent: eisdem non tenerentur. Nostris itaque senatoribus omnes morem gerent: & parebunt: eorumque decreta libenter: & sine molestia servabunt: emendabuntur: & corrigentur: si vicis quae reprehendunt ipsi senatores careant: & virtuti studeant: sintque continentes. Praeterea cum Senatus habebatur: de rebus divinis priusquam humanis ad senatum teste Gellio referendum erat. intercedendumque: ne senatus consultum fieret: ius is solis fuisse idem Gellius tradit: qui eadem maiori ve potestate essent: quam senatus consultum facere volentes. Per quos autem senatus apud Romanos haberi solebat: paulo post & in senatus consultis dicemus. Multa alia de senatoribus posteriores legumatores praesertim iureconsulti dixerunt: quae referre superfluum esset. Quare ad populi suffragium veniamus. **CREATIO MAGISTRATUUM: IUDICIA POPULI: IVSSA: VETITA: CUM SUFFRAGIO CONSCISCENTUR: OPTIMATIBUS NOTA: PLAEBI LIBERA SUNTO.** Lex relata de suffragiis scripta est: quam rem ut abunde enarremus. primordium attingere oportet. Imprimis viritum suffragium eadem vi: eodemque iure a Romulo promiscue omnibus tribus datum est. quod non omnes ceteri reges servarunt: nam Servius auctore Livio classibus: cen-

turisq; constitutis/gradus fecit; vt neq; exclusus suffragio
 quisquam videretur; & vis omnis penes primores ciuitati
 esset; nam omnes centuriæ ad ferenda suffragia in campum
 Martiũ ibant; & tamen penes primores ciuitatis vis suffra-
 giorum erat; quotiens non variabant; vt etiam ex Dionisio
 Alicarnaseo in libro septimo colligitur. Primo enim ad suf-
 fragium secũdũ Seruij constitutionem equites; deinde octa-
 ginta prime classis centuriæ peditum vocabant; & si ibi va-
 riatũ esset; quod raro incidebat; secundæ classis centuriæ; & re-
 liquæ deinceps si opus erat; vocabantur; nec fere vnq; suffra-
 gia ita infra descendebant; vt ad infimam classẽ perueni-
 retur. obseruatum etiam in suffragijs comperio; vt vbi pri-
 mum vltra dimidiũ ventũ erat; statim negotio finis impo-
 neretur; quam rem Ti. Gracchus ostendit; nam cum is legẽ
 Agrariam ferre vellet. Octauiusq; collega diu intercessisset;
 de eius abrogatione ad populum tulit; & tribus quinq; & tri-
 ginta; quæ tot illo tempore erant; ire in suffragiũ iussit; qua-
 rum cũ decem & septem iam Octauium abrogassent; vnaq;
 dũtaxat ad rem perficiendam restaret; parũper sistere iubẽs
 collegam Octauium; vt ab intercessione desistere vellet; ne
 ue sibi hanc notam inferrı pateretur; iterũ & obnixè roga-
 uit; sed eo respondente; vt quod vellet; Gracchus exequeret
 suffragio procedente magistratu ipse Octauius summotus
 est. iure tamen posteriori; quo nũc vtimur; licet in omnibus
 regulariter quod maior pars efficit; pro eo habeatur / ac si
 omnes egerint; vt Scauola / Vlpianus / Alexander / Innocen-
 ti. & alij dicũt; tamen omnes ad quos negocium spectat; au-
 diti nec negligi debent; vt Paulus / Vlpianus / Celsus / Pom-
 ponius / Bonifacius / Alij; pontifices & iurecõsulti de arbi-
 tris; & re iudicata; alijs; locis constituerũt. Per hæc suffragia
 ædilitas / prætura / Tribunatus plæbis / censura / consulatus /
 Quæstura / Tribunatus militum pro consulari potestate; &
 alij plures magistratus mandabantur; vt in hac. xij. tab. lege

continentur: militum tamen tribuni/qui in exercitu erant/ & Dictatores/ magistrive equitum/ & quidam alij magistratus suffragio populi nō creabantur: vt supra dictum est. Sacerdotia quoque a collegijs non populo dabantur: sed postea ius sacerdotum subrogandorum, Gn. Domitius in tribuna tu a collegijs ad populum transfudit: vt a Tranquilio in vita Neronis memoria traditum est, quoddam tamen apud Romanos genus sacerdotij erat/ quod neque sacris locis additum erat/ neque a republica/ aut a principe/ aut a collegijs pontificum/ vel aliorum sacerdotū conferebatur: sed ædis aut sacelli iure a patrefamilias ea ratione erigebatur: dedicabaturque/ vt & sacrorum cura/ & fructuum ipsius sacerdotij perceptio ad solam gentem familiamque suam perpetuo deuolueretur: vnde Otho, vt Cornelius Tacitus refert: reuersos ab exilio adolescentes auitis & paternis sacerdotijs in solatium reposuit: hæc sacerdotia appellabantur Gentilitia, in horum locum successerūt sacerdotia/ in quibus ius patronatus habemus; nam pōtificis assensu ædem construēs in ea sibi suisq; per Clementis & aliorum antistitum constitutionem ius patronatus acquirit; & cum pontificis autoritate idem/ atque posterij & successores' cui voluerit/ constructam ædem dare poterunt; vt nostro iure pontificio cauetur: vbi plura ad hanc rem pertinentia leguntur: quæ omitto: Propterea quod indoctissimo cuique patent. De reo quoque qui lege/ aut rogatione damnāus erat/ suffragia ferebantur: vt cum a magistratibus ad populum prouocabatur/ aliter iudicium dandum erat; vnde Clodius Tribunus plæbis Ciceroni diem apud populum dixit; quod ciues sine iussu populi Romani contra leges necasset; deinde ob id factum Clodius de exilio Ciceronis rogationem ad populū tulit; vt infra quadringenta ab Italia milia ipsi Tullio aqua & igni interdicitum esset; vt recipientis eum bona publicarentur/ isq; exularet; & ne quis de Cicerone reducēdo ad Senatū referret

LIBER SECVNDVS

ne quis decerneret; ne quis disputaret; aut loqueretur; aut pedibus trect; scribendo ve adesset. Sic relatum Octauij abrogationem/ & alia populi iudicia fuisse per suffragium facta comperimus. Iussa insuper leges, scilicet & plebiscita cum suffragio populi consuecebantur/ & decernebantur; vt in omnibus legibus / quas infra referemus / apparebit; aut etiam eodem suffragio vetabantur; & reuocabantur; cum naturale sit eodem genere quodq; dissolui; quo colligatum est; vt iureconsulti Vlpianus & alij dicunt. Et pro legibus ferendis/ & alijs agendis quae diximus/ curiae frequenter in forum conueniebant; & e Romuli instituto separatim promiscue & viritum suffragia dabant; & ideo saepe plebiscita & leges curiatis comitijs/ non autem centuriatis/ rogatione trinudino facta ferebantur; vnde ipse Romulus diuiso in triginta curias populo/ quasdam leges curiatis; vt Pomponius lib. digesti. primo scribit; ad populum tulit. Et, L. Papirius Dictator legem curiatam de imperio promulgauit. Tribuum quoque suffragio Caesar pontificatum Maximum; & Marius consulatum obtinuerunt, & Octauius Tribunatu summus est, non tamen inficias eo quin per centurias quoque, & comitijs centuriatis in campo Martio magistratus dati; in dicta prolata/ & leges aliquot latae fuerint; nam publicolam centuriatis comitijs legem tulisse Valerius libro tertio refert; ne quis magistratus ciuem Romanum aduersus prouocationem verberare/ aut necare vellet. Et tempore promulgationis legum/ non autem vbi latae erant; intercedere licebat; vt e Cicerone in prima Antonianarum colligitur. Suffragia haec ab initio palam & voce ferebantur; postea legibus latis per tabellam dari coeperunt; vt nimia suffragandi libido in non bonis causis eriperetur potentissimis, prima enim Tabellariam legem Gabinius tulit; vt per suffragia in tabella descripta magistratus mandaretur, biennio post lex Cassia tabellaria secuta est; quam, L. Cassius, nobilis homo

tullit: vt per tabellam (nisi in perduellionis crimine) populus iudicaret. Tertia lex tabellaria Carbonis seditiosi atque improbi ciuis fuit; qua cautum est; vt per tabellam iuberentur; ferrenturq; leges; ac etiam vetarentur. Et cum in vno iudicij genere scilicet perduellionis crimine / Cassius vocis suffragium reliquisset; excepissetq; huic quoq; iudicio Caelus tabellam dedit. Marius etiam Gratidianus in hanc rem ferre legem tabellariam voluit; & huic rei pontes angustos lege constituit. hinc est; quod legimus apud Ciceronem ad Herennium / quod cum . L. Saturninus legem frumentariam de trientibus & semissibus ferre contra senatusconsultum vellet; Q. Cepio Quaestor urbanus cum viris bonis impetum fecit; pontes distribuit; & cistas deiecit; vt lex aliter ferretur. et qui in Caesarem conspirarunt; primum teste Suetonio cogitarunt; vtrum ne illum in campo Martio per comitia tribus ad suffragia vocantem partibus diuisis e potestate deicerent; ac exceptum trucidarent; an in sacra via / vel in aditu theatri adirentur. Coniurati postea mutato proposito ipsum Caesarem idibus Martijs in Pompeij curia occiderunt. Nostra lex . xij. tab. suffragia iubet esse optimatibus nota / & populo libera concedit; vt quo voluerint modo / suffragia ferret; hanc enim sententiam; vt Cicero interpretatur; ista lex continet; vt omnes leges tollerent; quae postea latae omni naturae suffragium tegunt. ne quis tabellam inspiceret / ne rogaret / aut appellaret; nec reprehenderet esse tabellarias leges / & potestates angustos Tullius existimat; si ambitiosis haec sint opposita; & vt ne sint ambitus inuenta fuerint; populoq; tabellam quasi libertatis vindicem haec lex concedit dummodo optio cuiq; & grauissimo ondat; vltroq; offert vt sit ipsa libertas; in qua populo honeste bonis gratificandi deest; quapropter Iuuenalis eleganter ait si libera darentur populo suffragia / tam perditum esse neminem; vt in suffragijs Seneca bonum preferre Neroni; malo dubitaret. Hac lege igitur libertatis species datur; bonorumq; authoritas retinet; & contentiois causa tollit.

LIBER SECVNDVS

Cæsar postmodum libera populo suffragia abstulit: nã comitia cum eo partitus est: vt exceptis consulatus competitoribus/pars media candidatorum populi suffragio magistratus gereret: pars altera sua voluntate & collatiõe magistratus obtineret. & p libellos cuiq; tribui missos scriptura breui quos volebat Cæsar commẽdabat: vt tribus suffragio suã dignitatem tales commendati tenerent. Postea Augustus pristinum comitiorum ius reduxit: ac multiplici poena damnato ambitu Fabianis & Captiensibus tribulibus suis / ne quid a quoquam cãdidato desiderarent: die comitiorum singula nũnum milia a se diuidebat: suffragijs tandem populus fuit priuatus: licet ea reuocato comitiorum more Caligula populo reddere postea tentauerit: vnde Modestinus legem Iuliam de ambitu in vrbe suis cessasse tẽporibus dicit: quia tunc ad principis curam / non populi fauorem magistratum creatio pertinebat: & ide o etiã Saty. decima Iuuenalis de populo ait. Iam pridem ex quo suffragia nulli vendimus: effugit curas: nam qui dabat olim imperium: fasces: legiones: omnia nunc se continet. Atque duas tantum res anxius optat. Pannum & circenses. his legibus explicatis / alias referamus.

AST SIQ VIDI ERIT / Q VOD EXTRA MAGISTRATVS Q VO AERARIO AESVSSIT: Q VI COHÆRET / POPVLVS CREATO: EI Q VE IVS COHÆRENDI DATO. Hæc verba Quæstoribus accomodari videtur vt cuiq; fuerit. Quæstorũ potestati hic explicabimus. Publicola cum indignũ pecunias publicas inferri in priuatas ædes existimaret: & quod ipse / aut alius non publica auctoritate cõstitutus: munus quærendæ pecuniæ daret: Aerarium Saturni ædem constituit populoque: vt duos Quæstores creare posset: concessit: quod factum est: primique. P. Veturius. &. M. Minutius creati fuere Quæstores: aucto populi aerario quæstores fuisse cõstitutos Pomponius tradit:

vt pecuniæ & arario præsent; & ab eo quod inquirendæ & conferuandæ pecuniæ causa creati fuerât: Quæstores dicti sunt; & horum quæstorum origo, xij. tabulas præcessit: sed cuius regis temporibus primi quæstores in rempu. venerit; diuersas opiniones Vlpianus affert. Alij quæstores duo qui cõsulibus ad belli ministeria præsto essent; post, xij. tabulas L. Quintio/ Sex. Furio, M. Manlio/ & A Sempronio, consulari potestate tribunis militum creati suffragio populi fuerunt; vt L. ius tradit. Et hunc magistratum Gracchi ambo obtinuerunt; nam Tiberius quæstor cum Man. ino cõsule in Numãtinos pfectus est; & Caius cū Horreste cõsule quæsturã gerens in Siciliam nauigauit; Pompeio etiã/ cui Gabinia lege mare piratis expurgare, & alia bello agere cõcess debatur: duo quæstores traditi sunt; & e Senatu quattuor & viginti præfecti legatib; suo delectu cõcessi: Sylla quoq; quæstor cum Mario consule ad bellum iugurtinum in Africam iuit; alios complures hunc magistratum gessisse ex multis sepulchrorum inscriptionibus comperio. Cæsar deinde quæstorum numerum ampliauit. Et huiusmodi quæstores qui cū consulibus proficiscebantur; e prouincia ante consulem more maiorum redire non poterant; quod Caius Gracchus transgressus est; nam ante Horrestem consulem e Sardinia Romam nauigauit; sed cum de ea re apud Censores accusaretur; oratione habita sic omnium mentem commutauit; vt eum magis iniuriam passum/ quam contra morem fecisse maiorum iudicarent; nam duodecim se annos militasse ostendit; cum lex cæteris decem in necessitate diffiniret: se quoq; quæsturam per triennium gessisse ostendit; cum lex finito anno reditū quæstori permitteret: Se vnum insuper plenos loculos pecuniarum extulisse; & vacuos reportasse dixit; cū alij epoto quod extulerant vino/ plenas auro atque argento amphoras reportassent. verba autem totius orationis Gracchi libro quintodecimo Gellius refert. Hi quoque quæstores

LIBER SECVNDVS

rationem administratorum confectis tabulis reddebant. Quare Tiberius Gracchus quaestor/cum tabulas rationes quaesturae continentes in bello perdidisset/Numantinos hostis victores & foedere facto domum reuersos/quos tabulas habere credebat: adiit; & iuxta eorum urbem consistens vocatos ad se Numantinorum principes/vt sibi tabulas redderent; rogauit; ne calūnijs inimicorum fieret obnoxius; si reddere administratorum rationem nequiret. Numantini vero Tiberium prius in urbem receperunt; & ei deinde tabulas restituerunt. Ex quaestoribus aliqui prouincias sortiri solebant ex senatuconsulto/quod Decimo Druso & porcina consulis factum est; vt scribit Vlpianus; vnde Marcus Cicero quaestor Siciliam sortitus est; & cum integritate & diligentia magistratū gessit. Iulio etiam quaestori vltior Hispania obuenit. Vespasianus quoque quaestor Cretam & Cyrenes prouinciam sorte cepit; & instante Marfco bello quaestorē Gallia; quae circa padum est; Sertorium Romani designarunt apud Gallos & alias nationes adhuc hae quaestorum genera extant. Et licet patricij in initio quaestores essent; demum tamen ad quaesturam Gn. Cornelio; & L. Furio Medulino consulibus plabeij admissi sunt; ita vt vnus patricius Clau. Fabius Ambustus; & tres plabeij. Q. Silius. P. Elius; & P. Papius tūc quaestores creati fuerint. Alij quaestores erant; qui capitalibus rebus praerāt; nā quū de capite ciuis Romani iniussu populi cōsulibus ius dicere permissum nō esset; propterea secūdū Pomponiū hi quaestores a populo constituti sunt; vt capitalibus rebus praessent; & parricidij questores appellabantur; quorū vt idem Pomponius ait; etiam lex duodecim tabularū meminī. nūc referamus eos quibus vis sita populo aut senatu agendi: CVM POPVLO PATRIBVS QVE AGENDI IVS ESTO; CONSVLI/PRAETORI/MAGISTRO POPVLI/ EQ VITVMq; EIq; Q VEM PRODVT PATRES CONSVLVM ROGANDO;

RVM ERGO/TRIBVNISq; Q VOS SIBI POPVVS
 ROGASSIT/IVS ESTO CVM PATRIBVS AGENDI:
 IDEM AD PLAEBEM Q VOD CENSVS ERIT FE
 RVNTO. Gelius libro quartodecimo scribit/per dictatorē/
 cōsules/pratores/tribunos Plæbīs/interregē/& vr̄bis præ
 fectum/nō per alios Senatū more maiorū haberi solitū:
 Et his dūtaxat agēdi cū patribus;ac faciendū senatūcōsul
 tū fuisse: Quod si eodē tempore omnes hi magistratus Ro
 mæ fuissent;in ordine suprascripto primū ius cōsulendi Se
 natū habuisse dicit; Extraordinario tñ iure;vt idē ait;tribunū
 militares/& decem viri;necnō triū viri causa reipublicæ con
 stituendæ creati/ius consulēdi.Senatū habuerunt.Sed quod
 primis magistratibus in hac lege relatis agere cū pp̄lo licue
 rit;testes sunt leges publicæ;Cornelia;& Aurelia quas a po
 pulo.P.Philo dictator/Cornelius cōsul/& Aureli' cotta præ
 tor rogarūt.hoc pbabūt & aliæ leges Innumeræ : quas infra
 referemus.plæbīs Tribunū etiā potuisse cū pp̄lo agere ne
 mo dubitat;quā id ipsius officiū erat;& plæbiscita demon
 strant interregi quoq; vt hic dicit;nisi cū populo agēdi fuit;
 nam cum reipu.causa abessent consules neque habendis.co
 mitijs interesse possent;aut cum seditiōes in ciuitate forēt;
 vel vitio consules creati essent.Nec dictatorem comitorum
 causa dici placeret;res ad interregem teste Fenestella dedu
 cebatur;ac per eum cōsularia comitia habebantur.Sed licet
 causa cōsulū a populo rogandorum patres interregem pro
 derent,aliud tamē interdum ex causa peragebat;vt de.L.Pa
 pyrio Mugillano legitur;qui interrex proditus;vt patrum
 & Tribunorum plæbīs discordias sedaret;Tribunūtia comi
 tia,non consularia habuit;consularique potestate Tribuni
 tūc.L. Quintus Cinci.Sex.Furius Medulinus.M.Manlius;
 & A.Sempronius patricij omnes creati fuerūt;& Sempro
 nio deinde quæstorum comitia habente;auctus est quæsto
 rum numerus.Aliā lex præclara sequitur.

LIBER SECVNDVS

Q VAECVMQ VE IN POPVLO: Q VAECVMQ VE
 IN PATRIBVS AGENTVR: MODICA SVNTO. SE
 NATORI Q VI NEC ADERIT / AVT CAUSA/
 AVT CVLPA ESTO: CAVSAS POPVLI TENETO.
 VIS IN POPVLO ABESTO: PAR MAIOR VE POTE
 STAS/PLVS VALETO. AST Q VI TVRBASSIT IN
 AGENDO / FRAVS ACTORIS ESTO: INTERCES
 SOR REI MALAE SALVTARIS CIVIS ESTO: Q VI
 AGENT AVSPICIA SERVANTO: AVGVRI PVBLI
 CO PARENTO. Q uacūque in patribus aguntur; esse mo
 desta & ad sedata debent; Et Senatori tria; vt præclare Cice
 ro ait; iussa sunt; vt Senatui adsit; nam grauitatē res habet;
 cum frequens ordo Senatorius est; immo Romani veteres;
 vt Gellius lib. quartodecimo refert; Senatori pignus capies
 bant; mulctāq; imponebant; qui cum in senatum venire de
 beret; non adesset; De senatoribus nostræ ætatis malo tace
 re/quam ab eis/libere loquendo puniri; Præterea Senatori
 iussum est; vt loco dicat; id est rogatus; & modo ne sit infini
 tus; nam breuiter sententiā prestringere laus est; & hodie si
 omnibus placet; & regulariter longa oratione vtuntur cum
 verbis proprijs & aptis/tum dicendi ratione indigētes; qui
 inuolute/ac obscure loquentes; & ordine dicendi carentes/
 quod sentiunt paucis explicare non valent; & diutius quam
 satis sit. in iisdem locis tales commorantur; atq; eodem idē
 tidem reuoluuntur; præterea inchoata propositione relicta;
 frequenter ad aliam incōmode transeunt. hæc bonus ora
 tor diffugiet; si orandi disciplinam; & argumentationis par
 tes; quas in Rhetoricis Cicero & alij docent; perfecte cogno
 uerit. plane si tanta esset causa; vt oratoris copia ad hortan
 dum vel docendum opus esset; longa vtī oratione licet; in
 qua re Tullius & Cato magni fuerunt. Sed vt paratus dicere
 senator esse possit/proximæ legi parere/idest causas popu
 li tenere & inuentionem habere debet; et enim nosse rēpu

blicam necessarium est; quid militum habeat; quid aerario va
 leat. quos socios/ quos amicos/ quos stipendiarios respubli
 ca habeat; insuper qua quisque sit lege/ condicione/ foedere/
 intelligat; necesse est; sed & decernendi consuetudinem tene
 re; & exempla maiorum noscere debet. Lex deinde vim in
 actionibus populi vetat; cum nihil ciuitati sit exitiosius Ci
 ceronis testimonio/ nihil tam iuri & legibus contrarium; ni
 hil tam inciuile & inhumanum/ quam per vim quicquam
 agere. Quod si rem malam quis facere velit; ciuis intercede
 re debet; Et parisi/ maiorisve magistratus intercessio plus va
 lere debet; huic loco congruit/ quod apud Plutarchum saepe
 legimus; ius tribunitia potestatis fortius ad impediendum
 quam ad agendum fuisse. nam multis tribunis aliquid volē
 tibus vnus se opponens praeferebatur; Non iure ergo Tibe
 rius Gracchus defendetur/ qui collegam Octauium/ ne lex
 Agraria ferretur; intercedentem suffragio populi magistra
 tu abrogauit; male etiam Caesar consul se aduersus hanc le
 gem tuebitur; qui promulgata lege Agraria obnunciantem
 collegam Bibulum armis foro expulit; & eam inuito colle
 ga tulit. Hanc legē Saturninus quoque tri. pl. non seruauit;
 qui cum centena agri iugera veteranis in Africa lege diuidē
 da pronunciatet/ facta per populum lapidatione intercedē
 tem Bebiū collegam submouit. Ast bonus Cato ille Seue
 rus; ne respublica quicquam mali pateretur; semper interces
 sit/ & operam dedit; vnde cum Caesari supramodum & praes
 ter mensuram qua reipu. erant largienti/ & omnem ferme
 campaniam lege egenis diuidenti resisteret; & aduersaretur;
 in carcerem curia extractus per lictorem iussu Caesaris
 ductus est; sed & alia pericula propter intercessionem/ & be
 ne merita in rempublicam collata subiit; vsque adeo quod
 mortem sibi consciuerit; ne in manus Iulij hostis rempubli
 cam occupantis deueniret. Pauci sunt nunc Catones/ quin
 celeriter odio/ pecunia/ aut timore/ vel alio modo in reipu.

LIBER SECVNDVS

blicæ detrimentum vñcantur; & cedant. Et si aliqua seditio
 in populi actionibus oritur/ex hac lege culpa actoris erit:
 nam Crassi sapientissimi hominis sententia & Senatus de-
 creto, C. Claudio consule Carbonis seditionem referente fa-
 cto; eo inuito qui cum populo ageret/ seditio fieri non pōt:
 cum ei liceat consilium simul atque intercessum turbarique
 coeptum sit/dimittere; quod qui præmonet/cum agere nihil
 potest; vim quarit. Romani etiam in publicis institutis & le-
 gibus habebant; vt qui cum populo vel patribus agerent:
 Auspicia seruant & auguri parerēt; nam bonus augur rei-
 publicæ præsto esse debebat; cum Ioui optimo maximo cō-
 siliarius & adiuuans datus esset/coelique partes ei diffinitæ
 traditæ essent; De hac re fuit etiam postea latum ab Aelio &
 Furio Tribunis vnum plæbiscitum. Et Romanorum fuisse
 morem Seruius dicit; vt in comitijs agendis/ & bellis geren-
 pullaria captarentur auguria. Et Gelijs testimonio auspicari
 acturus cum patribus debebat. quod Cæsar vt paulo ante di-
 ximus; idibus Martijs senatum habiturus seruauit. Auguri-
 bus magna fides & potestas e miraculo accessit; atque data
 est; nam quum Tarquinius Priscus centurias augere/earum-
 que nomina mutare vellet; id fieri posse nisi aues addixis-
 sent; Actius Nauius inclytus ea tempestate augur negauit;
 propterea quod his centurijs inaugurato Romulus nomina
 dederat; ex eo ira regimota est; re eludensque artem an-
 quod mente conceperat/ auspicato fieri posset/ Augurem
 interrogauit; & cum re; in augurio experta posse fieri augur
 affirmasset. Tarquinius augurem nouacula cotem discissu-
 rum se agitalle animo dixit; & ideo hæc capere/ & quod aues
 auguris fieri posse portendebant; ipsum augurem perage-
 re iussit; quod Actius fecit; & nouacula haud cunctanter cotem
 discidit; vnde statua Actii; eos quoque vbi hæc acta fue-
 runt; positæ sunt; & rex duplicatis centurijs nomina non
 mutauit ex eoque augurijs sacerdotioque augurum tantum

accessit honos / sicut apud Liviū legimus; vt nihil bellidomique postea nisi auspicato gereretur; & vt consilia populi / exercitusque vocati / & summa rerum / vbi non admiffissent aues; dirimerentur. Nihilominus hāc aruspiciū siue augurum disciplinam Phauorinus apud Geliū forti argumento reprobat; nam aut aduersa euentura dicunt; aut prospera; si prospera dicant; & fallant; miser frustra aliquis expectando fiet; si aduersa dicant; & mentiantur; miser homo frustra timendo fiet. Si autem vera respondeant; eaque non sint prospera iam inde aliquis miser ex animo erit / antequam e fato fiat; si foelicia promittant; eaque euentura sint; tum plane vt Phauori, ait; duo erunt incommoda; nam & expectatio spei suspensum fatigabit / & futurum gaudij fructum spes iam deflorauerit. Et eleganter Accius poeta se Nihil credere auguribus; dicit; qui aures verbis; inquit; diuitant alienas; Suas vt auro locupletent domos; nulloque pacto huiusmodi hominibus res futuras presagientibus esse vtendum Gelius dicebat. quapropter non immerito huic legi posteriores legumlatores suis constitutionibus abrogauerunt; horum enim Augurum & Aruspicum disciplinam / facta vsus & diuinationes Romani imperatores Antoninus / Diocletianus / Maximianus / Constantinus / Valens / Valentinus / Archadius / & Theodosius improbarunt / & prohibuerunt; sed & nostro iure pontificio horum disciplina damnata est. vnum tamen post Seruium dixerō / quod licet multa sacra Romani susceperint; magica tamen semper damnarunt. quod Virgilius per Didonem testari videtur / cum eam ita loquentem inducit; Testor cara deos; & te germana tuumque Dulce caput / magicas inuitam accinger artes. Sed & aduersus magicas artes legem. xij. tabu. fuisse conscriptam / apud Augustinum de ciuitate dei legimus; magicos quoque & mathematicos Plinius & Cice-

LIBER SECVNDVS.

ro impugnant; & de his Vlpianus sentire visus est/ quum in cantationem/ aut imprecationem/ aut exorcizationem nō esse medicinæ genera de varijs cognitionibus dicit; tamen si quidam reperiantur: ait: qui hac arte vtentes sibi profuisse cum prædicatione affirmēt. nescio tamen qua arte id quod de Vespasiano legitur: actum fuerit: vt cuidam e plæbe luminibus orbo oculos inspuciendo pro contione palam restituerit/ & crus alterius debile calce contingendo confirmauerit: cum hæc a deo aut dei nomine dūtaxat fieri possint: vt a quattuor historicis qui facta gesta; christi scripserunt: memoriæ traditum est. his legibus discussis: ad reliquas veniamus.

PROMVLGATA/ PROPOSITA IN AERARIO COGNITA AGVNTO. NEC PLVSQVAM DE SINGVLIS REBVS SEMEL CONSVLVNTO. REM POPVLM DOCENTO. DOCERI A MAGISTRATIBVS PRIVATISQVE PATIVNTOR: PRIVILEGIANE IRROGANTO. DE CAPITE CIVIS NISI PER MAXIMVM COMITIVM ILLOSQVE QVOS CENSORES IN PARTIBVS POPVLI LOCASSINT; NE FERVNTO. Hæc lex de promulgatione/ de singulis rebus agendis/ de priuatis magistratibus ve audiendis facta est. lex certe promulgata in æs incisa in ærarium condebatur: vt apud Tranquillum in vita Iulij legitur Senatus quoque consulta: vt in lege Horatia dicemus: ad ærarium deferebantur. Marcus Cicero scribit: alias duas leges præclarissimas: quas retuli: de. xij. tabulis fuisse translatas: harum altera priuilegia tolli/ altera populū decapite ciuis rogari/ nisi maximo comitio vetat. pro maximo autem comitio Marcus Cicero centuriata comitia accipit in oratione pro. P. Sextio. vbi hanc legem. xij. tab. refert. Quod em̄ iudicia ppli cū suffragio cōscilceretur/ alta lege cōstitutū est: vt supra ostēdimus: sed vt id maxio dū

taxat fieret comitio: ista lex præcepit longe post Tiberius: Cæsar instituit, ne aliter beneficia a superioribus concessa principibus rata essent; quam si eadem habentibus etiam sequentes imperatores dedissent, quod institutum omnes principes a Tiberio usque ad Titum seruarunt, at Titus omnia præterita privilegia vno primus confirmavit edicto nec a se pesti passus est, nunc de ambitu & de captis pecunijs leges sequuntur:

DONVM NE CAPIVNTO: NEVE DANTO: NEVE PETENDA/ NEVE GERENDA/ NEVE GESTA POTESTATE: QVISQVIS EARVM RERVM MIGRASSIT: NOXIAE PŒNA PARESTO. Plauti scito quodam etiam contineri Modestinus de officio præsidis ait. Ne quis præsidum munus donumve caperet; nisi esculentum poculentumve/ quod intra dies proximos prodigatur. Mandatis quoque iustiniani & aliorum principum continebatur/ ne donum vel munus ipse proconsul/ vel qui in aliquo officio erat: administrationis tempore acciperet: vel quid; nisi victus quotidiani causa; aut permittente principe emeret; domumve extrueret. Sed Vlpianus de officio proconsulis hæc debere intelligi dicit: vt modum gerens magistratum adijciat; ita quod neque se in totum xennijs abstineat neque auare xenniorum modum excedat, quam rem Dius Seuerus & Antoninus elegatissime epistola moderati sunt; vt iuxta vetus prouerbium neque omnino/ neque semper/ neque ab omnibus gerens magistratum acciperet. cum a nemine accipere valde sit inhumauum, sed passim & per omnia accipere; vilissimum & auarissimum sit: non ergo ad xennia numerum qualitatem non habentia/ sed ad ea quæ edisium excedunt usum; prædictæ constitutiones pertinent, in hanc rem etiam pro eo quod quis in magistratu accepit: lex lulia repetendarum postea lata est: cuius abude iureconsulti meminerunt. Quinimmo noua iustiniani constitutione/ & pontificum

LIBER. SECVNDVS

maxime innocentij sanctionibus/magistratus a fisco stipē-
 dia habēs/nihil a quoquam accipere debet; licet interpreta-
 tione/iustiniani constitutio/& aliæ vt affolet; varie intelligā-
 tur. delegatis tamen iudicibus esculenta & poculenta cape-
 re Bonifacius summus antistes sua constitutione permisit.
 Vtinam aliquot nostræ ætatis iudices has leges seruarēt; qui
 omnia ab omnibus accipiunt; quod nō fieret; si hoc crimē;
 vt hæc lex mandat; plecteretur; aut si illi qui in hos iudices
 animaduertere possunt; Cambylis exemplo vni ex malis iu-
 dicibus pellem detraherent; & eam tribunali imponerent;
 quo cæteri terrentur. Quod si quis pecunia sententiam
 tulerit; vt pote venalis Diocletiani sanctione nulla erit. Ipsi
 autem iudices dono aut aliter perperam iudicantes certis
 pœnis vt infra dicam ex constitutionibus Antonini/Con-
 stantini/& iustiniani puniūtur; hi enim pœnas determināt/
 quas hæc lex omisit; & iudicum arbitrio commisit. Hac lege
 insuper prohibetur; ne quicquam pro magistratu detur; de
 qua re fuerunt postea lex Calphurnia & iulia de ambitu la-
 tæ; & præclare Theodosius & iustinianus imperatores tan-
 dem dignitatum emptionem prohibuerunt; sanxerūtq; vt
 capientes magistratus iureiurādo affirment; se pro admini-
 strationibus habendis neque quippiam dedisse; neque post-
 modum vnquam daturōs fore; siue per se siue per interpo-
 sitam personam; in legis sacramentique fraudem/donatio-
 nis; vel venditionis titulo/aliove cuiuscūque contractus ve-
 lamēto. Voluerūt etiā eos iurare quod in administratione/
 vel post depositum officium nihil pro aliquo beneficio tem-
 pore administrationis præstito/præter; salarium/accipient/
 & huius iurisiurandi transgressorem; pœna quadrupli mul-
 ctari præcipiunt. Et propterea antiquus Romanorū mos/
 quem Plutarchus in Coriolano refert; laudandus est. nam
 secundum hanc legem virtute non pecunijs dignitates pos-
 sulabant; qui enī magistratus petebant; cuius dextra prehē-

Tos benignis verbis orabant: & absque interiore tunica in forum operi veste descendebant; siue ut eo habitu ad supplicandum humiliores accederent; siue ut pro republica cicatrices passim manifeste signa fortitudinis aperirent; ostenderentq;. Mar. tamen Coriolano plures ostendenti cicatrices/ quas per tredecim annos egregie pro repu. bellando exceperat/ consulatus denegatus est; ne patricios sequendo consulatam popularem tolleret libertatem; argento deinde alioq; corruptelarum genere impartitae fuerunt dignitates; & inter contionis suffragia argentum/ largitioq; & epulum sese miscuerunt: complures enim Romani pecunijs dignitates & magistratus postea nacti sunt. Marius certe ut sextum consulatum sortiretur; suffragia emens Metellum a magistratu exclusit; & Valerium Flaccum collegam in consulatu suscepit. Caesar quoq; in pontificatus maximi petitione ita profusissima largitione duos competitores potentissimos, Q. Catulum & Ser. Isauricum aetate & dignitate antecedentes superavit; ut ipse plura in eorum tribubus suffragia/ quam uterq; in omnibus tulerit. E duobus vero consulatus competitoribus, L. Luceio & M. Bibulo hoc pacto Luceium sibi adiunxit; quo is utpote gratia inferior/ pecunia que pollens/ nummos e suo communi nomine per centurias pronunciaret; sed optimates eum in summo magistratu & consentiente collega ausurum omnia suspicantes/ Bibulo tantumdem pollicendi auctores fuerunt; ac plarique pecunias contulerunt. Itaque cum Bibulo consulatus creatus. Ipse etiam Iulianus a militibus imperium emit. & Iustinus emptis caute suffragijs imperator electus est. Populi vero praturam Sylla largitionibus adeptus est; unde cum erga Caesarem male animatus esset; & iua potestate in eum se esse usurum dictitaret; ridens Caesar lepide respondit/ recte Syllam suum esse magistratum putare; quem suis pecunijs comparatum habebat; Quinimmo

LIBER SECVNDVS

Cato ille alioquin seuerus, & magnus legum Romanorum custos ne cum Luceio sed cū Bibulo Cæsar consulatum obtineret : debere rempublicam largitionem facere non abnuuit : In petitione tamen tribunatus Cato legem / quæ candidato nomen dantes adesse vetebat; per seipsum appellas populum atq; alloquens solus obseruauit. Vltimo loco constituitur: vt in suo vitio & prout deliquerit quisq; has leges negligēs plectatur; & nulla poena certa hic nominat: sed postea magistratum precio consequenti poena certa per legem Iuliam de ambitu perque constitutiones principum imposta est; & huius criminis poenam Marius sustinuit : nam cū in petitione præturæ vltimus esset; qui per suffragia mitteretur; de ambitu quod suffragatores donis corruerat; damnatus est. cuius rei coniecturam suspicionēq; maximam præbuit Cassius Sabaconus minister intra cancellos inter suffragia ferentes conspectus. At nactus dignitatem in ipso officio pecunias accipiens lege Iulia repetundarum & constitutionibus principum hodie varia poena damnatur: Sic itaq; redeuntem e Cappadocia Syllam Censorinus repetundarū postulauit; quod ex amicorum sociorūq; regno magnā contra legem pecuniæ vim cōpilasset; sed quia Censorinus ab accusatione destitit; Sylla euasit. Scipionem quoq; Petiliū / ac Neuius trib. plæbis repetundarum accusarūt; quod pecunias ab Anthiocho rege accepisset nec eas in publicū retulisset; sed ipse Scipio suæ probitatis conscius librū rationum in cōspectu populi scidit; inde sponte exulauit; in exilioque reliquam ætatem egit. Liuius etiam Salinator post actum ab se consule de Illyrijs triumphum peculatus ab omnibus tribubus excepta Metia condemnatus est. sequētibus verbis lex magistratus Romanorum explicans absoluta erit.

CENSORES FIDE LEGEM CVSTODIVNTO: PRIVATI AD EOS ACTA REFRVNTO: NEC EO MAGIS LEGE LIBERI SVNTO. Quoniam semper

in republica Censores erant: cura legis seruandæ eis data est: qui enim magistratu abierant: edere & exponere quid in magistratu gesserant: apud Censores per hanc legem cogebantur: rationesque referre & causam censoribus exponere debebant: de ijs postmodum censores præiudicabant: lex tamen integra accusatori/iudicioque seruabatur. Mos etiam erat: vt magistratu abeuntes contionem haberent: & apud populum de rebus suis loquerentur: & iurarent. Sed Cicero ni consulatu abeunt/ ne contionem haberet: & de rebus suis apud populum loqueretur: a Metello plæbis tribuno prohibitum est: & tãtum vt iuraret: fuisse sibi permissum inuenio. Hanc. xij. tab. cõstitutionem Xenon & Iustinianus postea in parte renouarunt: quod nostris iuris peritis non est incognitum: voluerunt enim vt omnes iudices post administrationem depositam/ in prouincijs vel ciuitatibus quas gubernauerint/ per quinquaginta dies remaneant: vt sub aliquo iudice conquerentibus pro ratione legum respõdeant. Et quoniã plura de his in manibus nostri iureconsulti habent: alia non dicam: nam si dubitatio aliqua occurrat: eos consulere poteris. Satis de religione & magistratibus Romanorum dixerimus. si hoc intellexeris Marcum scilicet Ciceronem sensisse has omnis constitutiones relatas non fuisse. xij. tab. leges: nam relatis religionis constitutionibus/ postea de eadem re aliquot. xij. tab. leges subiungit: præterea duas leges e. xij. tab. ad magistratuũ sanctionem fuisse trãslatas scribit: Innuit ergo alias magistratum leges non fuisse in. xij. tab. nihilominus boni autores has. xij. tab. leges sapenũero appellat: & forte his vobis Cicero discrimẽ inter leges priuati iuris & publici quod in sacris/ sacerdotibus & magistratibus consistit: facere voluit: licet iisdẽ tabulis descriptæ essent: sed qualescũq; prædictæ leges fuerit: nõ paruã iuris & hystoriæ cognitionem afferunt: nam luculenter religionem & magistratus Romanorum/ & sic publicum ius explicant: & ideo

LIBER SECVNDVS.

nō ab re huic loco eas leges accōmodauimus. Nunc de iure priuato leges. xij. tab. sequūtur. **INTESTATORVM HEREDITATES PRIMO SVORVM HEREDVM VELINT NOLINTVE / SVNTO: HIS DEFICIENTIBVS AGNATVS PROXIMVS FAMILIAM HABETO.** Iustinianus suos eē hēdes existimauit filiū/filiā/nepotē/nep̄tēue ex filio/ & deiceps' ceteros liberos qui in ptāte moriētis fuerūt; & primū locū obtinēt: Et quia hi viuo patre quodāmodo dñi bonorū existimāt; & post mortē p̄ris liberā bonorū administrationē cōsequūtur; sui hēdes appellant; sed & necessarij ideo a iure cōsultis dicunt; qñ quidē ab intestato/ & ex testamēto in uiti ex lege. xij. tab. heredes sūt; his tñ liberis puberibus siue impuberibus se ab hereditate abstinēdi prātor secūdū Caij & alios legūlatores potestātē facit; vt quāuis iure ciuili creditoribus hereditarijs teneantur; tñ in eos si velint relinquere hereditatem/ actio nō datur; Hęc lex vt Diocletianus & Maximianus scribūt; in Posthumō suo obtinet; vnde si quis posthumum & agnatum relinquat/ posthumus ab intestato prāfertur; Quinimmo si fili' / & ex altero filio qui mortuus sit/ nepos existat; euidenter lege. xij. tab. caueri prādicti imperatores Frontoni rescripserūt; vt pariter intestato defuncto succedāt. Quod si suus heres nō existat/ ex hac lege. xij. tab. agnatus p̄ximus hereditatem capit; itaq; si sit defuncti frater & alterius fratris filiū/ aut patruus; frater ex hac lege. xij. tab. potior habetur; sed hoc postea correctum est. Et licet singulari numero vtens lex. xij. tab. agnatum proximū vocet; tñ si plures sint in eodē gradu/ omnes sine dubio admittuntur; vt prāclare Iustinianus interpretatus est; siue alius agnatorū gradus existat; siue nō existat; nā & p̄ximus agnatus in hac lege. xij. tab. etiā solus habet; & dicit; vt libro pandectarū vltimo Pomponius enarrat; Familiaz autē appellatio in hac lege secūdum Paulum de verborum significatiōe/ in res deducitur; & pro rebus accipitur; ad personas etiā fa

milia significatio interdum refertur; vt cum de patrono & liberto lex ita loquitur; ex ea familia in eam familiam, alia quoque appellatio familiae comprehendit; quae Paulus eleganter de verborum significatione enodat. Posteriori tamen iure ordo succedendi hac lege, xij. tab. datus in aliquo immutatus est; nam liberi emancipati praetoris auctoritate & constitutionibus principum, & e filia progeniti sicut sui succedunt; & agnatis praefertur; licet, xij. tab. lege excluderentur; & incogniti essent; cum nec sui/nec in potestate mortuum forent, mater quoque per Senatusconsultum Tertulianum ad hereditatem filiorum sine testamento & liberis mortuum peruenire coepit; & e sanctionibus imperatorum admitti hodie cum agnatis filij sui fratribus & fororibus debet; quauis, xij. tabu. lex matris non meminerit.

Iam me huius legis satietas capit; ad reliquas igitur pergamus.

TUTORES LIBERIS IN POTESTATE TESTAMENTO PARENTES DANTO; SINON SINT DATI; AGNATI QUI SUCCESSIIONEM I SPERANT; TUTORES SUNTO. PRODIGO BONORVM SVORVM ADMINISTRATIO INTERDICTA ESTO. PRODIGVS ET FVRIOSVS IN CVRATIONE AGNATORVM SVNTO.

Vel sic dicas; vt Cicero ad Herennium refert. SI FVRIOSVS EXISTET; AGNATORVM GENTILIVMQUE IN EO PECVNIAQUE EIVS POTESTAS ESTO. SVSPECTI TUTORES REMOVENTOR. Tutela est; vt Seruius diffinit vis atque potestas in capite libero constituta; ad tuendum eum qui propter aetatem suam sponte se defendere nequit; iure civili data ac promissa. Tutores autem sunt; qui eam vim ac potestatem habent; ex qua re; vt Paulus ait; ipsi nomen acceperunt; itaque iquit; tutores quasi tutores atque defensores appellatur; sicut aedilium dicuntur; qui aedes tuentur. De duplici tutela testamentaria & legitima haec lex, xij. tab. meminit; primo enim lege, xij. tab. parentibus auctore Caio iureconsulto promissum est; liberis suis imuberibus; masculini & foeminini sexus si modo in potestate sunt tutores testamento dare, liberorum appellatioe

LIBER SECVNDVS

nepotes & pronepotes/cateriq; qui ex his descendunt; con-
 tinentur; si tamē nepos post mortem aui tutorem dantis in
 patris sui potestatem recalurus non sit; hos enim omnes; vt
 apud Calistratum de verborum significatione legimus; libe-
 rorum appellatione lex, xij, tab, comprehendit; plura de hac
 tutelæ specie iureconsulti & imperatores dixerunt. His autē
 quibus testamento tutor non est datus; ex lege, xij, tab, agna-
 ti sunt tutores; vt Iustinianus refert: legitimæ enim tutelæ
 agnatis & consanguineis patronisq; / idest his qui ad legiti-
 mam hereditatem admittuntur; lege, xij, tab, delatæ sunt, et
 hæc Vlpiani iudicio summa prudentia introducta sunt; vt
 qui successionem sperarent/ ne dilapidarentur bona tueren-
 tur: & tutelæ onus susciperent; quod in agnata/ vel patrona
 non obtinet; quæ succedunt; licet tutelam non suscipiant;
 Tutela autem legitima non quidem specialiter vel nomina-
 tim, sed per interpretationem & consequētiās hereditatum
 patronis lege, xij, tabu, delata est, vt eleganter Iustinianus &
 Vlpianus ostendunt; nam eo quod lex, xij, tab, hereditatem
 libertorum qui intestati decedunt/ patronos habere voluit;
 exemplo agnatorum veteres crediderūt; legem voluisse etiā
 tutelam ad eos pertinere: Quia vt dictum est vbi successiōis
 est emolumentum; ibi plarūq; tutelæ onus esse debet. quod
 posteriori iure etiam obtinet/ quo hereditas agnatione nō
 inspecta proximis defertur; Sed si neq; in testamento datus
 sit tutor/ neq; legitimus aliquis existat; aut si sit; sed ætate vel
 facultatibus non suppetat; ex lege Iulia & Titia constitutio-
 nibusq; principum Iustiniani testinonio Valentini/ Theo-
 dosij/ & Archadij a diuersis magistratibus tutores dabuntur;
 Lege etiā, xij, tab, prodigo fuisse interdictum bonorum ad-
 ministrationem Vlpianus de curatoribus furioso & alijs ex
 tra minores dandis scriptum reliquit; vnde eadem lege pro-
 digus etiam excedens quintum & vigesimū annum sicut fu-
 riosus in cura agnatorum teste Iustiniano esse debet. & id ra-

tionē morbi aut vitij erit; nam si minor quinq; & viginti annis furiosus sit; curator ei non vt furioso/ sed vt adolescenti datur sicut imperator Antoninus Augustus rescripsit. Præterea si pupillus furore laboret; tutorem vt pupillus/ non tãquam demens curatorem Mutij atq; Iuliani sententia accipiet; quia lex. xij. tab. secundum Vlpiani interpretationem ita accepta est; vt ad pupillos vel pupillas non pertineat; cū sit magis ætati quam dementiæ consulendum. Sed solent hodie prætores vel præfides tali homini/ qui neque tēpus nec finem expensarum habet; sed bona sua dilacerando & dissipando profundit. sicut furioso curatorem dare. quod si furiosus sanitatē vel p̄dignus sanos mores receperit; ip̄o iure in potestate curatorū esse desinūt. Sed quia cuiuslibet generis tutores suspecti esse possunt; ideo de suspecti crimine sequitur; quod e lege. xij. tab. descendit; & hæc lex frequens & perquam necessaria est; quotidie em̄ sicut Vlpianus dicit; suspecti tutores postulantur; & circa hanc legē aliquot questiones oriuntur. Quis/ & a quo/ & apud quos suspectus tutor postulari possit. ex quibus ve causis remouetur; & qua pœna suspectus tutor afficiatur; Quæ omnia satis et abunde sacratissimi legūlatores nostri explicāt; referamus igitur alias leges:

COHEREDES A COMMVNIONE DISCEDERE/ VOLENTES AGVNTO. PRO HEREDITARIA PARTE DEBITORES HEREDIBVS OBLIGATI SVNTO; PRO PORTIONIBVS HEREDITARIIS HEREDES TENENTOR. Caio auctore actio familiæ heriscundæ ex lege. xij. tab. proficiscitur; nam coheredibus a cōmunionē discedere volentibus/ necessarium aliquam constitui actionem videbatur; qua inter eos res hereditariæ distribuere; Ei quoq; qui suam partem non possidet; si a possessore coheres esse non denegetur; hæc actio ip̄o iure competit; p̄ hanc familiæ heriscundæ actionem hereditas delata ex testamē

LIBER SECVNDVS

ro/vel ab intestato/ex lege,xij.tab.vel alia lege/aut ex sena
 tuscōsulto/vel constitutione secundum Vlpiani responsum
 diuiditur. Ea tamen quæ sunt in nominibus diuisionem
 non recipiunt: cum ipso iure vt Gordianus, imperator
 Pomponio militi scribit; in portionem hereditariam ex le
 ge,xij.tab. diuisa; sint; nam debitores hereditarij vniciuq; he
 redum pro hereditaria portione antiqua, xij. tabu, lege obli
 gati sunt; pignus tamen si quod intercesserit/vnicuique he
 redum ex constitutione Valentis & Valentiniani/ aliorum
 que imperatorum tenetur insolidum. Si etiam res debita
 diuisionem non recipiat; in iudicium familiae herciscundæ
 secundum Pauli sententiam non venit; licet talis obligatio
 per legem, xij. tab, non diuidatur/ quia non potest; sed omni
 bus heredibus actio insolidum competit. Sic e diuerso pro
 hereditarijs partibus heredes onera hereditaria ex lege, xij;
 tabu, vsque adeo agnoscere debent; vt eorum pacto secun
 dum Diocletiani & Maximiani sanctionē vnus insolidum
 creditori obligari/ aut aliter actio mutari non possit; nisi pi
 gnus vel hypotheca intercedat; tunc enim vt Decius & alij
 imperatores volunt; possessor rei obligatae conueniendus est;
 in his rebus etiam quæ natura diuisionē nō admittunt; & cō
 pluribus alijs casibus non ignotis ius ciuile callentibus sin
 guli debitoris heredes insolidum tenentur; sed quando vnus
 ex heredibus quid insolidum præstat/ a coherede familiae
 herciscundæ iudicio petitionem habet; vt e iuris ciuilis no
 ticia clare intelligitur. Alia lex, xij. tab, talis erat.

IN DECIMO MENSE LEGITIMVS INFANS
 NASCITOR. ASSIDVO VINDEX ASSIDVVS
 ESTO: PROLETARIO CIVI/ Q VIVIS VOLET/
 VINDEX ESTO. MVLIERES GENAS NE RA
 DVNTO: NEVE LESSVM FVNERIS ERGO
 HABENTO. Qui post decem viros leges Romæ tuler

runt; Decimo/nono/& propter doctissimi Hypocratis auctoritatem septimo mense perfectum partum nasci posse existimauerunt; & ideo vno ex his temporibus natos ad legitimam hereditatem admiserunt; quod Plautus & Menander veteres poetae etiam tradiderunt. Cæcilius autem & post Aristotelem Marcus Varro; vt Gellius refert : octauo etiam mense partum nonnunquam edi posse scriptum reliquerunt; & Gellius ipse negotio magnæ rei postulante sua ætate diligenter Romæ quæsitum fuisse dicit; An octauo mense infans viuus ex vtero editus & statim mortuus ius trium liberorum suppleuisset; quum abortio non partus mēsis octauo intempestiuitas quibusdam videretur. Veruntamen huiusmodi quasi monstruosæ raritates a Romanis non fuerunt Varronis testimonio receptæ. Sed & cum foemina honestis moribus non ambigua pudicitia in vndecimo mense post mariti mortem aliquando peperisset; quoniam in decimo mense non vndecimo gigni hominem Decem viri scripserunt; Romæ an illa mulier post mariti obitum concepisset; auctore Gellio disceptatum & in controuersia deductum est. Sed requisitis veterum philosophorum & medicorum sententijs; in vndecimo quoque mēse partū edi posse Diuus Adrianus causa cognita decreuit; quod etiam Marcus Varro post Aristotelem libro quartodecimo rerum diuinarum tradidit & Plinius Vestiliam septimo mense Corbulonum, Octauo Celsoniam Caij principis coniugem; & vndecimo Sullum Ruffum genuisse dicit; sed hoc a sequentibus legumlatoribus non est receptum; nam Vlpianus de legitimis hereditibus post decem menses natum non debere ad legitimam hereditatem admitti scribit; quod contrarium esset; si illo tpe regulariter nasci posset aliquis Iustinianus quoque vndecimo mēse partū edi nō posse cōstituit. Non præteribo tñ quod septimo libro naturalis hystoriae de hac re Plinius e

LIBER SECVNDVS

auctoritate scribit, L. scilicet Papyrium praetorem quū ma-
 ter se quattuordecim mensibus partū tulisse diceret; bonorū
 possessionem contra secundum heredem lege agentem des-
 disse, quoniam ei nullum certum tempus pariendū statutum
 videretur. Longe maiora nostrae aetatis foemine bonis ma-
 ritis partus intempestiuitatem atque celeritatem admirans
 tibus persuadent; vt tertio mense; immo postera nuptiarum
 die partus nasci possit; certe tales viri multo v̄to ab interio-
 re foeminarum tunica procedente impleti sunt; qui haec in-
 credibilia; & has mulierum fraudes admittūt; validis procul
 dubio argumentis opus esset; antequā similia euenire crede-
 remus. Lege postea sequēti iubetur; vt locupletis causam; &
 iniuriam locuplex vindicādam suscipiat. Pauperis vero qui
 libet ciuis procurator esse; & causam ipsius vindicādam sus-
 cipere possit. Assiduus em̄ in. xij. tab. pro locuplete; & facile
 munus faciēte secūdū Geliij opinionē accipitur; & ab assibus
 id est aere dādo; quū id tempora reipublicae postularēt; aut ab
 assiduitate muneris pro familiari copia faciendi assiduum
 appellatum idem Gellius libro sexto decimo credidit. Sed cū
 Gellius alijsque plures quid proletarius in hac. xij. tab. lege; &
 quodam Ennij versu significaret. Romae in foro quodam fe-
 riarum die dubitarent; a Gelio quidam iurisperitus in eo lo-
 co existens; vt id verbum enarraret; rogatus est; qui enota-
 tionis loco se hoc verbum interpretari debuisse respondit; si-
 lus fannorum; & aboriginum; didicisset; sed & cum proleta-
 rij; & assidui; & senates; & vades; & subuades; & vigintiquin-
 que asses; & taliones; furtorūque quaestiones cū lance & licio
 euauissent; omnisque illa duodecim tabularum antiquitas
 secundum eum perisset; nisi in actionibus legis centum vi-
 talium causarum lege ebutia lata cōposita sit: Se eas voces
 exoletas non debere interpretari dixit; quia studium scienti-
 aequaeque iuris & legum; earumque vocum quae tunc in vsu
 erant se dumtaxat praestare debere asseuerabat. itaque cum

iste bonus iurifconsultus longo sermone imperitiam coela
 re nifus fuisset; neque id verbum proletarius in duodecim
 tabulis positum enarrare potuisset, Iulius Paulus poeta do
 ctissimus forte prateries de sententia & ratione huius voca
 buli dicere rogatus est. Qui in plæbe Romana tenuissimos
 paupertimosque / non amplius quam mille quingentum
 æris in censum deferentes proletarios fuisse appellatos res
 spondit; eos vero qui nullo aut perquam paruo ære cenfes
 bantur; Capitecensos a Romanis nominatos fuisse dixit;
 Extremus autem census Capitecensorū. ccclxxv. æris fuit;
 vnde quia res pecuniaque familiaris obsidis vice apud rem
 publicam esse videbāt; & amoris in patriam fides quædam
 firmamentumque in ea erat; neque proletarios neque capi
 tecensos milites vtpote tenuem aut nullam familiam habē
 tes / nisi i tumultu maximo fuisse scriptos referebat. Proleta
 riorum tamen ordo re & nomine aliquanto honestior quā
 Capitecensorum fuit; nam cum iuuetutis inopia esset / alpe
 ris reipubli. temporibus in militiam tumultuariam legebā
 tur; iisque arma sumptu publico præhebantur; Et non capi
 tis censione / Sed prosperiore vocabulo a munere officioque
 prolis ædendæ proletarij appellati fuerunt; vt cum re famis
 liari exigua reipubli. iuuare non possent: saltem sobolis
 gignendæ copia ciuitatem replerent. Sed hanc diutina vsur
 patione firmatam consuetudinem. C. Marius bello Iugurti
 no Capitecensum legendo militem abruptit; & alij inopia
 bonorum militum / alij consulis ambitione id factum esse
 comemorant quod ab eo genere hominum celebratus au
 ctusque esset; & homini potentiam quærenti egentissimus
 quisque oportunitissimus esset; memorque vt Valerius ait
 Marius erat; Si militaris ignauia humilitatem spernere per
 seueraret; quod nouitatis suæ causa a maligno virtutum in
 terprete velut Capite census imperator compellari posset;
 Hoc Romanorum institutum Galli diligenter obseruant;

LIBER SECVNDVS

nam equites in militia regulariter patricios habent; qui propter nobilitatem & ditias nihil ignominiam & proditio-
nem concernens agere vellent; eapropter equitatus Galliae
apud omnes gentes & timori & venerationi semper ob-
nitentem fuit. Peditatus quoque ductores Galli ut praecleari
gerant aliquid nobili genere natos in peditatum deduce-
re conantur; hac ratione Molardus / Malgiron / & alij plu-
res peditum ductores praecleara sub Ludouico duodecimo
Gallorum rege in Italia gesserunt; quia multi nobilitate
illustres eorum contubernio militabant; & stipendia sa-
ciebant. Sed ut id vnde egressi sumus: repetamus; haec
fuit luculenta, xij. tabu. interpretatio a poeta Iulio facta;
doleo tamen quod poetis opus fuerit: ut nostrae legis sen-
sus haberi posset. & multum; ni fallor; huius aetatis poe-
tae iureconsultos quasi incios & barbaros negligentes gau-
derent; si suo auxilio & doctrina enarratas fuisse leges nos-
tras intelligerent; neque a iureconsulto sine eis potuisse
intelligi. & proculdubio huic iureconsulto quem Gellius
rogauit: ignorare sus in quo versabatur; turpe fuit. hoc
tamen in compluribus nostrae aetatis iurisperitis euenire so-
let; qui multa legum vocabula ignorant; vimque legum
& intelligentiam non habent; nec mirum est; cum inferio-
res disciplinas negligant; immo eas callentes irrideant; &
contemnant; neque Laeonem Antistium imitari volunt;
qui grammatica / latinarumque vocum origine / & ratione /
sicut alijs disciplinis plerosque iuris laqueos enodabat; li-
brosque posteriorum reliquit; quorum tres continui trige-
simus octauus / trigessimus nonus / et quadagesimus id ge-
nus rerum ad enarrandam et illustrandam linguam lati-

nam conducentium Gellio auctore libro decimotertio plerumque erant. praeterea in libris quos ad edictum praetoris scripsit: multa lepide atque argute reperta posuit: quorum vnum argumenti causa referam: in quarto enim ad edictum libro sororem appellatam dicit/ quod quasi seorsum nascitur: ab ea quae domo in qua nata est: separatur: & in aliam familiam transgreditur. Deinceps ne mulieres genas radant: lege duoecim tabu. cauetur: Si genas ut Ennius/ Terentius/ & aliquando Virgilius vtuntur: pro palpebris acceperis: haec lex fere apud mulieres Italas in usu esse desijt: nam cum palpebras tum supercilia radunt: immo pillos inde euellunt: ut ea deinde pinguant: aut aliud loco pillorum supponant: Quod si pro ea parte / vbi barba nascitur: & quae oculis subiecta est: genas acceperis: hanc legem omnium regiorum quas peragrauerim/ mulieres seruant. Sed quae hoc casu huius legis ratio fuerit: satis occultum est: cum mulieribus barba non oritur: nisi quod aliqui excogitarunt: dixeris: mulieribus genas radere ideo fuisse prohibitum: ne frequenter radendo pilii nascantur: & pudor qui mulieribus congruit: & rubore in genis maxime ostenditur: pilis occultetur. Ultima pars huius legis a Solonis constitutione de lamentationibus translata est: sicut e Cicerone de legibus colligitur: & ergo in hac lege positum pro causa sicut in resata quodam plebis Tiburnorum lege accipitur: aliud quoque significat: ut Festus & alij grammatici docent. Neque Iesus vestimenti funeris genus: ut Sex. Elius & L. Artorius suspicari sunt: in hac duodecim tabularum lege significat: sed Laelio & Cicerone auctoribus pro lugubri ciuatione accipitur: Solebant enim illis temporibus

LIBER SECVNDVS

fœmine magnos gemitus in funeribus emittere/ & hiëlare quod hac lege phibetur. vtinā nostræ mulieres quæ in fune-
ribus magnos gemitus simulant; hac. xij. tab. lege tenen-
tur; non enim ædes sacras in quas necessariorum aut maris-
torum corpora delata sunt tantis clamoribus implerent; sed
tamē statim deposito luctu post triduum quam mariti sunt
mortui nubunt; vnde corona pudicitia carere debent; quæ
enim vno contentæ matrimonio apud Romanos erant; co-
rona pudicitia; vt author est Valerius; honorabantur; eas
certe matronas incorrupto animo existimabant; quæ mul-
ta non experiebantur matrimonia. His explicatis legibus/
alias referamus.

TIGNVM ALIENVM FVRTIVVM AEDIBVS
VEL VINEIS SVIS INIVNCTVM NE QVIS EXI-
MERE COGITOR; SED DVPLVM PRO EO PER-
ACTIONEM DE TIGNO INIVNCTO PREASTA-
RE COMPELLITOR. IVDICEM ARBITRVME
IVRE DATVM QVI OB REM DICENDAM AC-
CEPISSE PECVNIAM CONVICTVS EST: CAPITE
PVNITO. QVI HOSTIS CONCITAVERIT/ QVI
VE OPEM HOSTI, TRADIDERIT/ POENAM CA-
PITIS DATO. Hæc lex. xij. tab. Tignum furtiuum ædibus
vel vineis iniunctum soluere/ aut vendicare vt Vlpianus &
Iustinianus dicunt; bona ratione non permittit; ne ædificia
sub hoc prætextu diruantur; vel vinearum cultura turben-
tur. Et Tigni appellatione in hac. xij. tab. lege/ omne genus
materiæ ex qua ædificia constant; secundum Caij Vlpiani
& Iustiniani opinionem venit; in vineis quoque tigni appel-
latione omnia vineis necessaria/ vt perticæ pedamenta &
alia continentur. Si tamen vxoris aliquid in ædificium vit
cōiunctū sit; quod detractum alicuius vsus esse possit; soluta
re vēdicatio mulieri vt cui libet alteri cōpetit; nec in duplum

ex hac lege. xij. tab. agitur vt apud Paulum de donationibus inter virum & vxorem legimus. cum non sit credibile secundum eum decem viros de his sensisse/ quorum voluntate res eorum in alienum ædificium coniunctæ essent: neque enim furtiuum est: quod sciente domino inclusum est. Et licet iudex & arbiter qui ob sententiam dicendam pecuniã acceperant/ sequenti. xij. tab. lege capite punirentur: alias tamen poenas posteri legumlatores iudicibus iniquis imposuerunt: nam iudex qui in causa pecuniaria nummos vel pmissionem suscipit: ex Iustiniani constitutione dati triplo/ & promissi simplo amissa dignitate mulctatur: In causa vero criminali perditis omnibus bonis in exilium mittitur. Ast iudex precio/ aut sorde aliqua perperam iudicans/ Constantiniana sanctione veram litis æstimationem præstat: & secundum Martianum/ Marcellumq; & alios/ lege Iulia repetendarum extra ordinem/ & ex lege Cornelia de falsis deportatione/ & omnium bonorum publicatione/ alijsq; modis punitur. Quod si iudex per imprudẽtiam peccaret: inquam de ea re equi religioni iudicatis visum fuerit: Cæsaris responso/ & autoritate Iustiniani poenam per actionẽ in factum sustinet. Sequentem vero legem quæ hostes concitantem/ operam ve hosti tradentem capite punit: Lex Iulia maiestatis deinde ampliauit: quãdoquidẽ maiestatis crimen: vt Vlpianus eleganter distinxit: est illud quod aduersus populum Romanum: vel aduersus Securitatẽ eius committitur/ quo per legem Iuliam maiestatis tenetur: qui in bellis cesserit/ aut arcem tenuerit/ aut castra concesserit/ & qui iniussu principis bellum gesserit: delectumve habuerit: exercitumq; comparauerit: qui ve quum ei in prouincia successum esset: exercitum successori non tradiderit: aut alijs modis maiestatem publicam læserit. compluribus enim alijs modis quis lege Iulia maiestatis tenetur: vt apud iureconsultos nostros sub titulo de lege Iulia maiestatis apparet: & reperitur. Et in questionibus læsæ

LIBER SECVNDVS

maiestatis debere etiam mulieres audiri Papinianus dicitur
nam & Lucij Catilinæ coniurationem Julia mulier secundū
eum detexit; & Marcum Tullium consulem in iudiciū eius
instruxit; & huius criminis rei secundum Honorij & Archa-
dij constitutionem bonis omnibus fisco additis gladio pu-
niri solent. Et quoniam hæc clare iurecōsulti docent; alias le-
ges. xij. tab. referam.

VENDENDI FILIVM PATRI POTESTAS ESTO. SI
Q VIS IN IVS VOCATVR; SI MORBVS / AEVITAS
VE VITIVM EXTITIT: Q VI IN IVS VOCABIT; IV-
MENTVM DATO; SI NOLET AR CERAM NE STER-
NITO. Et cum Solon auctore Laertio sanxisset; vt qui vnū
oculum alteri eruisset; vtroq; priuaretur; Decē viri ita dispo-
suerunt. SI MEMBRVM RVPIT MEVM: E PACTO
TALIO ESTO. PROPTER OS VERO FRACTVM
NVM MARIAE POENAE CONSTITVTAE SVNTO;
Romulus filiū a patre vendi posse primū lege cōstituit; dein
de viri decem post reges exactos eam legem: vt Dionisius
Halicarnaseus libro secundo scribit; in decem tabulis cum
alijs legibus conscripserunt. Numa tamen hāc legem prius
emendauerat; ne in filio qui patre approbante vxorem du-
xerat; locum haberet; hæc lex postmodum a Diocletiano &
Maximino imperatoribus sublata est. qui nullo contractus
genere alienari filium posse disposuerunt. propter nimiam
tamen paupertatem; victusq; egestatem; postea constantini
lege rursus patri vendere filium permissum est. legem autē
quæ aegrotis in ius vocatis iumentum dari iubebat; Phauo-
rinus defectu intelligentiæ esse inhumanam credebat; cum
eius sententia iuberet; vt si homo in ius vocatus morbo/aut
ætate aeger ad gradiēdum inualidus esset; non arceret sed iu-
mento impositus domo sua ad prætorem efferretur: quod
valde inhumanum esse dicebat; vt morbo affectus; & ad res

spondendum pro se idoneus iumento adhaerens in ius aduer-
 sario deportaretur; vnde Sex. Cæcilius iureconsultus aliter
 hanc legem interpretatus est; & enarrauit; vt morbus hic gra-
 uem cum febris rapida agrotationem non significaret; neq;
 iumentum pro vnico pecore tergo vehente acciperetur; quo-
 niam tunc Phauorini philosophi opinio ratione non care-
 ret; sed morbum in lege ista vitium aliquod imbecilitatis at-
 que inualentia sine periculo vitæ appellari dicit; cum mor-
 bum vehementiorem vim grauius nocendi habentem De-
 cem viri harum legum scriptores non per se morbum; sed
 morbum fonticum alio in loco appellent; vt paulo post vi-
 debimus, lumentum quoque non solum pecus vnicum; sed
 vectabulum etiam quod a iunctis pecoribus trahebatur; &
 in lege nostra & alijs locis Cæcilius significasse dicebat; nã
 & veteres iumentum a iungendo dicebant; Arcera autem
 secundum eundem Cæcilium Plaustrum vndique tectum;
 & munitum; quasi archa quædam magna vestimentis infra-
 ta vocabatur; qua nimis ægri/aut senes portari cubantes so-
 lebant. Enodata horum vocabulorum significatione/Pha-
 uorinus mutata sua legem approbauit; cū nulla esse acer-
 bitas videretur; quod pauperrimo homini in ius vocato pe-
 dum ægritudine; aut alio casu gradi non valenti decem viri
 plaustrum esse dandum senserint; neque instrui tamen deli-
 cate arceram iusserint; cum inualido quodlibet vehiculum
 sufficeret. Et ita prædicti viri iudicio Cæcilij constituerunt; ne
 accusatio ista ægri corporis fidem differentibus / iurisque
 actiones declinantibus perpetuam vacationem daret. Aliã
 de Talione legem Iustinianus ob magnam veterum pau-
 pertatem fuisse introductam dicit; & non erat necesse pati
 Talionem; nisi eam reus elegisset; hoc enim ordine ad Ta-
 lionem deueniebatur; vt; apud Gellum Cæcilius ostendit;
 primo reus super iniuria pasciscendi facultatem habebat;

LIBER SECVNDVS

dei nde si non pascificebatur: iudex talionē imperabat: quod si reo & pactio grauis: & talio acerba videbatur: & ideo iudici non parebat: seueritas legis ad pecuniā multam redibat: nam aestimata lite iudex hominem pecuniā dānabat: postea iniuriā passis eā aestimare a pratoribus pmissum est: ita tñ vt partis sequi aestimationem/aut eam diminuere in iudicis arbitrio esset: postmodum iniuriā poena ab lege. xij. tab. introducta secundum Iustinianum in dissuetudinem abiit: & ea quam prator adinuenit in frequenti vsu esse coepit: & secundum dignitatis gradum/vitāq; honestatem aestimatio iniuriā crescit: aut minuitur. Lex etiā Cornelia iniuriarum actionem introduxit: & e tribus causis actionem dedit: sicut ab Vlpiano didici: videlicet cum quis pulsa: verberatur: aut domus alicuius vi introita est: & vt non iudicent agentis gener/socer/vitricus/priuignus/sobrinus/ & complures alij eadem lege cautum est. Reliqua quæ iniurias cōcernūt: referre longum esset: & perfecte a iureconsultis nostris traduntur. Alias ergo. xij. tab. leges ostendamus.

Q VI FALSVM TESTIMONIVM DIXISSE CONVICTVS ERIT: E SAXO TARPEIO DEIICITOR. SI IN AGRVM ALTERIVS ARBOR IMPENDEAT: VSQ VE AD Q VINDECIM PEDES A TERRA ALTIVS COERCITO: ET NE VMBRA ARBORIS VICINO PRAEDIO NOCEAT: Q VINDECIM PEDES ALTIVS RAMOS ARBORIS CIRCVMCIDITO. Non potest quis sic hodie dānari secundum Modestinum de poenis: vt de saxo præcipitur: vnde hæc. xij. tab. lex sublata est. quod si abolita non esset: nō tam multi pro testimonio mentirētur: vt Cæcilius Phauorino dicebat: acerbitas enim puniendi maleficij plerūq; bene atq; caute viuēdi disciplina est. Sed licet poena huius legis abolerit: alijs tamē legibus falsa testimonia ferentes puniūtur. nam qui ob testimonia falsa pecuniam acceperit/ pactusve

fuerit/ secundum Martiani sententiam ex senatusconsulto coercetur: & qui ob renunciandum remittendum ve testimonium dicendum vel non dicendum pecuniam acceperit: poena legis corneliae de falsis afficitur. Praeterea qui falsum testimonium vt quis publico iudicio rei capitalis damnaretur; dolo malo dixit; lege Cornelia de sicarijs tenetur. vt idem Martianus testis est. Et inter sua praecipua Christiani habent; Ne quis falsus testis existat. Et quia de arboribus caedendis lex deinde sequitur. Sciendum est arborem in alterius aedes/ vel agrum impendere posse: & de primo praetor teste Vlpiano cauit; vt si arbor quae ab alicuius aedibus in alterius aedes impendat; a domino non adimatur; ab eo cui nocet; adimi & retineri possit. Quod si arbor in alterius agrum impendat; per praetorem & xij. tab. legem cautum est vt quindecim pedes altius rami a domino circuncidantur; & si per dominum stet; quominus arbor usque ad quindecim pedes altius a terra coerceatur; ei cui officit; arborem coercere; & ligna habere licet; Et hoc idcirco effectum est; ne umbra arboris vicino praedio noceret. Ex his differentiis esse patet; an arbor aedibus alienis vel agro impendat; cum primo casu succidatur; & secundo usque ad quindecim pedes a terra coerceatur. Arboris appellatio etiam vites in hac lege continet. At si arbor in vicini fundum vento inclinata sit; ex lege etiam xij. tab. de ea adimenda recte cum domino agi poterit. ius ei non esse ita arborem habere; vt apud Pomponium legimus. Quod si quisquam plura de hac re intelligere velit; adeat iureconsultos nostros/ qui haec plene tradiderunt. Sequens quoque lex in xij. tab. fuit.

AERIS CONFESSI/ REBUSQ VE IVRE IUDICATIS; XXX. DIES IVSTI SVNTO; POST DEINDE IN DEBITOREM MANVS INIECTIO ESTO; IN IVS DVCITO; NI IUDICATVM FACIT; AVT Q VI PSEVDO EO IN IVRE VIM DICIT: SECVM DV

LIBER SECVNDVS

CITO: VINCITO AVT NERVO, AVT COMPE
 DIBVS .XV. PONDO: NE MINORE: AVT SI VO
 LET MAIORE VINCITO: SI VOLET SVO VIVI
 TO. HI SVO VIVIT: QVI EVM VICTVM HABE
 BIT: LIBRAS FARRI IN DIES DATO: SI VOLET
 PLVS DATO: IN VINCVLIS SEXAGINTA DIES
 HABETO: INTER EOS DIES TRINIS NVNDINIS
 CONTINVIS AD PRAETOREM IN COMMITVM
 PRODVCTO: QVANTAEQVE PECVNIAE IV
 DICATVS ERIT: PRAEDICATO: TERTIIS AV
 TEM NVNDINIS: SI INTEREA PACTVS NON SIT
 CAPITIS POENAS DATO: AVT TRANS TYBERIM
 PERGERE VENVM ITO, ET SI PLVRES FORENT,
 QVIBVS REVS ESSET IVDICATVS: TERTIIS
 NVNDINIS PARTIS SECANTO: SI PLVS MINVSVE
 SECVERVNT SE FRAVDE ESTO. Cum hac lex, xij.
 tabu, inhumana & dura a Phauorino philoſopho diceretur:
 Sextus Cæcilius iurecõſultus eam tam acerbe fidei ſeruandæ
 gratia fuiſſe latam affirmavit: Romani enim cum alias
 virtutes/tum fidem & in publicis rebus/& in negotiorum
 contractibus coluerunt; vt ex hac lege deprehenditur: quæ
 tam grauem poenam non ſeruanti in muto & debito fidem
 imponit præſertim cum de partiendo & ſecãdo corpore hu
 mano loquitur; ſed eo cõſilio vt idem Cæcilius ait; tanta po
 næ immanitas denunciãta eſt; ne vnquam ad eam peruenis
 retur: vincti itaq; plures fuerunt; quia vinculoꝝ poenam
 mali homines contẽnunt; nemo autem fuiſſe diſſectus legi
 tur; eo quod hæc poene ſeuicia contemni impuñe nõ potuit;
 de reliqua huiusce legis poena Phauorinq; carpẽdo nõ me

minit; nam culpa nō carebant; qui ea multabantur; cum de
 bitoribus causa conquirendæ pecuniæ quam dissoluerent;
 hæc lex triginta dies dederit; quos decem viri iustos appella
 runt; eo quod illis diebus nihil cum debitoribus iure agi pos
 set; Quod si interim non dissoluerent; ad prætorem vocas
 bantur; & in vinculis sexaginta dies detinebantur; & inter
 terim paciscendi facultatem habebant; hoc si non faciebāt;
 pœnas huius legis merito luebant. Hoc ius postmodum
 in vinculis fuit lege Petilia sublatum; vt hoc libro dicemus;
 iure tandem posteriori primo duo menses / deinde ex con
 stitutione Iustiniiani quattuor condemnatis vel his qui se de
 bere fatentur; ad soluendum dati sunt; & si intra id tempus
 non satisfecerint; aut eis pignora ex rescripto Diui Pij ad
 Cassium proconsulem capiuntur; deinde si intra duos men
 ses non sit satisfactū ipsa pignora venduntur; vt Calistratus
 de re iudicata refert; seruato tamen ordine / qui ab Vlpiano
 sub eodem titulo ponitur; vt primo mobilia / deinde immo
 bilia / & tandem iura pignori capiuntur; & vendantur; Quod
 si inopia condemnatus laborare dignoscitur; in vincula
 nisi bonis cesserit; secundum Alexandri constitutionem
 deijcitur; vbi a creditore aletur; si bona quibus alii possit; ip
 se debitor non habeat; & huius rei cura iudicibus Honorij
 atque Theodosij sanctione demandata est; Et si victum vel
 stratum quis inferri in carcerem iudicato non patiatur. Li
 ciniij Ruffini responso utilis in eum pœnalis / vel iniuria
 rum actio danda est. In priuatis vel publicis criminibus
 egentes extraordinariarum coertionem patiuntur; vt apud
 Vlpianum de pœnis legimus. etiam vbi ex parte rei tan
 tum pœna est; sicut interpretes colligunt e prima Innocen
 tij pontificis constitutione in dolosos & contumaces edita.
 Alia circa hanc rem ex libris iureconsultorum deprehens
 des; nam et de his etiam quæ proxime dixi; aliquid inter
 eos est dissidium. Sed ad alias leges transeamus.

LIBER SECVNDVS

FVRTIVAE RES NON VSVCAPIVNTOR. SI LI
 BERTVS AB INTESTATO MORIATVR NVL
 LVM HEREDEM SVVM RELINQVENS PA
 TRONVS EI SVCCEDITO. MATRIMONIA IN
 TER PATRES ET PLAEBEIOS SEPARATA SVN
 TO. SI PVERVM Q VIS CASTRAVERIT: LICET
 PRAECIOSIOREM FECERIT: Q VADRVPLVM
 PRAESTATO. Q VI FRVGES EXCANTASSET/
 AVT Q VI MALVM CARMEN INCANTASSET/
 POENAS DATO NE VE ALIENAM SEGETEM
 PELLEGERIS/EXCANTANDO. NE INCANTAN
 TO: NE AGRVM DEFVVGANTO. NE FRVGEM
 ARATRO Q VAESITAM NOCTE FVRTIM DE
 PASCVNTO. PVBERES SI SECANTO: CERERI
 EOS SVSPENDVNTO: IMPVBERES ARBITRATV
 PRAETORIS VERBERANTO: AC NOXAM/
 DV
 PLIONEM VE DECERNVNTO: Q VI SECVS FA
 XIT/ET TERMINVM EXARASSIT/ IPSVS ET BO
 VES SACRI SVNTO. Furtum vt eleganter Paulus diffi
 nit: est cōtractatio rei alienae fraudulosa/vel vsus eius/po
 sessionisve /Inuito dño /lucrifaciendi gratia/quod lege na
 turali prohibitū est admittere. Furtorum Caio authore duo
 sunt genera ;Manifestum/& non Manifestum;Manifestum
 autem furtum est:vt Massurius ait: quod deprehenditur; dū
 fit;cuius faciendi finis est:vt Gelius libro vndecimo refert:
 quum perlatum est:quo ferri coeperat;& ideo bene dicit V
 pianus/manifestum esse furem/qui cum furto deprehendit
 tur.Hinc quid sit nec manifestum furtum:satis Caij iudicio
 apparet:nam quod manifestum non est,hoc scilicet nec ma
 nifestum est.Haec praemittit:quo hanc,xij. tab.legem vt pote
 generaliter scriptā/in omni furto intelligeremus:vt res fur
 to qualicūq; furtivae non vsucaperentur: harum etiam rerū
 lex Attilia,vsucapionem inibet:vt a Iustiniāno relatum est:

plane si huiusmodi res furtiva in potestatem eius cui subrepta est: hoc est in domini potestatem reuertatur: ex lege Attia vsucapi poterit: sicuti apud Paulum libro digestorū quae dragesimo primo reperitur. De successione libertorum post hanc. xij. tab. legem pretor aliter suo edicto cauit: & disposuit: nam partem bonorū & hereditatis liberti/ qui aut liberos naturales vel emācipatos non habebat: aut si habebat: exheredauerat: patronus edicto pretoris semper capiebat. postea vero plus lege Papia ipsi patrono concessum est: vt etiam aequaliter cum filiis liberti decedenti facto testamento vel ab intestato/ succederet: nisi ipse libertus tris aut plures liberos haberet: vel patrimonium centum aureorum nō relinqueret. Tandem ex constitutione Iustiniani imperatoris huic rei modus fuit impositus: vt liberti testanti/ & centum in bonis non habenti. Patronus nullo modo succederet: sed ab intestato nullis extantibus liberis tota liberti hereditas patrono deferretur: quod hac lege. xij. tabu. cauebatur. si vero supra centum aureos libertus relinquebat: Patronum a liberis excludi Iustinianus voluit: sed his non extantibus idem Iustinianus ab intestato totam hereditatem/ & facto testamento tertiam bonorum partem debere per bonorum possessionem contra tabulas patronum assequi constituit. Alia deinde lege ne conubia inter patres & plæbeios essent promiscua/ constitutum est: & hoc ideo: vt Genutius et Curatius consules longe post. xij. tab. interroganti tribuno responderunt: ne incerta prole auspicia turbarentur: cū plæbeij/ sicut patres auspicia nō haberent: & ne ex huiusmodi matrimonio nati/ cuius sanguinis/ quorum ve sacrorum essent ignorarent: cum dimidij patrū/ dimidij plæbis essent: ne secum quidem ipsi concordēs. hac ratione quod posse auspiciari tanquā inuisi dijs immortalibus plæbeij negarentur: plæbs vsque adeo secundum Liuium quarto libro exarsit: vt non prius contendere desierit: quam consensu patrum les

LIBER SECVNDVS.

gem ius. xij. tab. tollentem Canuleio tribuno auctore tulere: vt scilicet conubium patribus cum plæbe esset. Nec con-
 sulum ratio obstare debuit; quia vt Canuleius plæbis Tribu-
 nus dicebat: patrem liberi sequuntur. sed post similis poene
 obseruantia lege Papia & Iulia in matrimonijs inducta ac re-
 petita est; quibus vt Iulianus & Paulus lib. digest. tertio & vi-
 gesimo scribunt. cautum est; ne Senatores eorū ve liberi sciē-
 tes dolo malo libertas/ aut eam quæ ipsa cuiusue pater vel
 mater artem ludicram facit; vxores haberent; Neue senatoris
 filia neptisve libertino/ aut artem ludicrā facientis nubes-
 ret; sed & hoc ab Iustiniano tandem emēdatum est; cum san-
 xit; vt nulla dignitas confectis dotalibus instrumentis liber-
 tæ matrimonium prohiberet. Nostri tamen allobroges pa-
 tricij legem. xij. tab. exacte custodiūt; inā apud eos patricius
 patriciam/ & plæbeius plæbeiam vxorem ducit; quod si qua
 puella nobili genere nata plæbeio homini alioquin dūti &
 ornato/ nubat/ ab alijs negligitur/ malunt enim vt mulieres
 inopi marito nobili genere nato nubant/ quam plæbeio lo-
 cupletis & ornato; quorum an sententiā probanda sit/ alius
 distudicet; nam horum morem secutus sum; dum quandam
 virginem nobili genere ortam me arcūssimo gradu contin-
 gentē matrimonio iampridē collocaremus; Quare æquus
 arbiter/ vt pote eiusdem sententiæ cōscius/ esse non possem;
 Deinde alia lex. xij. tab. castrantem puerum in quadruplum
 punit; posse etiam ex hoc facto actione iniuriarum/ aut ex
 edicto edilium agi Vlpianus de lege Aquilia dicit; Domitia-
 nus quoque castrari mares vetuit; sed & qui hominem libidi-
 nis vel cōmercij gratia castrabat/ e Senatucōsulto; vt Marcellus
 libro digest. duodequingagesimo auctor est; postea poe-
 na legis Corneliæ puniri cœpit; hoc deinde est Adriani edi-
 cto additū est; vt bona castratis fisco applicarētur; vt Serui
 huius criminis rei vltimo supplicio afficerētur; ne quis liber
 seruusve inuitus aut volens castraretur; & vt sponte se castrā-

dū præbenti; & medico excidēti capitale esset: Cōstātius post modū debere eunuchos faciētē capite puniri cōstituit: factos aut nō posse in quēquā alienari Leo impator mādauit: non omittā: quod seruū castrādū tradenti pœnā dimidiæ partis honorū ienatu cōsultū Neratio & Antonio cōsulibus factū imposuit: de his si plura itelligere cupias/ ex libris iurecōsul torū plenam cognitionem habebis. Alia lex eos capiti obnoxios facit qui alienas segetes excantassent: aut vllis veneficijs & carminibus alienas pellicere segetes auderent. nam magicis quibusdam artibus posse segetes trāsseri Virgilius hoc carmine in Bucolicis ostendit. Has herbas atque hæc ponto mihi lecta venena Ipse dedit mœris: nascuntur plurima ponto. His ego sæpe lupum fieri: & se cōdere siluis Mœrin, sæpe animas imis exire sepulchris: Atque fatas alio vidi traducere messes. & hæc, xij, tab. legem Seruius illum locū enarrans citauit. Ex hac, xij, tab. lege vt octauo & vigesimo libro Plinius ait: verba & incātamēta carminum valere aliquid ostēditur: alias inanis horum phibitio esset: & Solinus quasdā in Africa fuisse hoīm familias voce & lingua effasci nantes dicit: quæ si pulchras arbores: latioresq; segetes: aut amenos infantes: egregios ve equos: vel pecudes cultu atq; pastu optimas forte impēsius laudassent: repēte emoriebantur: & itō Virgi dicit: Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos, & cū. C. Furnius Cresinus e seruitute liberatus/ multo plures fructus i puo admodū agello/ quā ex āplissimis agris vicinītas p̄ciperet: seu fruges alienas veneficijs pelliceret/ i magnā vicinorū inuidiā deuenit. & pp̄ id a Sp. Albino Curruli dies ei dicta ē: sed cū tribus sup hac re i iussragiū irēt: Furni dānationē metuēs: omē istrumētū rusticū/ ferramēta egregie facta grauis ligones/ pōderosos vomeres/ bouesq; faturos in forum attulit: filiamq; validam/ & bene vestitam in eundem locum adduxit: postea hæc sua esse veneficia Qui ritibus dixit, nec posse lucubrationes/ vigiliās & sudores

LIBER SECVNDVS

quos in excolendo agro conceperat: ostendere/ aut in forū adducere affirmavit. Itaque ex hoc omnium sententijs absolutus est. Verba autem aliquid valere Plinius alijs argumētis probat; nō enim rite vt ait; dij sine præcatione apud Romanos consulebātur; & alia erāt verba impetrantis/ alia de pulforis/ & alia commentationis; & ne quid verborum præpostere diceretur; de scripto præibat aliquis. Idem Deciorū patris filijq; quo se deuere carmen/ & Tuscīæ Vestalis præcationem/ qua vsā aquam in cribro tulit; alia quoque id genus plurima extare dicit; vt vim carminum fateri sit necesse. horum etiā potestatem Damon & Alpheibeus apud Virgilium in bucolicis enumerāt. Sed licet magica ars medicinā authore Plinio āplexa fuerit; verumtñ incantationē/ aut exorcisationē/ non esse medicinæ genera Vlpianus de varijs cognitionibus tradit. tamen si vt ipse ait/ quidam reperiant/ qui hac arte vtētes sibi profuisse cum magna prædicatione affirmant. Vt cūq; fuerit; has incantationes Lex. xij. tab. phibet; plane licet Romani; vt Seruius docet/ plura sacra fulceperint/ magica tamen semper damnarūt; quod Virgilius sic per Didonem ostendit. Testor chara deos/ & te germana/ tūq; dulce caput/ magicas inuitam accingier artes. aduersus magicas quoque artes fuisse legem. xij. tab. scriptam; Augustinus de ciuitate dei testis est. hac ars posteriori iure etiā pontificio inhibita est; vt supra retulī quod si quis huius magicæ artis originem/ speciesq; postulet; Plinius cum alijs locis/ tum libro trigesimo ostendit; & explicat; atque damnat. Insuper alia lex frugibus nocentes punit; nam frugem aratro quæsitam noctu furtim pauisse/ ac secuisse puberi duodecim tabulis secundum Plinium libro duodeuigesimo capitale erat; suspensumq; grauius necari quam homicidio conuictum iubebant; impuberem vero in hac re delinquentem xij. tab. prætoris arbitratu verberare/ noxamue aut duplūm decernere cogebant. Hodie is qui fegetē ante lucem fecat; &

contractat: eius quod secat: Vlpiani respōso fur manifestus: et nec manifestus est, frugum appellatione vt Iulianus scribit: generaliter venit redditus/qui ex frumento/leguminibus/vino/siluis cæduis/creti fodinis/& lapidicinis capitur. Duplio quoque verbū quo hæc lex vitur/antiquum est vocabulum: nam teste Festo duplum hodie dicimus: sic ipſus vt author est Priscianus/a vetustissimis Terentio & alijs platum inuenitur: quo vocabulo vt retuli lex: xij. tab. vitur. Ex hoc loco satis patet/pratores tēpore. xij. tabu. fuisse. Quod postea De terminis sequitur: post Numam excogitatum est: Ante decem viros enim Numa rex terminos inuenit/& vt eos transferens interficeretur/cōstituit: post. xij. tabu. de hac re consules/iureconsulti/& imperatores multa consituerūt nam agraria lege ab Iulio Cæsare lata pro singulis terminis quos aliqui eiecerint/loco ve mouerint/quinquaginta aureos publico dare iubentur: reseruata actione ei qui volet. Alia quoq; Agraria lege/quam Diuus Nerua tulit: cauetur: vt aduersus seruum seruam ve hæc res capitalis sit: nisi dominus dominaue qui inscīj erant: multam sufferre maluerint. Sed & Adrianus rescripsit eos qui terminos finiu causa positos protulerint: pro conditione persone/& mente facientis debere puniri: vt si splendiores homines finium occupandorum causa id admisisse conuincantur: ad tempus vt cuiuscq; patietur ætas: verbi gratia iunior in longius/senior in breuius relegarentur. quod si alij negocium gesserint: & ministerio functi sint: castigari/& ad opus publicum benicio dari Adrianus rescripto possunt. sed si per ignorantiam aut fortuitu aliqui lapides furati sunt: eos verberibus cedere sufficet. Hæc & alia iureconsulti exactius discutiunt: proinde eos adeas: si plura de his requieseris. Aliam enim legem. xij. tab. referre volo.

GLANDEM IN ALIENVM FVNDVM PROCI
DENTEM COLLIGERE FAS ESTO. Hanc legem:

LIBER SECVNDVS

xij. tab. Plinius libro sextodecimo nobis tradidit cū ea caurū
 fuisse dicit: vt colligere glandem in alienum fundum proci-
 dentem liceret. Prætor deinde suo edicto præcepit: vt tertio
 quoque die aliquis glandem quæ ex fundo suo in agrum al-
 terius caderet: legere & auferre posset. Glandis autem no-
 mine omnes fructus continētur. sicut post Iul. olenū Catus
 de verborum significatione dicit: & sub titulo de glande le-
 genda Vlpianus tradit. aliæ leges. xij. tab. Sic scriptæ erant.
 IOVE TONANTE/ FVLGVRANTE/ NE COMITIA
 SVNTO. SI TIBI FVRTIM ARBORES CAESAE
 SINT: AGITO. HEREDITATES IN TESTAMEN-
 TO IVRE FACTO DATAE/ RATAE SVNTO. SI
 IVDEX/ VEL ALTERVTER EX LITIGATORI-
 BVS MORBO SONTICO IMPEDIATVR/ DIES IV-
 DICII DIVSVS ESTO. SI AQVA PLVVIA NO-
 CET/ ARCETO. In augurum disciplina diligenti cura pe-
 quisum est: ne quid cum populo ageretur. si tonitrua/ aut ful-
 gura extitissent eo quod illa omnia/ quæ tunc senatus popu-
 lusque Romanus decerneret: dijs superis displicere videren-
 tur. Et quod hæc lex longe post decem viros illius scriptores
 seruata fuerit: multis comprobatur exemplis. nam Pōpeius
 cupiens comitiā quædam dissoluere/ ne Cato prætor creare-
 tur: se per mendacium audiuisse tonitrua dicendo: ea autho-
 re Plutarcho dissoluit: quinimmo Marcellus comitijs iam
 consul designatus ob crebra tonitrua/ quæ Augurum iudi-
 cio tristitia significabant/ & portendebant/ se magistratu ab-
 dicauit. Ipsa quoque flaminica audiens tonitrua tantis per fe-
 rias celebrabat/ & nihil agebat: dum rite deos placasset: vt
 apud Macrobiū legimus. Tiberius vero Cæsar tonitrua
 præter modum expauescens/ turbatiore cœlo coronam lau-
 ream ceruice gestabat: quod fulmine id genus frondis affla-
 ri negetur: Sed Augustus pro remedio fulgurum & tonitruū
 pellem vituli marini semper/ & vbique circumferebat: atque

ad omnem maioris tempestatis suspicionem in abditum et concameratum locum se recipiebat, Pro arboribus autem furtim caësis; et ex lege Aquilia et ex lege, xij, tab, dādā esse actionem Labeo existimavit, cui Trebatius assentit quando iudex in posteriori actione deducit quod ex priori agens consecutus est; et ex reliquo condemnet, Furtim autem caëse arbores secundum Vlpianum dicuntur quæ ignorāte domino eius que caëlandi causa caëduntur; quod si quis arborē: n caëderit; & lucri faciendi gratia contractauerit, Pauli responso etiam furti tenebitur, Et condemnatio quæ fit ex hac actione/ duplum continet, hanc legem, xij, tabu, referūt; & in titulo arborum furtim caësarum interpretantur iure consulti, legem vero quæ sequitur Vlpianus de verborum significatione cōprobat/ tradens nō improprie ab aliquo dicitur lege eam obuente hereditatem/ quæ etiam e testamento defertur; quia lege, xij, tab, secundum eius sententiam testamentaria hereditatis confirmātur, Sed & Iustiniani testimonio sui & necessarij heredes instituti velint/ nolintve; sicut ab intestato e lege, xij, tab, heredes fiunt; & sic lex hoc casu hereditas e testamento delatas confirmat, Porro in alia lege quæ sequitur/ & in alijs locis morbum fonticum Iulianus/ Modestinus/ Cassius/ & Venuleius/ vt in pandectis habetur; pro morbo perpetuo/ & cuiusque rei agenda nocēti acceperunt; & ideo æqua ratione/ cum iudex vel alteruter e litigatoribus morbo fontico laborat; & impeditur; ipsa lex, xij, tab, diē iudicij differt; siue in iure iudicanda; vt Iulianus libro pandectarum altero & quadagesimo scribit; siue cum quis in iudicio se sistere promiserit; vt apud Vlpianum de cautionibus in iudicio sistendi causa factus scriptum inuenimus, Paulus tamen de iudicijs ait/ morbum fonticum iudicandi necessitatem remittere; & ideo iudicem mutari debere nō simpliciter esse diem iudicij differendum, Ultima lex quam retuli; de aqua plura disponit; & eam post veteres:

LIBER SECVNDVS

Pomponius de statuliberis hoc modo interpretatur: si aqua pluuia nocet: id est nocere poterit: nã vt Vlpianus scribit: p̄ aqua pluuia arcendæ actionem auertitur aqua/ quæ nocitura est: & in damno nondum facto: dummodo opus iam factum sit: hæc actio locum habet: hoc est de eo opere: ex quo damnum timetur: hæc actio competit: totiensq; locum habet: quotiens manufacto opere aqua agro noctura est: & cū quis manu facit/ quo aliter aqua fluat/ quam natura fluere solet: vt si forte immittendo eam/ aut maiorem/ aut citatiorem/ aut vehementiorem fecerit: aut si comprimendo eandem redundare effecerit: porro si natura aqua noceat: hæc actio locum non habet. Aquam pluuiam iure consulti eam appellant: quæ de cœlo cadit: atque imbre excrescit: siue per se hæc aqua cœlestis noceat: vt Tubero ait: siue cū alia mixta sit: de hac re ipsi iure consulti integrum habent titulũ: & ideo quia in huiusmodi aqua incassum vltra p̄grederet: alias. xij. tab. leges referam.

SI STATUS DIES SIT CVM HOSTE: VENLTO. ITEM ADVERSVS HOSTEM AETERNA AVTHORITAS ESTO. QVI ERIT TESTATOR/ LIBRIPENS VE FVERIT/ SI GRAVI CRIMINE DAMNETVR: IN TESTIMONIVM FERIATVR: IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO. Hæ leges quia mancæ sunt: vix sanum recipiunt intellectum, nihilominus sic eas veterum scripta contemplati seriatim intelligimus: & interpretamur: vt qui in iudicio sisti promiserit: secundum suam promissionem sistat: Iustiniano enim auctore cõuentus accepto libello: quod in iudicio vsque ad terminum litis permaneat nudam dare promissionẽ/ vel pro qualitate psonæ suæ satisfactionẽ præstare cõpellitur: aut in iudicio sisti iure iurãdo pmittere cogit. hæc. xij. tab. lex parere huic pmissiõni iubet: vnde Plautus ait: oportet ire: dies est status cū hoste. alioquin si statũ non sit: adiectã poenã reus/ aut fideiussor

præstat; aut si cerra pœna in promissione non accesserit; incerti cum altero eorum in id quod interest/agendum esse Cæsius & Ulpianus libro digesti. secundo crediderunt; & scripserunt. Et tanta huiusce legis. xij. tab. autoritas erat; vt etiam milites dum in verba ducis exercitus iurarent; hanc legem exciperent; Militibus enim scriptis dies quo adessent; & citati consuli responderent/præsiniebatur; deinde vt adessent; iusiurandum concipiebatur. nisi funus familiare/aut feriæ vindemiales essent; & nisi morbo fontico/auspiciove/quod sine piaculo præterire non liceret/detinerentur; & nisi sacrificium anniuersarium haberent/quod eis absentibus recte fieri non posset; aut ius; hostis ve status/condictusve dies cū hoste foret; postri die aut quam per eas causas liceret; se v̄turos deinde promittebant milites. Si quis tamen ad testimonium desideratus/aut sine dolo malo suo municipalis muneris causa impeditus/aut valitudine/vi fluminis/tempestate/domesticoq; funere/aut alijs id genus impedimentis prohibitus/in iudicio secundum suam promissionem non steterit; exceptione adiuuandus/atq; excusandus est; vt Paulus/Ulpianus; & alij plures iureconsulti dicunt; nam & ipsa. xij. tab. lex iudice vel alterutro e litigatoribus morbo fontico impedito/diem iudicij; vt paulo aute retulimus; diffusum esse iubebat. Quod si nostri iuris obseruandi adeo cupidus existas. vt plura de hac re exigas/nostras p̄dectas adi; & in eis aliquot de iudicio sibi titulos iuenies; qui mea opinione tuo satisfacient desiderio. Lex quæ deinde sequitur; perpetuam in aduersarium dat actionem; nam actiones quæ ex lege/senatusve consulto/siue e sacris constitutionibus proficiscuntur/perpetuo competere antiquitus/id est hac. xij. tabu; lege solebant; vt Iustinianus ait; æternam enim auctoritatē aduersus hostem habere/est perpetuo posse contra aduersarium experiri; vt ex Atinia lege ostenditur/quæ authore Gellio rei subreptæ æternam esse auctoritatem volebat; quod

LIBER SECVNDVS

nihil aliud est; vt iure consulti interpretantur; quam nunquā posse rem furtiuam vsucapere sed posse eam semper vendi dare. His postmodum actionis sacrae imperatorum constitutiones triginta annos tantum dederunt; Realibus vero ad rem mobilem triennium/ sed pro re immobili inter praesentes decem annos/ & inter absentes viginti constituerunt. Et quia annale praetoris imperium erat; actiones ex propria eius iurisdictione pendentes/ nisi in furem manifestum/ aut bonorum possessori competere/ anno extinguebantur; sicut a nostris iuris peritis didici; Hostis in praedictis. xij. tabu. legibus teste in officijs Cicerone peregrinum significat; hoc enim verbo maiores/ vt a Tullio & Varrone traditum est; peregrinum/ qui suis vteretur legibus; dicebant; postea Romani vt lenitate verbi tristitiam rei mitigarent/ perduelles hostis vocarunt; vt post Tullium & Varronem Caius quoque de verborum & rerum significatione tradit. vltima lege aliqui ferre testimonium prohibentur; quidam certe propter reuerentiam; vt libertus; quidam ob lubricum consilij sui; vt impubes; alij propter notam/ & vitae suae infamiam/ vt publico iudicio damnati; cum bestijs mercede pugnantes/ & palam quaestum facientes/ non sunt ad testimonij fidem lege iustitia admittendi; vt apud Calistratum inuenitur: sed haec lex graui crimine damnatum/ improbum intestabilemque reddidit/ quae ob verbum intestabilis hunc sensum vt quauis alia lex hoc vocabulo vtens secundum Caij interpretationem recipit; vt eius damnati testimonium non recipiatur; neue ipsi damnato testimonium dicatur; vnde cum ob carmen famosum damnatus e senatus consulto intestabilis fiat; nec testamentum facere/ nec ad testamentum adhiberi testis Vlpiani/ Archadij ve responso poterit; nec est mirum quonia verbum testor a quo intestabilis fuit/ sicut confiteor/ & quaedam alia auctore Gellio & Prisciano communderat. ea propter in alia lege. xij. tab. aeris confessi passiuè legimus. Et Aulum Tibe

rius filios duos prædiorū hēdes Seruius Oppidius moriēs his vobis apud Horatiū iustabiles reddebat; præterea ne vos sit: ille gñā: iure iurādo astringā ābo: vter adilis fuerit vē vestrū prætor: is iustabilis; & sacer esto. Libripēs cuius hæc lex meminī in testamēto adhibebat/ quod p̄ familiæ emācipationē fiebat/ tria em̄ fuisse testamentos: gñā e Gelio & Iustiano accepimus; vnū quo Romani in pace & ocio vtebantur/ & calatis comitijs i cōtione ppli fiebat; alterū cū viri ad prælium faciendum in aciem vocabantur; in procintu fiebat; tertium genus testamentorum per emancipationem/ id est imaginariam quādam vēditionem quinque testibus/ et libripende ctibus Romanis puberibus/ & familiæ emptore presentibus componebatur; & ideo per æs & libram id testamenti genus dicebatur; sed duo prima testamentorū genera dissuetudine sublata sunt; id vero quod p̄ æs & librā fiebat; partim remāit/ & partim esse in vsu desit; vt præclare Iustinianus explicat; sed ne in occulto habeat/ quod vnū testamēti genus fuisse aliqñ calatis comitijs factū diximus; scire oportet comitia quæ p̄ collegio pōtificum/ aut regis sacrosæ flaminū aut inaugurādos causa habebantur; Labeonis testimonio calata fuisse appellata; & iisdē comitijs sacrorū detestatio/ & testamēta fieri solebāt; vt de primo testamētos genere relatū est; alia certe quædā comitia erāt; quæ curiata/ & centuriata dicebantur; & vt Gelius elegāter tradit; Curiata p̄ lictorē curiatim calabatur; id est cōuocabant/ & i eis e gñibus oim ferebat suffragiū; Centuriata vero nō i forū vt curiata/ sed i cāpū Martiū p̄ Cornicinē cōuocabant; & i eis ex censu & ætate suffragiū ferebat; quod si e regionibus & locis suffragia ferebant; tributa comitia dicebant. Eā comitia vnū uerū cōuocato pplō dicebant; aloquin cōsiliū erat; & iōq̄ tribuni ad plæbē tulerūt; nō leges pprie/ sed plæbiscita appellātur; quia ad id neq̄ aduocabantur patricij/ neq̄ ad eos vlla gestorū fiebat relatio. Alia lex. xij. tabu. erat.

LIBER SECVNDVS:

VIAE LATITVDO IN PORRECTVM OCTO PEDES: IN ANFRACTVM: IDEST / VBI FLEXVM EST: SEDECIM HABETO. VENDITAE RES ET TRADITAE POST PRECIVM SOLVTVM / AVT SI ALIO MODO SATISFACTVN EXISTAT: EMPTORI ACQ VIRVNTOR. VENDENDI STATVLIBEROS IVS POTESTASQ VE ESTO. Q VODCVNq POSTREMVM POPVLVS IVSSERIT: ID IVS RATVMQ VE ESTO.

Via cuius prima lex meminit: actum & iter in se continet; & ius eundi / agendi / & ambulandi a iureconsultis dicitur; & hanc legem sicut descripta est: Caius lib. pandecta. octauo retulit. Via tamen secundum Pauli responsum vel latior octo pedibus / vel angustior constitui potest: vt tamē eam latitudinem habeat / qua vehiculum ire Possit; alioquin non via sed iter esset. Legi deinde relatā accommodatur / quod Iustinianus ait; vt venditae res et traditae non aliter emptori acquirantur / quam si venditori precium soluerit; aut alio modo promissione vel pignore dato satisfecerit: quod quidem licet hac lege. xij. tabu. caueatur; tamen etiam iuregentium / id est naturali iure Iustiniano authore id effici recte dicitur. Aliud ipse Iustinianus addit: quod hac lege expressim non cauetur; vt si vendens fidem emptoris secutus rem tradiderit / statim res ipsa emptoris fiat. Et statuliberos venundari posse leges. xij. tab. etiam putauerunt; duris tamen conditionibus vt Modestinus ait; in venditione minime onerandi sunt; veluti ne intra certa loca seruiant / aut ne vnquam manumittantur. Sunt autē Statuliberi; vt eleganter Paulus diffinit; qui in tempus / vel conditionem / statutam vel destinatā habent libertatē. Emptionis quoque verbo legem. xij. tab. omnem complecti alienationem Pomponius credidit. Postremo non inelegāter vna xij. tab. lege cautum est; vt vltimo loco constitutum a populo / ratum haberetur: quod hodie seruamus ad vnguem: non

enim est notum Pauli testimonio ut priores leges ad posteriores trahantur: sed & posteriores leges ad priores pertinent: nisi contrariae sint: quo casu antiquae noua abrogat: ut apud Lium huius legis auctoritate. P. Sempronius plebis tribunus affirmat. Illud quoque: ut Iulianus scribit: receptum est: ut non solo legislatoris suffragio: sed etiam tacito populi consensu leges per consuetudinem abrogentur. olim tamen Romanorum seditionibus haec lex. xij. tabu. interdum neglecta fuit: nam cum ambo consules iuxta vetus institutum e patricijs aliquando crearentur: Tribunis intercedentibus Fabius iterum huiusce legis auctoritate plebiscitum a Licinio de altero consule ex plebe creando nouissime latere uoluit: ut Lius refert: sed non obtinuit quin. C. Potitius & M. Valerius publicola patricij ambo: secundum uetus institutum crearentur consules: praeterea cum lex Aemilia ut pote ultima in tempore Censurae antiquam abrogasset: nihilominus Appius Claudius secundum legis antiquae dispositionem censuram gessit: & hanc. xij. tab. legem aliter quam dixerimus interpretabatur: quod. P. Sempronio plebis tribuno summo opere displicuit: ut in nono Lii libro abunde legitur. Complures aliae in. xij. tabu. leges fuerunt: sed omnis enumerare infinitum esset. Et has leges. xij. tab. pueri ut carmen necessarium discerent: sicut Cicero testis est: sed iam ipsius Ciceronis tempore eas nemo discerebat. Ad harum autem legum descriptionem rursus mutata fuit Romanae ciuitatis forma a consulibus ad viros decem/ anno secundum Lium trecentesimo altero quam condita fuerat: quae mutatio repetitis paulo post consulibus nequaquam diuturna fuit. Etenim ut leges a posthumio: Sulpitio: & Maudio legatis e graecia allatae transferrentur: & describerentur: Decem uiri sine prouocatione creati sunt: & ne quis eo anno alius esset magistratus: & ex patribus hac conditione: Ne lex Iulia de Auentino/ aliaeque sacrae leges abrogarentur. Decem

LIBER SECVNDVS

viri hi fuerunt Appius Claudius: T. Genutius cōsules in eum
 annum designati: Sextius anni prioris consul alter: & SP.
 Posthumius: P. Sulpitius: & A. Manlius pro legationis præ
 mio creati. L. que Veturius, C. Julius, P. Curatius, T. Romu
 lus atate graues: qui leges translatas decem tabulis exposue
 runt, mox cum satis correctæ viderentur/centuriatis comi
 tijs eas pertulerunt: ac simul se magistratu abdicarūt. Sed cū
 his tabulis ius Romanorum r̄ inime absolueretur: anno se
 quenti Decem viri iterum creati fuerunt: Appius Claudius:
 M. Corelius: M. Sergius: L. Minutius. Q. Fabius Vibula
 nus: M. Rabuleius: T. Antoni: & tres plæbeij: Q. siue vt alij
 volunt: T. Petilius: Cæso duillius: & SP. Oppius qui duas ad
 iecerunt tabulas: dicteque sunt leges duodecim tabularum.
 Quibus additis cum pacto dominationis hi viri magistra
 tum sibi prorogarent: nec eo magistratu respublica vltius
 indigeret: vnusque ex ipsis Appius Claudius Virginij fi
 liam virginem ingenuam per vim libidinis gratia in serui
 tutem asserere conaretur milites primum authore Virginio
 mox plæbs vrbana Auentinum montem occupauit: Decē
 viros abdicare se magistratu præcepit: eosq; omnis aut mor
 te aut exilio in vrbē reuersa puniuit: Appius vero Claudius
 mortem in carcere sibi conciuit: & ita respublica creatis cō
 sulibus rursus statum suum recepit. At cum his, xij. tab. legi
 bus aliqua duricies contineretur: vt apud Gelium Phauori
 nus philosophus contra Cæciliū iurecōsultum multis ra
 tionibus ostendit: nec vlla lex Iuliano authore ad omnia
 sufficienter ab initio promulgata videatur: cum vt Cæcilius
 respondens Phauorino & Valerius apud Litiū in bello
 Macedonico dicebant: legum oportunitates & medelæ pro
 temporum moribus: & pro rerum publicarum generibus/
 & pro vtilitatum presentium rationibus/ proque vitiorum
 feruoribus/ quibus medendum est: mutantur/ & flectentur.

Ideo populus Romanus angustare / & ampliare ius xij. tab. postea cœpit; leges sicuti ante decem virorum creationem solebat: interrogante Senatorio magistratu veluti consule constituendo, vnde apud Gellium libro decimo Atteius Capito iuris peritus legem esse dicit: iussum populi rogante magistratu: cuius caput / & origo / & quasi fons sicut & plæbisciti rogatio est: Ista enim vocabula rogationis principali genere / & nomine continentur: nam nisi plæbs aut populus rogatur: nullum plæbis / aut populi iussum fieri potest. Nec ab re legem rogante magistratu fuisse a populo constitutam Capito dixit, quoniam varij magistratus: vt in lege magistratum dictum est: leges a populo rogarunt, frequentius tamen rogante consule leges a populo fiebant: quapropter tuemur iuris peritos nostros: qui legem esse dicunt: quod populus Romanus senatorio magistratu interrogante veluti consule constituerebat. Quod autem populus suis legibus ius, xij. tabu. angustauerit: in lege Eliescentia constat: & apparet: nam cum vna lex duodecim tabularum / auctore Pomponio de verborum significatione sic scripta esset: vt quis legasset: ita suæ rei ius esto: & illis verbis latissima potestas heredes instituendi / legata & libertates dandi / tutelas quoque constituendi / tributa videretur: huic legi in heredis inscriptione / & libertatis datione Eliescentia derogauit: qua cautum fuisse Celsus de heredibus instituendis tradit: vt si duo plures ve serui ex eadem causa heredes ab eo qui non est solvendo / scripti essent: vti quisque primus scriptus esset: heres esset: non autem omnes: sicut legi duodecim tabularum placuit: lex Eliescentia heredes esse voluit. præterea cum eadem lex, xij. tabu. liberam dandæ libertatis facultatem vt dictum est: præberet: Eliescentia ita demum seruo qui in fraudem creditorum heres institutus esset: libertatem confer-

LIBER SECVNDVS

uat: si nemo alius ex eo testamento heres esse possit: vt loco
 eodem Paulus scriptum reliquit. Econtrario populum suis
 constitutionibus, xij. tabu. ampliasset/ et suppleuisset testis
 lex Iulia maiestatis erit, quæ eum teneri præcepit: qui in bel
 lo cesserit: aut arcem tenuerit: castrave concesserit: & qui in
 iussu principis bellum gesserit: aliterve maiestatem publi
 cam læserit, licet eum dumtaxat qui hostis concitasset: qui
 ve opem hosti tradidisset, lex, xij. tab. capite puniri disposue
 rit, & horum similia in iure ciuili lectitabis. Modum certe le
 ges a populo rogandi hunc fuisse legimus: vt trino promul
 garentur nundino: id est vt Valla lib. eleg. iij. opinatur: trib
 bus in locis vno die/ aut tribus diebus vno in loco celebra
 rentur: nec alio modo iure latæ esse dicebatur: nam cum no
 no quoq; die: vt Macrobius ait: rustico opere/rureque inter
 misso/ populus ad mercatum/legesque audiendas Romam
 veniret: lex primo foro/ & secundo legebatur: at tertio foro/
 cum turba ex agris venisset: rogatio fiebat: & præco subiiciē
 te scriba verba legis populo referebat: deinde consul an lex
 placeret: populum interrogabat: demum respondendo po
 pulus sanciebat: Sed hæc deinde: vt idem Macrobius refert:
 negligentius obseruata/ & postremo abolita fuerunt. Lex
 præterea in æs incisa in ararium condebatur: nec post hac
 vt e Tranquillo in vita Iulij didicimus: eam corrigere lice
 bat: prætereo quod vbi duæ sunt contrariæ leges / antiquæ
 noua abrogat: vt apud Liuum libro. nono reperitur. Nec
 suscipiente postea senatu reipublicæ curam/ populi omnis
 no circa ius constituendum potestas exoleuit: vt leges ali
 quot latæ senatu reipublicæ curam habente probant: Pompeia
 de parricidijs/ Cornelia de falsis/ & Cornelia de sicca
 rijs/ omnes pauloante Iulium late: qui harum constitutio
 num authores Pompeium & Syllam vidit: Cæsar quoque cō
 sulatum cum Bibulo gerens. postea legem Agrariam tulit:
 Quinimmo Octauiani imperatoris temporibus suffecti

consules Papius & Pompeius legem Papiam & Pompeiam secundum Gratianum tulerunt; & falcidiam falcidius plebis tribunos. Sed ut primam civilis disciplinae speciem abfoluamus; memorare consules & alios magistratus conuenit: qui post. xij. tab. leges ad populum tulerunt: dicemus igitur post Liuium: Nepotem: Gelium: & Macrobius Satur. iij. Blondumque in Roma triumphante/ & iureconsultos/ Philephum/ & alios/ quas leges post. xij. tabu. populus Ro. consule & alio magistratu interrogante constituerit: non omnes leges tamen enumerare proponimus: sed eas tantum: quarum vetusti scriptores crebrius meminerunt.

HEX VALERIA ET HORATIA. Post sublatam decem virorum potestatem, L. Valerius/ & M. Horatius consules creati/ cum veluti in controversia esset/ an patres plebiscitis tenerentur: legem centuriatis comitiis tulere: ut quod tribuni plebis iussissent/ populus sterneret. Et ne quis vllum magistratum sine prouocatione crearet: quod si aliquis creasset/ eum occidi ius fasque esset: neue ea caedes capitali noxae haberetur. Sanxerunt etiam/ ut caput eius qui tribunis plebis/ & iudicibus/ decem viris nocuisset: lousi sacrum esset: & familia ad aedem Cereris liberi libereque vanum irent. duas leges tamen nouissimas ipsi consules non inuenerunt: sed alteram de prouocatione decemuirali potestate euersam/ alteram quae iam memoria aboleuerat: renouarunt: & etiam in posterum munierunt. & variam vltimae legis interpretationem apud Liuium libro tertio videbis. Institutum etiam ab hisdem consulibus fuit: ut senatus consulta in aedem Cereris ad aediles plebis deferrentur: quae ante arbitrio consulum superprimebantur/ & nunciabantur: postea autem senatus consulta ad ararium deferri institutum est: ut ex. M. Cicerone Philipp. quinta/ & Tranquillo in vita augusti colligitur: iidem consules contra hostis profecturi priusquam urbem egredierentur: duo

LIBER SECVNDVS

decim tabulas in aes incisas; in publico pposuerūt; quod ius
 su tribunorū fuisse ab aedilibus factum aliqui tradunt.

EX AEMILIA. Mamercus Aemilius dictator
 propter belli suspicionē/quam hostes praebebant;
 dictus est; Sed eis pacatis/materia quaerente bello
 gloriae adempta/in pace aliquid operis edere cus
 piens/quod monumentum esset dictaturae; legem tulit; ne
 plusquam annua ac semestris Censura esset; cum vetere insti
 tuto seu malueris lege. xij. tabulis magistratus quinquennio
 duraret; & huius Aemiliae legis interpretationē L. iuius libro
 nono ponit. post centesimū tamen annum/quā lata est; Ap.
 Claudius supraduodeuiginti menses inuitis aliquot Tribu
 nis/summaq; omnium ordinū inuidia solus Censurā gessit.
 Augustus vero morum legūq; regimen/ideſt Censuram per
 petuā sicut Caesar recepit; & ter censum populi primū ac ter
 tium cū collega/mediū solus peregit. Et causam huius legis
 ferēdaē apud L. iuiū li. iij. reperies; indignū em̄ Aemilius esse
 credidit; cū alij magistratus annui essent; vt Cēsurā magnus
 magistratus quinquēnalis esset.

EX PAPHYRIA. L. Papyrius Crassus; & L. Iulius cō
 sules legem de mulctarū aſūmatione valde populo
 gratā ferre praecipauerūt; cū eā ab Tribuniſ para
 ri vniūſ ex collegio prodicione excepiſſent.

EX MANLIA. Gn. Manlius cōsul legē de viceſi
 ma eorū qui manumitterētur; nouo exēplo ad Su
 trium in caſtris tributim tulit; & quia ea lege ma
 gnū vectigal inopi aſario additū eſſet; patres fue
 runt authores; ceterū Tribuni plēbis non tā lege quā exem
 plo moti/leges in caſtris ferre deinceps prohibuerunt.

EX VALERIA. Cū milites Claudio Martio Ruti
 lio; & Quinto Seruſſio cōſulibus adimēdaē Cāpa
 nis Capuae conſilia inſſent; atque ſeceſſiſſent; vt
 reconciliarentur; M. Valerius Coruinus Dictator

legem sacratam militarem tulit; ne alicuius militis scripti nomē nisi ipso volente deleatur; & ne quis ubi tribunus militum fuisset; postea ordinum ductor esset. alij omnem rem actam non per dictatorem; sed per consulem ferunt; quod non refert.

LEGES PVBLIAE, P. Philo dictator tris leges fecundissimas plebi/aduersas nobilitati tulit; vnam vt plebis cetera omnes Quirites tenerent. Alteram vt ante initium suffragium patres legum quae comitijs centuriatis ferretur/authores fierent; quod ante non erat; vt e Liviō libro primo ab vrbe condita intelligere licet; nā post initium suffragiū; & leges a populo rogas/patres si dignas leges populus sanxisset; authores fiebāt. Tertiam legem tulit; vt vtrūq; Censorem plebeium fieri liceret; quoniam licet censura patricius esset magistratus; eo tamen iam ventum erat vt alter censor vtrique ex plebe crearetur.

LEX PETILIA, C. Petilius; & L. Papyrius Mugilanus siue cursor consules legem ad populum tulerunt; vt nullus nisi qui noxiā meruisset; donec poenam lueret; in compedibus aut in neruo teneretur; neq; in posterum aliquis ob aes alienum neceretur; sed pecuniae creditae bona debitoris/nō corpus obnoxium esset; itaque nexi soluti fuerunt. hac lege iuri. xij. tab. & senatusconsulto/quo debitores neci; & creditoribus tradit poterant; ob L. Papyrii foeneratoris libidinem simul & crudelitatem abrogatum est; luuenem enim forma & aetate praclarum ob aes alienum paternum is nexum habebat; quem verberibus lacerauit. propterea quod sibi prosternere pudicitiam aspernabatur. haec ratio fuit; quare ruptum est ingens fidei vinculum; ferreque legem praedictam consules iussi fuerunt.

LIBER SECVNDVS

EX VALERIA. Martius Valerius cōsul legē de prouocatione tulit qua eū qui prouocasset: virgīs cædi/securiq̄ue necari vetuit: si quis aduersus ea fecisset: nūhil vltra quam improbe factum adiecit. id ob pudorem hominum qui tūc erat: satis validum huiusce legis vñculum vñsum est: nūc vix seruo suo ita minatur quisquam. Sed Portia lex deinde lata vehementior fuit: nam eum qui Romanum cñuem verberasset: necasset: vñ: graui poena afficiebat. Hęc lex Valeria tertio post reges exactos lata est: semper a familia eadem: primum a. P. Valerio publicola: Secūdo a. L. Valerio statim post. xij. tabu. Tertio a Martio Valerio/de quo hīc loquimur. & causam huius legis renouandæ sæpius hanc fuisse Lūius libro decimo credit: quod plus Paucorum opes/quā libertas plarbis poterant.

EX POMPEIA. Gnæus Pompeius Strabo magni Pompeij pater: veteribus incolis transpadanis legis ius. latij dedit: & quod cætera coloniarū latinæ habebant: id est vt petēdi magistratus/ & ciuitatis Romæ ius adīpiscerentur.

EX FABIA. Fabius poenam his adiecit/ qui nō certo numero: vt ante fuerant definiti: deducerent/ et se cōtinerentur candidatos in cāpum comitiōrū tempore.

EX ANNARIA. Ea lex auctore festo annos finiuit: quibus magistratus capiendi potestas sit. venia huius legis impetrata Antoninus Commodus cōsul ante quīntum & vigesimum annum factus est. Sed Augustus ad motus hostiliter ad urbem legionibus/ missisq̄/ qui sibi nomine exercitus primum cōsulatum deposcerent: ipsum cōsulatum vigesimo ætatis anno contra hanc legem inuasit: nam cūctante Senatu Cornelius centurio princeps legationis reiecto sagulo ostendens gladij capulum in curia dicere non dubitauit: hīc faciet: si non feceritis vos. Scipioni

autem Africano primum ædilitatem/deinde cōsulatum populus Romanus ob insignem eius virtutem ante tempus legitimum detulit, ast nostræ ætatis hominēs non virtus aut doctrīna/sed vis ac pecuniā ingens/scelusve/ab obseruatione legis annariæ soluit; vt ante ætatem & tempus honores/magistratus/& sacerdotia capere possint. Scipionis etiam filium Scipionem Aemilianum Romanū in primo consulatu hac lege soluerunt; vt ante annos consul fieret, & T. Flaminium nondum triginta annos natum consulem cum Sexto Aelio designarūt, Marius quoque filius septimo & vigesimo ætatis anno consulatum Sertorio inuito contra leges occupauit; quem honorē tā immaturū mater defleuit; vt e Cornelio Nepote didici. Sed & Germanicus Cæsaris Caligulæ pater quæsturam quinquennium antequā per leges liceret, & post eam statim consulatū gessit, Didius vero Iulianus ante annū quā legitima ætas sineret/prætor Marci suffragio fuit.

LEX ARETINA. Cum ob nummorum penuriam auctore Plutarcho in vita publicolæ mos priscus irrogandæ multæ per magistratus ouis aut bouis nomine fuisset; Lex Aretina cōstituit; vt ouis aredeno; bos arecenteno definiri intelligatur; & cur lata fuerit Gelius capite primo libri vndecimi ostendit.

LEX CINTHIA. Cinthius legē tulit. Ne quis ob causam orādā domum pecuniā ve acciperet; huius legis. Q. Maximus vt Cicero de senectute refert; sua for fuit, & hanc legē ipse Marcus Cicero neq; dona/neq; mercedē ex patrocinijs ab vlllo recipiēs diligenter obseruauit.

LEX ACILIA. M. Acilius Glabrio legē de pecunijs repetundis seuerissimā tulit; qua ne comperēdinari quidem reum sinit, post de eadem re Iulius legem Iuliam repetundarum tulit; quæ multa completitur capita; & ea fascinosi partim exilio; partim durius prout admiserit; extra ordinem puniuntur.

LIBER SECVNDVS

EX PAPIA. Paptus consul & ciuis Romanus; ne vr
be Roma peregrini vterentur; lege vetuit.

EX LATORIA. Q. Latorius cum adolescen
tes in contractibus circūueniri solerent; poenā
eorum deceptorī adiecit. Hodie prator eis per
in integrū restitutionem subuenit. Alia lege las
toria cautum est: vt si quispiam pupillorum
bona diriperet; poenas lueret accerrimas.

EX LICINIA ET MUTIA. cum summa cupi
ditate vrbis Romæ populi Italici tenerētur; & ob
id magna pars eorum, pro ciuibus Romanis se
gereret. P. Licinius Crassus orator; & Q. Mutius
Scauola pontifex maximus orator; & iuriscōsultus; sapien
tissimi consules legem de ciuibus regendis in eorum consu
latu tulerūt; vt in suæ ciuitatis ius quisque redigeretur.

EX PAPIA. Papiæ lege cautum est; vt pontifi
cis maximi arbitrato virgines e populo viginti
legerentur; sortitoque in contione ex eo nume
ro Vestalis fieret; Sed ea sortitio postea, lege Pa
pia non necessaria visa est; cum cuiuslibet honesti
generis filiam ad sacerdotium, P. M. offerre permetteretur;
& ideo Augusti tēporibus quum in demortuæ Vestalis locū
capi aliam oporteret; multique ambirēt; ne filias in sortem
darent; adiurauit ipse Augustus; si cuiquam neptium suarū
competeret atas; oblatorum se fuisse eam. Et miror quod in
quinquaginta digestorum libris nulla Vestalium mentio
habeatur; cum sicut apud Geliū & Fenestellam legimus;
prator eas ad iusiurandum edicto suo non admiserit; neque
heredes cuiquam intestato; nec; intestatis quisquam esset;
sed bona earum in publicum redigerentur; vt in commē
tarijs Labeonis; quæ ad. xij. tabu. composuit; scriptum erat;
ipse etiam pōtificibus traditæ; patris statim potestatem sine

emancipatione/siue capitis minutione exhibat; & viuo etiã patre ius testamenti faciendi adipiscerantur, ac cetera sine curatore gerebant; vt Plutarchus in vita Numæ scribit; plura quoque alia antiquis legibus de Vestalibus cauebantur; quæ ex Labeonis Antistij, & Atteij Capitonis voluminibus; qui diligentissime de Vestalibus scripserunt; bonus ille Tribunianus digestis inserere debuit; quorum aliqua non ab re subiecero; vt pote quia nihil eorum in digestis legimus. inter alia minorem virginem sex annis/maiolem decem negauerunt capi fas esse; & quæ non sit patrima/ & matrima. Item quæ lingua debili/ sensu ve aurium diminuta/ alia ve qua corporis labe insignita sit, aut cuius parentes alter/ ambo ve seruitute seruerunt; vel in negocijs sordidis diuersantur. Emancipata quoque/ aut quæ emancipatum patrem habebat; licet viuo eo in aui potestate esset; Vestalis esse non poterat; alia insuper veteres iureconsulti de Vestalibus scripserunt; quæ apud Gelium reperiuntur. Nostra autem ætas tantum ab hac veterum sancta obseruatione abest; vt semper cõtrarium fere custodiat; nam minores sex annis; & maiores decem; Item quæ non sunt matrimæ & patrimæ capiuntur hodie, & vestæ dedicantur; & si sit aliqua virgo gibbosa; aut altero oculo capta; claudicans/loripesve/ seu alia corporis deformitate laborans/ quare sine magna pecuniarũ summa nubere nequaquam valeat; deo protinus offertur; & dedicat; nec hac tẽpestate nisi raro; inquirunt; si parêtes seruerint; aut in negocijs sordidis diuersati sint; sed nobili ignobilive gñe; gines natae cõtra q̄rudã cœnobiorũ institutũ absq; discrimie capiunt; qđ nup. Gratianopoli euenit. Emãcipationis aut̄ i vestalẽ captedæ/ aut p̄ris ei nulla sit hodie mētio.

EX HORTENSIA. Q. Hortensius Dictator/ cū patricij plæbiscitis nequaquam tenerentur; legem tulit; vt eo iure quod plæbs statuisset; & patricij & omnes Quirites tenerentur, apud Plutarchum lege quadam fuisse

LIBER SECVNDVS.

prohibitum inuenio; ne Dictatori equitare fas esset; tū quod maiores vires sic inesse/ ac pedes manumque sic Dictatorē conferere creditum est; tum quod hoc medio in phalange Dictator permanere/ & locum nō deferere cogereetur, quod Cæsar strenuus obseruauit; nā ancipiti prælio equos/ & imprimis suum dimittebat; quo maior permanendī necessitas auxilio fugæ erepto imponeretur, Fabius tamen Dictator senatus pmissiōe hac lege solutus/ equo vsus est, Sed equi loco magnis priuilegijs Romani Dictatores donarūt, Et hāc legē nostro tpe hi regulariter seruāt: qui peditibus præsunt.

EX SATYRA est/ quæ vno rogatu multa simul et varia comprehendit: vt vultis ne: iubetis ne: vt cum Iugurta bellum componatur: elephātos tradat omnis; transfugas vniuersos reddat.

EX SCATINIA, P. Scatinius legē tulit: qua puerorum concubitores graui supplicio afficerentur, Varie tamen eos fuisse punitos Valerius scribit; nam Cornelius ob id delictum in carcere mori coactus est. & C. Scatinius vno teste Marcelli filio/ quem solū de stupro tentauerat; dānatus est, Lectorius quoque accusatus/ quod Cornicularium stupri cāusa appellasset; ante iudicij tempus se fuga primum/ deinde morte puniuit; nihilominus vniuersæ plebs sententia crimine impuditiæ damnatus est, C. etiam Lucius tribunus militū a Plotio quem stuprare volebat; fuit occisus, Mariusq; imperator, C. Lucium Nepotem iure cæsum pronunciauit, & Cornelius Gallus prætorius: Aetheriusque Ro. eques stuprādo puerum extincti sunt, alij quotque ciuitates cum hominibus ob id delictum perierūt, hoc vitio Tiberius; Caligula; Nero; Traianus; & alij plures imperatores etiam laborarunt, Cæsarem vero Curio pater in quadam oratione omnium mulierum virum & omnium virorum mulierem appellauit: vt Tranquillus

refert; sed vt Claudius foeminas ad amavit; ita maritū expers omnino fuit. a Domitiano autem alioquin malo quidam ex utroque ordine hac lege Scarinia condemnati sunt. De hac re fuit postea vno capite legis Iuliae de adulterijs cautum. & cum nihilominus hoc vitio laboraretur; ferre legem Alexander imperator in animo habuit; ne exoleti forent; vt Lampridius scribit; bonus deinde Constantinus leges infringere armarique iura gladio ultore iussit; vt exquisitis poenis subderentur/qui rei essent huiusmodi sceleris. mitius tamen puniri hos homines pueris abutentes Alexander pōtifex maximus in titulo de excessibus praelatorum voluit. nam sacerdotes hoc vitio laborantes vt poenitentiam agerēt; in coenobium detradi; alios homines excommunicari iussit. Et cum Archetilaus philosophus quendam diuitem capillum arte compositum/ & oculos voluptatis plenos habentem/ casum tamen & integrum vidisset; nihil interesse dixit; quibus membris posterioribus an prioribus aliquis Cinædus existat. qđ verbum pensitent/ qui tanta cura corpus exornant; nec aliqđ quē incomptum/ sui que negligentem irrideant. Sed & quod Vespasianus cuidam adolescentulo sibi pro impetrata praefectura gratias agenti dixisse fertur; oculis subñciant; nam cum is vnguento flagraret; se maluisse vt salū aboleret; Vespasianus dixit. & ad magistratum eūdem non admisit. sed & comptos iuuenes foeminarū instar Ouidius a se procul esse deprecatur.

EX APVLEIA. Apuleius legem tulit; vt publicā maiestatem minuēs; capitis poenam subiret; & circa laesam maiestatem ante Apuleiā lex. xii. tab. & post Apuleiā lex Iulia maiestatis disposuerat; vt in titulo de lege Iulia maiestatis legitur.

EX CALPHVRNIA. G. Calphurnius piso legē de ambitu suo consulatu tulit; qua praeter alias poenas; pecuniaria etiā poena adiecta fuit. Ambitēs deinde

LIBER SECVNDVS

lege Iulia de ambitu punitus est: vnde qui in municipio contra hanc legem magistratum aut sacerdotium petebat: cum infamia in centum aureis per senatusconsultum puniebatur. Et per legem Iuliam iudiciariam aureos centum reus vel accusator domum iudicis ingressus fisco inferre iuebatur: quia & in legem ambitus committebat. Et non immerito poenam in municipio dumtaxat ambientis retuli. quonia post aduentum principum /vt Modestinus ait: hanc lex in vrbe cessauit. quia ad curam principis non populi fauorem tunc magistratum creatio pertinuit. aliqui tamen imperatores /vt Heliogabalus /magistratus vendiderunt: is enim tam per se quam per omnes aulicos presertim libidinum ministros honores /dignitatesq; & potestates vendidit. complures nostrae tempestatis principes. Heliogabalum insequuntur: nam suarum meretricum precibus /aut nummo magistratus / & sacerdotia indoctissimo cuiq; & virtute carenti conferunt: & tribuunt. nec Theodosij preceptum custodiunt qui viros non ambitione /vel precio /sed probatae vitae / & disciplinarum testimonio ad honoris insignia debere promoueri dicebat. Ast nec Alexandri imperatoris dictum huiuscemodi principes considerant: qui ideo se nolle dignitates & magistratus vendere praedicabat: quia qui emunt: vt vendant necesse est: & vt pecunias in emptione honoris expositas recuperent: subditos torquere & vexare hi ementes magistratus coguntur.

EX FANIA. cum res publica e luxuria conuiuiorum maiora quam credi poterat / detrimenta pateretur: bonorum consilio & sententia legem Iuliam consules tulerunt: Quae ludis Romanis: item ludis plabeis / & saturnalibus / & alijs quibusdam diebus in singulos dies centenos aeris consumi concessit: decem vero alijs diebus: in singulis mensibus tricenos / ceteris autem omnibus diebus denos: & lata est secundum Macrobij opinionem Fania lex anno post Romam conditam quingentesimo octogesimo

mo octauo; & post annum vicesimū secundum legis Orchia; quæ numerum tantummodo cœnantium; cohibebat; vt statim in plæbiscitis dicemus; licebatque secundum eam vniciq; bona sua inter paucos consumere; Fauia vero sumptum cohibebat.

EX DIDIA. Fauiam legem post duodeuiginti annos Didia lex consecuta est; qua cautum fuit; vt vnuerſa Italia non sola vrbs lege sumptuaria teneretur; vnde hac lege Italicis qui Fauiam solos ciuis vrbanos comprehendere æstimabant; dubitatio sublata est; Insuper eadem cautum est; vt non soli poena legis tenerentur qui prædã maiore sumptu fecissent; sed etiã qui ad ea vocati essent; atq; omnino interfuissent.

EX LICINIA, P. Licinius consul diues legē post Didiam tulit; vt calendis / nonis / nundinis Romanis / cuiq; in dies singulos triginta dumtaxat asses edundi causa consumere; liceret : nuptijs ducens tos indulſit; cæteris vero diebus / qui excepti non essent; staturit ne amplius apponeretur; quam carnis aridæ pondo tria et falamenti pondo libra / quod e terra / vite / arboreve natum sit. in hac lege serenda probandaque tantum ab optimatibus impensum est studium; quod consulto senatus mandatum est; vt lege tantummodo promulgata / prius quam trinundino confirmaretur; ab omnibus ita obseruaretur / ac si iam populi sententia comprobata fuisset; Imperatum est etiã vt patentibus ianuis / & in propatulo pranderetur / & cœnaretur; vt sic oculis ciuū testibus factis luxuriæ modus auctore Macrobio libro Satur. iij. fieret. Valerius tamen libro secundo istud antiquorum humanitati & continentia; ascribit; quum nullas haberent epulas / quas populi oculis subiicere erubescerent; erant em̄ inquit / adeo continentia; attenti; vt frequētius pulcē quā pane vteretur. Postea cū istis legibus situ atq; senio oblitteratis

LIBER SECVNDVS

plarique familiam & pecuniam suam prandiorum gurgitis
 bus proluissent. L. Sylla dictator legem ad populum tulit, vt
 calendis / idibus / nonisq; / diebusq; ludorum / & ferijs quibus
 dam solēnibus sestertios tricenos in coenam consumere ius
 potestasq; esset; ceteris vero diebus omnibus non amplius
 quam ternos; suae legis tamen modum Sylla interdum ex-
 cessit. Aemylia quoq; lege ab Aemyllo Scauro consule lata
 non sumptus coenarum / sed ciborum genus & modus praesi-
 nitus fuit; lex deinde Antia praeter sumptū aeris id etiam san-
 xit; vt qui magistratus esset; magistratum ve capturus esset;
 ne quo ad coenam nisi ad certas personas itaret, vtinam hāc
 legem iudices nostri obseruarent; qui apud quoscunque co-
 medunt; & ideo interdum sententias vendunt, & peper-
 ram iudicant. Postremo lex Julia ad populum peruenit,
 Caesare Augusto imperante / qua profectis quidem diebus
 ducenti finiuntur; Calendis / idibus / nonis / & alijs quibus-
 dam festiuis, trecenti; nuptijs autem & repositijs sestertij mi-
 lles esse. Quinimmo Augustus seu Tiberius Caesar, vter fue-
 rit incretū est; edicto permisit; vt per varias dierum solēnita-
 tes a trecentis sestertijs vsq; ad duos milia sumptus coenarum
 propagaretur; vt his saltem finibus luxuriae efferuescentis
 aetūs coerceretur. Senatus quoque decretum vetus apud Ge-
 lium de parsimonia inuenies; ex Capitonis Atteij iurecons-
 ulti commentarijs. Am. Marcellinus scribit; sumptuarias le-
 ges e rhetijs Licurgi idest axibus Romam translatas diu ob-
 seruatas fuisse; deinde eas paulatim senescentes Syllam di-
 ctatorem reparasse; cū ex dictis Democriti reputaret; quod
 ambitiosam mensam fortuna / partem victus apponit; & qd
 secundum Catonem censorium magna cura cibi / magna
 virtutis incuria esset. Has de sumptibus leges retuli; vt scirēt
 nostrae aetatis homines Priscos leges circa vnāquaque virtu-
 tem tulisse; maxime in secūda & tertia reipublicae specte, has
 enim sanctiones ad temperantiae custodiam excogitarunt;

vt parsimonia/victus atq; coenarum tenuitas nō domestica solum obseruatione ac' disciplina/sed publica animaduersione/legumq; complurium sanctionibus custodiretur. Sed prohdolor dissuetudine oblitteratæ sunt. hinc est quod rustici nostrates centum dotis nomine recipientes supra mediā dotis partem in nuptijs conuiuando consumunt: quod nō fieret si prædicte lege s nunc seruarentur: solent tamen præfides & magistratus: vt scribit Vlpianus: bonis interdicere e lege. xij. tab. prodigis curatores dando qui neq; tēpus / nec finem expensarum habent: sed bona sua dilacerando & dissipando profundunt.

LEGES CORNELIAE. Cornelius consul legem tulit: Ne quis legatis exterarum nationum pecuniā expensam fœneraret: quoniam pecunia eis mutuo data/vsura/turpiaque/& famosa ex eo lucra fiebāt. Idem & aliam legem Ciceronis tēpore tulit: vt Alconio placet: Ne quis in senatu legibus solueretur: nisi senatores ducēti adfuissent. Neu quis cum absolutus esset: cum ea de re ad populum ferretur: intercederet. alijs tamen in rebus ad exēplum pertinentibus centum senatores sed non pauciores senatuscōsultum facere poterant: vt ex Liiuo libro nono bel. maced. de bacchanalibus loquente intelligere licet. Tertiā legē idē Cornelius tulit: vt prætores edictis suis ppetuis ius dicerēt. Fuit insup' quædā lex Cornelia/ quæ Iuliano authore de testamentis / perinde eorū qui in hostium potestate decesserunt: testamenta confirmat: ac si hi qui ea fecissent: in hostium potestatem non peruenissent: & hereditas ex his eodē modo ad vnūquēque pertinet.

LEGES CASSIAE. Cassius Longinus. L. filius legē C. Mario/ & G. Flacco cōsulibus tulit: qua populus per tabellā suffragiū ferret. hæc fuit vna e quattuor tabellarijs legibus/ quas Cicero de legibus refert. Idem alteram legē ad minuēdam nobilitatis potentiā tulit:

LIBER SECVNDVS;

vt ille quem populus damnasset; cui ve imperium abrogasset; in senatu non esset.

EX CORNELIA. Cornelius legem in eum tulit; qui sciens dolo malo testamentum / vel alias tabulas falsas scripserit / signauerit / recitauerit / subiecerit / qui ve signum adulterinum fecerit; sculpsit; expresserit; & ob testimonia falsa pecuniam acceperit. Seruos quidem ultimo supplicio; liberos autem deportatione / omnium quoque bonorum publicatione affecit. Sed lege. xij. tab. qui falsum testimonium dixisse conuictus erat; saxo Tarpeio deiciebatur; vt Gelius libro vigesimo retulit; quæ poena in omni crimine perijt; nemo enim sic hodie damnari potest auctore modestino de poenis vt de saxo præcipitur. Est altera lex Cornelia de Sicarijs / quæ homicidas ultore ferro persequitur; vt eos qui hominis occidendi causa cum telo ambulant; continet & alia capita; vt e digestis apparet.

EX AVRELIA. Cum Sylla ad diminuendam plebis potentiam multos ei magistratus ademisset; Aurelius Cotta prætor eo tempore quo Verres a Cicerone accusatus est; legem tulit; vt plebi interceptos magistratus reassumere liceret; & communicata per eam sunt iudicia senatus; equitibus Romanis; & Tribunis ærarijs; vt ex his tribus ordinibus iudices lecti res iudicarent; vnde & lex iudiciaria dicta est. Cæsar postmodum ad duo genera iudicum equestris ordinis; ac senatorij iudicia redegit; & tribunus os ærarios / quod erat tertium genus; sustulit.

EX ROSCIA. L. Roscius Otho consul legem tulit; vt in theatro equitibus Romanis ordines quattuor decim spectandi gratia darentur; quod plebi displicuit; nam se per hanc legem ignominia affici existimauit; cum hætenus in theatris equites plebi commixti ludos spectassent; quare tantisper aduersus Othonem in spectat

culum prodeuntem/ equitibus læto plausu eum suscipientibus plæbs contumeliose sibila dedit; dum Marcus Cicero cōsul hęc plæbis insolentiã in phano Bellonæ increpuerit;

LEGES Pompeia. Gn. Pompeius magnus legem tulit; vt Quæstor ex his qui cōsules fuerant: suffragio populi crearetur. Alteram de iure magistratum renouauit; ne absentis ratio in comitijs haberetur; & vt a petitione honorū absentes sum mouerētur. Marij tamen absentis ratio habita est; nam populus eum absentem propter Cymbros & Theutones secūdo consulem designauit. & Lucullus sua in Marcum fratrem humanitate/ vsque adeo populi gratiam tenuit; vt cū eo absens ædilis declaratus fuerit propter hanc legem Marcellus cōsul ad senatum retulit; ne absentis Cæsari petito secūdi cōsulatus daretur; quoniam plæbiscito/ quo ei petitiō data fuerat; Pōpeius hac lege postea generaliter lata abrogauerat. Aliam legem idem Pompeius tulit; vt si quis parentis/ aut filij facta clam/ palāue præparauerit; insutus culeo/ cum cane/ gallo gallinaceo/ viperā/ & simia in mare proximum/ vel in amnem proijceretur. vt inter ferales angustias comprehensus omnium elementorum vsu/ viuus carere incipiat; & et cœlum superstiti/ terra mortuo auferatur. hac poena tamen non nisi confessi afficiebantur; vt Suetonius in vita Augusti scribit; alios autem necans cognatione & affinitate attingentes poenam legis Cornelie de sicarijs sustinet; hoc supplicij genere, M. Tullium duumvrum Tarquinius rex primum condemnauit; propterea quod librum secreta ciuiliū sacrorum continens suæ commissum custodiæ corruptus Petronio scribendum dedisset; quod iustissime postea anno sexcentesimo ab vrbe condita lege Pompeia Parricidis irrogatum est; quia vt Valerius libro primo asseuerat; pari vindicta parentum ac deorum violatio expianda est; & vt aiunt. P. Malleolus hanc poenam primus omnium parridarum sustinuit;

LIBER SECVNDVS

eo quod matrem occidisset. Iuuenalis quoque sententia ob matrem & affines occisos. Nero hoc supplicij genere/verum non vna dumtaxat parata simia/aut vno serpente/ aut vno culleo sed pluribus paratis affici debuit.

EX IVLIA, C. Iulius Cæsar lege sanxit: ne adulteri forent: sed deprehensi vt supplicio dederentur: **Vlpianus** tamen de adulterijs a diuo Augusto hanc legē fuisse latā scribit: cui **Trāquillus** in vita Augusti astipulatur. hæc lex plura habet capita: vt sub titulo ad legē Iuliam de adulterijs iurifconsulti docent: & **Gelius** libro secundo verba septimi capituli legis Iulix refert. Et cū Romæ Iuuenalis temporibus magna adulterarū multitudo foret: & quidam vbi tunc lex Iulia dormiret: clamado peteret: & cōquereretur: **Lauronia** pro defensione mulierum/ ante alias omnes in viros legem **Scatiniam** debere citari dixit:

EX PAPIA POMPEIA, sub Octauiano Cæsare **Papius** & **Pompeius** successi consules legem tulerunt: quæ a nominibus eorum **Papia** & **Pompeia** appellatur: & patrū premia p suscipiendis liberis continet: multa hanc legem capita habuisse legimus: vt circa caduorum obseruationem/ & de iure quod in bonis libertorum patroni habent: & ne inter senatores & libertas matrimonia fierent. **Tiberius** quoque Cæsar nouum caput legis **Papix** edidit: si **Tranquillo** in vita **Claudij** credimus: ne sexagenarij vxorem ducerent: quasi generare nō possent: cui **Claudius** primum/ deinde **Iustinianus** abrogarūt: cū post id tempus generare possit aliquis. Aliquæ e relatis legibus vetustate atque incuria in totū euanuerunt: quarum & si iam nullus est vñs: noticia tamen necessaria videbatur: quo facilius & clarius veterum oratorum/ atq; historicorum/ ipsorū quoq; iurifconsulorum scripta locis suis comprehendantur. Et quidem lex **Licina** & **Fauia**/ alixque leges sumptuariæ iam

temporibus Cæcilij iurifconsulti obliteratæ erant; vt idem apud Gelium libro vigesimo testatur. Aliquæ in nouos legumlatores transitum fecerunt; nam vt Macrobius libro saturnalium tertio scribit; pereuntibus vetustate legibus solo legislatoris mutato nomine iterum latæ in eandem sententiam fuerunt; sic euenisse in. xij. tab. legibus dicit; quæ a decem viris in nouos transierunt legulatores. Sic itaque e relatis legibus perpauca admodum in vsu remanserunt. Sunt præterea complures aliæ leges/ vt lex Iulia de vi publica/ & de vi priuata/ quarum hæc vim sine armis committentes tertia parte bonorum punit; & illa in vi armata deprehensos deportat. Itē Iulia de annona poenā aduersus eum statuit qui vt annona carior esset; aliquid fecerit. Et Iulia peculatus reo peculatus aqua & igni interdicit. Sed, M. Cato in quadā oratione illustribus verbis de impunitate peculatus atque licentiā conqueritur; dum fures priuatorum furtorum in cōpedibus/ & fures publicos in auro atque purpura atarē agere dicit. Has leges vltimas consulto perstringimus; eo quod iurisperiti illas diligēter commemorant.

PLAEBISCITA.

ISDEM fere temporibus/ vel paulo post quam leges. xij. tab. conscriptæ fuerunt; plæbs cum patribus in discordiam perueniens/ anno sexagesimo post libertatem inceptam rursus secessit; & ex Algido monte/ & sabinis vbi tunc beligerendi causa legiones erant; in montem profecta est Auentinum; mox in sacrum montem ex Auentino secundum Litiū transiuit; omnisque plæbs urbana statim eodem se contulit. author autem & initium huius secessionis Virginius traditur/ cōtumeliā ab Ap. Claudio affectus; qui decemuir iterum legibus scribendis creatus/ filiam huius virginem ingenuam per vim libidinis gratiā in seruitutem

LIBER SECVNDVS

afferere conabatur; ob quam rem virginiius pater filiam in-
 terfecit; & raptim ad comilitones confugit; eosque ac plebs
 urbem ut a patribus secederent; commouit. Mox ta-
 men sublata decem virorum potestate; plebs in urbem re-
 diens patribus reconciliata fuit. Sed in secessione/ post res-
 uocationem quoque ipsa plebs sicuti ante decem virorum
 creationem solebat; iura rogante plebeio magistratu vel ut
 Tribuno sibi constituit; quæ legibus. xij. tabu. etiam de-
 garunt/ aut eas dilatarunt. Hæc autem iura plebiscita vo-
 cantur; quod e Capitonis verbis intelligere promptum est
 dicentis apud Gellum. libro decimo. Plebiscitum esse gene-
 rale iussum plebis rogante magistratu; qui tamen legem
 vna & plebiscitum diffinit huius etiam caput & origo/ &
 quasi fons rogatio est; ut paulo ante diximus; nam nisi plebs
 rogatur/ nullum plebis iussum fieri potest. quod Ulpianus
 libro nono digestorum de lege Aquilia ostendit; quæ secun-
 dum eum omnibus legibus/ quæ ante de damno iniuriæ lo-
 cute sunt; derogauit; siue. xij. tabu. siue alia qua fuit; & plebis-
 scitum est; cum eam Aquilius plebis Tribunus a Plebero-
 gauerit. Liius quoque libro sexto secundi belli punici At-
 tilius tribunum plebis plebem rogasse/ scribit; quid fieri
 vellet; de his rebus/ quas Campani; Artellani; Calatini; Sab-
 batini; in arbitrium/ deditioemque Po. Rom. desiderant.
 Paulus etiam id libro quinto & trigesimo ostendit/ duo ca-
 pita falcidie legis ad verbum referens/ quæ utroque capite
 secundum eum rogata fuit; & liberam legandi facultatem ci-
 uibus Romanis usque ad dodrantem dedit; id est ita demum
 valere legata voluit; si heredes non minus quam partem quar-
 tam hereditatis ex testamento caperent; Et hac plebis lege an-
 gustata fuit vna. lex. xij. ta. quæ sic scripta fuisse Pomponius
 de verborum significatione dicit. Vti quis legasset; ita suæ rei
 ius esto; quibus verbis latissima legandi potestas tributa vi-

debat: sed hęc legēdi facultatem ad dodrantem vsq; falci-
 dia restrinxit. Et Iunia lege Tribunus ad plēbem rogandā
 plēbeius tantum in principio esse poterat: sed postea alia le-
 ge lata & patricij plēbis Tribuni creati cœperunt. vnde Du-
 ronius patricium. M. Antonius & L. Flaccus censores se-
 natu mouerūt: quod legem de cohercēdis cōiuiorum sum-
 ptibus latam tribunus plēbis abrogauerat: vt apud Valeriū
 legimus. Designato quoq; Dictatore omnes magistratus ex-
 cepto Tribunatu suam authoritatē amittebāt: vt Plutarchus
 ait: & ideo cum Fabius dictator in Minutium magistrū equi-
 tum/qui in iussu suo cum parte exercitus Hānibalī pugna-
 uerat/animaduertere vellet: Metellus Tribunus plēbis com-
 moto oratiōe populo Minutium nōmodo defendit: sed etiā
 Fabij collegam cum fieri curauit: licet alij timore affecti silē-
 tium agerent. Plēbiscitis in īnitio Patricij nequaquā tene-
 bantur: donec vt Gelius libro quīdecimo refert. Q. Hortē-
 sius dictator eā legē tulerit: vt eo iure quod plēbs statuisset:
 oēs Quirites tenerent: quā post reuocationē plēbis/extin-
 cta decē virorū potestate fuisse latā Pōponius scribit: eo qđ
 multæ de his plēbiscitis discordiæ nascerent: & ita iter legē
 & plēbiscita discrimē in cōstituendi specie tm/nō in potesta-
 te fuit: vnde quia eadē plēbisciti & legis potestas fuit his no-
 minibus authores boni: vt libro decimo Gelius asserit: pro-
 miscue vsi sunt. Inuenimus tamē Tribunorū plēbis potesta-
 tem a Sylla dictatore fuisse minutam: qui & omne ius le-
 gum ferendarum eis ademit: sed potestas illa Tribunitia
 tandem Cæsaris auxilio restituta est. Ius quoque Tribunitiæ
 potestatis fortius ad impediendum quam ad agendum
 erat: nam vt Plutarchus scribit: cæteris omnibus colle-
 gis volentibus vnus Tribunus nolens /& se opponens
 plus poterat: & præferebatur proinde Cato iunior tribu-
 natum aliquando petijt: vt solus Metelli & aliorum Tri-

LIBER SECVNDVS

bunorum conatus contra rempublicam impediret; & resfringeret. Leges itaque plæbis/siue plæbiscita post. xij. tabulas lata/quæ veteres scriptores crebrius commemorant: L. L. Macrobio libro Satur. tertio Plutarcho; Pomponioque lato; & alijs nunc referre existimauit; propterea quod secundam ciuilem disciplinæ speciem faciunt: & pauca admodum plæbis leges apud iurificos consultos legantur.

MEX ICILIA ET DVILLIA. Paulopostquam decem viri se magistratu abdicassent; plæbs decem tribunos creauit; e quibus Icilius exemplo plæbem rogauit; & plæbs sciuit: Ne cui secessio a decemuiris facta fraudi esset. Et de consulibus creandis cum prouocatione, M. Duillius rogationem pertulit; hinc, L. Valerius & M. Horatius creati fuerunt consules; deinde idem M. Duillius tribunus plæbis legem tulit; vt qui plæbem sine tribunis reliquisset; quique magistratum sine prouocatione creasset; tergo ac capite puniretur. Et cum triumphus æstus matto arbitriumque semper penes senatum fuisset; ingenti que consensu patrum triumphus consulibus negaretur; Icilius Tribunus plæbis de triumpho consulum pro quadam victoria rogationem ad populum tulit; & populus eam accepit; tuncque primum sine autoritate Senatus/populi iussu triumphatum est; & ita vetus obseruatio vt alia quædam imminuta est, sic in dictatura euenit; quæ prius patricijs dabatur; post etiam ad plæbem deuenit; primusque de plæbe dictator aduersus Tarquintenses & Faliscos, C. Martius Rutilius dictus est; qui etiam victis hostibus sine autoritate patrum populi iussu triumphauit, magister quoque equitum e patricijs in initio creabatur; postmodum ad hunc honorem plæbs admissa est; & Licinius Stolo primus e plæbe magister equitum factus est. Alij, C. Plautium a. M. Rutilio primum e plæbe ad hunc honorem fuisse admissum tradunt.

EX CANVLEIA. Caius Canuleius Tribunus plæbis legem tulit; vt connubium plæbi cum patribus esset; & hoc plæbiscito abrogatum est ius xij. tabu. quo contrarium cauebatur: Ne connubium patribus cum plæbe esset, sed cum magna contentione patriciorum & plæbis istud finem accepit. Et cum alij no uem plæbis tribuni, rogationem promulgassent; vt, populæ potestas esset: consules faciendi seu de plæbe seu de patribus vellet: summaque vi post victoriam a Canuleio de patribus habitam pro sua rogatione pugnarent: vt sedarentur/ eo deducta res est; vt tribuni militum cōsulari potestate promiscue ex patribus ac plæbe crearentur; de consulibus creādis nihil immutaretur, quare anno trecentesimo decimo: quam vrbs Romana condita erat; primum tribuni militum creati sequentes patricij, A. Sempronius, L. Atilius: T. Cæcilius magistratum secundum Liuium pro consulibus iniierunt; & creati fuerunt sæpius tribuni militum pro consulari potestate; varioque numero; interdum seni authore Pomponio fuerunt; aliquando plures; nonūquam pauciores.

EX LICINIA. C. Licinius Stolo tribunus plæbis cum collega legem tulit; Ne quis plus quin quaginta agri iugera possideret. Alteram idem Licinius tulit; ne Tribunorum militum comitia fierent; & vt alter consul e plæbe crearetur. Hæc lex cum patribus displiceret; hac conditione eam accipere contonti fuerunt; Si a plæbe nobilitati prætor/ qui ius in vrbe diceret; e patribus creandus concederetur, quod factum est primusque consul e plæbe Licinius siue Sextius eius collega factus est; patres autem præturam, SP. Furio; M. filio Camillo dederunt, Sed huic legi post nonum annum creatis duobus patricijs consulibus, C. Potito; & M. Valerio abrogatum est; post id tempus per vices seruata; &

LIBER SECVNDVS

abrogata fuit, vt apud Lium inuenio. Lex quoque de ambitu authoribus patribus a. C. Petilio tribuno plæbis primum, C. Fabio, & C. Plautio cōsulibus lata est; qua lege no uorum maxime hominum ambitio/qui nundinas & consiliabula obire solebant; compressa est. Fuit tandem de eadem re lex Iulia lata.

EX GENVTIA. Apud quosdam Lius inuenit. L. Genutium plæbis tribunum; ne foenerare liceret; tulisse ad populum. Item fuisse alijs plæbiscitis cautum/ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet; nec duos magistratus vno anno gereret; & vt ambos consules plæbeios, creari liceret. Secunda ex his constitutionibus vnam duodecim tabu, legem renouauit; qua vt post Ciceronem supra retulimus; idem cauebatur. Sed innouatio non vsque adeo valuit; quin interdum necessario/sæpius absque causa, & vi aliquando hæc lex abrogaretur; Marius enim vt Cymbros & Theotonas debellaret; quinque consulatus continuos gessit; cum alius ad id bellum conficiendum magis idoneus non inuentretur, & C. Licinius Stolo, & L. Sextius decimum tribuni; vt pro legibus a se latis contra patres pugnarent; relecti sunt. Cæsar vero continuum consulatum/perpetuam dictaturam/præfecturamque morum arripuit. & Augustus Tribunitiam potestatem perpetuam recepit. Syl-la etiam ad centum & viginti annos dictaturam sumpsit; eam tamen republica ordinata deposuit. Sic de Caio Graccho legimus/ cui secundum tribunatum absque temporis intercapedine plæbs Romana contulit. Cumque vitio dum Bellum Numantinum non sine publico pudore duraret Scipionem Aemilianum Pauli filium hac lege necessario Romani soluerunt; vt ad Numantiam debellandam secundum habere consulatum intra decem annos posset.

EX ATILIA, L. Atilius & Claudius Martius tribuni plebis rogationem tulerunt; ut Tribuni militum Seni deni in quattuor legiones a populo crearentur; quæ antea perquam paucis suffragio populi relictis locis/ Dictatorum & consulum ferme beneficia fuerant. eodem anno, **M. Decius** Tribunus plebis alterum plebiscitum tulit; ut duumviros nauales classis ordinandæ/ reficiendæque causa populus iuberet; quod autem primum plebiscitum ut a quot Tribuni militum suffragio populi crearentur; a Romanis neglectum non fuerit; in Catone / Iulio/ & alijs ostenditur: qui suffragio populi militum tribuni fuerunt.

EX CLAVDIA, Q. Claudius Tribunus plebis vno patre adiuuante, **C. Flaminio** legem aduersus senatum tulit; Ne senator/ quiue Senatoris pater fuisset; Maritimam nauim/ quæ plus trecentarum amphorarum esset; haberet; id satis esse ad fructus ex agris vetandos creditum est; nam **Quæstus** omnis patribus visus est indecorus.

EX VOCONIA, Voconius legem tulit; Ne quis census hoc est pecuniosus heredem vnicam filiam relinqueret; erat autem census ille/ qui centum milia sestertium in professionem detulisset, sed hoc plebiscitum ut **Cæcilius** apud **Gelium** libro vigesimo refert; in usu esse desijt. **Q. Volumnius Saxa** tribunus plebis legem etiam tulit; Ne quis heredem mulierem institueret. & **M. Cato** leges istas oratione luculenta suavit; sed sicut hi tribuni plebis mulierum successiones diminuerunt; ita sacratissimus imperator **Iustinianus** eas auxit; nam maribus foeminas in successione ab intestato acquauit; & maxi

LIBER SECVNDVS

stum reputauit vicium; discrimen inter mares & foeminas etiam testamento inducere.

LEX OPPIA. M. Oppius & T. Romuleius tribuni plebis legē. Q. Fabio, T. Sempronio consulibus in medio ardore belli punici tulerunt; Ne qua mulier veste varij coloris vteretur; nec plus semiuncia auri haberet; nec iuncto vehiculo in vrbe oppidove/ aut propius inde mille passus/ nisi sacrificij publici gratia; veheretur; neu supfluo ornatu vteretur; aut plus vncia in auribus appenderet; fuit tandem hac lex post viginti annos quam lata fuerat/ a Tribunis abrogata. M. tamen Portius Cato alter consul luculentissimam orationem pro Oppia lege habuit; sed non obtinuit; quin magno virorum detrimento abrogaretur; nam inde vsque adeo foeminarum luxuria processit; & aucta est; quod bona viri quantumcūque diuitis superfluo earum ornatiui non sufficiant; vnde mariti rapere; furari; & iniue acquirere coguntur; vt effrenatae mulierum libidini obsequantur; quod non euenisset; si in ipso introitu ruenti luxuriae obstitissent.

LEX PLOTIA. M. Plotius Sillanus cum esset plebis tribunus; Gn. Pompeio Strabone & L. Porcio Catone consulibus legem tulit; vt tribus singulae quinos denos/ qui eo anno iudicaret, ex eo numero suffragio crearent; ex quo factum est; vt Senatores quoque & quidam etiam ex ipsa plebe in eo numero essent.

LEX ORCHIA. C. Orchius Tribunus plebis tertio anno quam Cato censor fuerat/ de senatus sententia legem tulit; quae numerum conuiuarum prescribat; & vt patentibus ianuis coenitaretur; secundum Blondum iubebat; quo eius observatio videri posset; ne plures quam praescripto eius cauebatur; ad coenam vocarentur.

EX HORATIA. Cum, C. Tarratia vestalis cāpo Tiberino siue Martio populum Romanum donasset; Horatius munificentiae & beneficij gratia legem ad populum tulit; vt vna omnium foeminarum testabilis esset; & si sexaginta ans-

nos nata sacerdotio abire & nubere voluisset; vt exaugurandi/atque nubendi ius potestatemq; haberet, hac lege Tarratiae vestali ius dicendi in testamento testimonij non in alijs rebus vltra alias mulieres datum est; nam testimonium dicere mulier in testamento non potest; alias autem posse testem esse mulierem argumento est secundum Paulum & Vlpianum lex Iulia de adulterijs; quae adulteri tantum damnatam testem product/vel dicere testimonium vetat, porro quod sexagesimo aetatis anno abire sacerdotio & nubere possit; priuilegium non est; quoniam inter sextum & decimum aetatis annum omnes vestales capiebantur; & ex Numae Pompiliij instituto triginta annis castitatem seruabant; & poenes vestis sacra versabantur; Illis deinde post id tempus sacerdotio relicto nubere permittebatur; quare apparet populum Romanum Tarratiae dedisse; quod iure communi omnium ei competebat.

EX ATINIA. Lege Atinia fuisse dispositum comprobamus; vt eius rei quae subrepta erit; aeterna esset auctoritas; nisi in potestatem eius cui subrepta fuerit; reuerteretur, hac lege vt Paulus & Iustinianus referunt; furtivae res vsucapi prohibentur; nisi in domini potestatem reuersae fuerint; sed qualiter hoc casus in potestatem domini redire dicatur; Paulus Labeonis Pomponijque auctoritate primo & quadragesimo digesti, libro enarrat; quod prolixitatis euitandae gratia non refero; praesertim quia omnes etiam iuris penitus insciji nostras pandectas comparant; & emunt; & recte quidem meo iudicio/cum summo opere Latinae litteras habere cupientibus suffragari possint. Sed Ge

LIBER SECVNDVS

lius patrem. Q. Scauole/ Brutumque/ & Manlium viros eruditos quæsiſſe. atque dubitaſſe refert; quia hæc legis verba ſubrepta erit; tam præteritum/ quam futurum tempus ostendere videntur; vtrum ne in poſt facta/ an etiam in antea facta furta lex valeret. Quorum dubitationem hac. P. Nigidij regula idem Gelius tollit; vt verbum eſt/ & erit per ſe poſita tempus ſuum habeant; & retineant; at præterito iuncta vim ſui temporis amittant/ & in præteritum trahantur; nam ſi dico in campo eſt; vel in campo erit ſecundum Nigidij regulam tempus inſtans/ & futurum ſignifico; at cum dicitur; factum eſt; vel ſcriptum erit; hæc verba cum præterito confunduntur/ & præſentis/ aut futuri tantum temporis eſſe deſignunt; Itaque inquit Gelius/ ſi hæc duo verba ſubrepta erit; ſic diuidantur: ſubrepta et erit; tunc lex in futuro furto loqui videbitur; ſi vero permixta ſint hæc duo vocabula; vt ſubrepta erit vnum verbum ſit; non minus in præteritum/ quam in futurum tempus hæc lex trahitur; hanc ſequi ſententiã Pomponius de verborum & rerum ſignificatione videtur; quum verbum eſt/ & erit interdum etiam præteritum/ nec ſolū præſens/ vel futurū tēpus demonſtrare dicit: quod comprobatur ſi quis troia capta eſt; dixerit; non enim ad præſentis facti demonſtrationem/ ſed ad præteritum iſ ſermo refertur; pariter ſi quis codicillos fecerit; deinde hiſ verbis eos teſtamento confirmauerit: quod in codicillis ſcriptum erit/ ſeruari volo de præteritis/ non futuris codicillis eum ſenſiſſe credendum eſt. Hæc lex & huius ſimiles; quicquid poſt Nigidium Gelius dixerit; in tempus dumtaxat futurum trahitur. cum pontificum/ atque imperatorum præceptis leges/ et conſtitutiones quibuſcūque verbis conceptæ/ futuris dēt formam negocijs/ non ad præterita facta: niſi cautum ſit nominatim reuocentur: cūque Theodoſij & Valentiniã ſanctione; leges verbis etiam præteriti temporis/ præſentis/ aut futuri conceptæ; ſemper pro viridi obſeruantia va-

leant. Ante legem tamen Atiniam furtiuarum rerum vsucapionem lex. xij. tab. inhiuit: vsucapionem quoque qua seruitutem constituerebat: Lex Scribonia sustulit: non autem ea qua sublata seruitute libertatem praestat. Sed & vi possessarum rerum lex Iulia / & Plautia / vsucapionem tollunt: vt e iure ciuili magis apparet.

RACCHORVM LEGES. Vt intelligi possit: qua res Gracchum ferre legem Agrariam mouerit non absolum videbitur: si hac rem post Plutarchum & Apianum altius repetierimus: Romani quando vicini agri aliquid hostibus adimebant: partim vendere / partim in publicum redigere / ac egenis ciuibus pro modica pensione tradere consueuerunt. Deinde quia diuites eas pensiones augere / & pauperes excludere incipiebant: lata est lex, qua supra quingenta agri iugera ciuem Romanum habere prohibebat: & centum maiorum armentorum capita / minorum dumtaxat quingenta obtinere permittebat. Sed haec lex paulo post neglecta fuit: Quare consilio Craffi pontificis maximi / & Mutij Scaeuolae consulis & iuriconsulti Apijque Claudij soceri legem denuo Tiberius Gracchus tribunus plebis post longas altercationes tulit: vt Nemini ultra quingenta telluris iugera habere liceret: & vt agros contra legem tenentes cum fructibus eos accepto precio dimitterent: & egenis ciuibus traderent. Ad reliquos vero agros diuidendos qui in publicum redigebantur: vt tres viri praestantes crearentur: qui per singulos annos imutati eos pauperibus impenderent: quod factum est: nam Tiberius ipse / Appius socer / & Caius Tiberij frater ad agros diuidendos lecti fuerunt: Sed Tiberius ob hanc legem diuitibus infestus / cum sibi tribunatum

LIBER SECVNDVS

protogare vellet: opera Scipionis Naficæ occifus eft: poft cuius mortem vt gementis plæbis dolor leniretur: Senatus diffufionem agrorum impugnare deftitit: & loco Tiberij ad agros diuidendos, P. Craffum Gracchorum affinem eligi permiffit: longe poft Caius Gracchus Tiberij frater Tribunatum obtinuit: & leges fequentes tulit: Vt qui magiftratu per populum remotus efferet: facultatem alterius magiftratus ineundi non haberet: Et fi in magiftratu conftitutus ciuem Romanum fine iudicio necaffet: vt in eum populi animaduertifio foret, præterea aduerfus potentiam ſenatus leges populares tulit: veluti de colonijs deducendis: de veftibus ſine ſtipendiorum diminutione publicæ militibus dandis, De minoribus decem & ſeptem annis ad militiam non cogendis, lege etiam pares in ſuffragijs Italos & ciues conftituit, frumentariam quoque legem de annona pauperibus assignanda, & aliam de iudicibus eligendis tulit: nam cum ſoli antea ſenatores iudicarent: ob eamque rem a plæbe timerentur: trecetos ex equeſtri ordine iudices parem Senatoribus numerum ſtatuens adiecit. Demum cum Opimius conſul multas ex ipſius Caij legibus abrogaret: contracta multitudine: vt reſiſteret primo in Capitolium venit: mox Attilio præcone Opimij ibi in turba occiſo Auentinum occupauit: vbi ab Opimio victus in ſacrum deorum nemus peruenit: ibique manu Philocratis ſerui occiſus eſt. Ab hoc tempore lex agraria per ſingulos fere annos tribunitijs furoribus, & ſummis contentionibus agitata tantisper patres & plæbem aſſidue colleſit: dum per Ciceronis conſulis prudentiam, & eloquentiam facile ſopita fuerit.

EX AELIA ET FVSIA. Aelius & Fuſius tribuni plæbis ſua authoritate legem tulerunt: Ne quis per eos dies quibus cum populo agi liceret: niſi de cælo ſeruaffet: quippiam ageret. hæc ſanctio vnam, xij, tab. legem innouauit quam ſupra retulimus.

LEX CLODIA. P. Clodius plæbis tribunus legem perniciosam, L. Pisone & Gabino consulibus tulit: Ne quis per eos dies quibus cū populo agi liceret: id est populus quid rogari posset: de cælo contra legem Fufiam & Aeliam seruetur. Clodius idem alteram legem de annona tulit: vt frumentum quod antea senis æris/ac trientibus in singulos modios populo dabatur: gratis daretur. Tertiam idem tulit: Ne quem Censores in senatu legendo præterirent: neue qua ignominia afficerent: nisi apud eos accusatus: & vtriusque censoris sententia damnatus esset.

LEX TRIVMPHANDI. Vt quibusdã imperatoribus occurreretur: qui ob leuia prælia sibi decem triumphos desiderabant: Valerius Maximus libro secundo de iure triumphandi lege cautum fuisse scribit: Ne quis imperator triumpharet: nisi quinque milia hostium vna acie cecidissent. Non enim numero/sed gloria triumphorum excelsius vrbis Romæ futurum decus Romani existimabant. Nostri ergo milites Gallici triumphare possent: qui primum Hispanos Bononia raptis aliquot vexillis repulerunt: mox quattuor & viginti milia Brixientium occiderunt: Propterea quod a Galliarum Regē desciscentes Venetis se dederant: postremo in campum Bononiensem celestiter reuersi: apud Rauennam Hispanos/pontificisque Iulij & Venetorum milites ad vnum fere occiderunt. Cæterum ne tam clara lex prædicta cupiditate laureæ obliteraretur: adiutorio Plæbisciti a, L. Mario & M. Catone tribunis plæbis lata fuit. Quod poenam imperatoribus minabatur: qui aut hostium occisorum in prælio/aut amissorum ciuium falsum numerum litteris senatui ausi essent referre: & iubebat eos urbem ingressos protinus apud Quæstores vrbanos iurare: se vera ad Senatum de vtroque numero scripsisse. Alia lex triumphandi erat: qua pro aucto imperio/non pro recuperatis quæ reipublicæ aliquando fuissent: triumphus

LIBER SECVNDVS

decernebatur: sed & parte ciuitatis lachrimante, & de ciuili bello decernere supplicationes / ouare, vel triumphare nefas erat: vnde, Q. Ful. Liuius Opimio triumphus minime decretus est: quia Capuam, & Fragellanos solum recuperauerant; & Natica Catullus. C. Antonius, L. Cinna, C. Marius; & Sylla ex ciuili bello, & de ciuibus victis non triumpharunt. Camillus tamen recuperata ex Gallis hostibus patria triumphauit. Hæ leges etiam postea non vsque quaque obtinuerunt; nam Vespasianus de iudæis recuperatis; & Iulius Cæsar de Pompeio & alijs ciuibus Romanis triumphū egerunt, nec mirum sit tandem has leges perisse; cum multæ aliæ leges stante sub consulibus republica castæ seruari solitæ / sub principibus ex vsu abierint; vt præclare Blodius triumphantis Romæ libro decimo scribit; vbi etiam post Liuium libro nono Bel. Maced. alia lege cautum fuisse dicit: Ne quis triumpharet; qui exercitum non deportasset; & prouinciã in qua res gesserat; pacatam perdomitamque successori non tradidisset; & ideo iuste, L. Manlio; & Marcello triūphus denegatus est: nam de Hispania / & Sicilia quas non perdomuerant: triumphare volebant, ouatio tamen utriusque pro gestis concessa est. Alia triumphandi lege cautum fuisse Plutarchus in vita Pompeij refert: Ne dux ante triumphum urbem ingrederetur: Hec lex vsque adeo Romæ seruata est; quod cum Cæsarem triumphaturum urbem ingredi ante triumphum prohiberet; & altera absenti consularum editis iam comitijs consularibus denegaret; omisso triumpho priuatus; vt consulatum peteret; urbem ingredi maluit; & consul eum Bibulo creatus est; nam si triumphas urbem introire voluisset; consulatu lapsis comitijs exclusus fuisset, Pompeio quoque priuato triumphum petenti; quod consuli / aut duci triumphus lege tantum permetteretur; Sylla obiecit; vnde etiam Scipio cum in Hispania neque con-

ful/neque suis auspicijs Carthaginenses superasset: triumphum propter hanc legem non postulauit, & insigni poenarum classe deleta/Lutatio Catulo consul/non, Q. Valerio praetori triumphum senatus decreuit; licet ea pugna bonam operam Valerius nauasset.

EX MANVLIA. Manulius plæbis Tribunus legem tulit; vt quando res a nobilibus aduerse gesta fuissent: etiam ij ad magistratus gerendos admitterentur: quorum maiores in Romana republica magistratus non exercuissent; huiusmodi autem homines noui appellantur. Romani enim auctore Plutarcho eos qui generis gloria carentes a seipsis nominis sui initium capiebant; nouos homines e more vocabant; vnde ipse Cato senior: & complures alij obscuris & ignotis nati parentibus; noui appellati sunt.

EX OTHONIA. Otho tribunus plebis legem tulit; Ne quis cum ordine equestri in spectaculis sederet: nisi sestertium quadraginta milia possideret: quod si contingeret: quisquis esset: siue ingenuus siue libertus; inter equites in gradu, xiiii, spectare ei liceret. Sed cum plerique equitum vt Tranquillus scribit; Attrito bellis ciuilibus patrimonio spectare ludos e, xiiii, metu poenæ theatralis non auderent; Augustus deinde hac lege eos quibus ipsis/parentibusve, equester census: vnquam fuisset: non teneri pronunciauit. Per quingentos quoque & quinquaginta octo annos/Senatus populo mixtus spectaculo ludorum interfuit: vt apud Valerium de institutis antiquis legitur: sed hunc morem Attilius Seranus: & L. Scribonius ædiles ludos matrem deum facientes/Scipionis Africani sententiam secuti/discretis senatus/ & populi locis soluerunt. postea Augusti temporibus primus subselliorum ordo senatoribus decreto patrum vacauit militem etiam Augustus a populo secreuit.

LIBER SECVNDVS.

LEGES APVLEIAE. L. Apuleius Saturninus plæbis Tribunus legem tulit: vt nemini præter decretū populi in regione esse liceret: quattuor enim regiones/ id est maiores in vrbe partes erant: vt Varro & alij tradunt: e quibus prima regio suburbana dicebatur: secūda Exquilina nominabatur: tertia Collina: & quarta Pallatina appellata fuit. Et licet hoc plæbiscitum non haberet necessitatem: tamen Senatores id iureiurando confirmare Saturninus coegit: Solus Metellus Numidicus aqua/ igni/ tectoque interdictus exulare/ quam iurare maluit. idem Tribunus vt sibi gratiam Marfanorum militum pararet: legem alteram tulit: vt Veteranis in Africa cetera agri iugera diuideretur.

EX SVLPITIA. Sulpitius Tribunus plæbis/ vt aduersus Mitridatem Marius bellum gereret: legem tulit: Sed hæc lex nullum habuit effectum: nam Sylla victo Mario/ & cæso Sulpitio in Mitridatem professus est. is etiam Sulpitius lege promulgata: Ne quis ordinis senatorij vltra duo milia dragmarum æs alienum conflare posset: cum vita excessit: trecentas miriadas/ sicut apud Plutarchum in Sylla legimus: debiti nomine reliquit.

EX OGVINIA. Quum apud Romanos iam eo deuentum esset: vt præturam/ consulatum/ censuram/ dictaturam/ & alios magistratus plæbeij gerere possent: neque adhuc Sacerdotia essent: promiscua: nec ad ea plæbeij admitterentur. Q. & Gn. Oguinij tribuni plæbis Rogationem promulgarunt: vt. cum quattuor augures/ & quattuor pontifices ea tempestate essent: augerique horum sacerdotum numerum placeret: quinque augures/ quattuorque pontifices de plæbe omnes allegerentur. de hac lege suadenda dissuadendaque inter Ap. Claudium patricium/ & P. Decium murem plæbeium certatum est: sed optimates tandem plæbeijs cedere coacti fuerunt: & lex ingenti cōsensu accepta est: ac sic duo sacerdotia inter patres

& plæbem hac lege effecta sunt promiscua: sua forque legis P. Decius Mus, P. Sempronius Sophus, Claud. Martius Rutilius, M. Liviùs Denter plæberij pontifices creati fuerunt: Item quinque alij Claud. Genuttus, Eliùs Pætus, M. Minutius; CL. Martius; & T. Publius; augures etiam e plæbe designati sunt; Pötifices Numa inuenit; vnusque alijs præerat: & maximus pontifex dicebatur; quod in Vestalibus seruatum fuit nam virgo alijs imperans/ maxima virgo dicebatur: qualis fuit Aemylia Vestalis; & Cornelia; & alia plures vestales; quattuor enim Vestales Ceganiam; Bereniam; Camiliam; & Tarpetam Numa Pöpillus legit: deinde Seruius alias duas addidit; isque Vestalium numerus postea a Romanis custoditus est; Ex his vna reliquis præerat; & virgo maxima dicebatur; vt de Aemylia; & Cornelia diximus. Primus autem qui pontificatum maximum gesserit. Martius Martij patricij filius fuit; & eum Numa creauit; post hunc illustres viri hoc sacerdotium obtinuerunt, P. Licinius Scæuola; Metellus; Cæsar; Augustus; Titusque; & alij complures hodie magnas huiusce antiquitatis reliquias seruamus; summum enim habemus pontificem; cui minores pontifices/ & Christiani parent; & constituendi/ ligandique potestatem a deo habet, inter nostras quoque Vestales maxima virgo/ quam abbatissam dicimus; alijs præest, inter Augures impar numerus auctore Liiuo esse debebat; vt tres Romanae tribus Ramnenses; Titienenses; & Luceres suum quemque augurem haberent, sic enim Romulum instituisse collegium augurum Dionisius tradit; quod si pluribus opus erat: pari inter se numero sacerdotes multiplicabant; vnde quinque prioribus adiectis; vt terni in singulas tribus essent, Tribuni numerum nouem augurum expleuerunt; itaque non inuenit, Liiuus; quemadmodum ad quattuor augurum numerum; nisi morte duorum; redigi id collegium potuerit. Ex hoc loco patet; non hodie initium sumi; quod nobili dum

taxat genere nati ad quadam sacerdotia admittantur: sed & non hodie exordium sumitur: quod plabeij hunc morem reprobent: & conquerantur: vt in hac lege ostenditur. Gregorij tandem pontificis constitutione discrimen in sacerdotijs habendis inter patricios & plabeios sublatum est. certis tamen in rebus ratione nobilitatis iura aliquod patricijs concedunt: quod & plabs improba ferre equo animo non potest.

EX MANLIA. Manlius tribunus plæbis legem tulit: vt, Gn. Pompeius magnus bellum aduersus regem ponti Mitridatem gereret: qui nocturno prælio victus in regnum confugit: vbi dum Pompeius eum persequendo occurrentes sibi regiones subigeret Pharnacis filij seditione in turri obsessus: mortem sibi consciiuit, fuit tamen hæc lex magna patrum indignatione lata: vt Plutarchus scribit: eo quod Lucullus rerum gestarum gloria hac rogatione priuaretur. & quod Pompeius magis triumphum quam belli successor ei daretur: nam Mitridatem iam sæpe Lucullus fuderat: et tamen huius copiae cum prouincijs ex hac lege. Pompeio ad Mitridatem debellandum obueniebant: de quo tandem Pompeius triumphauit. Sed si plæbisciti diffinitio probe intelligatur: hæc lex plebiscitum vocari nequaquam poterit: sicut neque de imperio Gn. Pompei: neque de ritu, M. Ciceronis: neque de cæde, P. Clodij questio: neque alia id genus populi/ plæbiscite iussa: leges plebisciteque vocari possunt: non sunt enim generalia iussa: neque de vniuersis ciuibus/ quod legis plæbisciteque definitio exigit: quo circa priuilegia secundum Geliij opinionem libro decimo potius vocari debent: cum de singulis concipiuntur: singulisque concernant: doctissimi tamen aliquando his vocabulis promiscue vtuntur: et ne externos queramus au-

thores : Pomponius iureconsultus pro teste in titulo de legationibus se exhibet : dnm priuilegium latum : vt Hostilius Mancinus ciuis Romanus maneret : legem appellat.

EX FALCIDIA, hanc legem Augusti temporibus fuisse latam Eusebius scribit: In cuius relatione a Paulo libro digesto, quinto et trigesimo aliquantulum discrepat, dicit enim Caium Falcidium pleribus tribunum legem tulisse: Ne quis plus testamento legaret: quam vt quarta pars heredibus superesset: si quattuor aut pauciores essent: si autem plures quattuor essent: vt medieta eo tenore heredibus ipsis relinqueretur: vt sine liberis sine propinquis / idem exteris sua pater legaret: Illa pars quam falcidius constituit: nisi pater interdixerit: et legatis fruentibus / et iisdem cauentibus / æquanimiter partiretur: at Paulus vt supra ostendimus: aliter hanc legem fuisse constitutam refert: Sed certe prædicta falcidiæ legis commemoratio (nisi fallor) stare non potest: nam licet legatum vni ex heredibus factum / non impediat quominus partem quarte per legem falcidiam debitæ habeat: nec in quartam (nisi testator dixerit) imputetur: vt Caius / et Martianus de lege falcidia crediderunt: tamen falcidia lex heredum numerum non considerauit: sed liberam legandi facultatem dedit: modo apud heredem vnum: siue plures quarta pars Iustiniano pauloque authoribus remaneat: nisi omnium hereditas nominatim sit exhausta legatis: quo casu in singulis heredibus ratio legis falcidiæ ponenda est. Nec de quarta filijs debita Eusebius intelligere potuit: licet patris mentionem fecerit: quia per Falcidiam legem non debetur. Præterea Iustinianus liberorum distinctionem inuenit: non lex Falcidia: quæ Augusti temporibus lata est.

LIBER SECVNDVS;

QVILIAM LEGEM, Aquilius plæbis tribunus
a plæbe rogauit; & primo eius capite occidens in
iuria seruum alienum/quadrupedem/vel pecudẽ
tantũ æs quãti plurimi res eo anno erit: domino
dare tenetur. in omni autem alio damno in tantum tertio
eius capite quis domino obligatur: quanti res in triginta
proximis diebus fuerit secũdum caput huius legis in diffi-
cultudinem abiit: de hac lege in digestis plura leguntur: quare
vltra non progredior.

AYMARI RIVALLII ALLO,
BROGIS TERTIVS IV,
RIS CIVILIS H
STORIAE
LIBER.

SENATVSCONSVLTA.

ERTIO loco Romanae reipublicae curam Senatus accepit: eo quod aucta civium multitudine populus difficulter totiens convenire poterat: ut civitatem regeret: & sic tertia reipublicae species optimorum potestas: graeco Aristocratia nomine apud Romanos fuit: quae est cum per studiosos & optimos civitas gubernatur. Et quia ad reipublicae gubernationem legum sanctio supra alias res praenecessaria videbatur: ius quo ampliatum sunt leges prius latae: & interdum abrogatae: Senatus constituere coepit: idque ius eo quod ad Senatus fieret consultationem: senatusconsultum fuit appellatum. Est enim Senatusconsultum: ut iure consulti diffiniunt: quod senatus rogante consule iuberet: atque constituit. Et frequenter ab consulibus interrogantis nomine ipsa Senatus decreta dicebantur. sic a Trebellio consule: senatusconsultum trebellianum a Pegaso pegasianum: a Velleo Velleianum: ab Orficio orficianum: a Symiamira Heliogabali matre, Symiramiana senatusconsultum appellata fuerunt. Pariter rogationes leges scilicet: & plebiscita: ut sanctio Iulia: Cornelia: Cassia: Pompeia: Aquilia: Falcidia: & aliae complures leges: abrogantis nomine appellantur: ut libro secundo ostendimus. Plebis tamen Tribuni ante valvas curiae (quam intrare illis non licebat) positae

LIBER TERTIVS.

sublellijs senatus decreta exanimabant; sicuti in secūdo Va-
 lerij libro scriptum habeo, vt si qua ex eis improbassent; ra-
 ta esse non sicerent; itaque (inquit) veteribus senatus consul-
 ti, T. littera subscribi solebat; eaque nota Tribunos eadem
 censuisse significabatur. Neque senatui iuris constituendi
 potestatem Lex deinde regia in principes transferens im-
 perium abtulit; vt argumento sunt multa; Neronis enim
 temporibus senatusconsultum Trebellianum octauo calē-
 das Septembris, A. Sæneca & Trebellio maximo consulis
 bus constitutum fuit. Alterum Domitiani temporibus fuisse
 factum. Caius libro digest. vnde quadragesimo de collu-
 sione detegenda scribit; Quinimmo oratione in senatu ha-
 bita authores aliquot fuere imperatores senatus de aliqua
 re censendi / & senatusconsultum faciendi; vnde a Diuo
 Marco oratione habita; ne aliter trāfactio alimentorum ra-
 ta esset; quam si authore prætoris fieret; senatus constituit; vt
 apud iuriconsultos de transactionibus lego. Vlpianus
 etiam libro digestorum septimo & vigesimo scribit; curato-
 res & tutores prædia rustica & suburbana distrahere prohibi-
 tos oratione imperatoris Seueri in Senatu idibus Iunij /
 Theophilo & Clemente consulibus recitata; & ante huius
 imperatoris excessum; vt idem Vlpianus de donationibus
 inter vtrum & vxorem refert; filius Antoninus imperator
 oratione in senatu habita author senatus fuit; censendi
 Aemiliano & Nummio Albino consulibus; vt aliquid e iu-
 ris rigore circa donationes inter virum & vxorē laxaretur
 Vespasianus quoque si tranquillo credimus; author sena-
 tui fuit decernendi / & senatusconsultum faciendi; ne filio-
 rum familias fœneratoribus exigendi crediti ius vnquam;
 hoc est ne post patrum quidem mortem esset. hoc autem se-
 natusconsultum; Vlpianus libro digestorum, xiiij. Macedo-
 nianum a Macedone iniquo fœnegratore appellat. Sic les-
 gem Scatiniam a C. Scatinio plebis Tribuno ob appella-

rum de supro Marcelli filium damnato dictam fuisse aliqui putant. Et quia precedente imperatorum oratione hæc Senatusconsulta fiebant, iurisconsulti in quinquaginta digestorum libris / & etiam imperatores in eorum sanctionibus huiusmodi decreta / modo orationes / modo Senatusconsulta vocant; quod interpretes plerique nequaquam intellexerunt. Hæc exempli gratia retulisse sufficiat; nam fere quæcunque Senatusconsulta in libris digestorum quinquaginta leguntur; Imperatorum temporibus facta fuerunt, quod magna est probatio aduentum Augustorum senatus potestatem non extinxisse; Antiquiora certe extant, perpauca; saltem quæ ius civile concernant; cum instrumentum vetustissimum desideretur; in quod Vespasianus pene ab exordio urbis Senatusconsulta / & plæbiscita de societate / & fœdere / ac privilegio cuicumque concessis; redegit, vnum, tamen hodie Senatus decretum vetus apud Rubiconem fluvium in columna Marmorea adhuc videtur; cuius verba me non parum huiuscemodi antiquitatibus oblectans libenter subiecero, Iussu mandatu ve, P. R. commilito; armate quisquis es manipularieue: Centurieue: Turmaeue, Legionarie hic sistito; vexillumve sinito; nec citra hunc amnem Rubiconem Signa / ductum / comneatum ve traducito. Si quis huiusce iussionis ergo aduersus præcepta ierit; fuerit ve: adjudicatus esto, P. R. H. ac si contra patriam arma tulerit: penatesque efacris penetralibus asportauerit. S. P. Q. R. Sanctio plæbisciti; S. ve. C. Q. uinetiam in portu Arimini alterum est adhuc eiusdem sententiæ Senatusconsultum; Imp. Mil. Tiro, armate quisquis es: hic sistito; vexillum sinito; arma deponito; nec citra hunc iamnem Rubiconem signa / arma / exercitumve traducit. Si quis ergo aduersus præcepta ierit; fecerit ve, adjudicatus esto Hostis, P. R. ac si contra patriam

LIBER TERTIVS

arma tulerit; sacrosve penates e penetralibus asportaverit. Sanctio placuit; senatusconsulti; ultra hos fines arma proferre liceat nemini. Quibus senatusconsultis, Caesar fortassis territus/cum e Gallia rediens ad Rubiconem usque pervenisset; & aduersus Pompeium/populumque Romanum bellum gesturus esset; militibus dixisse fertur; & etiam nunc regredi possumus: quod si ponticulum transierimus; omnia armis agenda erunt. de his quoque senatus decretis Lucanus lib. primo, intellexit, iuris insuper condendi potestatem senatui legem regiam nequaquam ademisse numismata imperatorum temporibus percussa ostendunt; nam complura sunt litteris. S. C. cum eorum effigie inscripta; quibus significari senatusconsultum, Probus de litteris antiquis, & passius li. iij. dicunt. Primum enim Seruius; dein de Tarquinius Superbus a sua autoritate signauit; mox populus numum percussit: leges ut de Papiriana & Clodia in Seruio retulimus; super hoc sanciendo, signandi etiam nummi potestas ad ipsos Tribunos e. xij. tabu. legibus; delata est: ut ex Cicerone de legibus apparet. Postremo sicut rebus in caeteris/sic in nummo percutiendi/qui sola autoritate publica fabricari potest: Rei. P. curam senatus accepit; vnde. S. C. litterae percussum senatus autoritate nummum iisdem litteris inscriptum demonstrant; facto senatusconsulto; ut illa nota quae visa erit; nummus percuteretur: Vlpianus quoque de legibus suo tempore non fuisse ambiguum dicit; senatum ius facere potuisse; qui tamen Alexandri temporibus fuit. Referente quoque ad senatum consule/id est consulente senatum consule fiebat Senatusconsultum: Quod e. M. Cicerone cognitu est facile; dum lib. episto. primo. vnum senatusconsultum Lentulo referente factum aliquando fuisse scribit. Quinimo id noster Vlpianus; de petitione hereditatis expressit; cum pridie idus Martias. Q. Iulium Balbum; & P. Iulium Cellum. T. Aufidium & O. Seuerianum consules de his verba

fecisse tradit; quæ imperator Cæsar Traiani partici adopti-
uus filius diui Neruæ nepos; Adrianus Augustus/ imperas-
tor maximusque princeps/ quinto nonas Martias quæ pro-
ximæ fuerant in senatu pposuerat; postea refert; quid de illa
re fieri senatores omnes censuerint. Idem ad Velleianum;
M. Syllanum & Velleium dudum consules de obligationi-
bus sceminarum; quæ pro alijs reæ fierent; verba fecisse tra-
dit; & quidnam de eare fieri oporteret; eos senatum consu-
luisse scribit; deinde Senatusconsulti verba ad consulum res-
lationem facti subiungit. Vnde Varro consulem quod. po-
pulum/ & senatum consuleret; nominatum esse de lingua la-
tina tradit. ad populum etiam referre; vt Valla perhibet: in
eadem sententia erat; ex quo Rogatio fiebat; cuius nomine
plæbiscita/ & leges generali vocabulo secundum Gelijsens-
tentiam dicebantur. Modum autem senatusconsulti facten-
di hunc apud Romanos fuisse deprehendimus; Consul em̄
prout negocium occurreret; ad senatum (vt dixi) primum
referēbat; deinde patris cuiusque sententiā super relato ne-
gocio gradatim rogabat; postremo audita cuiuslibet opinio-
ne senatus decretum; vt e Plinij Cæcilij epistolis constat: se-
cundum plurium sententiā fiebat. quam formam Tullius
consul apud Crispum eleganter obseruauit; qui deprehensis
Catilinæ socijs ad senatū primo retulit; quid de his fieri pla-
ceret; qui in custodia traditi erant; quos pauloante frequens
senatus cōtra. R. P. fecisse iudicauerat. Secūdo loco. D. iuni.
Syllanum; quod eo tempore consul designatus esset: primo
sententiā rogauit; postea ad Cæsarem venit; Demum. M.
Porcius Cato ab eo sententiā rogatus/ orationem luculē-
tissimam habuit; cui omnes consulares/ & magna pars sena-
tus assenserūt; Senatus postremo decretum; sicut Cato cen-
suerat fuit factum; Et sententiā verbis senatores rogati;
vt Syllanus Cæsar; & Cato; quos retuli: interdum efferebāt;
aliquādo per discessionem sententiā dicebāt; quādo omnes:

LIBER TERTIVS

aut plerique idem sentientes in vnam partem pedibus
 aut manibus ibant. Sententiam ab aliquo dictam sic ap-
 probantes: vt libro. iij. & xliij. Gelius testatur: Salustius
 que scribens Syllanum postea permotum. C. Caesaris ora-
 tione pedibus in sententiam Liberij Neronis iturum se
 dixisse: ceterosque verbo / alios varie Caesari assensisse.
 Flavius quoque Vopiscus in Aureliani vita dicit alijs ma-
 num porrigentibus / alijs pedibus in sententiam eunti-
 bus / plarisque verbo consentientibus conditum fuisse
 senatusconsultum. hinc Cicero epistol. libro primo ad
 Lentulum: Senatusconsultum discessionem vocat. Et hic
 modus efferendi sententiam: nisi fallor: inuentus est: vt
 res fierent expeditiores: quia nonnunquam dum plu-
 rimi Senatores essent / aut duocapita sententiarum fo-
 rent: singulos audire longum erat: quod Quinti. intelligit.
 vbi manibus / pedibusque ille in sententiam necessitatis di-
 cit. Ordo autem rogandi sententias: vt. A. Gelius & Fene-
 stella scribunt: varius fuit: alias primus rogabatur: qui a cen-
 soribus princeps in senatum lectus fuerat: alias qui designa-
 ti consules erant: in qua re nobis Syllanus testimonio fuit:
 Quidam e consulibus studio / aut necessitate aliqua addu-
 cti / quem volebant: honoris gratia extra ordinem primum
 sententiam rogabant: nullus tamen cum id fieret: quem
 quam ex alio quam e consulari loco sententiam primum ro-
 gabat. Erat quoque consuetudo secundum Tranquillum
 in vita Iulij: vt quem ordinem interrogandi sententias con-
 sulcalendis Ianuarijs instituisset: eum toto anno conserua-
 ret. Sed. C. Caesar in consulatu: quem cum. M. Bibulo gef-
 sit: eum ordinem non obseruauit: nam collocata Pompeio
 Iulia filia Pompeium primum rogare sententiam coepit:
 quum Crassum soleret: Sed cum multi e senatoribus in-
 telligentes secundum hunc ordinem complures ante se

sententiam dicturos / magis aliorum sequerentur opinionem / quam censerent. Dívus Augustus postea huic rei subuenit ; nam sententias de maiore negocio / non more / neque ordine / sed prout libuisset ; perrogabat : vt perinde quisque animum intenderet ; ac si censendum magis quam assentiendum esset ; Si hanc Augusti calliditatem nostræ tempestatis præfides obseruarent ; citius fortassis / & equius lites discuterentur ; nisi imperitia aliqui senatores aliorum sequi opinionem cogerentur ; quod superioribus mensibus euenit ; quidam enim primum sententiam rogatus : se censere dixit ; quod eius amicus statim dicturus erat.

INSUPER apud veteres in senatusconsultis faciundis præceptiones aliquot fuere ; vt per dictatorem / consules / Prætores / Tribunos plæbis / interregem / & vrbis præfectum tantum ea fierent ; Senatusque haberetur ; quod si eodem tempore omnes istæ magistratus Romæ essent ; prout quisque primus erat ; Senatusconsultendi ius habebat ; vnde apud Suetonium legimus Senatum in quo Augusti testamentum fuit recitatum ; iure Tribunitiæ potestatis fuisse coactum. Extraordinario tamen iure Tribuni militares / decem viri ; & trium viri causa reipublicæ constituende creati ; ius consulendi senatum habuerunt . Præterea senatus decretum in loco solum per augures constituto fiebat ; nec omnibus diebus ; vt ante calendæ Februarij ; neque toto mense februario / nisi perfectis aut reiectis legationibus senatus per legem Pupiam ; vt Cicero in epistolis ait ; haberi poterat . Post eandem quoque Cæsaris ; ne vnquam idibus Martijs Senatus ageretur ; constitutum est . Et Senatus consultum ante exortum / aut post occasum solem

LIBER TERTIVS.

factum ratum minime fuit. De rebus quoque diuinis priusquam humanis ad senatum referendum erat, alia id genus veteres in faciendis senatus decretis obseruabant; de quibus, M. Varro librum ad, Gn. Pompeium scripsit; cum ei primus consularis cum, M. Crasso delatus esset. Sed eum desiderari, A. Gellius li. xiiii. scribit Fenestella etiam tradit post Papirium praetextatum minori quinq; & viginti annis senatum ingredi non licuisse; quod & Plutarchus in vita Pompei magni scribit; & iure ciuili cautum est; & in ipso Pompeio; vt in alijs obseruatum legimus; nondum enim in quarto & vigesimo anno; licet praecleara bello egressus; in senatu admissus fuerat; huic autem edicto causam Papirius dedit; vt testis est Macrobius. Fuit etiam apud maiores senatusconsultum tacitum; quod quale fuerit; aut quare sic dictum fuerit; Capitolinus in vita Gordianorum ostendit; vt si forte aliqua vis ab hostibus immineret; quae vel cogeret humilia captare consilia; vel aliqua constituere; quae non prius dici; quam effici oporteret; Senatusconsultum tacitum fieret; ita vt non scriberet; non serui publici; non censuales illis actibus interessent; Sed senatores exciperent; & omnium censualium; scribarumque officia complerent; ne quid forte proderetur; Consultas senatus cum essent conclusa; coram ipsis; qui decreuerant; scribebant; & cum Tribuni plebis de more, L. litteram subscripissent; ad aetarium deferbantur; vbi in libris elephantinis ad id institutis scripta conseruabantur; vt apud Blondum de Roma triumphante scriptum reperimus; cui in senatuscon. quae ad principes pertinebant; Vopiscus assentit. Quod autem supra diximus senatusconsulta prius latis; derogare legibus; Tertullianum; senatuscon. & alia quaedam ostendunt; sicut ab eisdem leges fuisse extensas probat senatus decretum orficianum; ab orficio consule altero nominatum & Pegasianum quod a pegaso consule nomen accepit; & alia complura; quae nunc referre non est necesse.

PRAETORVM EDICTA.

ED cum bellis finitimis consules auocarentur: et in ciuitate desideraretur: qui ius diceret: Romanis vt Pomponius refert: praetoram creare placuit: quam qui gessit: praetor a praecundo si Varroni credimus: & urbanus quod inter vrbas nos ius redderet: tandem appellatus est: Linius tamen alia creationis praeturae originem commemorat: & eius opinionem Fenestella adhaeret: scribit enim patres post longas alterationes permisisse consulem alterum e plebe creari: & ideo plebis voluntate sibi nouum concessum fuisse magistratum: qui e patribus crearetur: praetoremq; a praecundo populo esse dixerunt: qui hunc magistratum gerebat: & vt iam retuli: eo quod in vrbe ius diceret: urbanus tandem fuit appellatus: Sed eo non sufficiente propter aduenientes exteros: & multitudinem peregrinorum Romam confluentem: deinde post aliquot annos alter praetor creatus est: & quoniam iter peregrinos cognoscebat: peregrinus appellatus est. Subactis postea quattuor prouincijs Sicilia: Hispania: Sardinia: et Narbonensis: totidem praetores: quot prouinciae in dittonem venerant: partim qui vrbanis rebus / partim qui prouincialibus praessent: creati fuerunt: deinde Cornelius Sylla quaestiones publicas de falso: de parricidijs: de Sicarijs constituit: et ideo quattuor praetores adiecit: post Iulius Caesar duos praetores constituit: bonus deinde Augustus. xvi. praetores creauit: duos postea qui de fideicommissis ius dicerent: Claudius adiecit: et quibus vnum Titus detraxit: et vnum qui inter fiscum et priuatos ius diceret: Nerua adiecit. penes hunc vero magistratum omnis publici / priuatiq; iuris potestas fuit: vt fenestella memoriae tradidit: adeo quod iuri veteri abrogare / et nouum condere ei facultas erat: et vt ciues scirent: quod ius de quaque re quisque dicturus esset: Seque praemunirent: edicta praeponebat: quae ius honorarium

LIBER TERTIVS

constituerūt; & quia ab honore prætoris id ius venerat; ideo
 honorarium dictum est, tantum enim aucta est prætoris
 autoritas; vt quod ipse edixisset; ob ipsius honorem ius ho-
 norarium vocaretur. Idem ius prætorium etiam dictum est;
 eo quod a prætoribus; vt Papiniano placuit; adiuuādi; Sup-
 plendi; vel corrigēdi; iuris ciuili gratia propter vtilitatem
 publicam introductum foret; Adiuuat enim cum institutis
 dat honorum possessionem secundum tabulas; qui iure ciui-
 li prius hereditatis petitionem habebant. Supplet quando
 quādo omnes domini dolo fecerint; quominus seruum qui
 furtum fecerit in potestate haberent; nam iuris ciuili actio-
 nem prætor subsequitur; & iudicium honorariū ex hac cau-
 sa in eum quem actor elegerit; dare pollicetur; vt apud Iulia-
 num de noxalibus actionibus reperitur. sed & i successione
 prætor ab iure ciuili omissum suppleuit; nam cum ius ciuile
 nullam cognatorum mētionem fecisset; eos prætor succe-
 dere post suos & legitimos voluit sicut Diocletianus; Maxi-
 mianus; Iustinia nūque; & alij imperatores multi post Vlpia-
 num; Caium & complures alios iureconsulto retulerunt. Iu-
 stiniani postmodum constitutio omnem inter agnatos &
 cognatos succedendi differentiam sustulit. Ius autem ciuile
 prætor Corrigit in futuro manifesto: Decem viri enim/qui
 post reges exactos leges quibus Po. Romanus vteretur; in
 xij. tabulis scripserūt; furem qui in manifesto furto prehens-
 sus esset; tum demum occidi permiserūt; vt Gellius libro vns
 decimo testatur; si furtum/aut noctu faceret, aut interdū se-
 quum prehenderetur; telo defenderet; Et cæteris autem ma-
 nifestis furibus liberos verberari/addicq; ei iusserūt; cui fas-
 ctum furū esset; si modo id luci fecissent; neq; se telo defens-
 dissent; Seruos item furti manifesti prehēfos verberibus affi-
 ci; & e saxo precipitari; Sed pueros impuberes prætoris arbi-
 tratu verberari; noxāq; ab his factam sarciri voluerūt. Post-
 ea ab lege illa decem vtrali discessum est; nam si quis super

manifesto furto iure & ordine experiri velit; actio in quadruplum ex autoritate prætoris datur; vt Iustinianus de perpetuis & temporalibus actionibus scriptum reliquit. Complura prætorum edicta in digestorum libris legimus de his qui notantur infamia; de dolo de metu; de in integrum restitutione; de damno infecto; de operis noui nunciatione; de incendio; & alia id genus; quibus iuris ciuilibus libri replentur. plura enim decreta e sola prætoris iurisdictione in libris prædicta habemus; quam e reliquis omnibus simul ciuilibus disciplinæ partibus. Et interdum iurisdictionis perpetuæ prætores edicta proponebant; vt de pactis seruandis; de iure iurando; quorum honorum; de tabulis exhibendis; & similia; aliquando prout res incidebāt, vt de aliquo in ius vocādo; Et in albo; vel in carta; aliaue materia edicta proponebātur. Et quod erat iurisdictionis perpetuæ corrupens; poenā aureorum quinquaginta; secundū Vlpianū infam iuebat; & falsi criminis auctore Modestino libro digestorū duodequingentesimo tenebat; qui dolo malo edicta corrupuisset. Neq; prætores; neq; iuris cōdēdi autoritatē prætoribus aduētus impatorū abstulit; quū illorū numerus ab his aliqñ auctus fuerit; & nouā (vt pauloātē diximus) prætoribus iurisdictionē principes iterdū dederint. præterea diui fratres cū maritus quidā eorū tpibus prægnātē vxorē ea inficiāte diceret. Valerio Prisciano prætori urbano; quid in hac re faciēdū esset; rescripserunt; vt de vëtre inspiciendo Vlpianus refert; prætorē quoque aduersus Campanos; qui metu cuidam illato cautiosem pollicitationis extorserant; interlocutum Vlpiano assidente legimus. Paulus insuper se præturam gessisse de masculis vindicta scriptum reliquit; qui tamen Alexandri temporibus fuit; Drusus etiam Augusti priuignus; & Galba; & complures alij præturæ; honorem imperatorum temporibus nacti sunt. Constat ergo prætores imperatorum tēporibus fuisse; Sed nō tantæ fortassis autoritatis; vt

LIBER TERTIVS.

prius: quod & in alijs magistratibus coniectare licet: quorū potestas aduentu principum diminuta est: vnde Decius Seuerus prætor, quia in quadam restitutione dubitabat: imperatorem Seuerum apud Vlpianum de minoribus cōsuluit: vbi alias ppria autoritate statuisset. Prætori regia insignia consularisque ferme apparatus: lictores vero non amplius sex: Sella curulis: & Trabea: cæteraq; huiusmodi tradita fuerunt. Paulus tamen Aemilius prætor in Hiberniam belli gratia se conferens: duodecim lictores secundum Plutarchum: habuit. Præterea Equis albis: & Trabea candida prætor utebatur. Primus qui hunc magistratum gesserit: Rutilius dictus est: vt in libro duodequadragesimo apud Vlpianū scriptum habeo. Sed Liuius cui magis crediderim: SP. Furiū M. filium Camillum primam habuisse præturam libro septimo asseuerat: vt cūq; fuerit: hoc magistratu functi sunt viri illustres Aemilius: Scæurus: Corne. Sylla, L: Lucullus, M. Cicero. C. Cæsar: Brutus & alij cōplures, nec mirum sit: quū e patribus (vt dixi) prætores crearentur: licet postea immutatū fuerit: nam ex plæbe creari cœperūt. Q. que Publius Philo. primus de plæbe prætor aduersante Sulpicio cōsule factus est. Et prætura / sicut Tribunatus / & ædilitas media dignitas erat iunioribusque / vt Plutarchus refert: dari solebat. His tamen dignitatibus omissis. T. Flaminius in iuuentute summam consularis dignitatem obtinuit.

AYMARI RIVALLII ALLO
BROGIS Q VARTVS IV
RIS CIVILIS HI
STORIAE
LIBER.

DECRETA PRINCIPVM.

OSTREMO gens romana iterum
vni obtemperare principi coepit; an
no urbis coditae (vt Aurelius tradit)
Septingentesimo vicesimo secundo; ab
exactis 700 regibus quadrigentesimo
octagesimoque; siue vj; siue; (vt alijs
probabilius videtur) quod per vnu
consul reipublicae necessarium fo
ret; nam senatus non perinde ptouin

cias omnis regere poterat; cuius tamen potestas/ vt supra
in senatusconsultis diximus; non omnino exoleuit; nam &
Imperatores ipsi non tantum semel atque iterum; Sed aliqui quin
quies/et saepius consulatum primam senatus dignitatem gesserunt
vt Historici memoriae tradiderunt; praeterea adhuc extant s
lorum numeris; nata; in quibus exempli gratia, IIII. COS. et. VII.
COS. id est quartum & septimum consul. legimus; dico autem quartum
et septimum Consul. tempus adsignificatio; et eundem ter/ aut se
xies consulem ante factum; non quarto et septimo; quibus lo
cus/et tris/vel sex ante factos e Gellij sententia. Lib. decimo
adsignificatur. Immo; Augustus exegisse fertur; vt quotiens
sibi consulatus daretur; binos pro singulis collegas haberet;
qui non obtinuit; clamantibus cunctis satis maiestatem eius im
minui quod honorem eum non solus/ sed cum altero gereret. Fuit er
go iterum apud Romanos prima reipublicae species; et qui ei
praefuit imperator; vel sanctiori nomine Augustus in hac vsque

LIBER. Q VARTVS.

ætatem dictus est; propterea quod regium nomen apud Quirites a Tarquinio exacto odiosum remansit; cuius lege regia datum est; vt lib. digest. i. Vlpianus de constitutionibus principum refert; vt quod constituisset; ratum esset; quod ergo imperatori placuit; legis vigorem habet; & siue per epistolam; & subscriptionem aliquid statuit; vel cognoscens decreuit; vel de plano interlocutus est; vltimo edicto precepit; legem esse constat; hæc sunt; quæ vulgo constitutiones siue decreta principum appellantur. Imperatoris quoque oratione in senatu recitata leges cõdebannt; cõditæque seruabatur; sicuti Theodosius; & Valentinianus constituerunt. vnde iureconsulti (quantum ex scriptis eorum colligimus) modo imperatorum epistolas referunt; vt in Marcello referente li. digest. i. Diui Marci & Commodi Scapulae Tertullo rescriptum probatur. & Calistratus diuum Adrianum Iunio Varro legato puincia Cæciliæ rescriptisse in titulo de testibus dicit; post eiusdem principis epistolas plures. ad verbum commemorat; interdum imperatorum sententiam & decretum ipsi iureconsulti referunt; & ideo Paulus lib. digest. vnde quinquagesimo de iure fisci; Adriani sententiam refert. Aliquam principis edictum iuris periti commemorant; in qua re Calistratus Diui Claudij edictum in titulo de falsis referens testis est. Marci quoque orationis transactionem alimætorum; prohibentis abunde iureconsulti meminerunt; orationem etiam Seueri & Antonini quasdam Senatorum nuptias inibentem iuris periti commemorarunt. sed & ex oratione Adriani in Senatu circa petitionem hereditatis habita; multa apud iureconsultos legimus. Sæpe constituti iuris modum siue formam iuris periti omittentes generaliter loquuntur; & vocabulo generali constitutione; vltimus huius similis videtur; Quare Africanus li. digest. vij. & xxx. Diui Petri Constitutionem ad Tusciam Fuscianum Numidia legatum adducit. Nec satis est constantis opinio in qua primam hominibus lege regia translata fuerit; quamuis Augustum in retinenda re publica Suetonius pseuerasse dicat; quod illa sine periculo plurimum arbitrio committi non possit; Sed & quod sibi privato tis

meret: at legis regiae nō meminit. Sed sicut maxime dubium est: in quē primū lege regia translātū fuerit imperiū: ita post deuictum Pompeiū/anno fere septingentesimo ab vrbe condita rempublicā a Caio Iulio Caesare occupatā fuisse: & hoc modo eum imperandi viam aperuisse certissimū est: quā propter nō ab re fuerit: aliquid de Iulio subtexere: priusquā imperatores/ & Augustos cōmemorem: qui quintam iuris ciuilis partem Romanis tradiderunt.

IVLIVS Caesar supēdita prima Marci Themi praetoris cōubernio in Asia faciēs/ab eo in expugnatione Mitylenarum corona ciuica donatus est. Tribunus militū auctores restituēda Tribunitiā ptātis: quā Sylla diminuerat enixissime iuuuit. Quaestor vltiorē Hispaniā administrauit: & Iuliā amitā: vxorēq; Corneliam defunctae e more pro rostris laudauit. in petitione Pōtificatus maximī. Quae Catullo: & Ser. Isaurico duobus potētissimis cōpetitoribus praelatus/plura i eorū tribubus suffragia: quā vterq; in oibus tulit: cōsul legē Agrariā pmulgauit & tam senatus quā ppli diurna acta cōfici instituit. post Crassi & Pōpei cādē/cū quibus orbis diuiserat imperiū: Dictaturā ppetuam cōtra leges ppli Romani recepit: secūdū quas nefas fuit vltra sextū mēsem hūc retinere magistratū: alioquin de republica hūmeritus est: priuatus em Gallia/quae ei p pte sua obuenerat: in puincia formā rededit: eiq; nomē supēdij in singulos annos imposuit. Germanos maximis cladibus affecit. Britānos aū eū ignotos supauit. Pharnacē Mitridatis filiū vna acie ppli gavit. Pōpeiū olim generū in Pharsalijs: Scipionē in Africa: Pompeiūq; liberos in Hispaniā deuicit: ciuem maiorem viginti annis/minorēve decem/qui sacramento non teneretur: plus triennio Italia abesse vetuit. legē Sumptuariā exercuit. Parricidas bonis omnibus: reliquos delinquentes dimidia bonorum parte mulctauit. Lecticarum/conchilratae vestis/ & Margaritarum vsū adimens: certis aetatibus/

LIBER QVARTVS

& personis/perque certos dies eas concessit.& suspitio magna fuit cum Cinnæ tribunoplæbis iussisse: vt legem se absente ferret;vti vxores viris ducere liceret: quas & quot ad procreandam sobolem cuperent. Fastos vitio pontificū per intercalandi licentiā turbatos corrigens annum ad cursum solis accommodauit:vt trecentorum sexaginta quinque dierum esset;& vt intercalario mense sublato/vnus dies quarto quoque anno intercalaretur: idque Bisextum nominandum censuit. vt apud Macrobiū lib. i. saturnalium legitur: Quintilem mēsem e suo nomine Iulium vocauit. ius ciuile ad certum modum redigere proposuerat;& ex immensa diffusaque legum copia optima queque/& necessaria in paucissimos conferre libros in animo habuit. Sed eū mors præueniens male cum iuris peritis egit; ante Cæsarem tamen cōsul Pompeius ius redigere tentauit. sed obtrektorū metu nequaquā perseuerauit. Sexto & quinquagesimo ætatis anno Cæsar tribus & viginti plagis cōfossus periit: talem exitū e sentētia fortitus: nam pridie quam occideretur: finem vitæ repētinum alijs prætulerat. Et cum ob negociorum multitudinem/& vrbis magnitudinem vini vrgentium causarū affatus denegarentur: mutua amicorum colloquia primus per epistolas secundum Plutarchum excogitauit.

VGVSTVS filius Iulij adoptiuus rempublicam post Cæsare primū cū M. Antonio;& M. Lepido p̄decem annos tenuit hique dicti sunt tres viri rei publicæ constituendæ: de qua re extāt adhuc numismata; deinde relegato in perpetuum Lepido cum Antonio tātum duobus annis præfuit postremo cum Antonius victus mortem sibi consciuisset: per quattuor annos sup̄ quadraginta solus imperauit. Cassium & Brutū in Philippicis: L. Antonium Perusia; Sextum Pompeium inter milas;& Naulochum deuicit. M. Antonium nauali prælio apud Actiū superauit;& ad mortem eum p̄secutus adegit. Bella exteris

aliquando per se: Sæpius tamen p̄ legatos intulit: & Cantabriam/Aquitaniam/Pannoniam/Dalmatiam/& omne Illiricum multasque alias regiones domuit: & in suam potestatem redegit, forum/ædem Martis vltoris/& templum Apollinis in palatio/ædemq; Iouis tonantis in capitolio extruxit, annum ab Iulio ordinatum/Sed postea negligentia conturbatum: rursus ad pristinam rationem Pōtifex maximus redegit. Sextilem mēsem e suo cognomīne Augustum nuncupauit: Sextilis enim prius a numero appellabatur: quod a Martio sextus esset: a quo annus/vt in Romulo scriptissimus initium coepit. Sic Quintilis ante Cæsarem quod quintus mensis esset: dicebatur: his mensium nominibus, M, Cicero in epistolis semper vitur, Sacerdotum & dignitatem/& numerum/Cōmodaq; auxit. patris patriæ cognomen sibi a senatu & populo delatum lachrimans recepit, dicti sunt post hac reliqui etiā imperatores patres patriæ: vt Historiographi docēt: & fere in omnium numi smate etiam sceleratissimū cuiusq; videmus. Sed Cicero consul extincta coniuratione Catilinæ, Primus omnium Romanorū pater patriæ merito appellatus est. Orbe pacato Ianū Quirinū clausit. Anno eius imperij altero & quadragesimo Christus dei filius e Maria virgine natus est: si Eutropio credimus. legem de adultarijs sanxit: Sūptuariāq; & de impudicitia: de ābitu & de maritādīs ordinibus: verba autē huius sumptuariæ legis libro secūdo post Geliū retulimus: tēpus spōsas habēdi coartauit: & diuortijs modū iposuit. Sexto & septuagesimo atatis anno/diebus quinque & triginta minus vita leniter defunctus est.

CIBERIVS Augusti priuignus/gener/adoptiuusq; filius imperiū dissimulatione diu recusatū tādē senatus precibus assumpsit. Stipēdiā primā expeditione cantabrica Tribunus militū fecit. Illyricū omne quod defecerat: triēnio in ditionē redegit. Bellū gerēs Rethicū atq; Vnidelicū alpinas gentes domuit. Pannonico

LIBER QVARTVS

bello Dalmatas et Brencos subegit, ducto ad orientem exercitu regnū Armeniæ Tigrani restituit, patris patriæ cognomen/ciucam quoque coronam/ sicut Imperatoris prænomē recusauit: maiestatem pristinam et potestatem vsque adeo senatui cōseruauit: vt tertiā reipublicæ, species, rediisse crederetur: quicquid certe negocij fuit, ad patres referebatur omniaque, in republica occurrentia expediebant. Senatui vt senator/ non vt princeps interfuit: & quum Senatusconsultum per discessionem forte fieret, sententiam que in alteram partem: in qua pauciores erant: transeundo diceret: neminem qui eum sequeretur: habuit: vt a Tranquillo mihi traditū est: supra alios principes libidine flagrauit edicto quotidiana oscula prohibuit, per senatusconsultum sanxit: vt foeneratores duas patrimoniij partes in solo collocarent: debitores totidem æris alieni statim soluerent. Anno eiūdem imperij duodeuigesimo: vt Eutropius tradit: Christus pilato iudice pro nobis crucifixus est, artes Liberalis studiosissime coluit, præsidibus onerandas tributo prouincias suadetibus/ boni esse pastoris tondere pecus/ non deglubere res scripsit, & cū Tiberio Christi sanctitatem/ et dogmata Pontius Pilatus retulisset: eum inter deos haberi decreuit: sed senatus non admisit. Obijt duodeoctagesimo ætatis anno. Imperij tertio supra vigesimum: decimosexto kalendas aprilis. Et quia Pilati incidit mentio: hoc loco non inuoluere silentio putauit: quod Eusebius scribit Pilatum cum in multas calamitates incideret: propria se manu Caligulæ temporibus interfecisse: quod ergo vicēnenses nostri de huius morte dicere solent: fabulis annumerarim: si apud eos non interijisset, aliquos tamen scripsisse platina in christi vita refert pilatum sceleris in deum commissi poenituisse: ac veniam a deo habuisse.

GAIVS Cæsar Drusi fratris Tiberij nepos, & Germanici ex Agrippina filius Caligulæ cognomē castrēsi

Ioco traxit, nouum spectaculi genus excogitans/ Baris pu-
teolanas moles, ponte coniunxit: & aduerso habitu per hūc
pontem continenti biduo commeauit, templum Augusti/
theatrumq; Pompeij absoluit. Germanicā rātum expeditio-
nem suscepit, Lupanar in palatio constituit; more comitio-
rum reuocato suffragia populo reddere tentauit, inuidia/ &
libidine flagrauit; & ne leges quidem bonas aliquot tulit; ve-
rum quasi omnē scientie vsum iuriscōsultorū aboliturus sa-
pe iactauit se effecturū/ ne quid prater equū respondere pos-
sent liberā magistratibus iurisdictionem/ & sine sui appellatio-
ne cōcessit, cum omnibus fororibus suis stupri consuetudi-
nem fecit, vixit annis octo & viginti; triennio & decem mē-
sibus/diebusq; octo imperauit, & eū fuisse occisum cōstat; sed
qualiter: duplex fama a Suetonio referē, quadagesimā sum-
ma de qua litigabatur; exegit; componensq; vel donans ne-
gociū / puniebatur.

CLAVDIVS e fratre Tiberij nepos; Drusi & Anto-
nia filius Caligulaeque patruus; quinquaginta an-
nos natus imperiū cōcepit, ius dicēs nō semp prae-
scriptā legū duritiā lenitatēve multarum secu-
tus est, his em̄ qui plus petēdo apud priuatos iudices formu-
la exciderāt; actiones restituit; & e diuerso i maiori fraude cō-
uictos poenā transgressus legitimā ad bestias cōdēnauit, Ex-
peditionē vnā aduersus Britānos tumultuantes suscepit lu-
dos saeculares ante tps legitimū edidit; causatus q; ab Augu-
sto anticipati fuissent; portū Hostiēsem fabricauit senatūcō-
sultū Velleianū post ei⁹ edictū ne foeminae p viris suis iterce-
derēt; Marco Sillano & Veleio consulis factum est, Et quū
prae pudore ex cōtīnētia crepitus vētris periclitatū quēdā au-
diuisset; edictō veniā dare cogitauit flatū crepitūq; vētris in
conuiuio emittēdi, si in hac re Tranquillo credimus; tris no-
uas litteras commentus/ numero veterū quasi maxime ne-
cessarias addidit. memoria adeo iualidus fuit; q; occisa eius

LIBER Q VARTVS

iussu Messalina vxore / paulopost quam in triclinio decubuit: cur ipsa non veniret: requisierit: pupillis extra ordinem tutores dari a consulibus sanxit: Iurisdictionem de fidel commissis in perpetuum / atque etiam per prouincias potestatibus demandauit: quæ prius quotannis / et in vrbe tantum magistratibus delegabatur. pro conditione cuiusque ciuis vacationem legis Papiæ Pompeiæ dedit: latinis ius quirittum: foeminis ius quattuor liberorum constituit: Capiti legis papiæ a Tiberio Casare edito / ne Sexagenarij vt pote ad generandum inhabiles vxorem ducere tenerentur: Claudius abrogauit: censor esedum argenteū sumptuose fabricatum ac venale ad Sigillaria redimi concidique coram imperauit: & vno die viginti edicta proposuit: inter quæ hæc duo fuisse apud Suetonium legimus: vt vberi vinearum pro uentu bene dolia picarentur: & nihil æque ad viperæ morsum facere / quam Taxi arboris succum. Iram & iracundiam edicto excusauit. ex Herculani illa vxore Drusum & Claudiam / e Petina Antoniam: e Mæssalina Britanicum & Octauiam suscepit. dolens quod Neronem adoptasset: tertio idus octobris / quarto & sexagesimo ætatis anno: Imperij quartodecimo vita defunctus est.

NERO claudij pronepos / & filius adoptiuus / annos gerens decem & septem principatum arripuit. Anneo Sænecæ in disciplina traditus / eum ad necem deinde compulit: Ianū Geminū clausit: Musica & equorū studio magnopere se oblectauit: eius tēporibus senatuscōsultū Trebellianū. A. Seneca et Trebel. Maximo consulibus factū est. Interdixit ne cocti aliquid in populis præter legumina / aut olera / veniret. Christianos supplicij affecit: aduersus falsarios primus reperit: ne tabulæ nisi pertusæ / ac terlino per foramina traiecto obsignarentur. & ne quis alienum scribēs testamentum legatum sibi ascriberet. litigatores pro patrocinijs certam dare mercedem: sed

ærarium gratuita præbere iussit. omnes appellationes ab iudicibus ad senatum fieri iussit, & vt solo testatorum nomine inscripto duæ primæ testamentorum ceræ signaturis vacuæ ostenderentur disposuit matrem lasciujs nequaquam audientem mori coegit. Aprilem de nomine suo Neroneū appellari voluit, sub eo triginta hominum milia vno Autumno peste occubuerunt. Urbem incendens quicquid memorabile/atque visendum ex antiquitate extabat; aboleuit, ab eo Gallia/Hispaniæque omnes descuerunt, domū vt legimus; a palatio exquillas vsque excitauit. Iuuenales Circenses; Scenicis ludos & gladiatorum munus edidit; consulatus quattuor gessit, mortem sibi altero & trigesimo ætatis anno consciiuit; & cum eo Cæsarum progenies extincta est.

ALBA Aquitaniam/Hispaniam Tharaconensem/ & Africam biennio priuatus obtinuit, iuri inter liberales disciplinas operam dedit, prætor commissione ludorum floralium nouū spectaculi genus Elephantos funambulos edidit, princeps Iunij: Iteli; & Cornelij arbitrio regebatur, crudelitate, simul atque auaricia taxatus/Pisonem Licinjanum pro contione adoptauit, iuramentum liberorum paucis/ac ne his quidem nisi ad certū præfinitumque tempus concessit, in mares libidine flagrauit; septimo mense quam imperium susceperat; annos tris super septuaginta natus/occisus est;

THO; L. Othone, & Albia; natus congruentia morum/ & consuetudine mutui stupri gratiam Neronis tenuit, Lusitaniam decem annis singulari abstinentia quaestorius administrauit, sperans a Galba adoptari/Pisone prælato spe frustratus/necis Galbe author extitit; ciuilia bella mirum inmodum detestatus est; turpi vita adolescens fuisse traditur, apud Bebryacum a Vittelio fraude supatus/octauo & quinquagesimo ætatis anno/

LIBER Q VARTVS

quinto & nonagesimo imperij die pugione vitā sibi finiuit.

VLVS Vitelius congruentia morum Caio primum Claudio deinde; & postremo Neroni familiaris; ab iisdē honoribus & sacerdotijs auctus est. Germaniā inferiorem priuatus gubernauit; sed paulopostquam in pro uinciam venit imperator a militibus ibi consalutatus fuit, tribus praelijs apud alpes/circacq; placentiam/ & ad Castoris, primo ab Othone repulsus; demum apud Bcbryacum fraudē eum superauit, saeuus & crudelis fuit, octauo imperij mense exercitus mesiarum/ iudacus simul & pannonius/ ab eo descuerūt; & Vespasiani partes secuti sunt, puer/ adolescēs quoque omnibus probris contaminatus est, proconsul Africam administrauit, Comitia in decem annos/ seq; perpetuū consulem ordinauit, gulā supra modum deditus epulas trisfariam semper/ quadrifariam interdum in tentacula/ & prandia/ & coenas/ cōmessionesq; dispertiebat; omnibus vomitandi cōsuetudine sufficiēs, cum fratre & filio septem & quin quaginta annos/ gerens oppressus est; cum octo mēsis/ & vno die imperasset; vt scribit Eutropius.

ESPASIANVS e Sabino & Vespasia Polla ortus/ Germanicam expeditionem sub Claudio obiuit; inde in Britāniā trāslatus duas validissimas gentes/ & insulā Vectem Britāniā pximam in deditiōnem redegit, Neronis auspicijs iudæos/ qui caeso eorum proposito rebelauerant/ assumpto inter legatos maiore filio debellare cepit reuersus occiso Vitellio imperium nactus est, templum pacis foro pximum fecit; amphitheatrum media vrbe ædificauit, sub eo senatuscōsultū Pegasianum Pegaso & Pusione cōsulibus factum dicitur; quod rogato hereditatē restituere/ perinde quartam partem retinere permisit; atq; lex falcidia e legatis retinere cōcedit, Clamēs vsq; adeo fuit; quod iustis supplicijs illachrimauerit, notata est tamē in eo pecuniā cupiditas, author senatui fuit decernēdi; vt quæ seruo alieno se

iunxisset; ancilla haberet. Et ne creditū filiorū familias foene ratores vnquā etiā post patrū mortē exigent facetus & dīcātatis plurimā erat: neq; iocis in mortis extremo metu ab inuit. Primus e fisco latinis & grācis Rethoribus annua cētena cōstituit, nulli fraude excessit: āno vitā vn̄ septuagesimo mēse ac die septio postquā nouē ānis & septē diebus ipasset.

CITVS Vespasiani e Domicilla, filius Tribunus militū in Germania & in Britānia meruit a patre relictus vt iudeā perdomaret: Hierosolymam natali filiae suae coepit, recordatus super coenā quod nihil cuiquā toto die praestitisset: apud amicos se diē pdidisse cōquastus est, e quaesturae honore legioni aliqñ praepositus/ Thraciā & Gamalā vrbes iudaeae validissimas in potestate redegit, equo quadā acie sub foeminibus amisso alterū cuius rector cōtra se dimicās ocebuerat: incēdit, Ne de eadē re pluribus ageret legibus cōstituit, & inter caetera de statu defunctorū quari ultra certos annos vetuit, cū pfe triūphum de iudaeis egit, sub eo Veseuus mons in Cāpania cōflagrauit: Roma per tris dies incēdiū passa est: supra quā credi posset pestilentia laboratū, Pōtificatū maxīmū vt puras seruaret manus accepit & quū Tibertus bñficia a superioribus cōcessa principib⁹ rata haberi instituisse: si eadē sequētes dedissent: & oēs dehinc Caesares id institutū obseruassent: ipse primus praeterita oīa bñficia vno edicto cōfirmavit: nec a se peti passus est, puer/adolescēs/sequēti quoq; aetate corporis & animi dotibus explenduit, morte sua altero imperij anno sup̄ menses duos/diesq; viginti/annos gerēs duos & quadragita iterijt:

QOMITIANVS Titi frater ei tñ & patri moribus absumilis/ludos seculares edidit, Capitolino Ioui certamen triplex Musicū Equestre, & Gymnicū instituit, eius tpius senatuscōsulto cautū est: vt si quis p̄ collusionem quicq; i libertate factū, pbasset: & hō de q; pbaret: seru⁹ eēt: ei⁹ seru⁹ fieret: q; collusionē detexisset: Cattis spōte bellū iulit in

LIBER Q VARTVS

Dacos & Sarmatas necessario expeditiones suscepit. L. Antonium superioris Germaniæ præsidem per legatos superauit. Corneliam virginem maximam cõmisisse incestum eõ uictam e more defodi imperauit. castrari mares vetuit reuocata coenarum reftarum consuetudine sportulas publicas sustulit. Capitolium quod rursus arserat: sub titulo tantũ suo restituit. nouam ædem custodi Ioui/ & forum/ & flauia genitris templum construxit. dominum sese deumque appellari iussit. relictas ab his hereditates quibus liberi erant/ non recepit. post quadragesimum quintum ætatis annum: & imperij quindecimum. xliij. calend. octobris occisus est.

COCCEIVS: Nerua oppido Naruiens̄ genitus post Domitianum imperij administrationem suscepit afflictas ciuitates releuauit. frequens iungiorũ disc̄eptator fuit. huius abstinentiam/ & moderatorem Cornix ante Domitiani exitum; erunt omnia bene in capitolio elocuta/ prædixerat. osiẽtum disticho sic interpretante. Nuper Tarpeio quæ sedit culmine Cornix: Est bene non potuit dicere: dixit erit. Domitianus etiam post se reipublicæ statum beatiorẽ fore præsensit: dum gibbam sibi pone ceruicem aureã enatam somniasset: Si his prodigijs fas esset credere. euentu tamẽ Neruæ modestia patuit. nihil vnquam suo arbitrio statuit: sed principes viros in consilium semper adhibuit. & ne serui dominos criminarentur: edicto vetuit. Traianum sibi extraneum adoptans/ & mox in curia Cæsarem designans publicæ utilitati cognatos omnis post posuit. Militibus liberam & quidem perpetuo testamenti factionem concessit: cum anteriores principes ad tempus de dissent; mos tamen ante imperatores Romanis erat: sicut Plutarchus in Coroliano refert: vt in acie cõstituti priusquã clipeos reciperent: togasque circũcingerent: tribus aut quatuor audientibus vna sine scriptis testamenta conficerẽt: he redemq; nuncuparent: quod Romani in bello voscõrum

Cominio consulē fecerunt, puellas & pueros egenis parentibus natos sumptu publico alii per Italiae oppida iussit, quinto & sexagesimo aetatis anno; imperij mense sextodecimo/dieq; nono extinctus est, multas leges tulit, cum de alijs/tū maxime ne mares castrarentur, Neue fratris filiam vxorem ducere fas esset.

CLPIVS Traianus adoptiuus Neruae filius/ apud agrippinā nobilem Galliae coloniam imperium suscepit ob honorem Surae lauacra condidit, iusticiam admodum coluit, iuris humani & diuini tā noui repertor/ quam veteris custos fuit, eius temporibus Senatusconsultum Rubrianum/ Rubrio Gallo & Celio Pisonae consulibus factum est, & eo cautum: vt si hi a quibus libertatem seruis praestari oporteret; euocati a praetore adesse non fuissent; & causa cognita praetor libertatem his deberi pronunciaisset; eodem iure status seruaretur; ac si directo manus missi essent, Fines Romani imperij/ quod post Augustū magis defensum fuerat/ quam ampliatum/ longe lateq; diffudit, Dacos subegit; quorum rex mortem sibi consciuit, lapideum pontem opus sane mirandum & memorabile in istro fecit, Armeniam; Assyriam; Mesopotamiā imperio Romano addidit, sub eo Tiberis inundans multas aedes demolitus est; & multis in puincijs terrae motus/ pestilētia/ fames/ & incēdia fuere; quibus ad vires exquisitis vndiq; remedijs subuenit; statuēs etiā ne domorum altitudo sexaginta pedes excederet; ob ruinas faciles/ & sumptus si quando tanta euenirent; exitiosos, vnde merito pater patriae dictus est, Et cū homicidia; furta; adulteriū; latrocinia; & id genus maleficia a Christianis vetari audiuisset; Plinio secūdo quid de his facere oporteret; quarenti; inquirēdos non esse, oblatos pro puniti oportere rescripsit, gulae paululum indulgit, in adolescentulos pronus fuit, a senatu Parthicus/ Dacicus/ & optimus appellatus/ optimi nomē libentius accepit, mortē pro

LIBER QVARTVS

fluuio alui obiit anno vnde uige imo; mense sexto: & quinta decima die quam imperium susceperat: annos sexaginta generens super menses duodeuiginti; & quindecim dies.

ADRIANVS Traiani principis consobrino genitus memoria admodum claruit. Legatus pretorius Sarmatas compressit, adeptus imperium paci operam intendens rebellantes prouincias a Traiano subactas reliquit: tantum senatum fecit; quod cum Aetinum senatorem faceret; nihil se amplius habere; quod in eum posset conferri ostenderit. in eos qui in ciuitate sepulchrum faciunt; & in magistratus qui id patiuntur; poenam quadraginta aureorum statuit; quam fisco inferri iussit; locum publicari; & inde corpus transferri uoluit. Gladiatorium munus per sex dies exhibuit. mille feras natali suo edidit. in Britannia murum qui barbaros Romanosque diuideret; per octoginta milia passuum duxit. Galliam peragrans in honorem Plotinae Basilicam apud Nemausum opere mirabili extruxit. Terracone sumptu suo aedem Augusti restituit. bellum a Parthis motum colloquio repressit. Pantheon/Septa/Basilicam Neptuni/forum Augusti/Lauacrum Agrippae propriis & veteribus nominibus Romae instaurauit. pontem sui nominis; & sepulchrum iuxta Tyberim fecit. oratione habita auctor senatus fuit censendi pridie idus Martias. Q. Iulio Balbo; & P. Iulio Celso consulibus; de petitione hereditatis; & de rebus hereditariis distractis; de dolo praeterito; & fructibus. Sui arbitrio mentis impetum gubernauit. Interdum saeuitiam; & tenacitatem; alias clementiam; & liberalitatem ostendebat; sic in alijs omnibus eum fuisse uariu legimus. Thesaurum in proprio solo repositum inuentoris esse constituit; quem si in alieno fortuito aliquis inuenisset; eum inter soli dominum & inuentorem aequaliter partiri uoluit. in. xj. mense partem edii posse; causa cognita secundum Gelium decreuit. aedes ut ad aliam urbem transferretur; demoliri prohibuit. seruos a dominis occidi noluit; sed eos pro iudicibus si deliquissent; danari iussit. libertis proscriptorum duodecimas bonorum

cōcessit, primus Cæsarum Barbā summittere cœpit; vt Dion in Traiano refert i ægypto urbē cuius Ptolomeus meminit, Antinoi nomine cōdidit; & alterā in Mysia, quam vtpote venandi studio tentus venatica Adriani septa nominavit; sanxit ne senator/aut ab ipso/aut per alterū tributo cōdēnaret. Ignotorum hereditates repudiās/notorū si filios haberēt; nō accepit, alterū & sexagesimū ætatis annum expleuit; secūdo & vigesimo imperij anno vita functus. A sequentibus imperatoribus leges editas quia omnes ferme sunt codici Iustiniانو insertæ; satis incuriose cōmemorabo; cōtinet pfecto illud volumen solas imperatorum sanctiones; & Iustiniانو authore hac quinta tantum iuris ciuilibus specie cōfectum est; e diuersorū scilicet imperatorum constitutionibus; quæ tribus in codicibus Gregoriano; Hermogeniano; atque Theodosiano continebantur; sed et ab hoc codice nouissimo ad sua vsque tempora sanctiones colligi & ibi poni Iustinianus voluit; vt idem in epistola ad senatum de nouo codice faciēdo scribit; & quorūlibet imperatorum nomina eorum sanctionibus præmitti mādauit; & prout primus quisque fuerit in eodē tamē titulo eiusdē sanctio præcedit, præscriptorum autem principum nullæ /aut paucæ sunt sanctiones illi inscripte volumini; ideo aliquas ex historicorum libris retulit; Tranquillum maxime secutus; & Dionem, Quauis iuris/consulti horum sicut illorum sparsim cōstitutiones referāt. Non absolum tamen fuerit; si sequentium imperatorū mentio habeatur; cum vt appareat; a quibus species quinta ciuilibus disciplinæ sit, introducta; tum quod ingens sæpe de legibus existit disputatio; quæ cui abroget; & istec hæsitatio facile cessatura sit; si, post Capitolinum; Spartanum; Lampridium; Herodianum; Aurelium; Eusebium; Eutropium; Læ-tum; & alios complures; reliquos imperatores; qui quintæ partis ciuilibus scientiæ authores extiterunt; seriatim commemorauerimus; quoniam posteriorum principum

LIBER Q VARTVS

leges priorum sanctiones cōtrarias tollunt; & qui prius/qui-
que posterius imperauerint; hinc cognoscetur. hi autem im-
peratores ius authores fere in iustiniano concluduntur; quē
propterea non excedam; quāuis sequentium. aliqui extraor-
dinarias aliquot constitutiones ediderint; vt Lotharius/ qui
fundū alienationem prohibuit. & Fredericus pacem iuramē-
to firmari/ puberūq; sacramenta custodiri constituit. Frede-
ricus quoq; secundus pro libertate aedium sacrarum/ & Hen-
ricus cōtra reos laesae maiestatis/ & rebelles multa sanxerūt
iuris etiam studiosis pulchra haud dubie priuilegia a Frede-
rico concessa fuere.

ARTVS Aurelius Antoninus Pij cognomen clemē-
tia & probitate meruit. successoribus quoque relin-
quit. ab Adriano inter quattuor cōsulares quibus
Italia cōmittebatur; electus est. pro cōsul Africam
gubernauit. hereditates habentium filios repudiāuit. impe-
rator cōstituit; ne poēne causa legatū relictum maneret. sem-
per ea Scipionis verba malo vnū ciuem seruare/ quam mille
hostes occidere in ore habuit. ab Adriano quinto calendas
Martias in filiū adoptatus est. Britānos per Lollium vrbicū
legatum vicit. Mauros pacē postulare coegit. Germanos/ &
Dacos/ atq; iudaeos rebellātes per praesides & legatos con-
tudit. Alanos tumultuātes saepe refrenauit. in Achia/ atque
Aegypto rebellātes compressit. intra vrbes sepeliri mortuos
vetuit iudaeis tantum filios suos circūcidere rescripto pmisit
templū Agrippae/ & pontē Sublicium instaurauit. puer eius
tēporibus biceps natus est. & stella crinita apparuit; & vno
partu mulieris quinque pueri editi sunt. febre post tris atq;
viginti ānos imperij inter homines esse desiit; annos septua-
ginta natus.

MARCVS Antoninus imperiū annis duodeuiginti
postea tenuit. & quia philosophiā studiosissime
colebat; philosophus appellatus est. aduersus Bri-

tannos bellum gerētes Calphurnum agricolā: contra Catthos Aufidium Victorinū & in Parthos verū fratrem senatu consentiente misit. leges de mensarijs & auctionibus tulit senatum de cognitionibus ad se pertinentibus iudicē dedit. duodeuigesimo aetatis anno a Pio adoptatus/eius filiā duxit. L. Verum Commodum fratrem adoptiuum/post mortem Pij generum statim & consortem imperij fecit: tuncque primum Romanum imperium duos augustos (vt Capitolinoplacet) habere coepit. quos saepenumero diuos fratres iuris consulti appellant: sed verus carminis studiosus/ingenio asper/atque Lasciuus decimo imperij anno: duos & quadraginta annos gerens interijt: Superstes autem Marcus octo annis cum Commodo filio imperauit. Cassium arripientē Tyrannidem superauit: & occidit. is de statu defunctorum quæri intra quinquēniū iussit. prætorē tutelarem fecit. de alimentis publicis multa adinuenit. leges de vicesima hereditatum addidit complura de tutelis liberorū. de bonis maternis. de filiorum successiōibus pro parte materna excogitauit. vno pregrauabatur: quod multis pudicitiam Faustina vxor psterneret. & cū e senatusconsulto Tertuliano Adriani temporibus factō iam matres filiorū ab intestato mortuorum hereditates caperēt: sub eo senatusconsultum Orficiānum Orficio & Ruffo consulibus factum est: quo liberi matribus intestatis succederēt. omnis adultos posse curatores non redditis causis accipere constituit. ius autem vetus magis restituit: quam nouum fecerit. anno aetatis sexagesimo primo vitæ diem vltimum clausit.

ANTONINVS Commodus venia legis annariae impetrata consul ante aetatem legitimam factus/cū patre ad Germanicum bellum profectus est. patri superviuens solus imperium tenuit: Luxuria vsque adeo flagrauit: vt trecentas concubinas/totidemque exoletos puberes in palatio habuerit Scribium & Dulsium

LIBER QVARTVS

Syllanos/maternūque interemit. Antium Iupum/& Petro-
 nios; Mamertinum; & Syram; filiūque Mamertinum Anto-
 nianum e sorore sua genitū interfecit; alios quoque cōplures
 quos Lāpridius in eius vita enumerat; morti tradidit Mau-
 ros & Dacos per legatos superauit. Pannonias composuit,
 perduces Germanos & Britannos imperium eius; recusans
 tes sedauit, sub eius imperio stella crīnita apparuit; cœlum
 arsit; et repentina caligo calendis Ianuarijs in circo oborta
 est; Ianus Geminus sua spē apertus; est, pacis & Vestæ tem-
 pla incendio consumpta; tunc fames & pestilentia sauiuit.
 Latus exercitibus præfectus; & Marcia, eius concubina;
 Electus quoque cubiculi custos; eum anno imperij tertio de-
 cimo; vitæ secūdo & trigesimo per Narcissum Athletam cū
 quo exerceri solebat; strangularunt; veriti ne veneno quod
 ei Marcia dederat; vomitu eiecto conualesceret; atque vna
 sicut proposuerat; omnes cædi imperaret.

ELIVS Pertinax Lato præfecto auctore impator
 creatus est, coactus iperitū suscipiēs; vt aliqui scribūt;
 cognomē Pertinacis retinuit. Præfectus cohortis
 in Syriā profectus est, in Moesia alam & in Germania clas-
 sem gubernauit, prætor a Marco imperatore factus; & pri-
 mæ legionis regendæ impositus Rhetias & Noricum ab hos-
 tibus vindicauit, Marci imperatoris studio consul designa-
 tus; & ad Danubij tutelam profectus; inde Moesiæ vtriusque
 mox Daciæ regimē accepit, bene administratis his pro-
 uincijs Syriam meruit, proconsul sub Commodō Africam
 gubernauit, imperator lege constituit; vt testamenta priora
 non prius essent irrita; quā alia perfecta essent, neue ob hoc
 fiscus aliquando succederet, sæpe nullius se aditurum heres-
 ditatem professus est; quæ aut adularione alicuius; aut lire p-
 plexa; vt legitimi heredes; & necessarij priuarētur; delata eēt,
 quū Commodus a lectiōibus innumeris preturas miscuisset;
 senatusconsulto pertinax iussit; eos qui præturas non

gessissent: sed a lectione accepissent: post eos esse: qui vere prætores fuissent. Auaritiæ suspicionem priuatus non caruit: in fimi generis/ ut pote libertino patre genitus fuit: sed probam moribus/ & virtute illustrauit. altero imperij mense quinto die & vigesimo a militibus annos gerens sexaginta supra menses septem/ dieque sex & viginti occisus est.

IDIVS Iulianus Sal. Iuliani iurisperiti pronepos Clara Aemylia & Petronio Didio Seuero genitus: prætor ante annum quam legitima ætas lineret. Marci suffragio fuit. Quæsturam suscepit. Cauchis Germaniæ populis erumpentibus/ tumultuarijs provincialium auxilijs restitit. Catos debellauit. Dalmatiæ regimen suscipiens eam a confinilibus vindicauit. consulatum cum Pertinace gessit. germaniam inferiorem/ & Bithyniam rexit. & cum præter alia militibus pecuniam/ & se Commodi memoriam restitutum promississet: ab eis imperator appellatus est. & patris patriæ cognomen recepit. deinde Pescennius niger. in Syria: Septimius Seuerus in Illyrico imperatores declarati: cum exercitibus quibus præsidebant/ ab eo desciuere: & ex templo Seuerus Romam contedit cædē Pertinacis vlturus & Romam ipsum imperij larē occupaturus qui appropinquas imperator a senatu declaratus est: & Iulianus imperio priuatus/ senatus autoritate in palatio per vnum e Tribunis occisus est: anno vitæ sexto & quinquagesimo: menseque quarto: post menses duos/ & dies quinque: quam imperium assumpserat.

SEPTIMIVS Seuerus Lepti ciuitate Africæ genitus: Quæsturam diligenter egit. Tribunatum plæbis sub Marco impatore seuerissime gessit: præturam annos gerens duos & triginta suscepit. Lugdunensem prouinciã legatus obtinuit. proconsul Siciliam & Pannoniam gubernauit. consulatum cum Apuleio Rufino primum gessit. deinde Lato suffragante a Pertinace exercitui Germano præpositus/ ab eodem vbi audicum

LIBER Q VARTVS

est pertinacem occisum/Iulianum autem cum odio cuncto-
rum imperare/apud Carnutum idibus Augustis imperator
appellatus est; fieri senatusconsultum voluit ne imperatori
incoꝛsulto senatu senatorem occidere liceret, accusatos a pro-
uincialibus iudices probatis rebus grauius puniuit. Aemy-
lianum Nigri exercitus ducem apud Cyricum/mox ipsum
Nigrum in Iffico sinu superauit; cui in suburbano quodam
Antiochiaꝛ latenti caput ab equitibus ipsius Seueri amputa-
tum est. Filium suum maiorẽ Bassianũ appposito Seueri An-
tonini nomine apud Viminatium Cæsarem declarauit;
Clodium tamen Albinũ qui exercitibus Britãnicis præerat;
Cæsarem primum appellauit; ne dum Nigrum prosequere-
tur; imperium arriperet; sed post Nigri exitum; eum apud
Lugdunum vicit; & occidit; vt sibi liberisq; suis/Romanum
imperũ ad iudicaret; sub eo priuatarũ rerũ procuratio primũ
constituta est. Parthoꝛũ rege fugato Parthicum nomen me-
ruit; ob hoc etiã filium eius Bassianum Antoninum; qui
Cæsar appellatus iam fuerat; anno ætatis tercio decimo par-
ticipem imperij milites fecerunt. Saluſij Iuliani decreta abole-
ri iussit; sed non obtinuit. Persarũ regem Abagarũ subegit.
Arabes in ditionẽ accepit. Britãniam muro per trãuersam
insulam ducto/vtrinq; ad finẽ oceani muniuit. Eboraci Bri-
tãniã oppido/anno imperij duodeuigesimo; vitæ nono et
octogesimo mortẽ obiit; Bassianũ & Getam filios successo-
res relinquens.

ANTONINVS Bassianus patri Seuero superstes/
tanta libidine flagrauit; quod Iuliani nouercarũ
suã vxorẽ duxerit. Alexandrũ magnũ emulari; &
eius memoriã omnibus modis renouare studuit;
vt solus imperaret; Getã fratrẽ supra matris pectus i palatio
interfecit; deide Papinianũ quod parricidũ excusare noluis-
set; & alios complures occidit. Romæ Thermas nominis sui
eximias reliquit. porticum quæ gesta patris/ & triumphos/

& bella contineret; extruxit, a vestimēto quod populo dederat vsque ad talos præter morē demisso; Caracallæ nomē accepit, simulās velle Artabani Parthorū regis filiā ducere; Parthos inermes nihilq; suspicātes malī maximis cladibus affecit, sex annis solus impauit, occisus inter Carras & Edesam traditur/annos trīs gerens supra quadraginta.

ACRINVS deinde cū Diadumeno filio quattuordecim mensibus imperiū tenuit, in vico quodam Bithyniæ Heliogabali (vt creditum est) opera & iussu perijt, filiū in contione Antoninū appellauit; statimq; nūmus in Antiochia Antonini Diadumeni nomine percussus est, fuit enim tā amabile illis tēporibus nomen Antoninorū; vt qui eo nomine non niteretur, imperiū mereri non videretur. Macrinus crudelis, & vltimus fuisse traditur, contra Parthos/ & Armenos/ & contra Arabes nō minus fortiter quā foeliciter pugnavit. Adulterij reos semper viuos iunctis corporibus simul incendit, Delatores si non probarent; capite; si probarent delato pecuniæ præmio infamia affecit, omnia rescripta veterū principū; vt iure / non scriptis ageretur; tollere statuit. Nefas esse dicens leges videri Commodi/ & Caracallæ/ & hominū imperitorū voluntates; cū Traianus libellis nūquam responderit; ne facta quæ ad gratiā compolita viderentur; ad alias causas perferrent. Postremo eo imperāte milites quidā Heliogabalū impatorē salutarū; moti Mæxæ etus auixæ pecunijs & quod Antonini filius diceretur, aduersus quem Macrinus exercitū duxit; sed timens transfugio suorū militū copijs exui; & capi dimisso exercitu aufugit in Bythyniā; vbi obruncatus est.

ARIVS Antoninus Caracallæ e Symiamira stupro cognita creditus filius/ Heliogabalus sacerdotio dei Heliogabali dictus est, is statim quam senatum habuit; matrem suam ad senatum vocatam rogari iussit; solusque omnium imperatorum fuit; vt Lampridius scribit; sub

LIBER QVARTVS

quo mulier quasi clarissima loco viri senatū ingressa est, vno de & post eius exitum ante omnia cautum est: ne vnquam mulier senatum ingrederetur. Primus mensas / & capas argenteas habuit: Cacabos etiam vasa que centenaria argentea sculpta / & Masticatum / & pulentatum primus inuenit, honores / & dignitates / & potestates tam per se quam per omnis seruos / & libidinum ministros vendidit. In Quirinali colle senatum mulierum fecit: & Symiramiana senatuscōsulta de legibus matronarum facta sunt: quæ quo vestitu incederent: quæ pileto: quæ equo: quæ asino veherentur: quæ carpento mulari: quæ bouum: quæ sella veherentur: & quæ aurum vel gemmam in calciamentis haberent: quæ cui cederent. & quæ ad cuius osculum venirent, matri in omni fascino audiens tumultu militari cum ea interiit: anno vitæ sexto decimo / imperij tertio / retro octis quattuor mēsis: Herodianus tamen sex annis eum imperasse scribit. Helio gabalo vero templum Romæ constituit, Amphitheatrum post exustionem instaurauit. & lauachrū, quod Antoninus Seueri filius in vico Sulpitio coeperat: perfecit.

ALLEXANDER Mammeæ filius Helio gabali consobrinus & adoptiuus filius / cum mortuo Mactiano Cæsar fuisset appellatus: Augusti nomē / & imperium interfecto Helio gabalo recepit: patris patriæ nomen / & ius proconsulare / Tribunitiamque potestatem / & ius quinte relationis deferente senatu vno die assumere coactus est. Christum inter deos recipere / eique templum facere voluit. Artaxarem Persarum regem potentissimum / qui cum septingentis elephantis / mille & octingentis curribus / centum & viginti milibus equitum ad bellum venerat superauit: de iure tractans doctos ac litteratos tantum in consilio adhibuit: si vero de re militari negotium incidisset: senes admittebat milites / maxime qui historiam callerēt: disquirēs quid in huiusmodi causis veteres fecissent

hanc sententiam quod tibi non vis/ alteri ne feceris; adeo dilexit; quod & in palatio; & publicis operibus perscribi eam iuberet; & eam saepius in ore haberet, quumque aliquem emendaret; eam per praconem dici voluit. Thermas nominis sui iuxta eas/ quae Neronianae fuerunt dictae; aqua inducta constituit. Caracallae Thermas additis sortitionibus perfecit. Alexandri habitu plurimos nummos/ & quidem electros aliquot/ sed plures aureos percussit. statuas summorum virorum undique translatas in foro Traiani collocavit. leges in annos firmavit: easque diligentius servavit. innumeras de iure populi & fisci leges constituit. nullam constitutionem sacrauit sine viginti iuris peritis/ & alijs quinquaginta doctissimis disertissimisque viris: ut non pauciores in consilio sententiae essent: quam quae senatusconsultum facerent; & id quidem ita faciebat: ut per sententias singulorum iretur; ac scriberetur: quidnam quisque dixisset: dato tamen spacio ad disquirendum cogitandumque/ priusquam dicerent; ne de rebus arduis ex tempore respondere cogerentur. occisus est in Gallia/ post quattuordecim annos quam imperium assumpserat: annos undetriginta; menses tris: & septem dies natus. alij eum sex & viginti annos diutaxat vixisse scriptum reliquerunt.

MAXIMINVS Post habita senatus auctoritate imperator Aug. ab exercitu appellatus/ patre & matre barbarus fuit. bellum aduersus Germanos foeliciter gessit. filium Caesarem fecit. auaricia & crudelitate flagrauit. vnde Gordianus fenex imperator cum filio primum in Africa/ deinde Romae a senatu appellatus est. quibus mortuis anno imperij primo/ menseque sexto/ Maximo profligando/ qui urbem cum seueritate & odio petebat: eo quod a senatu hostis adiudicatus esset: Caelio Balbino/ & M.

LIBER Q VARTVS.

Clodio Papeio imperium patres decreuere: Gordianūque paruulum prædicti Gordiani senis nepotē/filia ortum Cæsarem fecerunt, & M. Pupienus grauitate ac seueritate uenerabilis contra Maximinos patrem & filium copias eduxit: eiusque auspicijs Maximini anno imperij tertio manu suorum militum apud Aquileiam periere, Balbinus autem nobilitate familiae/fortunisque/& clementia satis cognitus/urbis gubernationem suscepit:& eius bonitate tumultus inter ciues ac prætorianos in vrbe exortus est, ambos altero imperij anno milites occiderunt.

GORDIANVS Tertius collegis superuiuens/ qui Cæsar eatenus fuerat, a militibus immo ab vniuersis imperator appellatus fuit, Misitheii filiam duxit: cuius consilio/& prudentia bello Persico Saporē regem fugauit, Vrbes Nisibim/& Carras recuperauit, rēque publicam/& imperiū quādiu socer vixit: bene administrauit post eius mortē Philippus a Gordiano exercitui præficitur: mox militū acclamationibus/quod fame sub Gordiano laborarent: cū iuuenē imperauit: tandē dolo eius adolescēs anno vitæ vnde uigesimo: imperij sexto sublatus est: senatus de morte Gordiani certior factus: Marcum quēdam imperatorē legit: cui subita morte in palatio decedētis/ Seuerus Ostilianus etiā patrū lectione successit, Sed medicis male eius venā soluentibus statim occubuit.

MAR, Iul. Philippus primū ordinis comes: deinde dux mox prætorio & exercitui præfectus fuit, Postremo post Marci & Ostiliani exitū imperator a senatu confirmatus/percussio cū Persis fœdere Mesopotamiā/& Assyriā hostibus reliquit, In Arabia cuius erat: urbem sui nominis Philopolim construi iussit, Philippum filium consortem imperij fecit, Sæculares ludos / & munerum circensia edidit: in quibus feræ complures datæ fuerunt: quas Blondus Secundo Romæ triumphantis libro:

et Pomponius in Cæsariibus enumerant contra Scythas qui vrbes & agros Romanis imperij vastabant; Marianum quemdam misit; deinde eo militari seditione cæso; Decius belli expeditionem suscepit; quem inuitum milites Illiriciani imperatorem fecerunt. Philippus autem pater aduersus Decium copias educens/ a militibus veronæ cæsus/ & filius Romæ a prætorianis occisus ãno imperij septimo; vel vt alijs placet; quinto expirarunt; filio annos duodecim agente qui ab aliquibus Gallus Iulius Saturninus appellatus est. primus imperatorum Christiani nominis cultū Philippus suscepit; vt Blondus in decadibus; & Roma triumphante; Eusebius; & alij scriptum reliquerunt; alioquin malus/ & ex obscuris natus est parentibus.

DECIVS Bibali inferioris Pannoniæ vrbe natus/ patris patriæ cognomen accepit. eligendi censorem senatui potestatem fecit. Valerianū sexaginta sex annorum/ qui postea imperauit; exercitui præfecit. & cū repugnans aliquando ab exercitu Illiriciano imperatoris nomē accepisset; senatui in cunctis obsecutus/ ab eo Augustus appellatus est. bonitate Traianum adæquauit; optimi principis nomē iudicio senatus meruit; appellatusq; est Imp. Cæs. M. Q. Traianus Decius Augustus. sub eo Christiani supplicij afflictī fuerunt. Decium filium cogente senatu Cæsare fecit; cum quo aduersum Scythas profectus/ Galli Treboniani pditione altero imperij anno in voragine paludis periit; Decius vero filius bello interiit. apud Lætum tamen alium inuenies Deciorum exitum.

GALLI Treboniani imperium memoriæ tradidit pestilentia decem annis eius sceleribus vt creditum est; per totum orbem diuagata; nam Christianum dogma similtate & odio profectus est; & pditione imperium arripuit. cum Scythis foedus percussit. & eis tributi nomine bis centum dragmas aurif exhibuit: vnde

LIBER Q VARTVS

sub eo primum libero potentatu Populus Romanus tributa pendit: si laeto in caesaribus credimus. C. Vib. Volustianum filium consortem imperij fecit. horum temporibus Hostilianus a senatu imperator factus statim pestilentia oecubuit. milites etiam aemilianum sub his principibus imperatorem in moesia fecerunt: contra quem ambo profecti apud interaniam caesi altero imperij anno fuerunt. aemilianus quoque manu suorum militum quarto imperij mese/ annos gerens quadraginta inter homines esse desijt.

VICINIUS valerianus splendidissimis natus parentibus/annisvt aurelio visum est: quindecim imperauit. Galienum filium Augustum/et Cornelium Galieni filium Caesarem fecit. Valerianus bellum in Mesopotamia gerens a Sapore Perfaru rege captus ignobili seruitute consenuit: regi enim equum ascendenti incuruatus serulebat: interea Galienus rem publicam administrauit: & in Cornelij mortui locum Salonitanum alterum filium subrogauit: poeta clarissimus/ ad libidinem pronus/ et volu pratt deditus fuit: vnde Tiranni numero triginta imperium inuaserunt: quos varijs pro locis creatos Pollio commemorat. contra Aureolum profectus/ qui mediolani imperium inuaserat: anno imperij quindecimo/ opera militum aureoli annos natus quinquaginta interijt.

LAVDIVS deinde imperium suscepit: praelij acerum penuria Sarmatas: Geras: Scythas: et Quados superauit: leges optimas dedit: Antonini pietatem habuit: alter in prouidentia Augustus fuit: nam et post mortem imperio prouidere voluit. Sirmij etenim Pannoniae egrotans/ priusquam oppeteret/ conuocatis Tribunis/ ducibus/ et praefectis de eligendo imperatore concio natus est: longaque oratione Aurelium probauit. Dacia recuperauit. altero imperij anno sua morte interijt. cui frater Aur. Quintillus patrum autoritate/ & omnium iudicio

succedens decimosextimo imperij die ferro perijt. Lætus tñ scribit accepto nũcio, quod exercitus Aurelianũ imperatorẽ legisset; auditoq; quod militum gratiam idẽ teneret. Quin-
tilium venis solutis occubuisse.

AURELIANVS vt quidam scriptũ reliquerũt; mo-
dicis ortus parentibus imperiũ triennio ab inuas-
soribus recepit; muros vrbis supra alios prin-
cipes amplauit. vltimus Romanorũ principũ prisco more
triumphũ speciosissimũ egit; vt e Blondo in Roma triũphã-
te didicimus. clãmentia; quã principũ virtus peculiaris esse
debet; caruit; Sub eo apud Dalmatas Septiminus imperator
effectus; statim manu suoz; occubuit. Monetarios vitiatũ spe-
cunijs & scelicissimõ ronaliterfecto i vrbe rebellãtes; victos
summa crudelitate cõpescuit. leges plurimas & quidẽ saluta-
res sanxit; quas in codice Iustiniano legimus. porcinae car-
nis vsũ pplo instituit anno imperij sexto supra sex menses
interfectus dolo A manuẽs sui medio itinere fuit; quod He-
raclea Bizantium ducit.

ANNIVS Tacitus vir consularis & senio insignis/
sine exercitu a senatu imperator & Augustus ap-
pellatus fuit. sobrietatẽ præ se tulit. lectione libro-
rũ se oblectauit. memorabile nihil egit; febre præ-

uentus qua sexto imperij mense interijt.
MAr. Annius Florianus Taciti frater; vix duobus mē-
sibus imperiũ tenuit; Tarsi; vt Põponius & Vopiscus
scribũt; militari seditione; siue vt Aurelius magis pbat icisis
a seipso venis effuso sanguine extinctus est postquã exerci-
tus Probũ militiã peritum imperatorem elegeret.

AURELIVS Probus cõtubernio Valeriani; Galieni;
Aureliani; atq; Claudij secũdore quidẽ fortuna pri-
uatus stipẽdia iecit. princeps cõtudit Tyrãnos extirxit. Satur-
ninũ i oriẽte ipatorẽ effectũ occidit. Proculũ & Bonosũ qui
agrippina piter ipiũ arripuerãt; op̃ssit. Gallos & pãnonios

LIBER Q VARTVS

vīneas habere permisit, orbe pacato dicere solebat milites minime necessarios fore; cum defunt hostes; quæ vox plurimum obfuit; Syrmī enim tumultu militari sexto imperij anno/menseque quarto occisus est.

CARVS Narbone genitus; Carinum & Numerianū filios Cæsares fecit. a Persis Mesopotamiā recepit; qui longius cum copijs progrediēs fulminis ictu altero imperij anno periit; cum dico Carum Narbone genitū; Eutropium sequor; nā Flavius Vopiscus varias de eius patria opintones refert. Filiorum minor Numerianus orator clarus/ & poeta nō vulgaris prodicione Apri soceri sui volētis imperium occupare occisus est. Carinus autē frater plurimos innocētes fctis criminibus occidit; adulter frequens/ & iuventutis corruptor fuit. Sabīnum Iulianum intradentē imp eritū in campis Veronēsis peremit, nouissime a Diocletiano quem victor exercitus de Perside rediens imperato rem legerat post multa prælia victus ad Margum occubuit; cum a militibus fortissimis quos habebat; desertus fuisset. Aurelius sui Tribuni dextra/ cuius vxorem polluisse dicebatur; eum fuisse occisum scribit;

DIOCLETIANVS vtroque parente ignobilis/ Salonis Dalmatiæ ortus/ profligato & caeso Carino Augustus appellatus est. vt pacem citius vbique redderet; Maximianum Augustum fecit, euersis duabus vrbibus quæ Busris & Coptos apud Ptolomeum & Strabonem appellantur; Superatoq; Archilleo Aegyptum pacauit; diuinos honores impatoribus Augustis dare præcepit. & adorari voluit; edicto sancitēs vti omēs sine generis discrimine prostrati pedes exoscularētur. Maximianus autē ferus natura / Flagrans libidine/ ortu agresti/ tumultus in Gallijs deleuit; quos Amandrus & Elianus sub specie Tyrannidis excitauerāt. Pacatis Gallijs in Africa Gentiānos deuitcit. ex Eutropia Maxentium & Faustā genuit; & an Maxen

tius filius Maximiani fuerit/an ab vxore suppositus aliorū iudicio relinquitur, pullulantibus per varia loca nouis bel-
lis Diocletianus Galerium Maximinum adoptauit: & ei des-
ponsata Valeria filia Cæsarem fecit. Maximianus quoque
Constantium adoptauit: & Cæsarem fecit. eique Theodorā
priuignam repudiata vxore prima matrimonio iunxit. post
modum isti seniores Augusti annuente senatu Constantiū
& Galerium Augustos appellauere, victores anno imperij
duodeuigesimo triumphum egerūt: sibi Iouij & Herculiij co-
gnomina indiderūt: eodem die Diocletianus Nicomediæ/
Maximianus Mediolani anno imperij vigesimo se princi-
patu abdicarunt. Diocletianus duodeoctoginta annis/ &
Maximianus sexaginta vixerunt: orbis tandem inter con-
stantium & Galerium diuisus est.

CONSTANTIO Gallia/ Hispaniæ/ Italia & Africa ob-
uenere. Gallio Illiricum/ Græcia/ & oriens. Constā-
tius patrem habuit Eutropium Romanum: & ma-
trem Claudiam Claudij Augusti filiam sexaginta fere Ale-
manorum milia Cæsar adhuc in Gallia extinxit. natura mi-
tissimus/ diuitiarumque spretor/ fuit. gratiam omniū tenuit.
Italiā & africanam Galerio reliquit: ab vno tantum ponderis
nequaquam sustineri posse existimans. Eboraci vndecimo
imperij anno/ morbo perijt. Constantinū Anabalianū: Con-
stantinū & Cōstantiā. Theodora liberos reliquit. Galerius
adhuc Cæsar amisso fere toto exercitu primum a Persis sub
Diocletiano repulsus/ post hostis innumerabili strage afflixit:
fines imperij longius pduxit. Augustus Seuerū/ & Maximia-
num adoptauit: & Cæsares creauit. hunc orcti: illum Italiæ
& Africæ/ quas Constantius reliquerat: præfecit. sed dū Seue-
rus Roma abesset: prætoriani Maxentium non abnuete se-
natu ibi imperatorem fecerunt: aduersus quē Seuerus in vr-
bem redijt: sed hosti impar aufugit: & cum Galerium peteret
qui in illyricis erat: captus Rauennæ/ cæsus est Galerius in

LIBER QVARTVS

rellecta morte Seueri Licinium consortem imperij fecit: & eo in Illyrijs relicto Romam contra Maxentium proficiscetur: Sed superari timens/ in Illyriū rediit: postea morbo perijt: eū solus biennio/ & cū Cæsaribus/ & imperij cōsorte sexdecim annis regnasset. Licinius collegæ supstes primū Illyrijs/ deinde opp̄sso Maximiano/ qui cōtra eū res nouas in oriente mouebatur: orienti præfuit: et Cōstantiā Cōstantini sororē duxit.

CONSTANTINVS in Britānia natus patre Constantio/ matre Helena/ quā vir coactus repudiauerat: vt Theodoram Herculiū priuignā duceret. sub Galerio Sarmatas adolescens profligauit: & cæcidit. eorū ducem cætenatum ad Galerium duxit. Gallias/ Hispanias/ & Alpes Cottias testamēto patris relictas accepit: & ibi in eius locū imperator creatus est. calūnias seuerissimis legibus sedauit. multas enim leges/ quas dā e bono & æquo: pluresque superfluas: nōnullas seueras eū rogasse Eutropius scribit. Maxentium apud pontem moluium. & Licinium vecordem/ & septuagenarium quartodecimo imperij anno supauit. e Faustā Herculei Constantinum/ Constantem & Constantium/ Helenam/ & Constantiam suscepit: quum iam e concubina Crispum genuisset: quem cum Constantino/ & Licinio iuniorē sororis filio Cæsarē fecit. sed faustā insidijs Crispus/ & Licinius iunior paulopost sublati fuerunt. Dalmatium Anaballiam fratris filiū deinde Cæsarē fecit: & vna cū filijs heredem instituit: sed Constantij factione Dalmatius in oriente a militibus anno imperij tertio occisus est. Constantinus resectū Byantium de suo nomine Constantinopolim appellauit: & cū antea lege Seueri sub iure Perinthiorum esset: eā titulis & honoribus/ vt Romam haberi lege censuit. Agros/ villas/ & oppida/ quæ ad victū emeritorū cōtributa erant: ad heredes trāsire in initio imperij sanxit: quū prius e veteri cōsuetudine Ducibus/ Tribunis/ Comitibus/ & Præfectis/ qui pro augendo imperio cōsenuerant: agri/ villæque darentur.

vt suppeterent necessaria/ quoad viuerēt; multis praelijs Sarmatas vicit. Gothos/ & omnem fere Scythicā gentē superauit. anno imperij trigesimo altero/ detractus duobus mensibus/ aetatis sexto supra sexagesimū mortē obiit. in extremo vitæ tempore ab episcopo Nicomediensi; vt apud aliquos legitur; baptizatus fuit. orbem heredibus testamento diuisit; quidam filios sorte diuisionem fecisse tradunt.

CONSTANTINVS siue sorte/ siue patris testamēto/ Gallias/ Hispanias/ Alpis corias/ Orchades/ Britannias/ Hybernā/ & Thylen habuit. Constanti Italia/ Africa cū insulis Illirij/ Macedonia/ Achaia/ Pelopōneffus/ & Græcia obuenerunt. Cōstātinus oriētē & Traciæ præfuit. sed Cōstātinus pte sua nō cōtētus/ nouā a fratribus diuisionē p legatos petijt; & cū id obtinere nō posset; bellū ciuile mouit; quē milites a Cōstāte vt eū repellerēt; missi; āno tertio quā iperij riuū suscepit; aetatis quinto & vigesimo apud Aquileiā cōfoderunt. Cōstās biēnio fratris ptē assecutus/ Magnētij fraude annos natus triginta/ tertiodecimo imperij anno occisus est; & cōiurati milites Magnētium imperatorē salutauerunt; eodem quasi tempore Britannion ab Illyriciano exercitu Mursæ; & Nepotianus Romæ a populo/ & Mirmillonibus impatores creati fuere. e quibus Nepotianus Augustorū sororis filius ab Heraclide fauore Magnētianæ factionis/ duodetrigesimo imperij die obrūcatus est. Britānion autē posita purpura/ Cōstātinū veniētē cōtra Magnētium adiūt veniēq; ab eo in Thracia impetrauit; ab quo de hoste imperator multa intel ligens/ paulopost Magnentiū quinquaginta annorū/ duplici praelio supatū mortē sibi cōsciscere quadragesimo imperij mēse coegit. Siluanū Bonitij filij/ qui Cæsar a militibus appellatus fuerat; altero imperij mēse p legatū occidit; in victu p cillimus; Phasianū/ & Sumē cōiuujs lata lege isferri vetuit. iudicia iuste & moderate tractasset; si secrettores aulicos nō habuisset. gallū patruellē despōsata ei cōstātia sorore Cæsare

LIBER Q VARTVS

pronunciauit: eum deinde per Seruianum & Pentadium fu-
 stulit: cum quattuor annis in oriente imperasset: & vnde tri-
 ginta vixisset. Constantium nunquam spuisse legimus. pro-
 pter Saporem qui Amydum iam solo aquauerat: siue vt Gal-
 lijs subueniret: Iulianum Galli fratrem adoptauit: & Cæsare
 fecit: & Helenā sororem eidem matrimonio iunxit. Iulianus
 autē belli expeditionem contra Germanos/qui Gallias vas-
 tabant: suscepit: & re prospere gesta primo imperator: deit
 de reuens Augustus ab exercitu fuit appellatus. quod im-
 perator Constantius moleste tulit: & de oriente vbi Parthi-
 cis praelijs occupatus erat: contra eum veniens/anno ætatis
 quarto & sexagesimo: imperij nono atque trigesimo Mopso-
 creuis vita decessit. verum Cæsar quindecim annis/ & Au-
 gustus octo annis solus: cum fratribus atque Magnentiō
 sexdecim fuit.

CONSTANTINVS Constantinopoli patre Constantio se-
 cundo/ & matre Basīlīna genitus/ cum quinque annis/
 & quinque mensibus Cæsar iam imperasset: imperiū
 omne solus vno anno/ & septem mēsis tenuit. prope Ar-
 gentoratum urbē Gallia totū fere Alemanorū exercitū sub
 Constantio perdidit clemēs/moderatus/ & liberalis fuit. me-
 moria plurimū valuit. gloriā appetijt: susceptā Christi fidem
 abnegans librū sicut Blondus in Roma triūphante scribit:
 impietate & eloquētia redūdantē in Christi dogmata cōpo-
 suit: Christianorum tamē sanguine abstīnit. bellū contra
 Persas gerens/ duos annos supra triginta natus/ occisus est.
 in interitu omnes scriptores/ quos legerim: discordant. Am-
 Marcellinus eū iura quædā sublatīs ambagibus correxisse/
 & quædam non molesta cōdidisse scribit: nisi quod Christianos
 nos rhetores & grāmaticos docere vetuit.

CONSTANTINVS puer nō parū liberalibus artibus profes-
 cit. insignis corpore/ & litterarū studiosus fuit: militi-
 tes Iuliani amore eū principē legerūt. nam & vna lit

tera immutata idem nomen vterque habuit; tribus annis & trigina vixit, & septem mensibus imperauit; pacem cum Sapore necessariam quidem, sed ignobilem mutatis finibus, ac nonnulla Romani imperij parte tradita, fecit, quo autem mortis genere occubuerit, variatū est, vt scribit Eutropius.

VALENTINIANVS imperij curam electione militū suscepit, primo Valentem fratrem; deinde alterum e filijs Gratianum Augustos appellauit, vultu decēs solers ingenio, grauis animo, & sermone cultissimus fuit; duas vxores duxit; & ideo lege omnibus concessit; vt impune duo matrimonia suscipere possent, ex iustina vxore valentinianum; Gratum; Iustamque; & Gallam filios genuit; Saxoñas oceanī accolās domuit, Alemanos attriuit; & victor ad oceanū peruenit, huius aut Valentis tēpore Thirmus apud Mauritaniam regnum inuadēs a Theodosio patre eius qui postea imperauit; praelio victus, extinctus est: Valentinianus legatos Quadorum audiens subita ira accēsus, in morbum incidit, quo post vndecim annos, mensis octo, diesque viginti, quā imperium assumpsisset, annos quinque & quinquaginta natus interiit, Valens in oriēte imperans post fratris obitum possessoribus bene subuenit; iudices raro mutauit, huius & fratris temporibus Procopius Tyrannidem arripēs sublatus est, Valens Gothos qui Procopio auxilia miserant, victos Tracia exegit, Atalaricum Gruitugrorum regem in fugam vertit; sed infeliciter cum Gothis dimicans, exercitu spolatus, in casulā sagitta cōsauciatus aufugit; vbi anno imperij quarto; vlt vt alijs placet; tertio decimo, mēse sequito igne absumptus est, Gratianus Syrmā genitus in parte occidentali regnauit, triginta Alemanorū milia apud Argētariam Galliae oppidū bello extinxit, Scythas siue Tartaros coereuit, fratrem suum Valentinianum Iustina matre editum consilio Merobaudis Tribuni cōfortem imperij fecit, & cum bellis vbiq; imminētibus extremum periculi

LIBER QVARTVS

nomini Romano instare animaduerneret; Theodosium vt orienti præfset; Augustum pronunciauit, eum Gratiano polim allobrogum ciuitatem ædificasse vocabulum ostendit; & dum ociosus suos idem negligeret; & Alanos veteri ac Romano militi anteferet; a Maximo qui apud Britanniam tyrannidem arripuerat: anno ætatis vndetrigesimo interfectus est: quum annos octo; quinque & octoginta dies cum Valentiniano patre imperasset; & cum patruo & fratre tris; cum eodem fratre & Theodosio quattuor; & his omnibus accedente Archadio cum sex menses imperium tenuisset.

VALENTINIANVS post Gratiani fratris exitum etiam a Maximo Italia exactus; Theodosium qui orientem regebat; petijt; ab quo in occidentis regnum paruis copijs restitutus / octauo imperij anno fraude Arbogasti Halanorum præfecti noctu in cubiculo strangulatus apud Viennam expirauit; hi duo Theodosius / & Valentinianus simul imperantes ita demum valere constitutionem sanxerunt; si præcedente omnium procerum / & senatus approbatione dictata esset; deinde prædictis irerum congregatis recitata / & approbata / receptaque foret, iuris quoque formulas / & non impetratæ actionis exceptionem post Constantinum sustulerunt.

THEODOSIVS patre Theodosio / matre Thermantia natus / genere hispanus / postquam cum Gratiano & Valentiniano quattuordecim annis imperasset; ambobus superuiuens orientis & occidentis imperium solus trisenio obtinuit, genus a Traiano / cuius moribus & corpore similis fuit; esse traxisse legimus, Hunos & Gothos diuersis prælijs subegit, cum Parthis / cæterisque nationibus multis pacem poscentibus fœdus percussit, Maximum qui Gratianum interfecerat; & Valentinianum Italia & Gallijs abegerat; apud Aquit

leiam occidit: Victorem quoque a Maximo patre effectum Augustum sustulit, mīnisteria lasciva/psaltriasque comesationibus adhiberi lege prohibuit, consobrinarum nuptias tanquam sororum vetuit, quod Augustus ab Anthedodoro doctore philosopho acceperat; Theodosius a natura habuit; nam iram commemoratione quattuor & viginti græcarum litterarum compescuit, Eugenium qui defuncto Valentiniano opera Arbogasti factus imperator fuerat; cum Honorio filio superavit; & occidit, Arbogastus vero de se supplicium sumpsit, Theodosius annos agens quinquaginta Mediolani excessit, superstitibus filijs duobus Archadio/& Honorio; quos e Flacilla susceptos consortes imperij fecerat.

RCHADIVS Constantinopoli: Honorius Romæ imperavit; Ille ex Edoxa Flaccillam; Martinam; Pulcheriam; & Theodosium; quæ fecit Cæsarem; suscepit; Caiantum bellum civile mouentem auxilio Gothorum inter Hellespontum & Cheronessum nauali prælio superatū interfecit, tertio decimo imperij anno Theodosium in imperio orientis relinquens; vita decessit, Honorius fratri superstes; cum quo imperium tredecim annis tenuerat; supra biennium; quo cum patre imperauerat; cum Theodosio iuniore sexdecim annis orbi præfuit, Rhadagasium Gothorum regem in Etruria subegit; & eum a fuga retractum; in carcere strangulauit; cuius successor Alaricus urbem anno ab ea condita millesimo centesimo sexagesimo quarto coepit; & Placidiam magni Theodosij e Galla secunda vxore; filiam abducens eam Ataulpho propinquo suo vxorem dedit, Ataulphus autem post Alarici mortem copijs præpositus moribus Placidia vxoris lenitus; cum Romanis foedus percussit; & ob id a militibus sublatus est; & Placidia Honorio iubente Constantio nupsit: quem

LIBER QVARTVS

Augustus Cæsarem/ & consortem imperij fecit; is ad liberandas Gallias missus Constantinum hostem ad primos impetus compressit; post cuius obitum Placidia/ & eius filij Valentinianus/ & Honoria iussu imperatoris pulsū fuerunt; & ab Theodosio Archadij filio qui orienti præerat; hospitaliter excepti fuere. mox Honorius febre decessit.

THEODOSIVS iunior Honorio superuiuēs/ cum post patris excessum iam sedecim annis cum patruo regnasset; duodequingenta annis orienti præfuit. huius temporibus Gensericus rex Vandalorum post cædem multorum Carthaginem occupauit. Et cum nouæ leges/ quæ a Constantino Cæsare/ & reliquis succedentibus primordium acceperant; permixtæ/ & inordinatæ essent; ad similitudinē Gregoriani/ & Hermogeniani in codicem vnum Theodosius sub proprio cuiusque imperatoris titulo/ eas disposuit; quem de suo nomine Theodosianum vocauit; vita defunctus Constantinopoli cum patre sepulture traditus est.

VALENTINIANVS post honorij mortē ab Theodosio iuniore Cæsar factus/ & cum matre Romæ missus/ Ioannem factione Castini Imperatorem factum/ & Africam sibi vendicantem oppressit; deinde acclamatione totius italiæ Augustus ab Augusto appellatus est. Theodosij fillam in vxorem duxit. huius temporibus Attila toto potitus Septentrione iterum rediens/ primo Galliam deinde Italiam ferociter inuasit; & super alias ciuitates Aquileiam euertit; & tunc excitata a fugientibus Attilam venetiæ fuerūt; de qua re Blondus forliuensis lib. ij. Decadis primæ/ & in eo libro qui de origine & gestis Vencorū inscribitur; multa cōmemorat. cū hoc Attila Aectius copijs Romanis præpositus/ apud Tholosam committens/ cæcis ex vtroque exercitu ducentis/ vel vt alij scribunt; centū & sexagintaque fortissimorum hominū milibus victor

euasit; vnde huius Aectij successus metuens Valentinianus illum occidit; non longe post Romæ in campo Martio Grāstyła & Octyła milites Aectij ipsum imperatorem confoderunt; cum annis vndetriginta cum Theodosio/quinque & viginti; & quattuor cum Martiano imperasset. Maximinus post arripiens imperium a populo Romano tertio imperij mense cæsus est. Eudoxa Valentiniani vxor: vt mariti cædē vlcisceretur; Gensericum regem ex Africa vocauit; qui vrbe spoliata Eudoxam cum duabus filiabus abduxit; quarum altera Traismundo eius filio nupsit.

MARTIANVS Pauente Pulcheria Archadij filia/ orientis imperator post Theodosij excessum creatus est. super annos quattuor quibus iam imperiū cum Valentiniano tenuerat collegæ supstes bienio imperauit. cum Vandalis fœdus percussit: quietis amator quietum habens orientem/arma nunquam/nisi prouocatus commouit; dicere enim solebat; quandiu in pace viuere liceret non oportere arma sumere/ Constitutiones partim a se/partim ab alijs quibusdam imperatoribus factas/ in vnum composuit; liberque ex iisdem factus Martiani constitutiones appellatus est; quæ interdum in ciuili disciplina referuntur. ab hominibus; vt quidam tradunt/ conspiratione Asparis sexto imperij anno ereptus est. Martiani temporibus sequenti mense/ quam Gensericus ab vrbe recesserat; populus Ro. cum toto senatu Avitum patricium Romæ imperatorem legit; sed mox interiit.

LEO Factione Asparis imperator orientis & Augustus appellatus/ post cædem Ardaburij Cæsaris filij Asparis/ nepotem e filia zenonis filium; siue vt alijs probabilius videtur; Leonem filium Cæsarem fecit. decimo sexto imperij anno interiit. Leo secundus anno imperauit; vterque morum non belli studiosus fuit. Hoc tempore occidentis imperium a multis laceratum tra

LIBER QVARTVS

ditur: nam Maioranus post Auitum ibi quattuor annis imperauit. Seuerus Rauennæ imperium arripens postea totidem annis imperium tenuit; & Biorgum Alanorum regem superauit. Seuerus Anthemius successit: quo extincto cum Rhicimere genero/ Olymbrius a Leone Constantinopoli missus: ut uiuenti Anthemio regnum auferret; sine controuersia successit: & septem mensibus occidenti præfuit, mox Rauennæ exercitus Glicerium imperatorem salutauit; sed a Nepote sororis filio regno pulsus anno sequenti fuit; Nepos deinde ab Oreste pulsus Salonis cæsus expirauit; demum in terfecto Oreste/ & Augustulo eius filio/ qui iam post patrem Romæ imperabat, in exilium missus; Odoacer rex Gothorum Rome & in tota Italia quattuordecim annis regnauit.

ZENON Isauris Ciciiliæ humilibus natus parentibus; vultu & moribus deformis fuisse traditur. Leone mortuo orientis nactus est imperium, sub eo illus cum Leontio in oriente ciuilem motum fecerunt. Basiliscum qui, M. filium Cæsarem fecerat; rediens e Syria zenon ius suum repetens in Capadociam cum filio relegauit; qui Lennis fame consumptus fuerunt, tandem decimo septimo imperij anno Zenon excessit ab eo Theodoricus rex Ostrogothorum Italiam; si Odoacrum superaret; impetrauit; qui hostem prælio victum interfecit; & ingenti læticia ab obuiosenu populoque Romano exceptus est.

MNASTASIVS Diocorus in diuinis non trinitatem; sed quaternitatem esse adorandam præcepit; quapropter cælesti ira quarto & vigesimo imperij anno/ mense altero/ dieque vndetrigesimo; annos natum supra octoginta fulminis ictu eum perisse credibile est. hic ne incursiones Mysorum; Bulgarorum; & Scytharum cum fierent; obesse possent a mari ad Zelibriam longum murum deduxit, ad eum Priscus Longinum Selymantheum

catenis vinctum misit; & sub eo Athenodorus Tyrannus in Cilicia extinctus est, grauem motum Vitaliani militiæ magistri nongentis pondo auri sedauit.

IUSTINVS Thrax / vtroque parente ignobilis / a teneris annis suum / deinde bouum custos fuit: Comes ordinis postea factus / mortuo Anastasio emptis caute suffragijs impator electus est, Aman- tium Andream / & Theocritianum insidias parantes e medio sustulit. nono imperij anno calend. Aprilis Iustinianum sororis suæ filium adoptauit: & cõsorterij imperij fecit: quarto post mense decessit, in occidente Theodoricus imperans triginta Gallorum milia prælio interfecit: in carcere Ioan- nem Pont. Maxi. mori Romæ coegit: inde subita morte periens regnum Atalarico e filia nepoti tradidit.

IUSTINIANVS animum reparando imperio ad- mouens Persas qui se in fines Romanorum effu- derant: per Belisarium coercuit: Africam ab Van- dalis capto Gelimere rege eorum recuperauit. & cū in Italia Atalarico defuncto quarto imperij anno Theu- datus succedens militari deinde tumultu interijisset & Viti- gites regum accepisset: Belisarius qui iussu principis contra Theudatum veniebat, successorem hostis profligato exerci- tu Vitigetem fugauit: & ab Ioanne magistro militiæ captus primo Romam: deinde a Belisario Constantinopolim du- ctus est: Paulopost Gothi ductore Totila populationibus / & incendijs totam Italiam infestam reddiderunt: aduersum quos Narses mandato iustiniiani expeditionem sus- cipiens / felici vsu victoria / omnis pene deleuit, rexque gladio transfixus interiit. Totila enim pauloante Galliæ transalpinæ subueniēs a Longobardis interfectus fuerat, vt Lætus tradit: sed alij Narses eū occidisse scribūt, Iustinianus insup. vsus præcipue opa Tribonianij: Theophilij: Dorotheij:

LIBER QVARTVS

Ioannis Leonij Thomæ & aliorum doctissimorum homi-
num infinitos iureconsultorum libros in quinquaginta di-
gestorum redegit; imperatorum sanctiones duodecim li-
bris complexus est. Authentica & quattuor institutionum
libros edidit. Et non immerito circa iuris ordinationem Iu-
stinianus prædictorum opera vsus est; quoniam si Vallæ
credimus; nec iura/nec forsitan latinas litteras nouit; tum
quia semper in græcia vixit; tum quia sæpe dominus Iusti-
nianus; vt e numismate eius apparet; dici voluit; vt quidam
alij Cæsares fecerunt; quod a iure Romano est alienissimū;
& character ipse litterarum/ figurarumque illorum tempo-
rum numismatis/ Gothicum magis quam latinum redolet;
dominum dictum satis certa probatione tradiderim / na-
ctus numisma eius aureum iam exolescentibus litteris hoc
nomine inscriptum. Quinimmo vt Suidas. scriptum reli-
quit; sicut Orthodoxus id est rectæ fidei; ita omnium litteras
rum expers/ atque etiam analphabetus Iustinianus fuit; qui
ne elementa quidem litterarum nouit; & cum aliorum/ tum
Triboniani doctrina in dictando iure/ & redigēdo vsus est;
qui fuit natione græcus; vt apud eundem Suidam legimus:
omnis quidem religionis/ sed Christianæ potissimum præ-
tor; & adeo assentator & vaser fuisse dicitur: vt Iustiniano
persuaserit; ne mortem timeret; quodque Cælum cum cor-
pore ascenderet; Quæsturam apud hunc principem gessit:
tantaque ingenij doctrina polluit; vt omnis suæ tempesta-
tis homines eruditionis nobilitate longe superauerit: alio-
quin auaritiæ ita deditus fuit; quod lucri gratia ius semper
venale habuerit: legesque prout amici res postulabat: &
latas reuocauit: & nouas tulit: fuit sermone blandus/ &
suauis auaritiæque notas doctrinæ præstantia facile ve-
labat: summos nactus honores leui tandem morbo de-
cessit. Augustus ab Augusto: & Cæsar ab Iulio sicut
cæteri imperatores Iustinianus dictus est: Augustus

etiam nomine imperator auctore Capitolino significabatur: sed cum quis Cæsar creabatur; tanquam principis filius & designatus Augustæ maiestatis heres creabatur; vt. A. Spartianus memoriæ tradidit, sic apud Gallos primus regis filius, & patri successurus a Delphinatu cui præest: Dalphinus appellatur; vnde mihi origo est; & armipotēs tellus est; foederisque/quod cum aliquo semel percussit: tenacissima: Roma olim in cōiuratione, L. Catilinæ, M. Cicerone & Antonio consulibus explorauit, & hodie Gallici reges experitur; qui cum nostrorum militum gregariorum opera vtuntur; tum Patricios / & nobili genere natos in omni dimicatione habent, Hinc cognitu est facile; quidnam in codice, A. & C. significant; Augustus enim / & Cæsar illis litteris significatur; & quot, A. erunt & C. tot imperatores illius constitutionis auctores fuisse ostenditur; nam & duos / & tris semel imperasse supra retulimus; has tamen notas Tribonianus sibi pro voluntate formauit; nam si publicas sequi velimus; de vno imperatore Aug. & Cæs. in pluribus Augg. & Cæs. dicendum foret; vt apud Probum legitur; & hoc numismata / & inscriptiones antiquæ probant, mutata tamen eligendi imperatoris forma / variata fuit horum vocabulorum significatio, porro vt Platina septem Germaniæ principibus eligendi imperatorem Gregorius quintus deinde potestatem dedit; qui prius Cæsar ac Romanorum rex appellaretur; ac tum demum imperator & Augustus haberetur; si eū Romanus pontifex confirmasset. Iustinianus duodequadragesimo imperij anno / non sanus mente decessit, reliquos imperatores commemorare non est animus; eo quod ab eis nullas aut paucas cōstitutiones habeamus; & vt in principio diximus referre solos iuris ciuilibus auctores volumus.

LIBER Q VINTVS

AYMARI RIVALLII ALLO BROGIS Q VINTVS IV RIS CIVILIS HI STORIAE LIBER.

RESPONSA PRVDENTVM.

LATA qualibet iuris civilis parte/in
terpretatio prudentū necessaria esse
cœpit; nam ius cōstare non potest;
nisi sit aliquis iuris peritus: per quē
quotidie in melius produci possit;
Vnde prodijt responsum prudentū:
quod qui profitentur: iuris consulti
nominantur. Quod autem hoc vl
timum sit velut interpretatio supe
riorum: liquido de posterioribus iureconsultis probatur; qui
prin cipum autoritate responderūt: nam præscriptas quin
que iuris civilis partes referunt, & post in digestorum libris
quinquaginta/ex eorum voluminibus a Tribunitano confe
ctis interpretantur. Aliorum vero iuris peritorū nihil extat:
quorum tamen plures testimonio Pomponij scripserūt. Sed
ostendamus; quod nouissimi iureconsulti omnes iuris ciui
lis partes referūt: & interpretantur. id primo in legibus. xij.
tab. Vlpianus septimo & quadragesimo digestorū libro de
monstrat. nam: cum vna. xij. tab. lex neque soluere tignū fur
tuum aedibus/vel vineis in iūctum/neque vendicare permit
teret; eam Vlpianus interpretans Tigni appellatione conti
neri scribit omnem materiam; ex qua aedificium constat: vi
neæque necessaria. Aliam populi legem idem de iniurijs in
terpretatur; cum relata lege Cornelia dicit: eam e tribus cau

sis dedisse actionem; & paulopost inter verberationem & Pulsationem legis Corneliae verba discrimen assignat, idē Vlpianus de adulterijs hæc legis Iuliae verba incontinenti; si liam occidat; diligenter explicat. De Plæbiscitorum enodatione a iurecōsultis facta Caium ad legem Aquiliam audiamus; qui relatis Plæbisciti verbis subiicit apparere seruis nostris legem Aquiliam exæquare quadrupedes. An autem a iureconsultis Senatusconsulta explicentur; cum alios; tum Vlpianum vide præmissa senatus decreti Velleiani verba de cimosexto digestorum libro subtiliter explanantem; verba itaque senatusconsulti omnia discutit. Prætorum etiam edita iurisperiti interpretantur; in qua re Vlpiani de dolo sufficit autoritas; qui dolum malum (cuius Prætor meminerat) Seruum inducit diffinientem; & quæque deinceps prætoris verba ordinatim exponit; Postremo circa edictū emergentes quæstiones; vt in alijs contingit iuris partibus dedit. Quod etiam principum decreta iurisconsulti enodent; Martianus author est: relato Diui Pij rescripto de quæstionibus subiiciēs qualiter accipi deberet; & Vlpianus de testamento militis præmissa rescripti imperatorij vocabula enarrat; nam militem appellari dicit; a militia id est duricia; quā pro nobis sustinet; Pariter alia rescripti vocabula interpretatur. Quinimmo & sua & antiquorum scripta iureconsultorum iuniores legum periti inuicem referunt; Paulus enim de emptione dicit Labeonem scripsisse obscuritatem pacti nocere potius debere venditori; qui id dixerit; quam emptori. Idem libro quinto supra quadragesimum Catonis scripta in probationem & discussionem suæ interpretationis adducit; tu ipse similia perquires; Sed ne in occulto habeatur; quod pauloante diximus; aliquot scilicet iureconsultos imperatorum autoritate respondisse; aliquot vero sine illorum autoritate responsa dedisse; subiungam; quod apud Pomponium de hac re legimus; scribit enim iureconsultos omnis

LIBER Q VINTVS

non eandem respondēdi potestatem habuisse; nā ante tempora Augusti publice respondēdi ius non a principibus dabatur; sed qui fiduciam studiorum suorum habebant; cōsulentibus respondebant; neque responsa vtique signata dabant; sed plerūque iudicibus ipsis scribebant; aut testabantur; qui illos consulebant; Diuus postea Augustus; vt maior iuris authoritas haberetur; primus cōstituit; vt ex authoritate eius iurecōsulti responderent; & ex illo tempore peti hoc pro beneficijs cœpit; & ideo optimus princeps Adrianus; cum ab eo prætōrij viri peterent; vt sibi respondere liceret; eis rescripsit; hoc non peti sed prætari solere; & ideo si quis fiduciam sui haberet; & se populo respōdere oblectaret; ad respondendum se præpararet. Et ex horum tantum voluminibus; & scriptis conficit libros digesti; quinquaginta Iustinianus mādauit; vt in epistolis duabus refert; quibus ius vetus enucleatur; & quidem ex immēsis eorum libris optima quæque; & necessaria excerpta sunt; atque in quinquaginta digestorum libros redacta. vnde sepe numero vnus iureconsulti verba; e superioris dicto ibi dependent; & frequenter sequēs absoluit; quod præcedēs pmittit: Quasi præsentēs; & vna; & tempestate eadem responderint; quod nequaquam verum est; cum diuersis fuerint temporibus; & separatim respondēdo libros vnusquisque conscripserit. & interdum antiquioris iureconsulti verba; ab iunioris & posterioris verbis dependent; quod e Tribuniani ordinatione; & sociorum effectum est; quibus huiusce rei curam Iustinianus hac lege demandauerat; vt iurecōsultorum; nomina minime tacerēt; numerumque librorū sine notis scriberent; vnde quælibet lex siue magis responsum excerptum fuisset; vt sciremus; quæ verba cuiusque iuris prudentis essent; a quibusve eorum libris extracta forent; sic in epistolis eisdē Iustinianus asserit; & multis pandectarum locis apparet; Politianus enim legē quartam de verbo; obligationibus ad vnguē ex ipsis pādectis

exscriptam ad Bologninum misit; quæ Pauli libro duodecimo ad Sabinum fuit; legimus quoque ex Scauolæ primo responsorum libro; aliquid in titulo; ne quid in loco pub. fiat; Sic passim in digestis reperies. De his autem tantum iureconsultis attingere est animus; qui imperatorum autoritate responderunt; & iuris scientiam in hac vltima reipublicæ specie professi sunt; vnde quicquid de hisdem memoriæ tradiderunt Pomponius; Iul. Capitolinus; A. Spartianus; Lampridius; aliique Historiographi commemorabo; & e libris pandectarum quinquaginta; & in eas Iustiniani præfatione; Præterea ex. A. Gelio; & Politiano ad Modestum singulorū opera referam. Duos tamen præmittam; quos principū autoritate non respondisse haud leui coniectura existimo; quoniam eorum scripta; quæ plura erant; Tribuntanus in digesta non congeffit; Præterea Masurius Sabinus a Pomponio primus traditur; qui autoritate imperatorum publicæ scripserit; & is horum alteri successit; ab his tamen duobus cæteri profluxere quapropter ab hisdem non ab re exordium sumetur; At teius Capito horum prior est; & Labeo Antistius alter.

CAPITO Iuris priuati & publici secundum Gelium peritissimus; Offitium audiuit. consul Augusti temporibus fuit. cōmentaria ad. xij. tabulas; sicut ductos sexaginta coniectaneorum libros reliquit. septem de pontificio iure; & librum singularē de officio senatorio conscripsit; & de iure sacrificiorū decem; vt apud Macrobiū saturna. lib. iij. reperimus. Cōmentarium de iudicijs publicis composuit; ex quo sextum libri decimi capitulū Gelius excerptit; cætera in eo scripta desiderantur.

LABEO Antistius Trebatio operā dedit; is Capitonis sententia legum atque morū populi Romani; iurisq; ciuilibis doctus apprime fuit; quam disciplinam; si Gelio libro. xiiij. credimus; principali studio exercuit; & cōsulentibus de iure publicæ respondit. cæterarumq; bonarū artū.

LIBER Q VINTVS

non expers fuit; nam in Grāmaticam/atq; Dialecticam/lit-
 teralq; antiquiores/altioresque penetrauit: latinarum vocū
 percallens origines/rationesque/ea Iprācipue sciētia ad eno-
 dandos plarofque iuris laqueos vtebatur. annum ita diuifit
 vt Romæ sex mēfibus cum ftudiofis eſſet; & ſex menſibus ſe-
 cedēs conſcribendis libris operam daret. Quadragita (vel
 vt alijs magis placet) quadringenta volumina cōſcripſit; in-
 ter quæ commentaria ad duodecim tabulas/ & quadraginta
 Poſteriorum libros composuit; qui poſt eius mortē editi fue-
 re; libros triginta ad prætoris peregrini edictum reliquit; &
 vrbanī complures; & octo Pithanon; id eſt credibilem ſeu
 veriſimiliūm. Hunc homīnem vſque eo nimia libertas agi-
 tauit; vt apud Gelium. lib. xiiij. Capito retulit; quod Diuo Au-
 guſto iam principē/ & rēpublicā obtinente/ ratum tamen pē-
 ſumque nihil haberet; niſi quod iuſtū ſanctumq; eſſe in Ro-
 manis antiquitatibus legiſſet. Vnde lectione ſenatus; cū triū
 virū .egeret. M. Lepidum hoſtē olim Auguſti/ tunc regnātis
 legiſt; vt eſt apud Trāquillū in Auguſti vita ſcriptum; interro-
 gantiq; Auguſto an eſſent aliī digniores; ſuū quēq; iudiciū
 habere reſpōdit. Hi duo iurecōſulti vt Pōponius ſcribit; pri-
 mum duas Sectas fecerūt; nā Atteius Capito in his perſeue-
 rabat; quæ eſt tradita fuerant; at Labeo ingenij facilitate fre-
 tus; & fiducia doctrinæ plurima innouare inſtituit. Ang. Po-
 litianus ad Modēſtū e Labeonis huius ſcriptis pādectas etiā
 cōfectas eſſe putauit; Sed magis e Labeonis Domitiij operi-
 bus/ de quo paulo poſt dicitur; fuiſſe pro aliqua parte com-
 poſitas crediderim; Idē etiam inter digeſtorū auctores. Q.
 M. Scauolā pōtificem maximū/ & Gallū Aquiliū; ſi Iuſtinia-
 no credimus; male enumerat; nā in epiſtola ſecūda qua ius
 vetus enucleat; Iuſtinianus pandectas iuſſu ſuo eſſe cōpoſi-
 tas ſcribit e iuriſconſultorum libris; quibus exponendarum
 legum authoritatem imperatores præbuerāt; & longe ante
 imperatores Auguſtos Scauola/ & Gallus fuerunt.

MASVRIVS Sabinus Atteio successit, & cū in Tiberij Cæsaris familiaritatē deuenisset: ab eo vt pp̄ or̄nde ret; obtinuit: hoc tñ illi ab Augusto prius cōcessū fuerat: in equestri receptus est ordine/ānos quasi agēs quiquaginta: maxima laborās inopia a suis auditoribus sustēt̄ est: duodecim memorabiliū libros reliquit: iurisq; ciuilis tres: cōmentarios de indigenis; & librū cui titulus est de furtis: compositus, de hoc iure cōsulto Persius meminit: cū ī quita Satyra ait: Vindicta postq̄ mēs a pratore recessi: Cur mihi nō liceat iussit qđcūq; volūtas: Excepto si quid Masuri rubrica vetauit.

VAERVA Labeonem secutus est: & Tiberij Cæsaris familiarissimus fuit, hi duo adhuc Capitonis & Antistij discordias auxerunt.

ECAIVS Cassius Longinus Sabino successit, Tuberonis filia Seruij Sulpicij nepte genitus est, cōsulatū cū Quarto tēporibus Tiberij gessit, Plurimū in ciuitate autoritatis habuit, de ciuitate expulsus a Cæsare ī Sardinia fuit: postea reuocatus a Vespasiano: vita defūctus est.

OCVLVS Neruæ successit autoritate supra oēs sui tēporis valuit: ideo appellati sunt partim Cassiani: partim Proculiani: qui in discordijs a Capitone cœptis & Antistio p̄seuerarūt, horū tamē dissensiones iuris periti sequētes terminarūt: vt ex eor; scriptis in libris p̄delectarū adhuc videre possumus, nā alterā opinionē penitus interdū abijciūt: & mediā aliqñ viā eligunt, Paulus em̄ Sabini & Cassij reprobata opinione/veriorē eē Neruæ & Proculi sniam libro dige, duodeuigesimo affirmat: vt sine nūmis dici vēditio nō possit, & Caius mediā eligēdo viā/de, acquirēdo rerū dñio scribit: verū eē qđ Sabinius & Cassius senserūt: vt species ex aliena materia facta/sit materiae dñi: si ad eādē materiā reuertī possit: quod si nō possit reuertī: verius esse dicit: quod Proculo & Neruæ placuit: vt faciētis sit illa spēs: cū vtriq; idistincte loquerētur, horū similia passim ī ciuili disciplina iuuentur.

LIBER Q VINTVS

FERVA filius proculi temporibus fuit, libros de vsu
caponibus conscripsit, & Vlpiano authore annum
agens decimūseptimū publice de iure respondit.

GASSIVS alter longinus ex equestri ordine ad Prætu-
ram vsque peruenit; huic orbato luminibus Nero ob-
iecit; vt apud Suetonium reperimus/ quod in vetere
gentili stemmate, C. Cassij percussoris Cæsaris imagines re-
tinuisset; & hac ratione eum interemit.

CAELIVS Sabinus Cassij auditor/ plurimum tempo-
ribus Vespasiani potuit; librū de edicto ædiliū cur-
rulium conscripsit.

NERATIVS Priscus cū Antonio consulatū gessit;
patrī Celso operā dedit. Traianus princeps amis-
corum consensu eum successorē vsq; eo fertur des-
tinasse; vt Spartianus in vita adriani scripsit; vt ei
aliquando prouincias cōmendauerit; si quid fatale sibi con-
tigisset; mox Neratius in Adriani consilio fuit; cuius plura
aliquando extabant volumina; Membranarum libri septē
Q uæstionum tres; quinque responforum; e Plaucio decē;
& quattuor epistolarum, Regularum quoque quindecim li-
bros; & vnum de nuptijs composuit.

CELIVS Iubentius Celsus filius/ consul cum Neratio
Marcello/ & iterū cum Iulio Balbo Diui Adriani tem-
poribus fuit. vnde quadraginta digestorū libros; & in-
stitutionum viginti conscripsit; tredecimq; libros epistola-
rum edidit.

COMITIVS Labeo & Aristo, eodem tēpore fuerunt;
quorum prior librum epitomarum/ & cōplures epis-
tolarum libros composuit. Aristo autem volumi-
na de decretis Frontianis scripsit; fuitque iureconsultus Ge-
lij sententia nequaquam indoctus; in cuius libro furta om-
nia apud veteres ægyptios fuisse licita & impunita; Idem Ge-
lius libro. xi. se legisse scribit.

ARRIANVS insignis iureconsultus complures li-
bros praesertim de re militari reliquit: & sunt qui
putant huc Arriani & Antonini fuisse temporibus:
& eum esse Arrianum: qui gesta Alexandri regis
scripsit quod nullus ideo improbare potest: quod iurecon-
sulti ius non historiam scribant. si aliud non afferat. nam Celsus
antipater: & plures alij iureconsulti historias conscripserunt:
sed & carmina modestinus edidit.

CASSIUS Cassius etiam diui Adriani temporibus fuit:
ad quem sua aetate mulierem cum quinque liberis/ quos
vno foetu enixa erat: perductam fuisse dicit. Decem
iuris civilis libros scripsit.

TERTULIANVS quattuor libros quaestionum/ &
singularem de castris peculio composuit. consul fuit:
& ab eo senatusconsultum Tertulianum: quod Adria-
ni temporibus factum est: nisi fallor: nomen habuit.

SALVIUS Iulianus iuriscōsultus/ vrbis praefectu-
ram/ & bis cōsulatum gessit. Didij Iuliani qui post
Pertinacem imperium adeptus est. proauus fuit.
Sub Adriano perpetuum (vt Eusebius & Eutro-
pius scribunt) edictum composuit. & adeo praetoris edictum
diligenter ordinauit: quod secundum Marcellum caput sine
nouam clausulam introduxit: quae ad perfectionem edicti
praetoris/ quo liberi emancipato patri coniunguntur: desi-
derabatur. Adrianus princeps cum iudicaret: Saluium in cō-
silio habuit: eum deinde Antoninus Pius: Postremo diui fra-
tres in magna veneratione habuerunt. huius apud Pompo-
nium illa extat memorabilis sententia: Et si alterum pedem
in sepulchro haberem: adhuc quidem addiscere vellem. No-
naginta digestorum libros: de ambiguitatibus vnū: ad Mi-
nutium sex. & quattuor ad Vrseum reliquit.

UOLVSIVS Maetianus iuris civilis scientiam Anto-
nini Pij temporibus professus est. huic imperator

LIBER QVINTVS

Marcus Antoninus philosophus i ciuili disciplina operam dedit, librum Q uæstionum, fideicommissorum sexdecim, & publicorum quattuordecim cõscripsit. Sed Martianum pro

Matiano saepe vitio librariorum legimus

ALENS his temporibus claruit, & septem fideicommissorum libros composuit.

ABOLENVS Iuriscõsultus fuit celeberrimus: & eo in iure Antoninus Pius vsus est, e, Cassio quinque libros: epistolarum quattuordecim, & quinque ad Plautium reliquit.

ARCELLVS hoc tempore/necnon sub Seuero floruit, octo super triginta digestorum libros; responsorum vnum: Quæstionum duodeviginti composuit, duos de iure cõscripsit militari: sex ad leges, & quinque de officio consulis, fuerunt & Antonini Pij temporibus alij iuris periti: Vinçius, Verus, & Vlpianus non leues iuris authores: sed qualiter eorum libri inscribantur; nõ

fatis constat:

AVRITANVS sex libros ad leges, & Taruntius paternus Militarium quattuor composuit.

SERBIDIVS Scauola iuris peritissimus fuit, eo, M. Antoninus philosophus impator vsus est: precipue cū iura dictauit, Papinianū, & seuerū qui post Iulianū præfuit imperio, docuit, viginti libros Quæstionū, responsorū sex, quadraginta digestorū & regularū quattuor scripsit, de quæstiõe familæ vnū, & vnū librū quæstionū publice tractatarū reliquit, dicere solebat ius ciuile vigilatibus scriptū esse.

ERENTIUS Clæmens; & Menæder per hæc tēpora florere, hic libros militarium quattuor ille viginti ad leges reliquit.

ARTIANVS duos libros de appellationibus & sexdecim institutorū scripsit, eiusdē esse quinque alij libri feruntur, qui regularū inscribuntur libros etiā singulares.

tris cōposuit: quibus est titulus de delatoribus. Hypothecaria. & ad senatus cōsultū Turpilianū. Martianus a Didio Iulia no ipatore occidit iussus ē. Sed euadēs postea de cōsilio Alexā dri p̄cipis fuit, duos libros publicorū iudiciorū etiā reliquit

AEMILIVS Papinianus pratorio p̄fect⁹ / Impatori Seuero amicissimus / & vt aliqui tradūt affinis etiā p se cū dā vxorē fuit, eū iuris asylū / & doctrinæ legalis The saurū Spartian⁹ vocauit / vnde viginti libros r̄n̄orū. Quæstio nū sex & triginta cōposuit. duos diffinitionū libros: & de adul terijs ædiliū quoq; currulū singularē librū / & duodeviginti digestorū reliquit, eū occidit / eo qd̄ p̄cidiū excusare noluit / set impator Antoninus iussit, multi em̄ dicūt: Bassianū An toninū occiso fratre illi mādasse: vt & in senatu p se / & apud pplm̄ facin⁹ dilueret, Papinianū aut̄ nō tā facile p̄cidiū pos se excusari / quā fieri: respōdissē, Sixti p̄tōficis t̄pibus vna ar gētea his ꝑ̄bis īscripta Romæ a quodā rustico iuēta ē, Aemi lij Papiniani iurecōsulti / & p̄fecti pratorio requiescūt hīc ossa: cui ī felix p̄r & mater sacrum fecerūt: mortuo āno suæ eta tis. xxxviij. alij āt̄ quorū marmorū īscriptiōes secuti: sic dicūt: Aemilio Paulo Papiniano p̄fecto p̄torio iuriscōsulto / q̄ vixit ānis triginta sex: dieb⁹ decē: mēlibus tribus: Papinianus Ho stilius: Eugenia gracilis turbato ordine ī senio heu parētes fecerūt filio optimo. Dū hæc cōtēplor / & iurecōsulti isti⁹ opa cogitabū dus p̄spicio: exēplo Cæsaris apud magni Alexā dri imaginē / ī gemisico / quasi ī genij qualitātē p̄tesus: qd̄ ī ætate qua iā Papinianus magnā vt ei⁹ vitæ breuitas docet: suos li broꝝ p̄tē cōscripsisset: nihil ī iuris disciplina memorabile ege rim: ānū em̄ quīntū & vigesimū gero: & cōsultores nullos ad

Mhuc admisi: phdolor nec r̄n̄ is hūanā societa tē iuui. **A**CER duos libros militariū, cōposuit. publicorum duos. de officio p̄sidis duos: Icaston duos: & duos li bros de appellationibus scripsit. Archadius vnū de testibus. & Ruffinus] duodecim libros regularum composuit.

LIBER Q VINTVS

DAPIRIVS, Fronto quattuor responſorum libros reliquit, Publius Furius Antianus pater quinque libros edicti compoſuit, & Maximus ad legem falcidiam libros edidit.

CAIVS duos & triginta libros ad edictum provinciale ſcripſit, ad leges quindecim, ad edictum publicum quindecim, aureorum ſeptem, huius etiã Dodecadelti; hoc eſt duodecim tabularum ſex libri erant, & tres inſtitutionum, de manumiffionibus tres, fideiſſiſſorum duo, & quattuor ſingulares; quorum primus regularum inſcribitur; alteri de calibus eſt titulus, tertiu Dotalitiorum; & quartum Hypothecariã vocauit, inter homines Baſſiani Antonini temporibus fuit, libros ſeptẽ de origine vocabulorum etiã reliquit.

SEXT, Cæcilius in diſciplina iuris atq; legibus populi Romani noſcendis/interpretãdiſq; ſcientia; uſu; & authoritate illuſtri fuit, huius & Phauorini philoſophi elegans de legibus, xij, tab. diſceptatio apud, A. Gelium libro viſeſimo legitur, libros de ſignificatione verborum; quæ ad ius ciuile pertinerent; ſcripſit, & Hadriani tempore floruit.

PVLIUS Paulus Iaboleno & Papiniano operam dedit, Præturam primum nactus/deinde conſultum geſſit, Præfectus ab Heliogabalo; ſiue vt alijs placet; ab Alexandro factus; apud eum in magna ueneratione fuit, tris & viginti responſorum libros conſcripſit, Quæſtionum ſex ſupra viginti, ad edictum octoginta, tris & viginti Brevium, ad Plautium duodeviginti, ad Sabinum ſexdecim, decem ad leges, Regularum ſeptem, ſententiarum vel factorum ſex, ſententiarum rurfus quinque, ad Vitellium quattuor ad Neratiũ, quattuor, fideiſſiſſorum tres, de adulterijs tres, decretorum tres, Manualium tres, de officio proconſulis duos, ad legem Iuliam duos, Inſtitutorũ

duos, de iure fisci duos, ad legē Aeliam Sentiam tres, libros præterea singulares reliquit; Regularum rursus, Regularū tertio, de officio præfecti vigilū, de poenis Paganorū, de officio præfecti vrbi, de poenis militū, de vsuris, de iure codicillarum, de officio prætoris tutelaris, de poenis omnium legum de gradibus & affinis, de excusationibus tutelarum, ad, S. C. Orficianum, ad, S. C. Tertulianum, ad, S. C. Velleianū, ad S. C. Libonianum/ seu Claudianum, ad, S. C. Syllanianū, ad Regulam Catonianam, de extraordinarijs criminibus, de Hypothecaria, ad Municipalem de publicis iudicijs, ad orationem diui Seueri, de inofficioso testamento, de secundis tabulis, ad orationem Diui Marci, de tacito fideicomisso, de septem viralibus iudicijs, de iuris & facti ignorātia, de iure singulari, ad legē falcidiam, ad legem Velleiam, ad legē Cinciam, de portionibus quæ liberis damnatorum conceduntur, de Adulterijs, de iure libellorū, de iure Patronatus, de testamentis, de instructo & instrumento, de appellationibus, de iure patronatus, quod ex lege Iulia & Papiā venit, de actioibus, de intercessionibus foeminarum, de concurrentibus actionibus, de legibus, de libertatibus dandis, de donationibus inter virum & vxorem, de legitimis hereditatibus, & de senatusconsultis, Librum etiam singularem cui est titulus de varijs actionibus & octo digestorum libros composuit, Patauius fuit; eiusque statua; vt audio; adhuc extat in patria; quā tanti viri doctrina/ & amore captus; viserem nisi Caesaris & Gallici regis milites Patauium obsiderent.

A Ermogenianus sub Alexādro principe iuris scientiam professus; sex iuris Epitomarum libros reliquit, iustus autem viginti constitutionum libros conscripsit.

COMPONII Complura extabant aliquando volumina; viginti epistolarum libri ad ædem octoginta, ad edictum quattuor & octoginta; insuper vnū & quatuor

LIBER Q VINTVS

draginta libros lectionum ad Q. Mutium scripsit. ad Sabi-
num quinque supra triginta, variarum lectionum quadra-
ginta, librum singulare regularū etiā reliquit, quadraginta
digestorum: de stipulationibus decem & septē, senatuscōsul-
torum quinque; ad Plautium septē, Enchiridij duos, & quin-
que fideicōmissorū, Discēdi cupiditatē solam viuendi ratio-
nem optimam existimauit; eāque in octauum super septuas-
gesimum aetatis annum perduxit, in terris Alexandri tem-
poribus, agens/eius familiaris & fere socius fuit.

AFRICANVS non leuis in ciuili professione author/
Alexandro Imperatore familiariter vsus est: Instru-
ctus a Papiniano/nouē libros Q. uæstionū reliquit.

ABIVS Sabinus patrē Sabinū insignē virū & cōsula-
rem habuit; ad quem Vlpianus/Paulus/ & Pompos-
nius libros scripsere, Papinianum audiuit, de cōsilio
Alexādrī principis fuit, tris responsorum libros reliquit, ad
Vitellū viginti digestorū & ad edictū prætoris vrbani quin-
que, tres libros præterea iuris ciuilis scripsit, epistolarū octo,
& ex proculo singularem.

CELSVS nō minorē authoritatē/ quā Sabinus apud
Alexandrū habuit & similiter operā Papiniano de-
dit, ad Sabitū tris & triginta digestorū libros, Q. uæ-
stionum vnum supra viginti conscripsit.

COMITIVS Vlpianus præfectus prætorio; Alexādrī
familiarissimus/tutor & scriniij magister fuit, eū verti-
cem legū/ & nobilissimū/ & egregiū Modestinus ap-
pellauit, decē libros pro tribunali; & totidē de officio procō-
sulis reliquit, ad edictū tres & octoginta, viginti ad leges, se-
ptē Regularū, fideicōmissorū sex, eius præterea esse libri qui
que de adulterijs ferūtur, de appellationibus quattuor ad Sa-
binū vnus & quinquaginta, opīnionū sex, de officio cōsulis
tres, respōsorū duo, sex de censibus, institutorūq; duo, septē
etiā libros singulares cōposuit; quos scripsit de spōlalijs.

de officio præfecti vigillum, de officio prætoris tutelariorum, de officio quaestoris, regularium, de officio præfecti urbi, de officio curatoris rei publicae, libros publicarum disceptationum ad perhennem scientiam & memoriam pariter edidit, Tyrionum colonia originem traxit: quae seculorum antiquissima/ armipotens/ foederisque/ quod cum Romanis percussit: tenacissima fuit.

LORENTINVS his temporibus sicut Triphonius floruit: quorum prior duodecim libros institutorum: & alter unum & viginti: quos inscripsit disputationum composuit:

VENULEIVS Alexandro gratissimus: & Papiniani auditor: decem libros actionum conscripsit, unum de poenis Paganorum, & publicorum tris, praeterea sex libros: quibus est titulus de interdictionibus, unde viginti stipulationum: & quattuor de officio proconsulis edidit.

ALISTRATVS quattuor libros de iure fisci reliquit, de cognitionibus sex, institutorum tris, Quaestionum tres, & sex edictorum monitoriorum, huc sicut alios coplures Alexander in magno honore habuit.

LERENNIVS Modestinus Papiniani discipulus: consulatum Alexandri temporibus gessit. Maximum iuniorum docuit, librum utilissimum/ qui de excusatione tutelae & curae inscribitur: e graeco in latinum sermonem transtulit: & ubi aliqua ad transferendum inepta cognouit: ipsa legum verba apposuit: quare haec/ quae Tribonianus ex illo Modestini libro ad conficiendam magnam tituli partem de excusationibus tutorum excerptis: multi imperitia graeci sermone, prope intelligunt. Politianus tamen non modo Modestinum illius tituli parte transtulisse inficiat: verum etiam indocto cuiuspiam totius tituli translationem ascribit: quam esse septem affirmare audet, Modestinus etiam decem libros regularium conscripsit, excusationum sex: duodecim paedectae, Differentiarum novem, eius praeterea esse unde viginti responsorum libri dicuntur, de poenis quattuor, singulares de praescriptionibus, de legatis et fideicommissis, de testamentis, de ritu nuptiarum, de Enucleatis casibus, de

LIBER Q VINTVS

differentia dotis. de Manumissionibus. de inofficio testamēto. & de Eurenaticis. metrice argumēta / quæ hactenus Qui dio Nafoni ascriptissimus: in libros Virgilij fecit si Benedicto Philogio Florentino ad probationem cētanti codicem Maronis vetustissimum credimus. Fuere & Alexandri temporibus Hermogenes; Alphenus iunior; Matianus; Proculus; & Iulius Frōtinus; qui omnes splēdidissimo Papiniano operam dederunt; & Alexandri imperatoris familiares; & socij fuerunt; & plurimos in iure ciuili libros conscribere: sed qualiter eos inscripserint; adhuc in occulto est apud nōe. Te admonere velim præmissos fere oīs iureconsultos; qui sub imperatore Alexandro inter homines fuerūt; Seueri & Antonini temporibus etiam claruisse; vt ex eorum scriptis liquet. Sed cuius temporibus sequentes iuris periti; ius ciuile professi sint. non satis constans est opinio.

QVINT. Saturninus decem libros ad edictum reliquit & Suphus duos quæstionum libros cōscripsit. Adrianus vero duos libros de interdicitis cōposuit. ast Puteolani extabant aliquando assessorum libri.

SEXTVS pedius de stipulationibus libros cōscripsit; & ad edictum quinque & viginti; in quorum vltimo; vt Paulus refert de honorum possessionibus; notas non esse litteras nostras scribit; quo argumento scribentes syllabas / aut dictiones compendiaris notis confutatur; cum e litteris; syllabæ; e syllabis dictiones fiant; sicut oratio ex dictionibus conficitur. Sed hæc notæ non sunt littere; ergo ex eis syllaba; nec dictio fieri possunt; hoc vitio cum; in alijs vocabulis; tū his in tribus / quod / que / quam / quando non inflectuntur; nostræ ætatis homines laborant; de quo in nostris de orthographia libris / quos adulescens adhuc conscripsi; abunde diximus; & memini patrem meum Guigonem Riualium iureconsultum (dum allata a Tabellione quorundam iuris peritorum fre-

quenter notis vrentium responsa praeses Marcellinopolita-
nus legeret) subridendo dixisse; notas multorum imperitiā
excusare; qui in Barbarismū aut soloecismū cū alijs modis/
tum si promiscue litteris aut casibus vterentur; incidere dubi-
tātes notas libēter vsurpant. Et apud veteres vsus notarum
nullus erat; Sed vt celeriter comprehenderent; quaedam ver-
ba atq; nomina e cōmuni consensu primis litteris notabāt:
vt Probus tradit; & monumenta antiqua; Hystoriarum libri
& numismata docent. De altera parte iuris ciuilib; quæ ius
non scriptum appellatur; dicere non est animus; Propterea
quod in origine parum difficultatis habeat; nam diuturni
mores consensu vrentium comprobati id ius constituunt;
legesque imitantur; tollunt; aut interpretantur. Et non im-
merito in duas species ius ciuile Romanorum sicut in prin-
cipio libelli nostri diximus distributum est. quoniam eius
origo s̄ ab Atheniensibus & Lacedemonijs auctore Iusti-
niano fluxisse videtur: & Athenienses legibus; scriptis
republicam magis gubernabant: Lacedemonij autem
tantum ab vsu iuris scripti abfuerunt; vt Licurgus; eorum
legissator sanctione constituerit; si Plutarcho credimus; Ne
scriptis vterentur legibus.

LIBER SINGVLARIS
 AYMARI RIVALLII ALLOBROGIS
 DE HISTORIA PONTIFICII
 IURIS LIBER SINGV
 LARIS.

DNSTREMO sciēdū est: cōstitutioēs etiā a pōtifici-
 bus fuisse relictas: quæ sub nulla iuris, ciuilibs par-
 te cōtinētur: sed p se ius sepatū cōstituūt, quod pōti-
 ficū a cōditoribus appellat, de q̄ aliquid dicēdū ē:
 quū ciuilē sanctionē sæpius ius tollat: restringatq; & eo ad ius
 vnicuiq; reddēdū frequēter vtamur, pauca tñ de hoc iure pō-
 tificio referā: quia nō lex ptis: vt ius ciuile: sed vnā tñ habet:
 ppaucis em̄ diuorū patrū cōstitutionibus exceptis e quibus
 pars decreti facta est: solas pōtificū sanctiones cōtinet, præ-
 terea in secūdo iuris ciuilibs historiæ libro multa ex hoc iure,
 explicuimus. Ante oēs ergo Numa Pōpilius pōtificē maxi-
 mu creauit: quē oibus præesse alijs pōtificibus cōstitutis vo-
 luit: & ei oīa exscripta exsignataq; attribuit: vt i p̄rio L. iij. li-
 bro legit: & quibus hostijs: quibus diebus: ad quæ tēpla sacra
 fierēt: ceteraq; oīa publica priuataq; sacra idē rex pōtificijs
 Scitis subiecit: vt eēt, quo plæbs cōsultū veniret ne quid diuis-
 ni iuris patrios ritus negligēdo, & pegrinos asciscēdo turba-
 retur: voluit quoq; Numa Pōpilius: vt nō solū cœlestes cœris-
 monias: sed iusta etiā funebria/placādosq; manes idē ponti-
 fex edoceret: & q̄ pdigia fulminibus/ alioue iussu, missa susci-
 perent: atq; curarent: i pōtificis cura posuit. Ius etiā ciuile/ &
 iterptādī sciētia/ & actiones pp̄lo dāde/ tātisp̄ apud collegiū
 pōtificū iter sacra/cœrimoniaq; deorū fuerūt, vt Pōponius
 iuris cōsultus: L. i. Valeriusq; & alij scribūt, dū has actiōes
 ab Ap. Claudio i formā redactas, Gn. Flauī scriba & liberti
 no p̄re genit: pp̄lo tradiderit: & ius ciuile vulgauerit: vt, dei
 cepti i iure ciuili authoritate pōtificū opus: nō fuerit. Sed post
 ea de religioē quasdā cōstitutiones ip̄i pōtiffices fecerūt pōtifi-
 caleq; libros/ & pleraq; alia habuerūt, vt abūde satis post C.

ceronē i secūdo iuris ciuīlis hīstorīæ libro retulim⁹. Hūc pōti-
 ficatū maximū suffragijs pplī etiā gesserūt ipatores. & q̄vxo
 res hēbāt; vt Cæsar Mutius Scauola iuriscōsult⁹; Augustus;
 Tit⁹; & aliī cōplures; sicut hīstorīa vbiq̄ docet. Et cū quattuor
 pōtīfices ab inītio eēnt; & hī quidē p̄ficij oēs; postmodū ogni-
 nio plæbiscito aliī quattuor e plæbe additi sūt. vt i plæbiscitis
 dixim⁹ ius etiā pōtīficū subrogādoꝝ collegio ipōꝝ cōpete-
 bat; sed postea istud ius pōtīficū ac aliōꝝ sacerdotū subrogā-
 doꝝ a collegijs ad pplm trāslatū ē p Gn. Domitiū plæbis tri-
 bunū. vt Trāquillus i Nerone author ē; Propterea qđ aliū q̄
 se p̄p̄is sui locū pōtīfices cooptassēt. prim⁹ aut̄ qui pōtīficatū
 maximū gesserit; Martus Martij p̄ricij fili⁹ fuit. hūc q̄ Numa
 creauit. Ast lōge post aliū sanctiorē pōtīficatū Xps̄ i perante
 Augusto nat⁹ instituit. & Petrū ore suo sacratissimo primū pō-
 tīficē; & suæ religiōis xp̄ianæ pastorē atq̄ p̄em cōstituit eiq̄
 clauēs regnī cœlestis dedit; ac secūdū Matheū fidei nr̄æ scri-
 ptorē & hīstorīcū ligādī solūēdiq̄ p̄tātē; vt qđ i terris ligaret/
 solueretue; i cœlis ligatū v̄ solutū foret. aliq̄ post petrū antīsti-
 res; pplī & sacerdotū suffragijs hīta ipatoris cōfirmatiōe creati
 fuerūt; sed postea Cōstātin⁹ impator sc̄titate b̄ndicti secūdi p
 motus cōstituit. vt i eligēdo pōtīfice necessaria nō eēt ipato-
 ris authoritas. idē post Cōstātinū Adrianus tertī⁹ antīstes ma-
 gnus instituit. Sed deide cū pulso Ioāne Clerus pplīq̄ roman⁹
 Leonē octauū creassēt; & adhuc mutata snia b̄ndictū obroga-
 to Leone suffecissēt. Otho ipator romanōꝝ icōstātiā p̄telus
 oēm eligēdi pōtīficis authoritatē a clero pplōq̄ romano ad
 ipatorē trāstulit. & reiecto B̄ndictō suscipere Leonē cogit.
 vt apud Platinā i Leone octauo legit. Postremo Nicolaus se-
 cundus legē i lateranensi cōcilio tulit. vt si quis pecunia/vel
 gr̄a humana/aut; populari militariue tumultu siue cōcordi
 & canonica electiōne Cardinaliū eēt i sede petri collocatus;
 is non; apostolicus sed apostaticus. i. ratione deficiens me-
 rito; vocaretur. sacerdotibusque/populo/ & Cardinalibus

LIBER SINGVLARIS

deum colentibus liceret illum vt prædonē anathematizare & quouis humano auxilio a sede apostolica ppellere .atque quouis in loco si in vrbe non liceret: Christianos huiusce rei causa cōgregare. Sub diuo Petro primo Antistite maximo: & suis in hoc sacerdotio successoribus: cōplures alij minores pontifices in diuersis mūdi regionibus fuerūt: quibus alij sacerdotes minimi paruerūt: & adhuc obtēperāt. A Petro vltra àlia instituta partē ordinationis missæ habemus: nā post cōsecrationē a Christo introductā oratiōe illa pater noster vsus est. quod nostri sacerdotes hodie seruāt. at missæ introitū Cælestinus dedit. Gregorius Kyrieleyson inuenit. Gloria in excelsis deo a Telosphoro. Collationes a Gelasio primo. & epistola euangelicūq; a Hieronymo missæ addita sunt. Alleluya vero ex ecclesia hierosolymitana: & Symbolū in cōcilio niceno sumpta fuerunt. Mortuorū autē cōmemorationē pelagus: & tus Leo tertius inuenit Ex Innocentio primo osculum pacis in missa habemus Sed cantationē agnus dei Sergius pōtifex instituit. Et vt in missa Sanctus deus sabbaoth cantaretur: & vt soli sacrorū ministri sacra vasa tãgerēt: vtq; corporale ex lineo panno purissimo fieret Sixtus primus mādauit. Petrū ergo primū pontificē maximū alij deinde antistites ordinatim secuti sunt: qui autoritate dei fungentes/ & ab eo potestātē habētes: multas p salute hoīm/ & Christiana religione cōstitutiones dederūt: fecerūt: excogitarūtque. Quas postmodū e diuersis voluminibus in quicq; decretaliū libros Gregorius nonus p Raymundū sub cōgruis titulis redegit. suas quoq; cōstitutiones illi volumini adiecit vt ipse testis est in epistola quā iurecōsultis Bononiæ cōmorantibus scripsit. Præstat autē hæc reductio cæteris: quæ Gregorius antistes maximus in vita peregerit. licet Frānciscum authorem minorū/ & Dñicū prædicatorū principē in deos retulerit: & licet Federicū imperatorē sapius monuerit: vt Hierosolymas recuperaret: fideiq; Christianæ hostes aggredere. Sed

DE HISTORIA PONTIFICII IVR. Fo. cxxix.

tandem inter Gregoriorum et ipsum Federicum ortū est dissidium, pontificique fauentes guelphi & qui imperatoris partes sequebantur, Gebellini tunc primum appellati sunt, nec lōge post Gregorius quartodecimo sui pontificatus anno mensq; tertio mortuus est, vt apud platinam legimus. Sane post libros decretalium a Gregorio factos, nonnullę sanctione sub eo, & alijs Romanis pontificibus eisdem succedentibus compositę sunt, e quibus suis additis Bonifacius octa. opera Guilielmi, Berengarii, & Richardi vsus sextum decretalium librū confecit, & quinq; libris a Gregorio iam ordinatis coniunxit hi omnes libri inter manus nostras versantur, quare frustra cōstitutiones ibi positas referrem.

FVIT AVTEM HIC Bonifacius octauus, si plātine credimus, natione hernicus, qui per omnes sacerdotiorū gradus ad pōtificatū cū ambitionis crimine peruenit. Ludouicū Gallici regis sanguine natum in diuorū numerū retulit, Gebellinos maximo odio persecutus est, Eugubitū quoq; urbē quę gebellinorū auspicijs ab eo descuerat, statim recuperauit, & cū die cinerum Prochetus gennensis antistes ad ipsius Bonifacii pedes venisset, memento homo ait, quia gebellinus es, & cum gebellinis in cinerem reuerteris, neq; e more in caput sed in antistitis oculos cinerem coniecit. Centesimo quoque anno iubileum quo plenam omnium delictorum remissionem visitantes Romam consequerentur, obseruari mandauit. Sed cum hominum ætas centum annorum spacium attingere non posset, iubileū Clæmens sextus haberi, postea quinquagesimo quoq; anno voluit. At tandem Bonifacius in tantā discordiam cum Philippo Gallorum rege peruenit, vt suos proficisci Romam, aut illuc mittere pecuniam primum rex prohibuerit, deinde conuocatis sacerdotibus & patricijs, iniurias a

LIBERSINGVLARIS.

Bonifacio acceptas, eiusque ambitionem & artus quibus occupauerat pontificatum, commemorauerit, & ad sedem apostolicam tunc sua opinione vacantem futurumque appellauerit, qua re pontifex dolens habito generali concilio Philippi regni Alberto imperatori subiecit, Tum philippus pretextu suae appellationis publicandae, Sarram columnensem timore pontificis latentem cum Nogaretio gallo equite fidelissimo Romam misit quorum opera Bonifacius captus est, quintoque & trigesimo die post dolore animi confectus, octauo pontificatus anno, ac mense nono, decimoque septimo die perijt.

Rursus, quia mederi caulis, postea dolo & iniquitate hominum emergentibus iura iam lata non poterant, Clemens quintus antistes magnus vnum sanctionum librum composuit, quem Ioannes vigesimus eidem succedens edidit, cum morte preuētus eum Clemens emittere in lucem non potuisset, liberque a condendis nomine dictus est Clementine. Et cum vasco Clemens natione esset, eumque Burdegale existentem Cardinales perusij antistitem magnum creassent, Burdegalla cuius ante hac episcopus erat, lugdunum profectus conuocatisque illuc Cardinalibus pontificatus sedem in quatuor & septuaginta annos in Gallias transfudit, tris cardinales, qui urbem & Italiam gubernaret, cum senatoria potestate Romam misit, huius pontificis tempore Templarij qui prius christi milites erant, a nostra religione ad vanam superstitionem defecerunt, ea propter qui ex eis comprehēdi poterant, interfecti fuerunt, ipsorumque bona partim hierosolymitanis militibus qui paulo ante insulam Rhodum occupauerant, partim nouis religionibus a Clæmente attributa fuere, vt platina auctor est. Celestinum quintum approbatis eius miraculis in sanctos retulit, vt motus Italici comprimeretur, Henricum a germanis im-

DE HISTORIA PONTIFICII IURIS.

peratorem electum hac lege confirmauit, si intra biennium. Italiam ingrederetur, & Romam captam coronam iret quod imperator & pollicitus est, & fecit, octauo pontificatus anno mense decimo ac quinto decimo die Clemens mortem obiuit. Adhuc sanctionibus predictis non sufficiencybus post sextum Decretalium librum, alij quoque pontifices maximi, vt Ioannes vigesimus secundus, Bonifacius octauus. Benedictus vndecimus & plures alij extraordinarias aliquot constitutiones ediderunt. Sed & hodie vnusquisque maximus antistes post suam creationem nos ligat preceptis, & constitutionibus. Que omnia habemus, seruamus & tenemus. Inter pontificales libros, est etiam vnus quod decretum a nostris iuris peritis appellatur & preclausanctorum aliorumque dicta precepta continet Hec sunt que deo optimo maximo suffragante scripturus eram, de historia ciuili ac pontificij iuris.

Deo gratias

In laudem Ludouici oliuelli, cuius & cura, & ere excussus liber est, Felix bonriaci scholaris valentinus. S, V.

Laudibus immodicis quondam celebrate. diuque

Docte Tryphon cantu cognite pyerio.

Cuius ope in lucem prodibant scripta virorum

Non nisi correctis, & non nisi culta prius.

Cæde precor, Priscoque absit reuerentia seculo.

Scripta damus cura, si meliore typo.

Te meus ingenio tantum Ludouicus, & arte

Antistat, quantum secula nostra tuis.

Telos.

rij

**Ad celeberrimum oratorem, nec non Iureconf.
ornatissimum Aymarū Riualfū, F. Frācisus Ber
geria Pedemontanus, ordi. Diui Antonij.**

Candida quid differs, quid docta volumina famæ

Aymarī, curæ præmia digna tuæ,

Salgama formidas, sed forsam, flumina, & ignes.

Da mnaq; vel longi puluerulenta situs.

Tale ni hil timeas, nec enim celeberrima norunt.

Scripta pati cariem, vel tolerare rogos.

Adlibrum eiusdem.

I liber Aymarī, mihi crede politus ad vnguem

Nec tu liuoris tela proterua time

Vade inquam fœlix per gallica regna, per Ioram

Hesperiam, & quo te nomen & aura feret.

Accurrent, qui te lacerent prohiuppiter neu quot

Sed rari, aut nulli qui meliora parent.

Nimirum facile est vigilatas rodere cartas.

At benetantumdem composuisse graue.

In Emptorem Auariuscolum.

Quid manum lector retrahis, repande.

Quos premis tantum loculos auaros.

Sed sapis caute, scio quod nitorem.

Plus facis æris.

Inscius sic sic preciosa quæque

Proh deus pendit nihili popelus.

Sic & æsopi minus ille gemmam.

Gallus amauit.

Secula nostra putas qui degenerasse vetustis.

Falleris, heu vulgi fufequerisq; viam.

(Ingenia & mores quod præcos laudibus ornat.

Et putrefert presens omne quod hora putat)
Quandoquidem Aymarus quis dicit volumina promptis.
Antiquos sapiunt panice terla sales.

Ad eundem

Historiam quicumq; cupis cognoscere iuris.

Hoc eme (quod Bauo vel placuisset opus
Namq; ibi nil fictum, nihil & triuiale videbis.
Nescio quid maius pagina culta sapit.

r iii

Telos

CLicet noster Ludouicus oliuellus sum opere curauerit vt hoc preclarum opus correcte imprimeretur, nihilominus collatio ne facta cum exemplari quosdam errores inuenimus, quos ne lector decipiatur, pro parte hic annotauit.

Fo. iij. linea. xxiij. ibi ius intelligens homo clarius dicetur intel ligens homo ius cuiusq; verba enim ibi sunt transposita,

Folio vi. a tergo. linea. xxi ibi iterdū ciuica deest corona dictio

Fo. nono. linea. xv. a tergo. ibi bouis, legendum est bonis,

Fo xi. linea vltima, ibi ponendi, aufert .i.

Fo. eo. a tergo linea xxvi, ibi adducito dicatur adijcito,

Fo, xij. linea. xix ibi passim debet esse passum

Fo. xij, linea finali a tergo in fine, loco e scribatur est.

Fo, xiiij, a tergo linea antepe. ibi sepulcra; dicat que nomen,

Fo eo. linea fi. in prin. ibi ita cāpo, recta litera habet in campo

Fo. xvi a tergo. linea .v. ibi laium dicatur larium & in sequenti linea loco monent dicendum est monentur..

Fo. xix, linea. xxv. ibi collatio omiffum est a,

Fo. eo. a tergo. linea. xiiij. ibi fastique, detractum est ab re. s,

Fo. xxiiij, a tergo. linea, xvij. ibi duobu, adde, s,

Folio .xx. a tergo linea .iiij, in prin. dicatur inuenimus.

Fol. xxx, linea. xviiij ibi & rite sequentia verba desiderantur & omiffa sunt expiabant sed.

Rursus eodem folio linea. xxij. ante illa verba post interpreta tionē, hec verba esse dedit. **Auruspices quoq; & sacerdotes portenta interpretabatur,**

Fo. eo. a tergo linea. xv. loco sacrum corrupte sacū impressū ē,

Fo. xxxij, linea. viij. ibi eas quas dicendum est eas quæ.

Fo. xxxiiij. a tergo linea, xxx, omiffum est verbum in ante vo cabulum terra,

Fo. lii, linea xix. ibi nisi cū populo, dicēdū est ius cum populo.

Fo. lxxv, a tergo línea. iiii. ibi hí suo viuít. vera littera habet in suo viuít.

Fo. lxx. línea, xvi. ibi iure iudicanda corrupte impressum est iure pro in re,

Fo. lxxi. a tergo línea, iij. ibi actiõnis, dicatur actionibus,

Fo. lxxv, a tergo línea. ix. ante vocabulum magistratus debet esse demonstratiuum is.

Fo. lxxxix, línea, xij, ibi decem, debet esse in littera decerni,

Fo, xci, a tergo, línea, xxiiij, ibi ritu legatur reditu,

Fo, cvi. a tergo, línea, iij, ibi ius, iurisse debet,

Fo, cxvij, línea, xi. ibi pauente, legendum est fauente,

Fo, cxix línea, xxij post nomen platina omíssu est verbu refert

Fo, cxxvij, a tergo, línea, v, ibi ius, hoc verbum superfluum e,

Fo, cxxix, a tergo, línea prima post verbum futurumq; adde nomen consilium,

Hæc sũt quæ inter legendũ celeriter annotauimus obseruauimusq; sufficiat igitur lectorem his paucis admonuisse vt reliquos (si quos iuenerit) errores obseruet quos facile emendabit.

1. The first part of the document is a list of names and addresses.

2. The second part of the document is a list of names and addresses.

3. The third part of the document is a list of names and addresses.

4. The fourth part of the document is a list of names and addresses.

5. The fifth part of the document is a list of names and addresses.

6. The sixth part of the document is a list of names and addresses.

7. The seventh part of the document is a list of names and addresses.

8. The eighth part of the document is a list of names and addresses.

Index materiarum singularium & notatu dignarum in hoc libro historiae iuris vtriusque contentarum ordine alphabetico subsequitur.

Actio iniuriarum p̄ quē est introducta & contra quos libro ij. folio. lxiiij.

Adrianus duos libros de interdictis scripsit. in cap. de. Q. saturnino lib. v. folio. cxxviiij.

Adrianus Traiani principis consobrino genitus quid priuatus & ante adeptum imperium & quid post gesserit quas ve leges ediderit. lib. iij. fo. cv. & seq.

Africanus Papiniani discipulus nouem libros quaestionū reliquit. li. v. fo. cxxvij.

Alexander mamee christianissime mulieris filius Heliogabali consobrino & adoptiuus filius qualiter imperij sumpsit administrationē & quas ediderit leges. li. iij. f. cix. & seq.

Anastasius dioscorus circa trinitatē hereticus. quid in iperio gesserit. lib. iij. fo. cxvij.

Ancus Martius Nume Pompiliij filia ortus quartus rex Romae quid egerit / quas ediderit leges. & illius exitus. li. i. fo. v.

Aunius tacitus vir consularis quid post adeptum imperium gesserit li. iij. fo. cxij.

Annus a Numa in calendis Ianuarijs coepit exordiri. lib. i. in. cap. de Numa. fo. v.

Antoninus commodus Marci Antonini filius quid post adeptum imperium & quid ante memorabile gesserit libro iij. folio. cvij.

Antoninus Bassianus Seueri filius qualiter imperium administrauit. li. iij. fo. cviiij.

Aquae pluuiæ arcendæ actio quibus / & quando / & qua lege competat li. ij. fo. lxx.

Arboris furti casæ quæ sit poena & qualiter agat. li. v. fo. cxvi.

Archadius vnum librum de testibus scripsit. li. ij. fo. lxx.

Archadius & honorius ubi imperauerunt & quas ediderunt
leges, lib. iij. fo. cxvi.

Arrianus iureconsultus insignis de re militari & alios libros
plures scripsit, necnon & alexandri regis gesta, & qua tempe-
state fuerit, lib. v. fo. cxxv.

Aristo contemporaneus domitij, iureconsultus a gellio no-
minatissimus, scripsit volumina de decretis frōtiani, libro
quinto, fo. cxxiij.

Aristocratia quid sit & quando locum habeat, li. iij. fol. xcij.

Arualis hostia & ambarualis quando & quibus legibus per-
mittebatur, lib. ij. fo. xxij.

Aruspices quis statuit & quanta erat apud veteres eorum dis-
ciplina; & circa que versabantur, li. ij. fo. xxix. & xxx.

Auguria quanta in veneratōe apud romanos erant & quomodo dili-
genter obseruabantur, lib. ii. fo. liii. & qui auguria & aruspici-
a primi prohibuerunt, lib. ii. fo. liiii.

Augures quot esse debebant & qualiter eorum numerus au-
gebatur, lib. ii. fo. xci.

Augures a quo sunt primū statuti; & qualis eis a legibus fue-
rit data potestas; & quem in augurando ritum seruauerunt;
& qualiter & quotupliciter auguria ex ausibus capiebantur.
libro. ii. fo. vigesimo sexto & vigesimo septimo.

Augustus adoptiuus filius lulij rempub. primum post casa-
rem gubernauit; & imperium arripuit; & quid in illo sanxie-
rit, lib. quarto. fo. c.

Augusti duo quando primum ceperunt esse rome, li. quar-
to. fol. centesimo septimo.

Aurelius probus quid ante nactum imperium & quid post
gesserit, libro quarto. fol. centesimo duodecimo.

Aulus vitelius qualiter imperium fuit adeptus et illud re-
xit, libro quarto. folio centesimo tertio.

Aurelianus quis et qualiter imperium sumpsit habenas illas re-
xerit et quid sanxerit, libro quarto. folio centesimo duos.

decimo.

Aureus numerus quando primum sculptus est rome et quibus notis. libro primo in capitulo de Seruio tullio. folio septimo.

Auspicia rei publice in quorum erunt potestate. libro secundo. folio quadragesimo quarto. et quando et quibus permisa sunt auspicia. folio quadragesimo septimo. in principio.

Auspicia quibus sunt permilla et an illa negligentes qualiter fuerunt afflicti. li. secundo. folio quadragesimo septimo. Bella qualiter per quos & quando & in quos gerebant Romani. libro secundo. fo. xlv

Bonifacius octauus Philippo pulchro Gallorum regi infestus fuit & quales inter utrosque fuerint discordia. & bonifacij finis infaustus. de histo. pontifi. iur. libro vno. folio centesimo trigesimo primo.

Bonifacius octauus librum sextum decretalium confecit. de histo. pontifi. iur. libro vno. fo. cxxxv. & ibi ipsius Bonifacij octauij gesta.

C. Tarentillus legem tarentillam tulit de qua sapius interpretabem & patricios disceptatum est. libro secundo. folio decimo.

Cadavera in vrbe sepeliri an & qua lege prohibebantur libro secundo. fo. xliij. in fi.

Caius quos libros & quando scripserit. libro quinto. folio centesimo vigesimo sexto.

Caius cassius decem iuris ciuilibus libros scripsit. libro quinto folio. cxxv

Caius Caesar Drusi fratris Tyberij nepos & germanici ex agrippina filius caligulae cognomen castrense loco trahens quid agent & statuent. libro quarto folio centesimo primo. & seq.

Calistratus qui sub Alexandro floruit quos libros ediderit
lib. v. folio. cxxviiij.

Capitecensus quis dicatur. li. ij. fo. lxi.

Capra quibus dijs imolabatur & quibus caper. li. ij. fo. xxiiij.

Carus Narbone genitus quid imperium adeptus gesserit,
libro. iij. fo. cxij.

Carinus cari filius post interfectum Numerianum fratrem
poetam non vulgarem qui dolo apri sui soceri imperiū volē
tis occupare perierat: ipator fuit & quid gesserit. li. iij. fo. cxij.

Cassius longinus qui ex equæstri ordine ad præturam per
uenit quare obcecatus /a Nerone interēptus fuerit, in histo.
iur. ciui. lib. v. fo. cxxij

Castrari mares quis prohibuerit & contrafacientis poena
libro. ij. folio. lxxvij.

Cælius sabinus cassij auditor quibus temporibus fuerit &
cuius authoritatis in hist. iur. ciui. li. v. fo. cxxiiij.

Celsus quāte fuerit authoritatis: libros digestorum triginta
& quæstionum vnum & viginti scripsit. li. v. fol. cxxvij.

Censores quādo sumpserunt exordium & a quo & quid eos
decebat aut quale eorum erat officium. li. ij. fo. xxxix. & seq.

Censores quis statuerit & quæ eis in repu. erat cura qualis sit
eorum admimistratio & potestas. lib. ij. fo. lvij.

Christus quare pro deo non est habitus temporibus Tyberij
cum ipse id vellet & quis impatorū primo templa christo
struxerit. li. ij. fo. xvi. & xvij.

Christiana religio sub quo imperatore pullulare cœpit libro
ij. fol. xvij.

Claudius e fratre Tyberij nepos: drusi & Anconia filius: Ca
ligulæ patruus quando imperauit quid gesserit statueritque
libro. iij. fol. cij.

Claudius qui alter Augustus & Antoninus pietate: quid ges
serit quasue leges ediderit. lib. iij. fo. cxi.

Clemens quintus librum clementinarum composuit. quē

Ioānes vigesimus eius successor edidit de histo. pontifi. iur:
libro vno fo. cxxix

Clemens quintus a Roma in gallias sedem apostolicam
euocauit. quæ abi annis quattuor & septuaginta remansit
de hist. ponti. iur. li. vno. fo. cxxix

Clementinarum liber a quo condit & editur. de hist. ponti.
iur. li. vno. fo. cxxix

Cognati an & quibus & quo iure succedant & post quos. li.
iij. fo. xcviij.

Comitia quando prohibebantur & quare li. ij. fo. lxxix

Conubiū patricijs cum plæbeijs qua lege prohibitū erat
& qua lege permissum & vtriusque ratio. li. ij. fo. lxxvij

Constans qui nunquam spuisse dicitur qualiter imperium
rexit & quas ediderit leges. li. iij. fo. cxliij

Constantius qui in gallia hispanijs italia & africa impera-
uit: quid memorabile gesserit qualq; ediderit leges libro. iij
folio. cxliij

Constantinus cōstantini filius qualiter & vbi imperauit. li.
iij. folio. cxliij.

Constantinus patre constantio & matre helena in britan-
nia natus quid preclari imperator gesserit & quid ante: &
quas ediderit leges. li. iij. fo. cxliij. & seq.

Constantinus imperator statuit vt in eligendo pontifice ne-
cessaria non esset principis autoritas quæ olim erat requis-
ita. & qui imperatores illius sunt imitati sententiā. de his-
to. iur. ponti. li. vno. fo. cxxviiij

Consul ciuem romanum verberare aut necare q; non poss-
et quis statuerit. li. ij. fo. ix

Consul qualem in bello habebat potestatem. libro secundo
folio. xxxviij. & seq.

Consul an poterat iterum & quando ad consulum promo-
ueri. li. ij. fo. xliij. in fi.

Consules Romæ post exactos reges a populo statuuntur.

quorum erat officium annale, libro secundo, fo. ix

Consules quando sumpserunt exordium & qualis erat potestas & circa que, libro. ij. fo. xli.

Consules Primi apud Romanos, L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius collatinus, lib. ij. fo. ix

Consulatus quando incipiebat, & quid consules creatos decebat, li. ij. fo. ix

Debitor creditori satisfacere qualiter compellatur etiam secundum leges antiquas, lib. ij. fo. lxxv. & lxxvi.

Decem viri quando primum creati sunt & qui & quae fuerit eorum potestas, & circa quae, lib. ij. fo. lxxiiij.

Decius bibali inferioris Pannoniae vrbe natus quid ante natum imperium & quid post gesserit, libro quarto, folio centesimo vndecimo.

Decimas veteres dijs suis dabant: & quibus legibus: & hodie quibus datur, libro secundo, fo. xvi

Decretum praecleara sanctorum aliorumque dicta preceptaque complectitur, de histo. ponti. iuris, libro vno, folio centesimo trigesimo primo.

Dijs coli qui poterant impune & quibus legibus, libro secundo, folio xvij, in fi. & seq.

Deos adire qualiter iubebant leges praesce, libro secundo, folio quindecimo.

Deos colere plures erat Romanis prohibitum & quibus legibus & quando illud poterat impune libro secundo, fo. xvi. ubi quare christus temporibus Thiberij non est pro deo receptus cum ipse Tyberius id affectaret:

Deuouere quis & quando se poterat & ritus in illa deuotione obseruatus, li. ij. fo. xxviiij.

Dictator quis dicebatur & quale eius erat imperium & officium & circa que & a quo eligebatur, li. ij. fo. xliiiij

Dictator quis primus e plebe fuerit: & quis magister equitum, lib. ij. fo. lxxxiiij.

Didus Iulianus Sal. Iuliani iurifconfulti Clara Aemilia et Petronio didio Seuero genitus qui post adeptum imperium & quid ante gessit, lib. iij. fo. cvij

Dies profectus quotuplex est & quid illis diebus facere leges permittebant, lib. ij. fo. xx. & xxi.

Diocletianus utroque parte ignobilis sabinis dalmatiae urbe natus quid impator factus & quid ante gesserit, li. iij. fo. cij

Dignitates precio vel dono aliquo adipisci quis prohibuerit, lib. ij. fo. lv

Dionisius siculus tyrannus regno est pulsus & litteras docere coactus, quia pater fuerat sacrilegus & sua sacrilegia dictis iocosis protrahebat, li. ij. fol. xv. in fi.

Domitius laeoe aristonis temporibus fecit librū epitomatū & complures epistolarum scripsit, libro quinto, folio centesimo vigesimo quarto.

Domitius Vlpianus praefectus quos libros cuderit, & cuius temporibus libro. v. fo. cxxvij.

Domitianus Titi frater qualis in regūdo imperio fuerit lib. quarto, fo. cliij.

Druydes qui sunt & a quibus ordinati & quid eos decebat, li. ij. fo. xxxvi

Dux belli pro victoria quid immolare debebat, lib. ij. fo. xv.

Ducem belli varia vota in bello ancipiti, libro secūdo folio xxvij. & xxvij.

Ducum in obsidenda urbe ritus, li. ij. fo. xxvij.

Aedilis curulis quis dicebatur quod erat eorum officium & circa quae & quotuplex erat edilis curulis genus, libro secundo, fo. xxxvij.

Aedilius pertinax qualiter imperium est adeptus & quid gesserit qualve leges ediderit li. iij. fo. cvij

Aemilius Papinianus praefectus praetorio Seuero imperatori & affinis & amicissimus iuris asylū quos libros scripsit, lib. v. fo. cxxvi.

Exequiæ qualiter in defunctum impendebantur libro secundo, fo. xxxiiiij

Extravagantes a Ioanne. xxij. bonifacio octauo/Benedicto Vndecimo & pluribus alijs fuit factum de hisso. iur. pontifici. lib. vno. fo. cxxxxi

Fabius fabinus fabini filius. consiliarius Alexandri imperatoris quos libros scripserit. li. v. fo. cxxvij

Familiæ herciscunde actio qua lege quibus & cõtra quos cõpetat. li. ij. fo. lix

Fœminas purpurea veste vti & aureis segmentis quis permiserit. li. ij. fo. x

Feriæ publicæ quotuplices sunt & quæ celebrabantur & quorum actuum cessationem inducebant libro secundo. folio xix. & xx

Ferie in honorem sanctorum inducte an possint partium consensu tolli, & an ferie ob hominum vtilitatem, libro secundo, fo. xx

Feriæ priuatæ an poterant per familiam introduci, & an cõlebantur. lib. ij. fo. xix

Feriæ per quas leges sint introducte: & quid operentur. libro secundo, fo. xix:

Ferias quæ leges introduxerunt & quorum actuum cessationem exigant: & quotuplices sint. li. ij. fo. ix.

Fœciales qui dicebantur & quale erat eorum officium quid ve eos decebat. li. ij. fo. xxvij

Festi dies quibus legibus sunt introducti & a quibus negociationibus & actibus illis cessabatur. li. ij. fo. xix

Flamines a quo instituti fuerunt & quotuplices & eorum officia libro. ij. fo. xxiij

Florentius duodecim libros institutorum & quibus temporibus scripserit. li. v. fo. cxxvij.

Frugibus alienis nocens per incantationes seu alijs qualiter puniatur. li. ij. fo. lxxvij

Frugum appellatione quid veniat, libro secundo, fo. lxxix.

Funebris oratio a quo fuit adinuenta & quibus permittebatur, li. ij, fo. xxxv.

Funeris sumptus qualis fuit & quis circa illum modus & per quem debeat, & quid funeris sumptus appellatione veniat, libro secundo fo. xxxvi.

Fur qualiter & quibus legibus punitur, libro secundo, folio xij, vbi & de fure manifesto & de occulto sancitum est.

Fur manifestus qualiter secundum ius civile & qualiter iure pretorio puniatur, li. iij, fo. xcviij.

Furtum quid sit: quotuplexque: & qualiter puniatur, & apud quos non, libro secundo, folio, lxxvi, & ibi quando possit vti capi.

Galba quando vbi & quanto tempore imperavit & quid gessit, libro quarto, fo. ciiij.

Galerius imperator qui in illyrico/græcia/& oriëte primū: exin in italia & africa: quid memorabile gesserit libro, quarto, fo. cxij.

Galienus licinij valeriani filius imperium capto patre a Peris administravit & quid in illius administratione gesserit, libro quarto, fo. cxi.

Gallus trebonianus cuius prodicione dectus: vt voluerunt nonnulli: in voragine paludis perierat, quid imperator factus gesserit, li. iij, fo. cxi.

Glandem legere quis phobifuerit & qualiter contraueniens puniatur, li. ij, fo. lxxix.

Gordianus senex quando imperium sumpsit quando secundus & tertius: & quid memorabile gesserint, libro quarto, folio, cx.

Gregorius nonus, librum decretalium per Raymundum sub congruis titulis redegit & suas constitutiones illi volumini adiecit, de histo. pontifi. iur. libro vno, folio centesimo trigesimo.

Guelphorum & gebellinorum factio quibus temporibus &
quare orta est de hysto. iur. libro vno. folio. cxxx

Heres suus & necessarius etiam inuitus est heres sicut ab in-
testat o ex lege. xi. tabularum libro. ij. fo. lxx

Heredes qui dicantur: qui sui & qui necessarii. & quis in here-
ditate praeferatur. li. ij. fo. vlij

Heredes sui sunt filius filia nepos neptisue. & deinceps caete-
ri liberi qui in potestate morietium liberorum fuerunt & pri-
mum locum obtinent. & quando & quibus succedant. libro
secundo. fo. lvij.

Heredum institutio a cuius legibus sumpsit exordium. libro
ij. fo. xij.

Herennius modestinus Papiniani discipulus maximini iu-
nioris preceptor quos libros & quibus temporibus scripse-
rit lib. v. fo. cxxvij

Hermogenianus sub Alexandro principe iuris scientiam
professus sex iuris epitomarum libros reliquit. libro. v. folio
cxxvij.

Hostis appellatione quis veniat. li. ij. fo. lxxi.

Hostia quid sit & quid victima & in quo differat. inuicē. libro
secundo. folio. xxij.

Hostiarum genera quot sint & que cuique diuo secundum le-
ges permittebantur. li. ij. fo. xxij.

Iabolenus iurisconsultus quo auctore est vsus Antonius
pius quot & in quibus. libros scripserit. libro quinto folio. ce-
tesimo vigesimo quinto.

Impensas & sumptus quae leges taxauerunt. libro secundo.
fo. lxxix. & lxxx

Imperator coli & adorari an permittebant leges & quis pri-
mus eorum fuit consecratus libro secundo. folio decimo ses-
cento. & decimo octauo.

Imperator exercitus quis dicebatur. & qualem habebat po-
testatem. li. ij. fo. xxxvij

Imperatores adorare Diocletianus primus imperatorum
statuit, li. iij. fol. cxij.

Imperatores quando Romæ coeperūt regnare & qualis erat
ipforum autoritas, & an poterant legem condere, libro
quarto, fo. xcix

Incestus quibus legibus & qualiter puniebantur, libro secū
do, folio. xxxi

Iniuria illata in personam liberi hominis qualiter puniebas
tur, lib. ij. fo. xi

Iniuria atrox quæ dicatur & qualiter & ad quid attendatur?
li. ij. folio. xij

Iubileus annus quinquagesimo quoque anno per clemens
tem celebrari statuit & quare, de hist. pontifi. iuris libro vno
folio. cxxxj.

Iudex vel arbiter venalem sententiam ferens qualiter per le
ges. xij. tabularum puniebatur, & qualiter qui per imprudē
tiam male iudicabat, li. ij. fo. lxij

Iudicio sistere qui conuenit ad quid & quando teneatur, li
bro. ij. fo. lxx. & seq.

Iulianus qui apostata est denominatus patre constantio &
matre basilina genitus constantinopoli qualiter imperauit, li
bro. iij. fo. cxij

Iulius iubentius celsus, xxxix. digestorum & institutionum
viginti tridecim epistolarum libros edidit & cuius temporis
bus, li. v. fo. cxxiij

Iulius viginti constitutionum libros scripsit & quibus tem
poribus, libro quinto, in capt. de hermogeaniano, folio cen
tesimo vigesimo septimo.

Iulius Cæsar per quos dignitatis gradus ad imperium aspi
rauerit & illud occupauerit & quid in illo statuerit, libro. iij.
folio. c.

Iulius Paulus prætor primum & post cōsul sub quibus prin
cipibus fuerit & quæ ediderit, li. v. fo. cxxvi

Iureconfulti an & qui hiftoriam & qui crimina fcripferunt;
libro. v. in capite de atriario. fo. cxxiij

Ius pontificium feu canonicum a quibus manarit; de hiftor.
iuris potiffi. libro vno. fo. cxxvij

Iufticia quid fit & quotuplex eft & an & qua ab alijs fit dif-
tincta virtutibus fpecie. an ne etiam alia virtutes ei cedat.
libro primo. fo. iij

Iuftinianus Thrax vtroq; parente ignobilis quale fe in impe-
rio exhibuit. li. iij. fo. cxvii

Iuftinianus legumlator qualis & quantus in actibus & legi-
bus ferendis fuerit. libro quarto. folio centefimo decimo
octauo & feq.

Iuuenus quibus dijs immolabatur. libro fecundo. folio vi-
gefimo tertio.

Labeonis antiftij laus; & quantum in iure valuerit aut fcri-
pferit. li. ij. fo. lxxj.

Legatus belli quis dicebatur & quid eum decebat. libro fe-
cundo. folio. xxxvij.

Leo qualiter imperauit & vbi & qua's leges ediderit. libro
quarto. folio. cxvij

Leffus lamentatio et lugubris euulfatio eft non veftijs lugu-
bris vt voluerunt aliqui libro. ij. fo. lxxj.

Lex apuleia quam Apuleius tulit laefa maieftatis vitio ob-
noxios punit. li. ij. fo. lxxix

Lex calphurnia quam. G. Calphurnius pifo tulit ambitum
punit. lib. ij. fo. lxxix

Lex fauia fumptibus & impenfis faciendis ordinem po-
nit. lib. ij. fo. lxxx.

Lex didia Fauiam legem interpretata eft: ftatuens vt tota
Italia non fola vbrs fumptuaria lege teneretur. li. ij. fo. lxxx

Lex licinia quam. P. Licinius conful tulit de eisdem ferme
rebus q; dñs fupra proxime polita leges certis tamē addi-
tis facta eft libro. ij. fo. lxxx.

Lex Satyra vno rogatu multa cōprehendit. lib. ij. fo. lxxviij.
Lex scatinia quam, P. Scatinus tulit puerorū concubitores
punit & qualiter. lib. ij. fo. lxxviij.
Lex agraria quo authore lata fuit & cuius erat effectus li. ij. f. x.
Lex Clodia quam, P. Clodius plæbis tribunus tulit quid ius
beat. li. ij. fo. lxxxix.
Lex futurū tēpus respicit nō autē præteritū. li. ij. fo. lxxxviij.
Lex cornelia in falsarios/ falsos testes & homicidas animad
uertit. li. ij. fo. lxxxj
Lex aurelia quam aurelius cotta prætor tulit quid cōtineat
lib. ij. fo. lxxxj.
Lex agraria quā gracchus tulit quid statuat. li. ij. fo. lxxxviij.
Lex de suffragijs a quo fuerit lata & ad quid. lib. ij. fo. xlviij.
& qualiter fiant fo. xlix.
Lex de arboribus cædendis a quo fuit lata & contra quos
lib. ij. fo. lxxv.
Lex iulia maiestatis qualis erat & in quos animaduertebat
lib. ij. fo. lxxij.
Lex icilia & duillia quam icilius & M. duillius tulerūt de qui
bus est negocijs sancita. li. ij. fo. lxxxiiij.
Lex canuleia quam, C. canuleius tribunus plæbis tulit legi
xij. tabularum quæ connubiū plæbi cum patribus prohibe
bat abrogauit. li. ij. fo. lxxxv.
Lex est quod populus Ro. senatorio magistratu veluti cons
sule interrogante statuit. lib. ij. fo. lxxvij.
Lex eliescentia heredum institutionem & libertatis datioñē
angustauit. li. ij. fo. lxxiiij.
Lex oguinia sacerdotiū promiscuū esse voluit & quid aliud
statuerit. li. ij. fo. xc. & seq.
Lex iulia adulterū cum filia deprehensum occidere pmittebat
si filia in patris erat potestate. lib. ij. fo. xij. in fi.
Lex genutia quā, L. genutius tulit foenus & alia plura prohi
bebat. lib. ij. fo. lxxxv.

Lex valeria & horatia quā, L. Valerius & M. Horatius consules creati tulerunt ad quid fuit lata libro. ij. fo. lxxv.
Lex orchia quam, C. orchius tulit cōsuariū numerus & conuiuan dī formam dabat, lib. ij. fo. lxxxvi.
Lex atinia quid statuerit seruandum, lib. ij. fo. lxxxvij
Lex horatia quid statuerit, lib. ij. fo. lxxxvij.
Lex mamilia quam mamilius plæbis tribunus tulit quid sanciat, lib. ij. fo. xc.
Lex manlia quam Manlius tribunus plæbis statuit quid ius beat & an plæbiscitū possit appellari, lib. ij. fo. xci
Lex falcidia quam Caius falcidius plæbis tribunus affrenata testatorum legata coercens quibus temporibus est inducta, lib. ij. fo. xcij.
Lex aquilia quam Aquilius plæbis tribunus tulit quid continet, lib. ij. fo. xcij
Lex iulia de vi publica deportatione punit deprehensos in vi ar mata, &c.
Lex iulia de vi priuata vim sine armis committentes amissione tertiæ partis bonorum suorum mulctat &c.
Lex iulia peculatus reo peculatus & igni interdicit, libro. ij. folio. lxxxij
Lex licinia quæpiam plusquæ quinquaginta agri iugera possideri prohibebat & alia multa, li. ij. fo. lxxxv.
Lex iaretina quare fuerit introducta, li. ij. fo. lxxvij.
Lex iulia repetundarum a quo & contra quos effluxit libro ij. folio. lvi
Lex Papiæ Pompeiæ quam sub Octauiō Cæsare papius & pompeius suffecti consules tulerunt quid continet & circa que sanxita fuerint, libro. ij. fo. octuagesimo secundo & seq.
Lex Roscia quam, L. Roscius otto consul tulit ordinem spectandi in theatro tribuit lib. ij. folio octuagesimo primo.
Lex cinthia quam Cinthius tulit de salario patronorum statuit in quo consistere possit, libro secundo, folio. lxxvij.

Lex acilia quam, M. acilius glabrio de repetundis pecunijs
statuit contra quos habeat locum libro secundo, fo. lxxvij.

Lex papia ad quid fuerit per Papium cōsulē introducta: vbi
supra folio eodem.

Lex latoria quam, Q. latorius cōtra circūuenientes adule
scētes statuit quando locum habent, vbi supra.

Lex licinia & mutia per, P. Licinium crassum oratorem: &
Q. Mutiū Scauolā de ciuibus regēdis est inducta vbi supra.

Lex papia circa quæ fuerit lata, li. ij, fo. lxxvij. & lxxvij

Legem iuliam, C. Iulius Cæsar siue vt Vlpianus & Franqui
lus in vita Cæsarum Augustus tulit, contra adulteros, libro
secundo fo. lxxxij

Legem valeriam Martius Valerius de prouocatione tulit,
libro secundo fo. lxxvi.

Legem Pompeiam Gneus Pompeius tulit & quare, libro
secundo, fo. lxxvi.

Legem fabiam Fabius tulit & quare li. ij, fo. lxxvi.

Legem annariam quæ statuit quorum annū debeat habere
qui magistratum capit, quis tulerit eamque quis abrogauit,
libro secundo, fo. lxxvi

Legem Aemiliam Mamercus Aemilius dictator quare tulit,
& quandiu valuit, li. ij, fo. lxxv

Legem Papyriam quare, L. papius tulit lib. ij, fo. lxxv

Legem manliam quare Gn. Manlius, li. ij, fo. lxxv

Legem valeriam quare, M. Valerius tulit, li. ij, fo. lxxv

Legem petiliam quare & de quibus, C. Petilius, & L. Papy
rius magister tulerunt, libro secundo, fo. lxxvi

Lege Aelia & fusia quid fuerit sancitū, li. ij, fo. lxxxvij

Lege, othonia Otho tribunus plæbis sancit cum de admit
tendis vel non in spectaculis cernendis equitibus in, xij,
gradu libro secundo, fo. xc.

Lege attilia quæ, L. Attilius, & Clodius martius tribuni plæ
bis tulerūt quid erat sancitum, libro secundo, fol. lxxxvi.

Lege Claudia quam, Q. Claudius plebis tribunus tulit senator eiusque pater nauim maritimam plus trecetaro amphoraru prohibebatur habere, li. ij. fo. lxxxvi.

Lege voconia a Voconio lata quod erat sancitum li. ij. fo. lxxxvi.

Lege oppia, M. oppius & T. Romuleius tribuni plebis prohibuerunt mulieres veste varij coloris vti plusque semuncia auri habere plus uncia in auribus appendere ornatum superfluu habere & vehiculo in vrbe oppidove aut propius inde nisi sacrificij publici gratia vehi: & quando sit illa lex & a quibus abrogata lib. ij. fo. lxxxvi.

Lege plotia, M. Plotus quid statuerit li. ij. fo. lxxxvi.

Lege hortensia, Q. hortensius dictator statuit vti patricij et omnes romani eo iure vteretur quod plebs statuisset, libro ii. folio. lxxviii.

Leges posteriores ad priores pertinent et non contra, libro ii. folio. lxxiii.

Leges publicas, P. philo ducator tulit & quare, li. ii. fo. lxxvi.

Leges duodecim tabularum populus romano per suas & augustavit & auxit & in quibus, li. ii. fo. lxxiiii.

Leges qualiter promulgabantur & quis modus obseruabatur, libro secundo, fo. lxxiiii.

Leges duodecim tabularum pueri olim vti carmen necessarium discerent li. ii. fo. lxxiii. & vnde habuerunt incrementum paulo post, & fo. seq.

Leges solonis & grecorum alie quando romam fuerunt allatae libro secundo, fo. x.

Leges apuleiae quas, L. apuleius tulit quid sanciat, li. ii. fo. lxx.

Leges corneliae quas cornelius consul tulit de quibus & contra quos factae fuerunt, li. ii. fo. lxxxi.

Leges cassiae quid statuunt & contra quos, li. ii. fol. lxxxi.

Leges a lacedaemonijs posthumus camerinus & Malius romana detulerunt & quales fuerint an scripte vti atheniensium, libro secundo, fo. xliii.

Leges per dissuetudinem tacito populi consensu tolli quis
statuerit & quis ecōtra, li. ij. fo. lxxxij
Leges gracchorum quid sanxerint & circa quæ, libro secun
do, fo. lxxxviii.
Leges triumphandi a quibus fuerint introductæ & quan
do ille perierint, li. ij. fo. lxxxix
Leges pōpeie quas Gneus Pompeius magnus tulit circa
quid latæ fuerunt, li. ij. fo. lxxxij
Legum condendarum potestas a populo ad senatum trāsijt
libro. ij. fo. lxxxiiij
Legitimus infans quando dicatur & possit nasci, libro secū
do, folio. lx
Liber decretalium a Raymundo iussu Gregorij, ix. pontifi.
maximi fit, de histo. pontifi. iuris, libro, vno, fol. cxxx
Liberto quis succedat & qualiter, li. ij. fo. lxxvij
Licinius Valerianus in bello quod in mesopotamia gere
bat a sapore persarum rege captus ignobili seruitute (regi
enim equum ascendere volenti incuruatus seruebat) conse
nuit, li. iiii. fo. cxi.
Lucius tarquinius regnum Seruio occiso occupauit & quas
leges ediderit: & quæ facta, & illius acta & exitus, libro pri
mo, folio, vij
Luci in quibus dijs sacrificaretur an & quibus legibus per
mittebantur, libro secundo, folio, xvij. vbi an & quando suc
cidi poterant.
Ludus scænicus a quo fuerit adinuentus & ad quid & qualiter
fiebat, li. ij. fol. xxxi.
Ludus publicus cuius legibus est statutus, & qualiter fiebat
& quando, li. ij. fol. xxxi
Licurgus legislator apud Lacedemonios statuit ne ipsi legi
bus scriptis vterentur libro. ij. fo. xiiij.
Macer duos libros militarium composuit publicorum duos
de officio praefidis duos, iuston duos & duos libros de ap

pellationibus. li. v. fo. cxxvi

Macedonianum senatusconsultum quare & quomodo fuerit
introducitur. li. iij. fol. xciiij. in fi.

Macrinus imperij habenas qualiter rexit, & quas ediderit
leges. lib. iij. fo. cix.

Magicas artes exercentes & incantatores qualiter puniantur.
libro. ij. fo. lxxvij.

Magistratus eiusdem repetitio an & quando erat permessa. li
bro. ij. fo. xliij. in fi. & folio. xliij

Magistratus quale iusiurandum præsent & qualiter illius
transgressores puniantur. libro. ij. fol. lv

Magistratus a quo fuerint ordinati, & an par in parem possit
habere imperium. libro. ij. fol. xxxvij

Magistratus plures in exercitu habere an poterant Romani
& eorum nomina ac potestas. lib. ij. fo. xxxvij

Magistratu priuatus ad aliū aspirare lege gracchorū prohibetur.
lib. ij. fol. lxxxvij.

Manes sacrificijs placare quis statuerit, & an manium iura
violari debeant. libro secundo, folio trigesimo tertio, & seq.
& ibi an dij sint:

Marcellus iuriscultus celeberrimus cuius fuerit temporibus
& quæ & in quibus scripserit. li. v. fo. cxxij

Marcus antoninus philosophus a philosophia quam diligentissime
colebat denominatus imperator factus quid gesserit & quas ediderit
leges. li. iij. fol. cvi. & seq.

Marcus annius florianus taciti frater quid post adeptum imperium
gesserit lib. iij. fo. cxij.

Martius uxorem in adulterio deprehensam an & cuius legibus
occidere possit. libro. ij. fo. xij

Mar. Iul. Philippus obscuris parentibus primus omnium
imperatorum christianus quid gesserit memorabile: libro.
iij. fo. cx. & seq.

Martianus sex libros ad leges composuit. libro. v. fol. cxxij

Martianus qualiter imperauit & ubi quasque leges condiderit. lib. iij. fo. cxvii

Martianus qui a didio imperatore iussus fuerat occidi eundem fuit de consilio Alexandri imperatoris quot libros & quales scripserit. li. v. fo. cxxiiij

Maximus scripsit ad legem falcidiam in capi. de Papirio fratre. lib. v. fo. cxxiiij

Maximinus patre & matre barbarus post habitam senatus auctoritate imperator quid gesserit. libro. iij. fo. cx

Menander libros militarium quattuor scripsit & quibus temporibus. li. v. fo. cxxxv

Militiae continentia qualis esse debeat. libro secundo. folio. trigesimo octauo.

Militaris disciplina quanto in precio ac cultu fuerit apud Romanos duces. li. ij. fo. xliij

Mulier testificari qua lege prohibebatur & quando libro secundo. nume. lxxvij

Mulier virum defunctum lamentari an debeat & an in doli lugubri veste. li. ij. fo. lxxij

Mulieres genas radere lege. xij. tabularum. est prohibitum. & qualiter id sit intelligendum. lib. ij. fo. lxxij

Mulieres Cereri sacra faciebant & quae ab eis prohibebantur. lib. ij. fo. xxxi

Mulieres solae nocturna sacrificia facere qua lege prohibebantur. li. ij. fo. xxx

Neratius priscus qui consulatum cum Antonio gessit cuius fuerit estimationis & quae & quot volumina scripserit. lib. v. fo. cxxiiij

Nero Claudij pronepos & filius adoptiuus quando imperium sumpsit & quid in eo gesserit aut statuerit. lib. iij. fo. cii

Nerua filius quibus temporibus fuerit quos libros ediderit & quantum in iure valuerit etiam inuenis in histo. iuris civilis. li. v. fo. cxxiiij

Nerūs cocceus quando & qualiter p̄fuit imperio. libro quarto. folio. ciiij

Numa Pompilius pomponij filius sacrorum rituum institutor. Ro. rex secūdus. quas leges tulerit & quae fuerint eius gestā. libro primo. fol. v

Numa Pompilius diuini cultus religionem & institutionē in octo diuisit partes. in Curiones scilicet flamines: Celerū duces: Augures: Virgines Vestales: Salios: Fœciales & pontifices. & quid quēq; decebat. li. ij. fol. xxiiij

Nummus quare fuit adinuentus & qualiter ante illum mercabatur. libro primo in capi. de Seruio tullio. fo. vij

Nummus argenteus quādo primū cuditur Romae & quādo aureus. in capi. de Seruio tullio. libro primo. folio sexto & septimo.

Nummus aereus primū ab Iano rege in Italiam quādo euditur. & quādo Romae in cap. de. seruio tullio. libro primo. vbi qualiter signabatur & quare modus sculpendi. & effigiei variatus est. fol. vi

Nummus a quo primū permissus fuit & cuius in hoc exigat authoritas. li. iij. fol. xciiij

Otho. L. orhone & Albia genitus quādo & qualiter impetravit. li. iij. fo. ciiij

Otho imperator Ro. ius eligendi pontificē a clero. populoque Ro. ad se & suis sequaces retraxit & qui imperatores fuerunt imitati. de histo. pontifi. iuris. libro vno. folio centesimo trigesimo.

Ouis loui immolabatur. vnde edulis dicta est. libro secūdo. folio. xxxij

Papirius fronto quattuor responsorum libros composuit. libro quinto. fo. cxxvi

Parricidae & qui parentis aut filij fata clam palamue preparauerint. L. pompeia puniuntur & qualiter & quis primus omnium parricidarū eā poenā sustinuerit. li. ij. fo. lxxxij

Pater filium vendere an & quibus legibus poterat, libro secundo, fo. xv

Pater filium vendere cuius permissione possit, libro secundo folio, lxiiij

Pauperis causam quis dicere debet & quis diuitis, libro secundo, folio, lx.

Pestis decēnalis per vnīuersum orbem galli Treboniani imperatoris; vt sentiūt quidā sceleribus vagata tunc finem accepit quādo alius a senatu est imperator declaratus, libro quarto, folio centesimo vndecimo.

Petrus apostolus primus pontifex maximus christianus quid sanxerit in ecclesia, de histo, pontifi, iuris, libro vno, folio, cxxviij

Plæbiscita vnde & quare ortum habuerunt & pro quibus manant, & quæ dicantur esse plæbiscita; & quod plæbiscito restrictæ fuerunt aliquæ ex legibus duodecim tabularum, li, ij folio, lxxxiiij, & lxxxiiij.

Pomponius quot & que volumina scripserit & de quibus rebus et cuius temporibus, libro quinto, folio, centesimo vigesimo quinto.

Pontifex maximus primus quis fuerit & a quo creatus, de histo, pontifi, iuris, libro vno, folio centesimo vigesimo septimo, & ibi qualis erat & quanta ipsius pontifi, maximi potestas.

Pontifex maximus christianus primū a christo statuitur, de histo, ponti, iuris, libro vno, fo, cxxviij, & qualē habuerit ab eo potestatem, ibidem.

Pontifices maximos quis adinuenierit, libro secundo, fo, xci, & ibi an Ro, ponti, hodierno cōueniat.

Pontificatum maximum aliquando gesserunt imperatores de histo, ponti, iur, li, vno, fo, cxxviij

Porca cereri immolabatur, li, ij, & ibi quod prima fuit hostia; caper secunda, fo, xxxiiij.

Præsides & magistratus munus donūve capere quis prohibuerit. & quid possit impune præsides accipere, libro secundo folio quinquagesimo quinto.

Prætorium ius quod dicatur esse, li. ij. fo. xcvij. & an corrigat ius ciuile, ibidem.

Prætor quis dicebatur & an exercitui intererat & qualē habebat potestatem, li. ij. fo. xxxvij

Prætor quādo sumpsit exordiu & circa quē versabatur eius arbitrium & potestas, li. ij. fo. xli

Prætores an fuerunt per aduentum imperatorum sublatis & quale erat eorum officium authoritasq; & apparatus & quis fuerit primus prætor, libro. ij. fo. xcvij

Prætores quot fuere & quæ decebat quēque libro tertio. folio nonagesimo septimo.

Prætorum edicta quæ perpetua & quæ non fuerunt, li. ij. folio, xcvij.

Prætorum edicta quando & p̄ quos & circa quæ manarūt, li. ij. folio, xcvij

Proletarius quis dicatur, li. ij. fo. lxi

Proculus qua fuerit tempestate & cuius fuerit authoritatis, in histo. iuris ciuilibs, libro quinto, folio centesimo vigesimo secūdo.

Publius furius antonius pater quinq; libros edicti composuit, libro quinto, in capite de publi. frontone. folio centesimo vigesimo quarto.

Puerorum concubitor qualiter puniatur, libro secundo, folio, lxxv ij. & seq.

Pupillus apud quem educare debeat, libro secundo folio decimoquarto.

Quæstor quis dicatur & qualis sit eius potestas & officium, & quis possit quæstor esse, libro secundo, fo. l. & li.

Quadrupes qui pauperie facit qualiter & cuius legibus punitur, li. ij. fo. xij

Quintus saturnius decem libros ad edictū reliquit. libro
v. fol. cxxvi

Raptor virginis quibus legibus & qualiter punitur. libro. ij.
folio. xij

Regia respublica quæ dicatur. lib. i. fo. iij

Religio apud Romanos & eorū duces quāto in precio fuit.
li. ij. folio. xxvij

Religionis violatæ poena qualis erat: & qui ob eam spretā
aut violatam afflicti fuerunt. li. ij. fo. xxxij

Reipublicæ triplex est species regia scilicet Aristocratia &
Timocratia. li. i. fo. iij

Remus romuli frater quod contra fratris imperium vallum
transcēdisset a fabio celere centurione rostro occiditur. libro
primo. fo. iij

Repudiatio vxoris propter adulterium qua lege permiffa
est. & an propter suspicionem adulteri. libro secundo. folio
duodecimo.

Responsa prudentum quando primum qualiter fiebant. &
per quos quāve authoritatem obtinebant. lib. quarto. folio
cxix. & seq.

Rex quis dicatur. & quis tyrannus. & in quo differant inuicē
li. primo. folio. iij

Romani ante omnes iusticia claruerunt. li. i. fo. iij

Romulus quas leges factus rex Romanus tulerit. li. primo
folio quarto.

Romulus Rheæ siluæ & martis cū Remo natus a lupa pri
mum; mox ab Acca Laurentia faustuli pastoris Amulio in
terfecto regnum auo Numitori restituerunt & coacta pasto
rum manu urbem condiderunt quā Romulus vulturum au
gurio victor Romam appellauit. & illius Romuli gesta lib.
primo. fo. iij

Sacerdos qualis debeat esse. libro secūdo. folio trigesimo se
cundo & trigesimo tertio.

Sacerdotes pecuniam sumere an & qua lege prohibebantur
li. ij. fo. xxxij

Sacerdotes armorum a quo fuerunt ordinati & ad quid. li.
ij. fol. xxi

Sacerdos qualiter sacrificaturus debet se p̄parare. libro secū
do, folio. xv

Saerdotium gentilitium quale sit & quibus permissum. lib.
ij. fol. xix

Sacra superis diuis & qualiter inferis fiebant. libro secundo
folio. xvi

Sacrilegus qualiter punitur. & quis dicatur esse sacri legus. li
bro. ij. fo. xxxi

Salij qui sunt & a quo fuerint introducti & quod sit eorum
officiū dixi supra in ver. Numa. & de hoc libro secūdo. folio
trigesimosexto.

Saluius Iulianus vrbis p̄fectus et bis consul didij Iuliani
qui post pertinacem imperauit proauus. quid in iure edide
rit. li. v. lfo. cxxij

Seditio ciuium qualiter et per quas leges punitur. li. secun
do. folio. xiiij. in fi.

Seditio qualiter et quibus legibus puniebatur. libro secun
do. folio. liij

Senatus an & quid ex seipso poterat. libro secundo. folio
quingagesimosecundo.

Senatus legem condendi potestatem nō perdidit per legem
regiam. li. iij. fo. xciiij

Senatusconsultum qualiter fiebat. et cuius erat roboris & cir
ca quæ. li. iij. fo. xciiij. et quando cæperit primū. folio nona
gestimoquarto.

Senatuscōsultum quo interrogante & vbi fiebat & per quos
ac de quibus negocijs. li. iij. fo. xciiij. xcviij. xcv. & seq. & ibi in
folio. xcvi. in fi. an deroget legibus prioribus.

Senatorius ordo a quo statutus est & qualis erat senatus po

testas & quantus erat senatorū numerus: qualeſq; ad id mu-
nus obeundum eligerentur. li. ij. fol. xlvij

Sententia pecunia lata tanq̄ venalis est nulla. li. secundo.
folio. lv.

Sententiarum rogandarum quis ordo seruabatur. li. tertio.
folio. xcv. & seq.

Sepeliri in vrbe & intra urbem lex chriſtianorum nō prohi-
bet. li. ij. folio. xv

Sepulchri violator qualiter & quibus legibus puniebatur.
li. ij. folio. xxxv

Sepulchra feu monumenta facere & aſcia polire quis prohi-
buerit. li. ij. fol. xl

Septimius ſeuerus qualiter imperium adeptus eſt. & rexerit
& quid ſanxerit. li. iij. fol. cvij

Seruidius ſcauola iuriſperitiſſimus quo uſus eſt. M. Anto-
philophus imperator in iuribus dictandis præceptor Pa-
piniani & Seueri qui poſt Iulianum imperio præfuerūt quæ
ſcripſerit. li. v. fol. cxxij

Seruius tullius Tarquinij priſci gener Tullij Corniculani &
ocretia captiua filius regnū opa Tanaquilis focrus adeptus
quid egerit: quas leges excuderit. & eius exitus. libro primo.
folio ſexto.

Sextus pedius quos libros & ſub quibus ſcripſerit. libro quin-
to. folio. cxxvi.

Sextus Cæcilius iureconſultus qui cum Phauorino philoſo-
pho de legibus. xij. tab. diſceptauit: quos libros & cuius tem-
poribus ſcripſerit. li. v. fol. cxxij

Symiamira Heliogabali imperatoris mater ſenatuſconſul-
ta de legibus matronarum fecit & quid contineat. libro. iij
folio. cix

Sindicatum quo iudices poſt depositum officium tenen-
tur quis aduenit & introduxit. li. ij. fo. lvij

Sonticus morbus qui & perpetuus quid operetur. li. ij. fo. lxx

Solonis leges quas ex athenis. SP. Posthumius albus. P. Sulpitius camerinus & A. manilius legati Romam attulerunt. & quid sanciebant. li. ij. fol. x

Statuliiber an & qua lege quauē conditione vendi queat. lib. ij. folio . cxxij

Suffragia in reo damnando an debeant adhiberi lege. li. ij. folio. xlix

Suffragia emi quis prohibuit & qualiter illa emens puniatur li. ij. folio. lvi

Suphus duos libros quaestionum scripsit in cap. de Saturnino. li. v. fol. cxxviii

Supplicationes cuius autoritate & pro quibus fiebant. lib. ij folio. xxvij

Taruntius paternus militarium quattuor libros edidit. lib. v. folio. cxxiij

Tarquinius priscus demarathi corinthij filius ex tutore regio rex factus quid egerit quasue leges ediderit & illius exitus. li. primo. fol. lxxiij

Tallia qua lege fuit introducta & ad quid & in quos habebat locum & quando. li. ij. fol. vi

Taurus Nepruno & Apollini immolabatur. li. ij. fo. xxiiij

Teli appellatione quid veniat. li. ij. fol. xiiij

Templa & delubra in quibus locis strui possint & quibus legibus. li. ij. folio. xvij

Terentius clemens libros ad leges viginti composuit & cuius temporibus. li. v. folio. cxxiij

Termini seu fines per quem fuerint adiuuenti & ad quid & qualiter illorum violatores puniantur. libro secundo. folio sexagesimonono.

Tertulianus consul a quo senatusconsult. tertulianum libros quattuor quaestionum & de castrensi peculio vnum composuit & cuius temporibus. li. v. fo. cxxiij

Testamentorum genera quot sint et qualiter et quibus ac

quando sint permiffa, li. ij. fol. lxxij.

Testis falſus qualiter olim: & qualiter hodie puniatur, libro ij. folio. lxxij

Testis pecunia corruptus qualiter puniatur, li. ij. fo. lxxv

Testimonium ferre qui prohibeantur tam in ciuilibus quã criminalibus cauſis, li. ij. fo. lxxi

Theodoſius hiſpanus genere patre theodoſio & matre themantia natus qualiter imperauit & quas ediderit leges, lib. iij. fo. xv. & ſeq.

Theodoſius iunior imperator ubi & quid memorabile geſſerit quaſue leges ediderit, libro quarto, folio centefimo decimo ſexto.

Tiberius Cæſar Auguſti gener adoptiuusque filius imperiũ diſſimulatione diu requiſitum ſenatus precibus aſſumpſit. illuſque geſta ac leges, li. iij. fo. ci

Tignum, an & qualiter alienis permittatur adibus iungi, li. ij. fo. lxxj. & ſeq.

Timocratia quid ſit, libro primo, & ibi a quibus ſtatuatur, folio tertio.

Titus aurelius Antoninus Pij cognomẽ a clementia & probitate qui ſumpſit quid imperator & quid ante fecerit, & qua fanxerit, libro quarto, fol. cvi

Titus veſpaſiani filius qualiter imperium adminiſtrauit, li. quarto, fo. ciiij

Trebellianum ſenatuscõſultum cuius temporibus & quare fuit introductum & per quem, libro tertio, folio nonageſimo tertio.

Tribunus quis dicebatur & quotuplex erat illorũ genus, & quale officium, libro ſecundo, folio. xxxviij

Tribuniplæbis potetas qualis erat & quale eius officium, & quis & cuius ordinis eſſe poterat, libro ſecundo, folio quadrageſimo ſexto.

Triphoniũs quibus temporibus floruerit & qua ſcripſerit, li.

v. in capi. de florentino. fol. cxxv

Triumphus quibus & quando permittebatur, & qualiter fiebat. li. ij. fo. xxvij.

Triumphus quando & quibus ac per quas leges fuerit permissus. li. ij. fo. lxxxix

Triumphus quando primum sine autoritate senatus est concessus. li. ij. fol. lxxxiiij

Tropheus quibus & pro quibus rebus dabatur. li. ij. fo. xxvij

Tullus hostilius ab Romulo rex tertius, & quas leges ediderit quidue peregerit. li. i. fol. v.

Tutela quid sit quibusque & per quos decernatur. li. ij. fo. lvij. ubi quotuplex est tutela.

Tutor quis possit esse & an substituti & substituti qui successionem sperant. li. ij. fo. xiiij

Tutores & curatores pupilli bona immobilia quo iure sint alienare prohibiti. li. ij. fo. xciiij.

Tutores qui dicantur/quotuplices sint/& qui possint esse & quando desinant esse & ad quid teneantur. libro secundo. folio. lvij

Valēs qui septem fideicommissorum libros composuit cuius ius temporibus fuerit. li. v. fo. cxxiiij

Valentinianus qui a theodosio iuniorē Cæsar factus quid imperator & ante gesserit, & quas leges ediderit libro quarto. folio. cvi.

Valentinianus post gratiani fratris exitum imperator factus, qualiter rexit & quas leges edidit. libro quarto. folio centesimo decimo quinto.

Valētinianus a quo imperialis suscepit infulas & qualiter illas rexit qualve leges ediderit. libro quarto. folio centesimo decimo quinto.)

Varius Antoninus Heliogabalus qualiter imperium fuerit adeptus & illud rexit, & quas ediderit leges. libro quarto. folio. cix.

Venerari an possint secundum leges imperatores & an secti
dum catholicas leges sancti: & an virtutes & illis templa sta
tui. libro. ij. fol. xvij. & xix.

Venuleius Papiniani auditor quos libros & cuius tempore
bus scripserit. li. v. fol. cxxvi.

Verbum est & erit quale tempus denotet. libro secundo. folio
octuagesimo septimo.

Vespasianus e Sabino & vespasia polla ortus qualiter fuit
impator creatus & in eo qualiter se gesserit. libro quarto. fo
lio. ciij.

Vestales virgines quis primus introduxit: & quid eas dece
bat. lib. secundo. fo. xxv

Vestales virgines antike an & in quo hodiernis conueniant
& quae possint hodie vestales appellari. libro secundo. folio
nonagesimo primo.

Via & iter in se continet & ius agendi & eundi & ambulanz
de quantum debeat continere & quid differat ab itinere. li
bro secundo. fo. lxxij.

Victor hostibus fufis Ioui optima spolia serebat & quibus le
gibus. li. ij. fo. xvi

Vindius / Verus & Vlpianus non leues iuris ciuilibus autores
quibus temporibus fuerunt: libro quinto. in capite de Mars
cello. fo. cxxv.

Virtutes coli an possint secundum leges & an illis templa
statui. li. ij. fo. xix

Vis & publica & priuata per quas leges est prohibita. & qua
liter puniatur illam inferens. li. ij. fo. liij

Vlpianus Traianus adoptiuus neruae filius vbi imperij habe
nas sumpsit. & quid gesserit sanxeritve. li. iij. fo. cv.

Volusius metianus siue martianus iuris ciuilibus temporibus
Antonij Pij professor librum quaestionum & fideicommissio
rum sedecim & publicorum quattuordecim scripsit. libro
quinto. folio. cxxv

Vota reddi an debeant & an possint immutari. & qui verbo obligantur. lib. ij. fo. xxxiij

Vtucapto quādo/ quibus legibus & in quibus rebus habeat locum & quanto tempore tam in mobilibus quam immobilibus. lt. ij. fo. lxi

Zenon isauris ciciliae humilibus natus parentibus quid gesserit in imperio. libro. iij. folio. cxvij.